13

1568

ALBERTVS SENIOR D. G MARCHIO
BRANDENBVRGENSIS, PRVSSIAE, STETI-
niensium, Pomeraniæ, &c. Dux. &c.

LIBER AD LECTOREM.

Ense Borussiacas regnat qui cuncta per oras,
Me tenet ALBERTI Bibliotheca Ducis.
Vtere concesso studiorum munere gratis,
Reddendoq; canas carmina grata Duci.

Petri à Dusburg

CHRONICA PRUSSIAE.

Anno M. D. XL, die
XVI Januarij transcribj
capta sunt, ex libro
Rx diss. in Chr[ist]o patris, DD.
Paulj Speratj, Ep[iscop]i Po-
mesaniensis, dominj
mej colendiss.

Ex his Chronicis Nicolaus von Jeroschin Rythmo germanico historiam terrarum prussiae conscripsit, quae habetur. Bb. 10. translatum ad Eee 6. VII.

Incipit tabula super cronica terre prusshie

De castro balga
De obsidione castri de balga
De edificatione molendum & destructione eius
De religiosa vita frm de balga & de alys
De edificatione castri partegal (Castris)
& ppugnatula scrandomis
De edificatione castri schmckebergk
De adventu ducis de Brunswych
De strage infidelium & destructione castri partegal & propugnaculi scrandomis
De subiectione Warmiensium Nattangorum & barthorum & edificatione plurium castrorum
Quomodo terra livonie devenit ad fratres domus theutonice
De fratre popponæ magistro terre prusshiæ y.
De vario defectu frm & infidelium in prussiha
De apostasia prima prusshenorum & de bello swantepoli contra fres domus theutonice
De invidia diaboli contra prosperitatem fidei
De persecutione swatepoli contra fidem & fideles de prusshia
De legato sedis apostolice
De vastatione prim infidorum tre prusshiæ

De vastatione prim superiorum terre prusshiæ
De expugnatione castri sardewitz & inventione capitis scte barbare
De obsidione castri sardewitz & occisione nogentorum pomeranorum
De traditione Castri Nakel & depredatione tre pomeranie
De reformatione pacis inter swantepolcu & fratres
De novo bello swantepolci & de conflictu in Reusen
De quodam miraculo
De altercatione duarum viduarum pro uno viro
De tribulatione fratrum post conflictum
De pace iterum reformata & destructa & de edificatione castri santirij
De Edificatione Castri swetze & impugnatione ipsius
De Edificatione Castri potterbergk
De Impugnatione castri & civitatis Elbingensis
De quodam Milite swantepolci
De bello Navali
De Eodem

De conflictu in curonia ubi .Cl. fratres & multa
Milia paganorum ceciderunt interfecti
De prenosticatione huius belli
Item Item
De combustione castri lenceburgk & plurium
pruthenorum
De aposthasia pruthenorum secunda que duravit
XV annis
De multa cristiane sanguinis effusione
De conflictu in pokarwis ubi multi cristiani
sunt occisi
De prenosticatione huius belli
De morte plurium peregrinorum
De desolatione castri helsbergk
De obsidione castrorum kunigsbergk cris
teburgk & Vasteatstein
De helmerico magistro terre prussie V+
De desolatione castri vesele
De victoria in qua de Iulcato & martha
comites sambitarum tria milia occiderunt
De prenosticatione huius victorie
De fidelibus sambitis qui fratribus de kon-
igsbergk adheserunt
De bello fratrum de konnigsbergk contra
sambitas in secunda aposthasia

De vastatione territorij quedenow
De difficultate defendendi victualia ad
Castrum konnigsbergk
De destructione pontis quam pratheni fe-
cerant in flumine pregore
De impugnatione castri konnigsbergk
Item de eodem & quodam facto mirabi-
li cuiusdam baliste
De destructione oppidi konnigsbergk siti
in monte circa ecclesiam sancti Nicolai
De vastatione ville dramenaw & mor-
te plurium sambitarum
De victoria fratrum contra sambitas in territorio
bethen
De reformatione pacis inter fratres & sambi-
tas
De recidivatione sambitarum de territorio rinow
De destructione territorij rinow & morte habita-
tium in eo
De edificatione castrorum tapiow & wecstete
De desolatione castri girdawe
De morte sex fratrum & plurium cristianorum
in castro Waistotepile
De castro wisenburgk et morte XL fratrum &
plurium Xtianorum

Incipit tabula sup quartam partem cronice
de terra prussice de incidentibus

Gij

B 1

CRONICA TERRAE PRVSCHIAE 1

Honorabili uiro & i cristo deuoto fratri Wernero
de Orsele mgro hospitalis scte marie domus theutonicoru
ierlitam fr petrus de dusburgk eiusdem sacre pfessione
sacerdus obedietia debita cum salute Quam diligeti cir-
cumspectioe & circumspecta diligetia antiqui sci
patres mira domini nri iesu cristi opa que p se aut
p suos ministros opari dignatus e ad laudem &
gloriam eius & tam pntiu quam futuroru informatioe
patet cuilibet intueti attendebant . et ad illud to-
bie uerbum quod opera dei reuelare honorificu est.
Quorum imitatus sum vestigia ne ca seruo nequa &
inutili qui talentum sibi a domino traditu abscondit pi-
ciar in tenebras exteriores & bella que p nos &
antecessores ordinis nostri fratres vetoripse gesta sut
conscripsi & in hunc libru redegi quem discrete prudetie
uestre mitto supplicans quia nemo sibi satis e qtus ip-
sum examinari facultis & si qua correctioe digna i
eo repta fuerint emedetur & sic correctus publicetur
ut huius solempnis scti memoriale posteris relinquatur
scriptum & completu ab incarnatioe domini Anno Mi-
lesimo CCC XXVI PROLOGVS

Signa & mirabilia fecit apud me deus excelsus
placuit ergo mihi pdicare signa eius quia magna

sunt & mirabilia eius quia fortia danielis iii. uerba
ista sunt Nabuchodonosor regis babilonie qui post,
quam daniel & socij sui pro eo quod tradidisset corpo
ra sua ne seruiret & adoraret omne deum excepto
deo suo crediderunt legati missi fuisset in forna,
tem ~~tem~~ effundebatur. xlix. tribitis incedit ministros
suos & daniele socios que eius odio non contristauit
nec aliquam molestie intulit ait. Signa & mirabilia
&c. Conpetunt tamen hec uerba auctori huius libri
qui in persona sacre congregationis fratrum hospitalis
sancte marie domus theutonicorum vilitam postquam
uidit & audiuit tot magna signa & tam mira,
bilia facta insoleta & a seculo inaudita que per dictos
fratres in terra prusthie deus excelsus misericor,
diter operari dignatus est qui pro defensione fidei
corpora sua tradere in mortem non formidauit
potuit dicere Signa & mirabilia fecit apud me
deus excelsus &c. Sed quia scriptum est uideat
opera uestra bona & glorificet patrem uestrum qui
in celis est. Ideo ad laudem & gloriam nominis christi
& tam presentium quam futurorum informationem pla
cuit ei predicare signa dei quia magna sunt &
& mirabilia eius quia fortia Signa magna dictum
est in actibus apostolorum quod stephanus plenus
gratia & fortitudine faciebat signa magna nec
dubitandum est quin fratres domus theutonice pa
ri fuerint gratia & fortitudine cum ipsi pauci

numero tam potentem & ferocem & innumerabilem pru,
thenorum gentem sibi subdiderunt quam etiam multi
principes licet sepius attemptaret non poterat sibi
aliqualiter subiugare, Hec preterendum est hoc & mag,
num signum quod bellum prosperatum est in manu fratrum
predictorum sit quod infra .xi. annos a die introitus
sui in terra prusthie gentes que terram colmensem &
lubouie occupauerat & nationes illas que trans
pomesanie, pogesanie, Warmie, Nattangie, &
barthe, inhabitabant sibi potenter & christiane
fidei subdiderunt edificantes in eis plures muni
tiones, ciuitates & castra, quarum numerus & nomina
inferius apparebunt. Ecce quam magnum signum que
apparuit in celo ecclesie militantis, Signa ergo bo,
ne iesu seruos tibi deuotos per quos tam magna
signa operari dignatus es ut turbetur gentes &
timeat qui habitat terminos a signis tuis, Pla,
cuit etiam ei predicare mirabilia eius quia fortia
Memoriam fecit mirabilium suarum misericors &
miserator dominus per dictos fratres ut uere possit
dici de ipsis quod scriptum est de populo israhe,
litico post exitum de Egipto Confiteantur domino
misericordie eius & mirabilia eius filijs hominum quia
satiauit animam inanem & animam esurientem sa
tiauit bonis. Ad intelligendum quoniam anima i,
uita fratrum quedam inanis & esuriens nunc sit
bonis temporalibus satiata necesse est ponere de
defectu preterito & habundantia presenti ut sit

oppoita iuxta se posita magis elucescant fres
in primitiuo ut inimicos fidei facilius expugnaret
toto cordis desiderio laborabat pro fortibus equis
armis ualidis & castris firmis & nemo illi dabat
aliu exteriorem apparatu corporis & uictu ne cu
rabant nisi quantum summa necitas requirebat
Imitates saluatoris nri uita doctrina qui ait
qui uult uenire post me abneget semetipsum
& crucem sua tollat & sequatur me In hoc
abnegabant sem3 ipos quia cum esset genere
Nobiles, diuitijs potetes aio liberi, generosi
tam sanguinis seu titulu p impedebant uilia
& uilissima humiliter amplectentes, q statum
suum secundu seculi dignitate no decebant
Elegentesq uera paupertate renunciauerut
prope uoluntati sic q diuersis & infinitis se in
comodis periculis curis sollicitudinibus p christi
nomini implicabant Cruce etiam sua tolebant
& sequebantur christum, cu omni die & hora
parati fuint contumelia & mortis supplicium p
defensione fidei sustinere Vestem uenustam
que habet calumnia elationis portare fuit
dedecus int eos Quida ex eis cilicio, alij
lorica p camisia utebantur ut quilibz cu ppha pos-
set dicere Ego cum mihi molesti essent .i.
infideles induebar cilicio De saccis q lineis
quibus farina ipis transmare ducebatur fiebat

uestes lineę hys qui induere uoluerut. Victus
autem cibi & potus artas fuit nimis dabatur n.
in ponde & mesura ut uere possent dicere cu ppha
cibabis nos pane, lacrimaru & pota dabis nobis in
lacrimis & mesura completu fuit in eis quod domi
nus p Isaiam dicit dabit tibi dominus pane artu
& aqua breue, Cogebatur sepius familia sua q
abstinentia fm cosuetu no potuit seruitia debita co-
plere carnes dare ac uestendu a quibus ipi tpe le
to animo & uultu hylari abstinebant. Potus & pul-
mentu frm & familie adeo fuit tenuis substatie qd
color & sapor admixti bladi uel leguminis uix poterat
humanis sensibus coprhendi Hec & alia multa
maiora q longu esset scribere patienter ppessi sunt
in casis & tugurijs suis. s3 qt pericula & angustias
in exercitibus tum in bello tum proficiscere tur ~~ut~~
~~in bello~~ cotra infideles patiebantur nouit ille qui
nihil ignorat In eis completa sunt q aplus de sctis
martiribus scribens ad hebreos ait Alij distenti st alij
ludibria & uerbera expti insup & uincula & carceres
lapidati st secti sunt, temptati st in occisione gladij
mortui st circuierut in melotis i pellibus capernis
egetes angustiati afflicti quibus dignus no erat mu-
dus In solitudinibus errates & in motibus & spe
luncis & in cauernis terre. In his patet de frs q
fres quodam passi fuerat in quibus anima eoru
inanis fuit & esuries Si uolueris scire qualiter

inhabundātia satiata sit in edificiys equis armis vestibus cibo potu & multiplicatioe frūi & suorū & alys vitæ humanæ necc̄rys aperi oculos tuos & vide omnia ad oculum tibi patet Confiteātur etiā domino misericordiæ eius & mirabilia eius filys hominū quia contriuit portas ereas & vectes ferreos cōfregit ecce mirabilia fortia quomō p̄ fr̄es p̄dcōs oīs gentes q̄ inhabitabant trām prusthiæ q̄rū innumera multitudo inferius apparebit. exterminate st̄ & urbiū & iuuitonū suarū porte eree cōtritæ st̄ & vectes ferrei sunt confracti sicq; deus suscepit eos de via iniquitatis eorū & propter iniustitias suas: humiliati sunt Confiteatur etiā domino mīe eius & mirabilia eius filys hominū ut sacrificēt sacrificiū laudis Attende qualiter fr̄es ut videas marthabeus tota s̄tta terræ prusthiæ que gētes p̄ius p̄ ydolatriā polluerūt mūdauerūt & sacrificatur in eis cotidie deo sacrificiū laudis & honoris Accipe ergo bone iesu sacrificiū istud p̄ vniuerso populo tuo & custodi p̄tem tuā & sanctifica Et ut dd̄ ē & instituūt sacerdotes & augēt cottidie cultum dei sic p̄r quā magna signa & fortia mirabilia fecit deus excelsus p̄ dcōs fratres in trā prusthiæ quomō a predicabuntur inferius apparebit. s̄; q̄ in nouissimis diebus instabunt tp̄a p̄iculosa & erunt homines se ip̄os amātes querētes que sua st̄, nō que ihū xp̄i habūdabit iniquitas & multorū caritas refrigescet Idcirco benignissime ihū da eis, sp̄m cōsily

sanctorū ut nō contristent sp̄m in quo signati sunt Innoua signa & muta mirabilia & erue ip̄os in mirabilibus tuis & da glām nomini tuo ut confundātur in omnipotētia sua & robur eorū conteratur & sciēt quia tu es deus solus & gloriosus sup̄ orbem terrarū

DE MODO AGENDI LIBRI HUIUS

Modus agendi in hoc libro erit iste Primo describā quo tempore & a quibus & quomōdo incepit ordo domus theutonicæ Secundo quando & quomō fratres intrauerūt in terram prusthiæ Tertio De bellis & alys que gesta sunt in dicta terra quorū pauca què vidi alia que audiui ab his qui viderūt & interfuerūt cetera què relatiōe veridica intellexi Quarto ponā in margine pontifices summos & imperatores qui a tempore institutionis huius ordinis regnauerunt & notabilia quedā facta q̄ ip̄orum temporibus acciderunt. S; quia insufficientem me ad hoc negotiū consumādū recognosco maxime pro eo quod huiusmōi f̄ctm̄ pene iam a memoria hominū, ut vidētur sit Elapsum & sine deo nil facere possum. Ideo tē deprecor bone Iesu in quo omnis thesauri sapiē & sciē sunt recōditi & reuelās misteria n̄ solum futura verū & p̄ntia & p̄terita illumina sp̄s tui grā intellectum meū & da mihi os & sapietiā ad complēdum breuiter opus istud ut os qui signa tua magna & mirabilia fortia in eo cōtēta audierit

m te speret, te adoret, te glorificet, et collaudet,
qui tu ex quo omnia, per quam omnia, in quo omnia
prestare digneris qui vivis et regnas in secula
seculorum amen

PRefatio ad institutione ordinis domus
Theutonice

Sapientia Edificavit sibi domum excidit colup-
nas septem Proverb. ix Licet hec verba fuerint
salomonis qui filium dei appellat sapientia patris
iux id apostoli ipsis autem vocatis iudeis atque
grecis predicamus cristum dei virtute et dei sapientiam
et in ps omnia in sapientia fecisti i. in filio qui
assumpta humana natura edificavit in morte
sua sibi ad gloriam et honore domum militantis ecclesie
et excidit colunpnas septem id est septe sacrameta
quibus sustentatur Possunt tamen esse verba sancte
matris ecclesie que dominum papam celestinum. iii. vocat sapientiam
qua in terris dei filii vices gerit secundum illud ecclesi-
astici. Sapientia doctrine secundum nomen eius. ad ipsum
.n. confluit ecclesia universalis audire et videre sue
doctrina ut regina saba sapiam salomonis. hic dominus
papa celestinus. iii. edificavit . s. instituit et confir-
mavit sibi et sancte ecclesie ad utilitate domum fide-
libus sacre religionis hospitalis sancte marie teuto-
nicorum in ierusalem et excidit columpnas septem . i. septem
fratres comendatores seu preceptores provinciales. s. Ly-
vonie, prussie, theotonice, austrie, et apulie, romanie,

et armenie, quibus fratres dicti ordinis tanquam materialis
domus marmorea columpnis edificia sustentatur. ut sic magister
generalis et capitulum sint fundamentum huius domus. provincia-
les comendatores seu preceptores columpne, alii fratres super-
edificati et sic domus ipsa assimilatur viro sapienti qui edi-
ficavit domum suam supra petram et potest dicere Ego co-
firmavi columpnas eius. Sed quia scriptum est spiritus est
qui vivificat caro autem non prodest quicquam ideo ponende
sunt septe columpne, alie spirituales in hac domo scilicet virtutes
s. obedientia paupertas castitas disciplina ordinet regulare
et quatuor alie, videlicet contricio confessio satisfactio et caritas
qui operit multitudine peccatorum. omne sancte observantie negli-
gentia in torpentibus Zelo rectitudinis disciplinet. hee
sunt columpne spirituales excise manu sapientie in domo
hac sacre religionis quam edificavit dominus ipse Ita quod si
pluvia avaritie descendat et flumina luxurie veniant
et venti superbie flent et irruant in illam, non possit cadere
fundata est enim super firma petra. petra autem est cristus

INCIPIT PRIMA PARS DE ORIGINE
ordinis domus Theutonice

In nomine domini amen. Anno incarnationis eiusdem
M.C.X.C. tempore illo quando civitas achonensis esset Aca
a cristianis obsessa et divina favente gratia de mani-
bus infidelium recuperata. fuerunt in exercitu cristianorum
quidam devoti homines de bremensi et lubicensi civitatibus qui
tamquam viri misericordie oculis compassionis intuendentes in diver-
sos et intollerabiles defectus et in comoda infirmorum, dege-
ntium in dicto exercitu. fundaverant hospitale in cetorio suo

feto uelo cauda nauis dicte
cocka theutonice ubi dictos
infirmos colligentes ipsis deuote
& humiliter seruiebat & de bo-
nis sibi a deo collatis caritatiue
procurantes misericorditer pertrac-
tabant. attendentes quod in persona cu-
iuslibet infirmi uel pauperis sus-
ciperent ipsum cristum qui dicet
hiis qui a dextris erunt in iudicio
Esuriui & dedistis mihi mandu-
care sitiui et dedistis mihi bi-
bere. hospes eram & collegistis
me nudus eram & cooperuistis
me Infirmus eram & uisitastis me
& cetera. Et cum dicet ubi te uidi-
mus talia pacientem. respondebit.
Amen dico uobis quod quamdiu fecistis
uni ex hiis fratribus meis mi-
nimis mihi fecistis. Ecce quomodo
xpistus infirmos & debiles & des-
pectos quosque fratres uocat & bene.
Caro enim & frater noster est. Sed quia
dicit apostolus. ego plantaui
apollo rigauit deus autem incre-
mentum dedit ex quibus uerbis
liquide licet appareat quod neque
is qui plantat neque is qui ri-
gat aliquid sit. sed qui increme-
tum dat deus. tamen humana dili-
gentia impensionis cure sollicitu-
dinem debet impendere circa pla-
ntas quae adhuc nouelle fructus

Incipit quarta pars
libri de incidentibus

Hoc tempore quo
ortum & originem
habuit ordo domus
theutonice scilicet
anno domini M C
X C. celestinus pa-
pa iij. & henricus
VI. imperator reg-
nauerunt

Postea Innocentius
papa. tertius. & otto-
nij. & fredericus. ij.
imperatores successiue
regnauerunt

Anno domini. MCC.
ciuitas constantinopo-
litana que in prophe-
cia sua habuit quod
non caperetur nisi per
angelum. capta est a fra-
cis & uenetis quod per
mirum ubi angelus de-
pictus fuit intraue-
runt. decepti fuerunt
ciues per equiuocationem
angeli & factus fuit
ibi baldewinus co-
mes flandrensis im-
perator & impera-
uit ibi latini qui-
quaginta. vij. annis

ubes affert & ubertiore suo tempore repromittit. Vnde cum
dominus patriarcha iherusalem. henricus rex iherusalem illustris. Nasare-
nus & tiresis & cesarienses archiepiscopi & bethlemita-
nus & aconensis Episcopi magister hospitalis sancti iohannis
& magister domus templi & multi fratres ambarum domorum plu-
resque barones terre sancte. scilicet. Radulphus dominus tiberiadis
& dominus hugo frater suus. & Reinoldus dominus sidonis
& dominus Gymarus de cesarea. & dominus Iohannes de
hibelino & multi alij de regno iherusalem & de almania Cora-
dus maguntinensis archiepiscopus conradus herbipolensis episcopus &
Cancellarius imperij Romani. Wolgerus pataviensis episcopus
Gardolphus halberstatensis episcopus et cicensis episcopus. frede-
ricus. dux sweuie. henricus palatinus comes regni &
dux de Brunswich. fredericus dux austrie. henricus dux
brabantie qui capitaneus tunc erat exercitus. hermannus
palatinus. Comes saxonie & landgrauius thuringie
Albertus marchio brandenburgensis & henricus de caladin
Marscalcus imperij Conradus marchio de landsbergk. th.
marchio misnensis. Comites uero & magnates & quam plu-
res Nobiles dicti exercitus in oculo perspicationis uidentes
hanc nouellam hospitalis plantationem aliquales fructus ho-
noris & honestatis tempestiua quadam fecunditate produ-
cere & sperantes indubitant quod domino incrementum dante ex
prorsus ramis suis uberrimam fructuum copiam faceret in futurum
Omnium principum supradictorum consilium in hoc resedit ut dominus
fredericus dux sweuie nuncios solempnes fratri suo serenissimo
domino henrico sexto regi romanorum futuro imperatori mitteret
qui apud dominum papam institutionem & confirmationem hospitalis

p̄habiti impetraret Papa itaq̨
audita hac legatiōe pijs petētiū
precibus inclinatus in dicto hospita,
li ordini frm̄ hospitalis ictitam
circa pauperes & infirmos frm̄
vero militie templi circa ēticos
& milites & alios fratres instituit
& in nomine domini confirma,
uit. concedens fr̄ibus dicti hos,
pitalis ut nigra cruce & albo
pallio uterentur. Omnesq̨ libertates
Immunitates & indulgentias ue,
neradis domibȝ predictorū hos,
pitalis & templi ab apostolica
sede concessas indulsit ut eis
uteretur libere sic illi dignū
enim erat, ut in operatiōe uir,
tutum pro vellet ꝓponto fieri
pares in assecutiōe apostolici bn̄,
fitij essent coequales Sicq̨ insti
tutus & cōfirmatus & multis pri
uilegijs dotatus ē ueneradus ille
militaris ordo frm̄ hospitalis sctē
marie domus theuthonicorū ictitam
Hec ē uinea domini sabaoth electa
quā tu iesū xp̄e instituisti fuistiq̨
dux itineris in cōspectu eius. Plan
tasti radices eius et impleuit terrā
transtulisti eā postea & eiecisti gē,
tes de terra prussie & lyuonie, &
plātasti eam ibi & sic extendit pal,
mites suos usq̨ ad mare, & usq̨
ad flumine ꝓpagines eius hec re,
ueranda militia .n. solū in trā.ȝ.

Quarta pars libri de incidentibus
Hº innocentij pape tempore quasi
oēs cristiani fuerūt in publica
pnīa & quia flagellis se flagel,
labāt uocati fuerūt theutonice
geyseler Anno domini M.cc.ij.
Imtiū habuit dominiū tartarorū
Hoc tp̄e apud resen in brixia
uinū & sanguine panis in carne
in sacrifitio altaris uisibiliter
sūt mutata. In uermedesio
quidam miles mortuus reuixit
& multa futura multis p̄dixit
& sn̄ cibo & potu multo tp̄e uixit
In gallia tertiā festū beati ioha,
nis babtiste ros de celo cadēs
mellitus spicas segetū īfecit
ita ut multi eas in ore ponētes
odorē mellis sentirēt aperte
Apud attrebatū mēse iulij tēpes,
tas ualida exorta ē tanteq̨
magnitudinis lapides ceciderūt
quod segetes uineas & nemora
penitus destruxerūt
hoc et tempore almiuolus im,
pator sarracenorū uenit cū
infinita multitudine in hispā,
niā & indixit bellū omnibus
adoratibus crucifixū q̄ reges
hispanie agdietes ī bello ui,
cerūt & facta fuit tāta stra,
ges ut riui sanguinis de occisis
fluent sarracenis almiuolus cū
pautis confusus euasit

ab hominibus cōfirmata uerū etiā typo celi & tr̄e mul,
tipharie prefigurata Legimus em̄ in ueteribus histo,
rijs magnū patriarchum abrahā cum suis uernaculis. CCC.
xviii. annos pro liberatiōe fr̄is deū tīmētis de[illegible]tasse a
captiuitate innocētū cōuersa postquā a cede regū reuerte,
retur eidem p̄riarche eucharistie munerū panis & uini cum
b̄ndictiōe dei excelsi quo protegēte hostes in manibus
suis erāt a melchisedech rege & sacerdote fuisse oblata
Ex quo tempora tyrocinia fidelium cōtra natiōm turbas
ceperūnt exerceri, reuelāte ex tunc spū scto quāto fauo
re ijs qui summū in eclesia optinet locum tales amplecti
debeat tyrones ad protectiōis ecclesiastice benedictiōi
eosdem spāli bn̄uolētia suscipiēs & suis indulgētijs
& priuilegijs eucharistia patermonorū crucifixi militibus
illis oblata cōfirmās hec militia celi & tr̄e typo. p̄fi
gurata solā & p̄cipua esse uidetur, q̄ uice chri in op
brio sue crucis doleat & terrā sctām cristianis debi
tam recuperare ab op̄ssione gētiliū se deuouit. Vidit
namq̨ iohannes ecclesiā militātem sub typo noue irlm̄
de celis a triūphāte descēdere In qua cū ceteris
celestiū uirtutū agminibus potestates deo militāt q̄libȝ
potestāti cōtrariā debellādo. que ꝑfecto usu nos am,
monet quosdam in ecclā militāte debere cōtineri mili,
tes quorū uotū sit inimicā ecclē tirannide infideliū
ꝓpulsare. statuēre ī omnibus altissimo terminos fi
deliū populorū iuxta numerū & offitiū angelorū dei
huic & tr̄e cōsonuit testimoniū nā sb̄ moise & iosue
& alijs iudicibus israhel milites dei noua bella q̄ ele,
git dominus eligētes stirpē enachim & ceteros iniquos tr̄e

scte inhabitatores gigantee malitie cohere des leonu more muadetes funditus ext minaverut illis dutaxat exceptis quos ad eruditione populi dei servavit dispesatio sub onere servitutis secudum vero incremeta temporis religionis huius simul crevecut prefigurationes Dauid namque secudu cor dei in regnu fidelium exaltatus ac propheta futurorum prescius exprescora militie huius presaga presignas legiones cerethi & pheleti membra quecta sue uoluit esse quaru hoc esset offitij quatinus secdm xpi nobis nimis significatam capitis sui custodes uigiter haberetur ut uidelicet insidiatores capitis dauid exterminates mirabili salute subiectos defensaret. Cerethi exterminates pheleti vero saluates mirabiliter interpretatur. propheta quippe cu esset dauid & familiare spus scti organu. tam presentia que futura in scripturis veritatis intues distinctoe sue cohortis edocuit quod in novissimis temporibus caput eclesie christus custodes foret habiturus. q n. pretiosiores animas suas se ipsis facietes, accingeretur gladio suo scto sr fem suu, ut fortissi israhel veri salamonis lectulu ambietes, timores nocturnos tenebrose pfide a finibus expelleret xpians

Subit etia animu illud laudabile & deo dignu bellu machabeoru q in deserto feno cibi pasti ne pticipes fierent coinquinationis Zelo legis & fidei repleti, antiochum epiphane & radice iniquitatis, qui populu dei ad ritus getiles & lupanar ephebar pertrahere nitebatur, dei suffulti iuvamine contriuerunt ut scta ciuitate rato mudaret arce sion reciperet & redderet pace tre quoru bello sacer hic ordo militie fidelis et domus theutonicoru hospitalis scte marie in ivlm strenue imitans membris honorabilibus meruit decorari diversis ad diversa digna deo offitia laudabiliter ordinatis Sunt namque milites & bellatores electi Zelo legis pate manu validam hostes contereretes Sut & caritatis benefitijs affluetes hospitiu peregrinoru & paupm receptores. Sut insup qui pietatis visceribus in hospitalibus languidis & decumbetibus n. ab hominibus squaloribus fervido spu subministrauerit Inter que membra dignu ac patile clerici locum habet ut tanquam stitilla in medio disturretes, pacis tepore ad laycos fres exhortatioes de observatia regulari faciat, & divina celebret ac sacrameta ministrent sz ad arma convolatibus sag. ivne iue & mori memoriam. s. cru. cifixi domini ondetes, ad virtute actuat, prelidi, & sic a fine robus tour militu, usque ad fine insumoru.

Anno domini. M CC. iij. livonia terra fumitie regessis p sollicitu dine Innocetij pape ad fide xpi e conuersa.

Anno domini MCCVI. beata Elizabet nata fuit

Honorius papa iij & fredericus ij. imperator regnauit

De ortu & origine religionu

Ordo scti benedicti incepit profitere anno domini quingetesimo tp felicis pape. iij.

Ordo clumacesis Anno domini Nongentesimo tpe adriani pape iij.

Ordo cistrtiesis Anno domini M lxxxxii

Ordo hospitalis scti iohannis anno domini M C iij. tpe urbani pape. ij.

Ordo templarioru anno dni MCXII. tempore paschalis pape ii qui destructus fuit a clemete papa v. in cotilio viennesi anno dni MCCCXII. XI kalendas aprilis pontificatus e dicti pape anno vii. no p se tetiam diffinitiva, sed p promissione sedis apostolice tempore henrici imperatoris VII

decumbentium, quorum custodiant consciencias & minuunt exitus fortiter attingentes in suavitate spiritus sua ministeria exequuntur

hunc ergo spiritualem ordinem ad utilitatem sancte ecclesie se generaliius diffundentem congratulationis oculo diversi summi pontifices intuentes confirmatum plurimis privilegiis & eminitatibus & libertatibus illustrarunt.

De fratre henrico walpote primo magistro hospitalis sancte marie domus theutonice

frater henricus dictus walpote magister primus hospitalis sancte marie domus theutonicorum ierosolomitani prefuit multis annis, & obiit nonis kalendis novembris et sepultus est athon hunc cives bremenses & lubicenses qui primi huius ordinis fuerunt fundatores ut dictum est, dum completo peregrinationis sue voto ad propria vellet redire de consilio domini friderici ducis swevie predicti & aliorum nobilium de almania qui fuerunt in obsidione civitatis athonensis dictum hospitale cum omnibus Elemosinis & attinentiis que tunc sufficientes erant, presentabat. ubi dictus infirmis cum suis fratribus humiliter serviebat & necessaria ministrabat sed post captionem civitatis athonensis predicte, idem frater henricus emit quondam ortum infra muros ante portam sancti Nicolai

Ordo domus theutonice anno domini M C X C tempore celestini pape iii. & henrici imperatoris vi.

Ordo fratrum predicatorum anno domini M ccxvi sub honorio papa iii.

Ordo fratrum minorum Anno domini M CCXXIII. sub honorio papa iii.

Ordo heremitarum montis carmeli &

Ordo fratrum vallis scolarium per eundem dominum honorium papam sunt confirmati

Anno domini M cc xxi Elizabeth duxit lantgravium thuringie in maritum

Anno domini M ccxxvi in burgundia in montibus

in qua ecclesiam & hospitale & mansiones diversas extruxit deo ibi cum suis fratribus serviens & infirmos In qua ecclesia idem dux fridericus de swevia in itinere peregrinationis mortuus est sepultus, quia dum viveret elegit ibi ecclesiasticam sepulturam

De fratre Octone magistro ii

frater otto magister secundus prefuit multis annis, & obiit iii. Nonas iunii sepultusque est athon

De fratre hermanno tertio magistro

frater hermannus dictus bartmagister tertius prefuit multis annis & mortuus est XIII. Kalendas aprilis sepultusque est athon

De fratre hermanno de salcza magistro iiii

frater hermannus de salcsa magister quartus prefuit plurimis annis obiit ix. kalendas augusti & sepultus est in barletho hic fuit facundus effabilis sapiens circumspectus, prudens, & in factis suis omnibus gloriosus Dum post electionem suam videret tam tenerum statum ordinis optavit in audiencia fratrum aliquorum, se uno velle oculo carere ut ordo suus tempore suo quo preesset, tantum sumeret incrementum quod posset habere in armis paratos . x . fratres milites & non plures. Sed quid fecisti in hac causa. O bone christe qui iustis petentium desideriis semper presto es & pia vota non desinis propitius intueri. Nunquam fraudatus est a desiderio

salvatoris & ex virtute terre motus mons quidam se divisit ab aliis montibus & transiuit ad montes oppositos, totamque vallem cooperuit & v. milia hominum suffocavit

Anno domini M CCXX VII. iii. idus semptembris lantgravius maritus beate Elizabet cruce signatus in itinere peregrinationis mortuus est in sicilia civitate que dicitur otrant

Gregorius papa ix & fridericus imperator secundus regnat

Anno domini M CC XXVIII inceperunt esse partes

suo. Certe non Immo desiderium anime eius tribu-
isti ei superhabundanter. Tantum enim profecit ordo
temporibus quibus ipse prefuit, quod non longe post mor-
tem eius computata fuerunt de nobili sanguine
regni almanie duo milia fratrum in ordine supradicto
Illustris etiam ille thuringie lantgravius domi-
nus conradus, de cuius familia ipse cum esset
in seculo fuerat. cum copiosa comitiva nobilium,
dicti suscepit ordinis habitum regulare Ipse
et huius fratris hermanni meliora privilegia
tam papalia quam imperialia ordini sunt col-
lata. Magnifica quoque dona in appullia
romania. armenia - achaia. almania, un-
garia, scilicet territorium quod dicitur wurtza.
lyvonia et prusshia temporibus suis ordini sunt
donata. Tantum enim exaltatus fuit
per eum ordo, quod a seculo non est auditum,
quod unquam aliqua religio vel ordo per unum
homine tantum profecerit in hoc mundo. Nec mi-
rum tantam enim gratiam contulit ei deus quod ab omnibus amaretur
ut vere posset de ipsis dici quod dilectus esset deo et hominibus
habebat dominum papam et imperatorem preter alios principes et mag-
nates in manu sua et ita eorum animos ad se inclinavit ut quicquid
ab eis pro honore et comodo ordinis sui peteret impetraret.
Unde sciendum est quod postquam Veneti pro rebellione quam contra
imperium exercuaret essent graviter correcti magnam partem sancte
crucis friderico imperatori secundo pro speciali munere optulerunt
quam idem imperator dicto magistro dedit. qui eam versus prus-
schie partes misit ad castrum Elbingense ubi usque in presente

in italia ge-
delini et gel-
phi que sunt
nomina duorum
fratrum qui sedi-
tiserunt gebelli-
nus partem im-
perii gelphus
partem eccle-
sie fovit

Anno domini
M CC XXX.
rex arroga-
num in hyspa-
nia cepit in-
sulas que ma-
iorice minorice
appellantur ob-
sessas a sa-
racenis

In Vngaria, [illegible]
[illegible]

diem a christi fidelibus in magna reverentia habetur
propter crebra miracula que per ipsam dominus operatur
Accidit et quod dum inter dominum honorium papam in-
et fridericum secundum imperatorem aliqualis dissensionis
materia verteretur occulta. uterque tamen suam eidem fratri
hermanno diffiniendam comisit quod cum audiret ipse re-
nuit asserens magnam indecentiam si dominorum totius
mundi causam in se susciperet cum ipse esset persona humilis
et in nullius dignitatis preeminentia constitutus. Unde sciendum
est quod ipse dominus papa et imperator ut idem frater her-
mannus in maiori reverentia haberetur ei et suis futuris
successoribus in officio magisterii ordinis domus theutonice
constitutis dignitatem principis contulerunt et in signum huius
principatus dominus papa annulum ei obtulit et imperator
insignia regalia imperii deferenda in suo vexillo indulsit
et sic inter eos compositionem amicabilem sepius ordinavit

[illegible] [illegible] [illegible]

Explicit prima pars libri huius. Incipit secunda pars
de adventu fratrum domus theutonice in terram prus-
sie. De vastatione terre colmensis per pruthenos

Tempore quo nobilis ille ac illustris christianissimus
princeps. conradus dux principatum tenuit in masovia
Cuiavia et polonia. fuit quidam episcopus de prusshia
christianus nomine ordinis cisterciensis qui divini verbi semen
sepius sparsit inter pruthenos exhortans eos ut relicta ydo-
latria, deum verum colerent christum. sed quia hoc se-
men cecidit in terra non bonum fructum multum fecit Tanti
enim erant obstinati in malitia sua. quod nulla monita salutis

Exordium pru-
tenorum hystoria

eos ab infidelitatis sue errore poterant revocare Unde tum fuit
[illegible] fratrum laudabile & multipliciter commendandum, quod licet
essent infideles & diversos deos coleret pace cum cristi
anis vicinis mutuo habuerunt eos in cultura dei vivi pre
dicebant nec aliqualiter molestabat   Sed hoc inimicus
humani generis pacis emulus non diu sustinens superseminavit
Zizania excitavit enim persecutionem durissimam inter eos ut
infra paucos annos cristifidelibus partim trucidatis, quibus
dam captis & in servitute perpetua deductis, paucis fuge
presidio salvatis terram colmensem penitus destruentes in soli
tudine redegerunt

De vastatione terre polonie

2 Itaque idem dux principiis non obstitit nec contra incertos
ipsorum ausus & conamina remedium adhibuit oportunum.
ad ulteriora & deteriora procedentes invaserant terram polonie
cum magna potentia pugnatorum tot vicibus & tanta dampna
intulerant ei. quod combustis edificiis hominibus etatis
adulte prostraverunt gladio & mulieres & parvulos in servitu
tem perduxerunt & si forte aliqua matrona gravida [illegible]
ipsos sequi non poterat. eam occiderunt. rapientes & infantes
de brachijs matrum, infigendo in sudes sepem interfecerunt
Sic quod terram adeo vastaverunt quod de omnibus muni
cionibus & castris ducatus sui non remansit, ei nisi unum
castrum situm super fluvium wiesele quod plozke dicebatur
Insuper CCL. ecclesias parochiales preter monasteria regu
larium & secularium clericorum. capellas. cenobia monachorum
& claustra sanctimonialium in medio destruxerunt Sacerdotes
& alios clericos tam religiosos quam seculares, quosdam ex

tra septa ecclesie alios intra plures in altari dum sacrosancta
corporis & sanguinis domini nostri iesu cristi tractaret mi
steria trucidantes ipsa sacramenta in contemptum dei ir
reverenter in terram proicientes pedibus conculcabant Calices am
pullas & alia vasa ecclesie corporalia vestesque sacras ad
divinum cultum dedicata deferentes ad illicitos usus pertra
hebant Cum virginibus deo dicatis de claustris suis vio
lenter extractis impudice sua ludibria exercentes et ut
breviter concludam nullis sufficeret ad plenum scribere quanta
mala & facta detestabilia fidei & fidelibus irrogarunt

De muneribus datis pruthenis ad placandam sevi
tiam ipsorum

3 Antequam dicta terra polonie sit penitus destrueretur,
cum adhuc aliquid residuum superesset idem dux in tantum
coactus ab eis & angustiatus fuit, quod quotiescunque
dicti prutheni nuntios suos mitteret ad eum pro equis &
vestibus boni coloris non audebat aliqualiter denegare. Sed
cum non haberet unde satisfaceret eis vocavit ad convi
vium sui nobiles & alios & uxores eorum, & cum sederent
leti in mensa comedentes & bibentes iussit secrete vestes
& equos ipsorum prenominatis infidelium nuntiis presentari
Nec hoc profuit quicquam nec potuit eorum sevitiam miti
gare quin destrueret dictam terram ut superius est premissum

De fratribus ordinis militum

Cum itaque predictus dux videret terram suam sic miserabi
liter deficere nec eam posset aliqualiter defensare de consilio
fratris cristiani episcopi prussie & quorundam nobilium pro
tuitione terre sue instituit fratres milites cristi appellatos
cum albo pallio. rubeo gladio. & stella que tunc in partibus

Iburnie fuerat & multas terras infidelium potenter subiu-
gauerat fidei xpiane. & episcopus predictus quendam uirum
discretum brunonem dictum & cum eo .xiiij. alios ad dictum ordi-
nem inuestiuit hoc facto idem dux ipsis fratribus edifica-
uit castrum dictum dobrin de quo ipsi postea fratres de dobrin
fuerant appellati. deditque ipsis allodium seu predium in ~~terra~~ cuya-
uie quod fuit cedelitze nuncupatum Conuenerant ipse
dux & fratres sub hiis pactis, quod ipsi equaliter diuiderent
inter se terram infidelium quam possent sibi cooperante domino
in posterum subiugare Quod cum pruthenj percepissent
conuocati amplius cum copiosa multitudine armatorum dictum
castrum dobrin septus impugnauerunt tamque infesti fuerunt
illis fratribus quod nec aliquis ipsorum extra septa castri
audebat comparere. Immo tandem ad hoc deuentum fuit quod
quinque uel quatuor ~~fratres~~ pruthenj ausi fuerunt circa ipsum
castrum suo latrocinia exercere

De donatione terre prusthue Colmensis & lubouie
facta fratribus ordinis domus theutonice

4 Hoc eodem tempore ordo domus theutonice per fratrem her-
mannum de salcza magistrum eiusdem in multiplicatione
fratrum, in diuitiis potentia & honore multum profecerat. Ita
quod odor bone fame ipsius longe lateque diffusus. tandem ad
noticiam dicti ducis perueniens hoc resedit in corde ipsius
diuinitus inspiratum quod dictos fratres uellet ad defen-
sionem sue terre fidei & fidelium inuitare ex quo uideret
quod fratres milites cristi per eum adhuc instituti, nil proficerent
in hac causa Conuocatis igitur episcopis & nobilibus suis aperuit
eis sensum suum petens sibi hoc salubre consilium sibi dari. Qui
consenserunt unanimiter uotis suis addentes quod relatione ueridica

intellexisset dictos fratres esse milites strenuos in armis, & ab annis
adolescentie sue in plus exercitatos Insuper & apud dominum papam
& imperatorem & principes almanie gratissimos & acceptos sit quod
speraret indubitanter, quod in fauore ipsorum dominus papa faceret passagium
in subsidium dicte terre Vnde misit solempnes nuncios cum litteris suis
ad dictum fratrem hermannum magistrum, qui dum causam itineris coram eo
& fratribus suis exposuisset Idem magister post multa consilia uariosque
tractatus cum fratribus suis habitos super hoc arduo negotio tandem per
suggestionem domini pape & imperatoris frederici secundi & principum
almanie qui consilio & auxilio ei assistere promiserunt in hac causa. dicti
ducis precibus acquieuit Misit itaque dictus magister fratrem conradum de
landisbergk & quendam alium fratrem sui ordinis ad ipsos ducem polonie,
ut explorarent terram colmensem & uideret si de uoluntate ipsius nunciorum
legationi processisset qui cum uenirent poloniam duce in remotis agente uenit
exercitus pruthenorum & terram polonie rapina & incendio deuastauit
quam exercitum dicti fratres de mandato domine agafie uxoris ducis assump-
ta sibi multitudine polonorum uiriliter sunt aggressi in bello: Sed pru-
theni ex aduerso se opponentes, fugientibus polonis in primo congressu
dictos fratres letaliter uulnerauerunt, & capitaneum exercitus polonorum,
captum deducentes multos de populo interfecerunt. Sed domina predicta
post conflictum fratres semiuiuos in campo relictos, reduci mandauit, & per
curam medicorum sanari qui fratres dum sanati essent, legationem sibi commissam
prudenter peregerant Qua audita predictus dominus conradus dux polonie,
prehabita matura deliberatione ut premissum est, de consilio uoluntate unani-
mi & consensu expresso uxoris sue agafie & filiorum suorum boleslaij,
kasemiri & bemouiti dedit dictis fratribus domus theutonice prese-
ntibus & futuris terram colmensem & lubouie & terram quam posset fauente

24 domino inposterum de manibus infidelium expugnare cum omni iure & utilitate, quibus ipse & progenitores sui possederunt in perpetuam possidendam. nihil sibi iuris aut proprietatis in ipsa reservans, sed renuntians omni actioni iuris vel facti que sibi aut uxori sue vel filiis sive successoribus posset competere in eisdem Et ut hec donatio firma esset & perpetua nec ab aliquo in posterum posset infirmari, dedit eis litteras sigilli muniminie Acta sunt hec acta anno domini. M CC XXVI. in presentia testium subscriptorum -s. Gnucheri masouiensis. Michaelis cuyauie, cristiani prussie episcoporum. sermildi prepositi. Wilhelmi decani. paroslai senioris & iunioris comitum de drsouia. Iohannis cancellarij & aliorum plurium religiosorum & secularium virorum discretorum

De confirmatione promissorum & exhortatione domini pape ad fratres

Gregorius IX Papa confirmat donationem

5 Cum autem hec destructio terre polonie per clamosam insinuationem dicti ducis ad notitiam romane curie devenirent sanctissimus pater & dominus Gregorius .IX. Papa compatiens ei & precaves periculis in futurum omnem ordinationem cum fratribus domus theuthonice tamquam rite & rationabiliter factam in nomine domini confirmavit iniungens dictis fratribus in remissionem peccaminum ut vindicaret iniuriam crucifixi domini & terram cristianis debitam recuperaret ab infidelibus occupatam, & exhortans eos ad bellum ait accingimini & estote filij potentes estote parati ut pugnetis adversus nationes que convenerunt disperdere nos & sancta nostra. quia melius est nobis mori in bello quam videre mala gentis nostre & sanctorum Confortansque ipsos ad magnanimitatem, consolatus fuit eos verbis domini quibus usus fuit

25 ad filios israhel dicens si exieris ad bellum contra hostes tuos, & videris equitatus & currus & maiorem quam tu habes adversarij multitudinem non timebis eos quia dominus deus tuus tecum est & interpositis quibusdam sequitur vos hodie contra inimicos vestros pugnam committetis non pertimescat cor vestrum nolite metuere nolite cedere nec formidetis eos quia dominus deus vester in medio vestri est & pro vobis contra adversarios dimicabit ut eruat vos de periculo Non enim pugna vestra est sed dei hec magnanimitas maxime fuit in iuda machabeo qui quando cum paucis stabat contra maximam multitudinem gentium, confortando suos ait, Ne timueritis multitudinem eorum & impetum eorum ne formidetis Mementote qualiter salvi facti sunt patres nostri in mari rubro cum exercitu multo & nunc clamemus in celum & miserebitur nostri dominus & memor erit testamenti patrum nostrorum & conteret exercitum istum ante faciem nostram hodie ut sciant omnes gentes quia est deus qui redimat & liberet A verbis viri peccatoris ne timueritis quia gloria eius stercus & vermis est hodie extollitur & cras non invenietur Estote ergo o filij emulatores legis & date animas vestras pro testamento patrum & mementote operum que fecerunt in generationibus suis, & accipietis gloriam magnam & nomen eternum Confortamini & viriliter agite in lege quia cum feceritis que precepta vobis a domino deo vestro in ipsa gloriosi eritis Adducite ergo ad vos omnes fautores legis, & vindicate vindictam populi vestri & retribuite retributionem gentibus

De nouo bello fratrum domus theutonice
contra gentem pruthenorum

6 Multa bella antiquitus gesta sunt contra pruthenos ut
ueteres narrant historie quas nunc longum est recitare. Item per xx ger
manos de suetia qui dicebantur campti. Item per hugone
dictum potyre. Ultimo per fratrem cristianum episcopum prus,
sthia & per fratres milites christi, qui uocabatur fratres de do
brin sed habita oportunitate pruthieni captaneos & alios
qui eis prefuerant occiderunt aut a se longius & sic iugum ser,
uitutis excutiebant a ceruicibus suis, & in errores pristinos
sunt relapsi. Modo per fratres hospitalis sancte marie
domus theutonicorum ierosolimitani incipiunt noua bella contra
ipsos hec sunt illa noua bella que elegit dominus ut subuer
tat portas hostium quia si unum uel plures captaneos uel per,
fectos occiderunt uno die uel deleuerent, eodem uel sequenti die
in loca occisorum, alij meliores surgerent uel equales. Nec
tantum est nouitas in bello sed etiam in nouo genere belladi,
quia non solum materialibus sed armis spiritualibus uincitur
hostis scilicet oratione unde legitur de moyse dum oraret israel
uincebat amalech dum cessaret ab oratione israhel uincebatur.
Scribitur & de ipso moyse in libro sapientie, quod uicit tur,
bas non in uirtute corporis nec in armatura potentia sed uerbo
scilicet orationis & de eodem dicitur in libro iudith Memores esto,
te serui dei qui Amelech confidentem in clipeis suis non pugna
do sed precibus orando deuicit legitur & de machabeis quod
exclamauerunt in oratione & fugauerunt castra & de iuda machabeo

dicitur, quod in duobus bellis non orauit scilicet contra antiochum
eupatorem & tunc non uicit sed diuertit. In secundo contra
bachidem & alchimum, & tunc ipse cecidit in prelio, & in fu,
gam castra filiorum israhel sunt conuersa. Est & aliud
nouum genus uincendi scilicet

¶ Patientia, in qua martires christi animas suas possederunt
de qua poeta dicit. Nobile uincendi genus est patientia uincit
uincit qui patitur si uis uincere disce pati & alibi maxima
uirtutum patientia uincit inermes, armatosque uiros uincere se,
pe solet, de hac patientia dicit gregorius Sine ferro & flammis mar,
tires esse possumus, si patientiam in animo ueraciter conseruamus
Ad idem hieronimus quis sanctorum sine patientia coronatur a
cunabulis ecclesie non defuit iniquitas premens, & iustitia patiens
Sic hemus nouum bellum & nouum genus belladi quo armis spiritua
libus hostes fidei & ecclesie superamus

De armis carnalibus & spiritualibus

Scriptum est enim canticis quod in turri dauid omnis armatu,
ra fortium dependebat & in libro sapientie quod lx. fortes ex for,
tissimis israhel omnes tenentes gladios & ad bella doctissimi
salomonis lectulum ambiebant, uniuscuiusque ensis super femur suum
propter timores nocturnos, In quo notatur quod custodes
capitis iesu cristi, debent habere arma, quibus turrim fidei
exterminatis insidiatoribus defendant & sancte matris ecce
lectum pacis custodiant & quietis ¶ Sed quia Iudith non in
armorum potentia sed in uirtute laudatur eo quod occidit ho,
loferne. Quis in arcu suo sperauit, & gladius eius saluauit
eum? aut qui in gladio suo possederunt terram? Ideo secundum

doctrina apti debemus etia īduere armatura dei .i. uir-
tutes que ut dicit Macrobius sole btm faciut, hominem,
& ui tuetur possessorem suu. hys armis uirtutu debemus
etiam ab hostibus nos tueri ut dicit boetius talia tibi
contulmus arma, q nisi prior abiecisses cuncta te firmi
tate tueventur ¶ Singula q arma carnalia & spualia
sibi moraliter correspondetia de quibus meminit sacra
scriptura, cum quibus pugnadu e in hoc bello nouo dni
hic ponetur DE SCVTO

De scuto dicitur, q salamon fecit. ccc. hastas & ccc.
scuta & ccc dt q super scutum potetis aduersus cimi
cu pugnabit ¶ pro scuto accipe fidem de q paulus dicit
In omnibus sumetes scutu fidei, q est fundametu omniu
uirtutum sn q ut dicit Aug omnis uirtus sit vamus sn
uirtute radices, arescit & ut dicit paulus Inpossibile
e deo placere sn fide sz ca hita uenit nobis omnia bona
pariter cum illa Vn dicit dominus habete fidem dei
Amen dico uobis quicuqz dixerit huic monti, tollere &
mittere ī mare, & no hesitauerit ī corde suo sz crediderit
quicumqz dixerit fiat, fiet ei Ecce quanta uis fidei. hoc
e scutum inexpugnabile q iosaphat rex iuda pplm trepida-
tem cosolatus est dicens, cofidete ī domino deo uestro &
securi eritis, & cuncta euenient uobis prospere. vnde scim
e quod filij amon & moab uersi in semetipsis concidere mu-
tuis uulneribus, ut nec superesset quisquam qui necē posset
euadere. Magne fidei uerbum fuit, cu dd pugnaturus co-
tra goliam diceret, tu uenis ad me ī gladio & hasta & cli
peo ego uenio ad te in nomine domini & tradidit eu domi

in manus suas. O quata fides fuit in Ionatha & uida Nacha
beo cum diceret, Non e difficile domino saluare in multitudine, ut
in paucis ibi p Ionathan & armigeru eius. xx. uiri in media
parte Iugeri sunt percussit, & Kato philistinoru coturbata e
Hic p iudam seron & exercitus eius e cotritus hec e uictoria
que uincit mudu, quis e aut qui uincit mudu nisi qui credit
quoniā iesus e filius dei, qui dicit, qui credit, in me & si mor-
tuus fuerit uiuet. Volue ergo & reuolue omne euangelice historie
textum quasi ī omni saluatioe corporu & animaru reperies do-
minu conclusisse, fides tua te saluu fecit

De gladio

De gladio dicitur Ieremias extendisse dexteram & dedisse gladiu
dices, accipe gladiu sanctam munus a deo, quo deicies aduersa-
rios populi mei israhel. Iste e gladius quo iudas castra filio-
ru israhel protegebat, hic gladius o fortissimi milites tristi
sit gladius saulus inqz reuertatur in ams. Ita quod implea
tur de inimicis crucis tristi foris uastabit eos gladius & intus
pauor iuuene sil uirgine lactente cu homine sene ut quoties-
cumqz aliquis aduersitatis occurrit eis semper dicat, Non e aliud
nisi gladius gedeonis .i. militie xane ¶ Pro gladio accipe bona
opera qr fides sine operibus mortua e q tam arma defendut corpus
ab impetu hostui, gladius se extendit ad opus quo deicitur ad-
uersarius & sic ex utraqz parte e acutus. Ita bona opera ex una
parte actorem suu defendut a pena īfernali ex alia ad eterna gau-
dia introducut. De lancea

¶ De lancea dicitur quod Ioada sacerdos lanceas dedit centurionib.
qui custodias domus domini obseruabat, hec sunt lancee qs ioab

princeps militiae fixit in corde absolonis qui patrem suum dd
persequebatur ¶ pro lancea que recta e, accipe rectam intentione
ut secundum doctrina apostoli, quecumque facitis in uerbo & ope
in nomine domini facite & siue manducatis siue bibitis siue q
aliud facitis omnia in gloriam dei facite ex hac lancea meritu &
demeritu cuiuslibet opis procedit, quia nunquam format mala intentio
bonu opus & e conuerso

DE CLIPEO

De clipeo hortatur ysa. dices surgite principes arripite clipeu
& ad Iosue dixit dominus leua clipeu qui in manu tua e contra
urbem hay, qua tradita tibi & sequitur ibidem Iosue uero no re
traxit manu quam in sublimem porrexerat tenes clipeu donec i
terficeretur oms habitatores hay sic faciat pecti bellatores
no ut saul de quo legitur quod abiectus e clipeus fortiu, clipeus
saul qui no esset unctus oleo Pro clipeo accipe sermone doc,
quo ad omnia bona opera informemur de quo dicitur, Sermo
domini clipeus ignitus e omnibus sperantibus in se qui ideo ig
nitus dicitur, quia ab omnibus telis igneis diaboli defedit
de hoc iudas Machabeus dicitur singulos suorum armasse,
no clipei nec haste munitioe sed sermonibus optimis. sed ideo
optimi dicuntur, quia uerbu dei quecumque uoluit facit & pros
perabitur in illis ad que missu e si n proficit, in uno pdest
in alto, nunquam uacuu reuertetur

DE lorica

De lorica dicitur quod iudas machabeus induit se lorica
tamquam gigas & ptegebat castra sua ¶ pro lorica accipe
iustitia de qua apostolus dicit Induite lorica iustitiae hec
iustitia reddit unicuique quod suu e deo humilitate subiectionis

De qua dicit dominus, sic decet nos implere omne iustitia.
Proximo compassione; aut ut gg uera iustitia compassione habet
falsa indignatiom sibi carnis subiugatom quia iustu e quod caro
tamquam ancilla subiugo sic anime ut dicit ecc. fili accedes
ad seruitute dei, sta in iustitia & interpositis quibusdam
sequitur pro iustitia agonizare pro anima tua & usque ad morte
certa pro iustitia & deus expugnabit pro te inimicos tuos &
tunc implebitur id psalmiste iustitia pax osculate sunt aliter
no erit pax sed caro sp concupiscet aduersus spiritu spus uero
aduersus carne

De arcu & pharetra

De arcu & pharetra dixit isaac filio suo esau, sume arma
tua pharetra & arcu

De sagitta

¶ de sagitta dicit isaias. suscitauit dominus rege medoru
contra babilone sagittes implete pharetras ut impleatur uerbu
domini in hostibus crucis xpi. Congregabo sup eos mala &
sagittas meas complebo in eis ¶ per h terra intellige illa tria,
que sunt de substantia cuiuslibet religionis .s. obedientia casti
tate & paupertate ¶ Per arcu obedia designatur, quia sic
incuruatur, flectitur, & reflectitur sine fractura Ita religio,
sus inter prospera & aduersa, equo aio sine murmure debz
incuruari pro obediam & reflecti, de qua incuruatione obedientia
isaac benedicens filiu suu iacob ait Esto dnus fratru tuoru,
& incuruetur an te filij matris tue ut possit dicere obedies
cu isaya, tetendit arcu suu dominus & posuit me qui sig
nu ad sagitta O qua dure reditur ibi arcus iste obedie ubi

religiosus i bello iudes sibi mortis periculu iminere no
audet retrocedere. Ibi melior e obedietia qua uictima
qz ut dicit gg p uictima aliena p obedietia caro ppria
mactatur p sagitta castitas notatur qz sic sagitta dicitur
a sagio sagis qd e ingeniose agere uel decimare Ita oportet
hoiem ut possit caste uiuere, ingeniose agere secudu anime sue
uim naturale cotra sensus carnis qui semp proni sut i malu.
& oportet & ipsum decimare .i. deo plenu esse, qz nemo potest
esse castus n deus dederit Item sagitta fertur duabus
pennis admodu auis ut hostem celeriter interficiat, Sic castitas
ut antiquu castitatis inimicu deiciat, utitur duab. pennis, q
sunt renouato uite ueteris & renouationis utilitas. De hys
duabus pennis loquitur Isa qui sperat i domino mutabut for
titudine .s. corporalem i spualem, assumet pennas ut aquile,
q tum se uult renouare, ueteres pennas deponit, & nouas
accipit Ad qd nos hortatur apostolos dicens, deponite
uos secudum pstina conuersatoi uetere homine, qui cor,
rumpitur secundu desideria erroris, & induite nouu hoine
qui secundu deu creatus e & sic renouabitur ut aquile iu,
uetus tua, & uolabilis in uirtute castitatis & no deficies,
qz sagitta ionathe nuqua abiit retrorsum. potest g dicere
caro casti hominis cu iob, sagitte dni i me sut, qru indig,
nato ebibit spum meu .s. luxurie quata sit indignato
castitatis cotra luxuria & eo, nemo nouit n qui exp,
tus e De renouationis utilitate dicit b, quod castitate
decorius que mudu de immudo cocepto semine, de hoste
domesticu angtm denique de homine facit Iudith a
egit, & holoferne occidit, populuque domini a periculis

liberauit eoque castitate amauerit, O quam pulcra & utilis e casta
generato ¶ per pharetra q a feredo iacula dicitur, denotatur paup,
tas qz sic in pharetra sagita sic castitas in paupertate absconditur
& conseruatur, qz uidua in delitys uiues mortua e, unde pt casti,
tas dicere illud ysaie posuit me dominus qsi sagitta & in pharetra
sua abscodit me Hec sufficit illa pauptas in religiosis de q b ait
Volunt esse pauperes eo pacto quod nihil eis desit & sic diligut pau,
ptatem, ut nulla inopia patiatur. sz illa uolutaria, & cu defectu pau,
ptas de q dicit dominus beati pauperes spu q s b z cum mte
coe & desiderio spuali propter solum bn placitu dei & salute ani
maru hec sunt pharetre seruoru acta de Zer q interptatur pcipuus
sepator qz paupertas a diuitys separat, quas pharetras dauid multu
desiderabilis Xi mgr & angli desiderat prospicere tulit .i. ptulit
in hoc mudo & attulit eas in ierusale ubi nudus pependit in cruce
ut paupertatis eius uestigia imitemur ¶ Hec pauptas medicinalis e,
qz ut dicit gg quos moru infirmitas uulnerat paupertatis medi,
cina sanat pauptas n superbia occidit, & duas sanguisugas infer,
nales auaritia & luxuriu suffocat

De funda

De funda dicitur in Zacharia, dominus exercituu proteget eos &
deuorabut & subicient eos lapidibus funde legitur & in lib. regu
qd anima inimicoru dauid rotabitur qsi i impetu & in circulo funde, h
e funda cum qua dauid iecit & percussit philisteu i frote, & infixus e
lapis i frote eius, & cecidit in facie sua in terra preualuitque dd
aduersus philisteu i funda & lapide percussumque philisteu iterfecit

De baculo

¶ de baculo dicit dominus p ysaiam ue assur uirga furoris mei
& baculus & interpositis quibusda seq, uirga pcutiet te. & bacu,
lu leuabit sup te i uia egipti ¶ De spuali signe baculi

34. & funde leg., q dd pugnaturus cotra goliam tulit baculu
q semp habebat secu & elegit v. lapides limpidissimos, qs
posuit i pera pastorale, & funda manu tulit philisteu armatu
intellige, diabolu patu ad temptandum, sis g tu dd manu for,
tis pemtes, & semp tecum habeas baculu scte crucis elegasqe
quinqe lapides .i. quinqe vulnera cristi & pone in pera postu,
ralem .i. i anima tua & circuducit manu sudam .i. rememora,
cone om horu & occides eu n e in temptatioe aliq pualebit
¶ Immo si solus iste baculus scte crucis helisei prophete, poat
fr fatie pm .i. pu liter iacetis mortuu reuiuisit

De galea

De galea dicitur q saul induit dd uestimetis suis & posuit
galeam erea sup caput eius dixit & dominus p ieremia
procedite ad bellu iungite equos, & ascedite equites &
state in galeis ¶ p galeam sig salus q homo coseq a deo
de hys armis uirtutu de q dicit apostolus galea salutis assu
te & ysa. Indutus iusticia & lorica & galea salutis in capite eius
O quam securus stabis in bello si hys armis fueris circumcinctus &
erit tibi dominus deus salutis tue salus tua usqe ad extremu tre
Hec sunt arma quibus iacob pricarcha parte illa tulit de manu
amorrei i gladio & arcu q dedit filio suo ioseph quibus & fi
lij israhel terra sancta exterminatis possessoribus possederut
& dd hostes regni sui deuicit & machabei ciuitate sctam ieru
sale destructam repauerut & templu domini sordibus getiu
pollutu interfectis hostib. mudauerut O fortissimi milites &
bellatores icliti Induite hec arma, & iudicate iniuria crucifixi
domini, & terra sanctam Cristianis debita recupate ab infide
libus occupata. Confortamini & no dissoluatur manus ure i
bello erit eni merces operi uestro merces illa de q dominus

ad abraham dixit Ego ero merces tua magna nimis si labor
uos terret uidete mercede scietes q sic uita nuqua sut si
pena uirtutes sine pmio & pmiu uirtutis erit ipe qui uirtute
dedit

De usu armoru carnaliu & spualiu

Sex sunt cause propter quas utimur armis carnalibus & spualib.
Prima e propter exercitiu ut exercitemur in bellis secudu uo,
luntate dei qui multos getes dimisit inter filios isrhael ut isra
helem & omnes qui no nouerut bella chananeoru erudiret
in eis & postea disceret filij eoru certare cum hostibus & habere
consuetudine pliandi quia ualeret aliquis i plio n exercitatus
esset in armis. Unde tpe pacis fiut torneameta & ludi alij
militares pp exercitiu ne instate ~~hoste~~ bello cu hostes sut in fo
ribus aliquis no habes cosuetudine armoru dicat cu dd n pos,
sum sic armatus incedere & ita inermis no posset hostib. obuiare
¶ Sed quia militia e uita hominis sup terra, ita q cito uenit ho
in mundum itrat campu pugnaturus cotra aereas potestates & arma
militie nre n sunt carnalia sed potetia a deo Ideo scdm doctrina
apostoli debemus induere armatura dei .i. uirtutes q a solo deo sut
qui uirtute & fortitudine plebis sue et exercitari i illis ut stamus &
possumus resistere i die malo temptationis. & ut & i nobis uirtutes au
geatur p exercitiu ut dicit Criso. Sic omne artificiu corporali exerci,
tatioe seruatur augetur & addetur ita omnis uirtus p exercitiu
augetur p desidia minoratur ¶ Secuda ca pp q utimur armis car
nalibus e propter hostiu insidias. Vn filij israhel timetes isidias
hostiu, assumetes arma bellica sederut p loca angusta itineris &
custodiebat tota nocte & die legitur & de iuda machabeo q p
cepit filijs israhel armatos esse i locis oportunis ne forte ab hos,
tibus repente mali aliq oriretur ¶ ad ide utimur armis spualib.

ut dicit apostolus Confortamini i domino & i potetia uirtutis eius
& induite uos armatura dei ut possitis stare cotra insidias diaboli
qui insidiatur nobis sicut leo in spelunca sua/ sic ille leo aduersarius
noster diabolus qui circuies circuit queres quem deuoret cui resistere debe
mus in uirtute fidei ¶ Tertia ca propter qua utimur armis carnalibus
e propter hostium apta impugnatoem unde dicitur in libro machabeorum
quod cum liseas cofidens in multitudine bellatorum nihil recogitans potes
tate dei sed mente affrenatus uellet ciuitate sancta ierusale & te
plum dei destruere. & iam psidium expugnasset, Machabeus supstes
armis & qui cu eo erat cognito cu fletu & lacrimis rogabant
dominum ut eis bonum angelum mitteret ad salute conualuerunt aio
& uiribus & irruetes impetu in eos prostrauerunt .xi. milia peditum
ex eis & equites mille & sexcetos uniuersusque i fuga uerterunt plu
res ex eis uulnerati nudi euaserunt. sed & ipse lisias turpiter fu
giens euasit ¶ hec e causa propter qua fres domus theuthonice
ab incuntu terre prusthie usque i presetem die utuntur gladys
cotinue ut i promptu habeat quo se defedat si cotra eos ab hos
tibus insurgeret apta impugnatio uel occulta ¶ Eode modo uti
mur armis uirtutu cotra aptas impugnatioes diaboli unde dicit
apostolus in carne ambulates no secudum carne militemus. na arma mi
litie nre no sut carnalia glo i debilia sed potetia i efficatia
a deo i p deum ad destructionem inimicorum id est calliditatem
demonum, destruetes cosilia .s. mala demonum & omne altitudinem i
pfunditatem intellectus extollentem se aduersus dei scietia i fidem.
.s. Semp ergo sis paratus in armis uirtutum cotra impugnatione diaboli
secundum paulinum episcopum ad Aug. hostis ille in mille nocendi habet
artes qui tam uarys expugnandus e armis, qui impugnat insidys. si
te apte impugnauerit uel occulte uitio supbie obicias in defesione
tua uirtute humilitatis, & fugiet a te. Sic & facies in oi pcto
si armis uirtutis opposite in defesioe tua uteris uictor eris

Quarta cam propter qua utimur armis carnalibus e p pace ut
possimus bona nra i pace possidere. Unde dicit dominus cu fortis
armatus custodit atrium suu i pace sunt omnia que possidet ¶
Sic solum cu utimur armis uirtutum pacem habemus, qr no e pax
impys. Un ecc homines diuites i uirtute pulchritudinis studium
habetes pacificates in domibus suis os isti magnoe getis sue
gloria sunt adepti, Un dicit Baruch si in uia dei ambulasses
habitasses i pace sup terra quare qe dicit salomo cu placuerint
domino uia hominis inimicos eius conuertet ad pace
Quinta ca e, ut bona pdita recupemus sic filij israhel armis
armati i terra pmissionis ascederat, qua deus dederat pribus
eorum, & occupata de manibus hostium recuperauerunt ¶ Ita p
uirtutum arma regnum celorum, quod p peccata amissimus in patitur
& uiolenti rapiunt illud. & possidet in eternum, glo ibide gradis
uiolentia e i terra nasci, & celum rapere & habere p uirtute
quod p natam habere no possumus
¶ Sexta ca e pp ostentatoem, ut hostes uisis armis terreat.
ut dixit iudith holoferne ia interfecto, cu exierit sol arripiat unus
quisque arma sua exite cu impetu, no ut descedatis deorsum, sz
qi impetu facietes ut exploratores holofernis hoc audiat, &
ipm excitatates inueniat i suo sanguine uolutatum, & sic irruat
sup eos timor & fugiet ¶ hoc in utimur armis uirtutum ut ost
damus nos esse de ministerio illius, qui e rex regum & dominus do
minatium, ad qd nos monet apostolus dicens In omnibus exhibeamus
nos sicut dei ministros i multa patietia & i p arma iustitie uir
tutis dei sut iustitia, qui docet nos unicuique reddere quod suu e. Mu
dum .s. & oe qd in mudo e relinquere, & adherere deo, qui i suo uex
illo qd nobis deferedum reliquit, posuit signum de quo dixit nato dno
angelus ad pastores. hoc signum inuenietis i fate pannis inuolutum

& positu in presepio. in quo notatur tres virtutes .s. humilitas in
infantia contra superbia, paupertas in pannis contra avaritia, & auste
ritas presepij contra carnis lasciuia, Erigas hoc vexillu &
ostenta diabolo, & irruet super eu timor & fugiet

De primo castro fratru domus theutonica
quod dicebatur Vugelsat

7 Determinatis armis q ad bellu sunt necessaria, revertendu e ad
materia precedentem ¶ Postqua pdci fratres domus theutonica cu
deliceret fr conradus & socius ipsius in terra prusthica ia prede eis
dco duce polonie collata, no haberet, ubi sua capita reclinaret
Cogitaverut a longe attedere, ut inter se & dcos pruthenos flu
uiu Wissele haberet mediu ad cautela ∴ Rogaverut dcm du
ce ut eis unu castru edificaret qui tamqua vir totus deo devo
tus & fidei zelator, attederet & i^a peticiu. Cuius dui scit qui bu
cepit habet congregavit populu suu & ex opposito nunc civitatis
thorunensis edificavit, eis in quoda monte castru dcm Vugelsant

Vogelgesanck

q dicitur latine cantus aviu verbi fratres cu paucis armigeris oppo
nentes se infinitae multitudini gentiu cantabat canticu tristiciae
& memoris ¶ Reliquerat .n. dulce solu natalis patriae suae & i
traverat terra aliena i q^a futuru erat ut affligeretur multis
annis. nec spes erat tunc, que i quarta vel sexta generatione
reverteretur illuc, Exierat etia terra fructifera pacifica quieta.
& intraverut terra hororis & vastae solitudinis & bello durissimo
plena. Postposita g ut totu corlude omniu reru huius mudi afflu
etia. libertatis comodi & honoris .sc. sitis & famis media & humi
litatis omnimode vilitate amplectentes humiliter, infinitis incomodis
defectibus & periculis implicabat. Poterat dicere cu petro ecce
nos reliquimus omnia & secuti sumus te christe quid ergo erit
nobis, quia corona gloriae tue i celis o bone iesu qui es corona scto
ru omniu, coronari meretur a te, qui pro te talia patiutur. Certe

in eis coplebitur quod dominus per ysaia dicit cosolabitur dominus sion
& cosolabitur omnes ruinas eius, & ponet desertu eius q deliciias &
solitudine eius q ortu domini gaudiu & leticia invenietur in ea gra
tiaru actio & vox laudis

De adventu pluriu fratru domus theuthonica & edificatione
Castri Nessovia

8 Edificatio hoc cast fr conradus pdictus misit nuncios ad venere
dum viru & religiosu fratre hermannu de Saltza magistru ge
nerale domus theutonicae nuncias, & omnia q gesta fuerint circa
negotiu sibi comissu, petes humiliter & supplicans ut plures fres
& armigeros mitteret ei, qui acquiescens precibus ipsius misit ei
frem hermannu dcm Balke & i magistru duces. ad eu sicut
dominus ad Iosue, coforta re & esto robustus tu enim introduces fi
lios israhel .i. fratres tuos in terra qua pollicitus e eis dominus
& deus erit tecu. ite frem teodoricu de Bernheim in marscalcu
frem conradu de Tutele quondam kamerariu beate Elizabeth frem
henricu de Berge thuringum & frem henricu de cutze de villa
Witekendorph cum armigeris & equis pluribus i coadiutores dedit
ei. qui cum venisset ad castru Vogelsanck edificaverut castru
Nessovia i decesu Wissele i quo Castro cum fres hitaret, pruthem
intraverut polonia hostiliter, & cum viderent fres i armis sequentes
eos admirati alt modu vir esset & ad quod venisset, quibus respo
su fuit a quoda polono, qui captis ab eis ducebatur qui esset viri
religiosi & strenuu milites i armis, de alamania per dominu papa missi
ad bella du contra eos, quousque dura eoru cervice & i domita sacro
scte romane ecclesie subiugarat, Quo audito subridentes recesserut

Hermannus Balke 1 Preceptor in Preussen

De fratre hermanno primo Mgro tre prusthica
ordinis domus theutonica

9 Frater hermannus dcs Balke hospitalis scte mariae dom domus theuto
nicoru i prope ierosolimitani Mgr .1. in tra prusthica prefuit annis xii

Prefuit annis XII

¶ hic & fuit primus Mgr terre lyuonie ubi cum ꝑfuisset ferme vi. anis
& utramque terram ad bonum statum deduxisset & bene prosperatam fuisset
bellum i manu sua, ut inferius apparebit, grauatus senio & labore,
reuersus fuit i almaniam, ibique mortuus & sepultus qui gloriosus iste
fuerit i omnibus fctis testatur magnifica fcta

De cruce et i indulgentia Crucesignatorum
tre prusthie & lyuonie

10 Fr hermanus de salza mgr generalis, uir prudus & i omnibus
circumspectus, medio tpe, quo supra dicta agerentur accessit ad do
minum papam & inter alias petitiones petiuit & obtinuit cruce pdi
cari in regnis & prouincijs a sede ap aplicatione deputatis i sub
sidium tre prusthie, dediteque idem ꝓ & postea innocentius papa qua
tuor peregrinis prusthiam & lyuoniam uisitantibus, priuilegia & indul
gentias sicut euntibus ierosolimam concedutur

Explicit secunda pars libri.
Incipit tertia pars de bellis
fratrum domus theutonice
contra pruthenos & primo de
bello contra habitatores tre
Culmensis

11 frater hermanus Balck Mgr prusthie aspirans ad negotium
fidei ꝓsequendum assupto sibi duce pdto & uirtute exercitus sui
transiuit Wiselam ad terram colmensem & in littore i decessu
fluminis ꝑ edificauit Anno domini M CC XXXI. castrum Thorun.
hec Edificatio facta fuit in quadam arbore quercina i qua ppug
nacula & menia fuerat ordinata ad defensionem vndique in da
gmibus se uallabant non patebat nisi unus aditus ad castra ¶ con
tinue hij septem fres habebant Naues circa se propter impetum pru
thenorum ut possent nauigio redire Masouiam si necessitatis arti
culus hoc suaderet ¶ i successu uero temporis instituerunt circa

Anno 1231 Antiquum Thorun edificatur castrum

dictum Castrum Ciuitatem que postea manente castro translata fuit propter
continuam aquarum inundationem, ad eum locum ubi nunc sita sunt, & castra
& ciuitas Thorunensis

Ciuitas antiquum Thorun

Descriptio tre prusthie

12 Terra prusthie ꝑ terminis suis infra quos constituta e habet
Wiselam mare salsum Memelam tram Rusthie ducatum Masouie
& ducatum Dobrinensem ¶ Wisela e aqua fluens de cracouia
in tram pomeranie circa castrum Dantzke intrans mare diuides
poloniam & pomeraniam a prusthia ¶ Memela e e fluens aqua
descendens de regno Rusthie circa castrum & ciuitatem Memel
bergk intrans mare ipsam Rusthiam lethowiam & curoniam diui
dens etiam a prusthia. De diuersitate &
potentia pruthenorum

13 Terra prusthie i undecim partes diuiditur. prima fuit colme
nsis & lubouia qui in introitu frem domus theutonice quasi
fuerat desolata. ¶ Secunda pomesania i qua pomesani ¶ ter
tia pogesania i qua pomesani ¶ Quarta Warmia i qua
Warmienses ¶ Quinta Nattangia i qua Nattagi ¶ Sexta
Sambia i qua Sambite ¶ Septima Nadrouia i qua Nadrouite
¶ Octaua Scalouia i qua Scalouite ¶ Nona Sudouia in qua
Sudowite ¶ decima Galindia in qua Galindite ¶ Undecima
Bartha & plika Bartha que nunc maior & minor Bartha dicitur
In qua barthi ut Barthenses habitabant. uix aliqua istarum nationum
fuit, que non haberet ad bellum duo milia uirorum equitum & multa milia
pugnatorum ¶ Sudowite generosi fuit nobilitate morum alios precedebant,
Ita diuitijs & potentia excedebant habebant enim sex milia equitum &
quasi innumerabilem multitudinem aliorum pugnatorum ¶ Quelibet
istarum gentium habebat multa castra & firma de quibus odiosum esset
ꝑ singula enarrare ¶ Vide ergo signa dei magna & mirabilia fortium

Sambia opulenta & populosa potuit habere quatuor milia equitum & xl milia pugnatorum

Septem fres domus theutonice cum paucis armigeris, edificando
propugnaculo i terra culmensi supra quercu una ut dictu e primo
ausi sut aggredi tam copiosa & innumerabile multitudine gentiu
& in processu temporis ifra .liii. Annus exterminauerut eas sic
quod unus no remansit qui iugo fidei subiceret collu suu auxilia
te domino iesu christo qui e bndictus i secula seculoru ame

De desolatione terre galindie

14 Galindite creuerut & qi germinantes multiplicati sut, &
roborati nimis & impleuerunt terra suam, sic q eos no potu
it ammodo sustinere. Vn sic pharao ad opprimendu populu
israheliticu dixit obstetricibus. Si masculus natus fuerit
interficite ipsum si femina obseruate Ita eo istis uideba
tur consultu. quod quicquid nasceretur sexus fem occidere
tur & masculi ad bellu seruaretur, & du i hoc dicto
no proficeret qz mulieres uidentes elegancia infetu conser
uabat occulte eas. Idcirco de comuni consilio & consensu, ut
ois materia nutriendi pueros tolleretur. omniu uxoru suaru ube
ra preciderut ¶ Super quo contemptu & detestabili facto mu
lieres indignate accesserut ad quandam dnam, q sedm ritu
ipsoru sacra & phitissa reputabatur ad cuius imperiu huius tre
facta singula regebatur petentes sibi sup hoc negotio salubri
ter prouideri ¶ Que compaciens sexui suo conuocatis ad se potio
ribus totius terre ait ad eos. dii uri uolunt ut os sine armis
& ferro l aliquo defensionis amminculo contra cristianos bellu
moueatis. quo audito statim obedierut & omnes qui ad bella ha
biles fuerat ad ulteriore xianoru terra leto animo sut pfecti.
vbi pter alia mala q fecerat pda hom & iumentoru immi
serabilem abduxerut In reditu quida de captiuis occulte

fugientes reuersi ad fideles intimauerut eis q i toto infideliu
exercitu no esset aliqua arma, nec aliud aliqd quo se posset defe
dere consulentes bona fide, ut ad impugnandu eos uiriliter sequeretur,
de quibus uerbis animati xiani cu magna turba sequuti irruerut i
eos, & os sine defensione aliqua occiderut, quo percepto sudowite &
alie natiões uicine intrauerut terru galindie predicta & mulieres
& paruulos, & alios qui relicti fuerat, i seruitute ppetua deduxe
erut. sicq terra illa usq i psente die remanet desolata

De ydolatria & ritu & moribus pruthenoru

15. Pruthem notitia dei no habuerut q simplices sunt rone comphedere
no potuerut co i scripturis ipm specculari no poterat, Mirabantur
ultra modu i primitiuo, q quis absenti intetom sua potuit p lras ex
plicare, & qz sic deu no cognouerat, ideo contingit q errando oem
creatura p deo coluerut. s. solem luna & stellas tonitrua uolatilia,
quadrupedia etia usq ad bufone. habuerat etia lucos, campos &
aqs sacros, sic q secare aut agros colere uel piscari ausi no fuerat
in eisdem ¶ Fuit aute i medio nationis huius puerse .s. i nadrouia
locus qda dcs romow, trahes nome suu a roma, In q habitabat
quidam dcs criwe q colebat p papa, qz sic dominus papa regit
uniuersale ecclesia fideliu Ita ad istius nutu seu madatu no so
lu gentes predicte, sz & lethowini & alie natiões lyuonie tre
regebatur Tante fuit auctoritatis, + uero & nuntios cu baculo
suo l alio signo noto trasies terminos infideliu pdcoru, a regi
bus & nobilibus & communi populo i magna reuerencia habere
tur ¶ Fouebat etia sicut i lege ueteri iuge igne ¶ Pruthemi
resurrectom carnis credebat n tam ut debebat ¶ Credebat n
si nobilis uel ignobilis diues uel pauper potes uel impotes esset.

+ quod no solu ipse uel aliqs de sanguine suo +

in hac uita ita post resurrectionem in uita futura eis contingebat quod cum nobilibus mortuis arma, equi, servi, & ancille, uestes, canes uenatici, & aues rapaces & alia que spectant ad militiam urentur. Cum ignobilibus comburebatur id quod ad officium suum spectabat, credebant quod res exuste cum eis resurgeret & seruiret sicut prius ¶ Circa istos mortuos talis fuit illusio diaboli quia cum parentes defuncti ad dictum Criwe uenient querentes utrum tali die uel nocte uidisset aliquem, domum suam transire, ille Criwe & dispositionem mortui in uestibus armis equis, & familia sine hesitatione aliqua ostendebat & ad maiorem certitudinem ait quod in superliminari domus sue talem fixuram cum lancea uel instrumento alio [illegible] dereliquit ¶ Post uictoriam dijs suis uictimam offerunt & omnium eorum que racione uictorie consequuti sunt tertiam partem dicto Criwe presentauerunt, qui combussit talia. Nunc autem lethowini & alij illarum partium infideles dictam uictimam in aliquo loco sacro secundum eorum ritum comburunt sed antequam equi combureretur cursu fatigatur in tantum quod uix possunt stare supra pedes suos. ¶ Pruthem raro aliquod factum notabile inchoabant, nisi prius missa sorte secundum ritum ipsorum, a dijs suis utrum bene uel male debeat eis succedere sciscitetur ¶ Vestes superfluas aut preciosas non curabant nec adhuc curant, sicut hodie ipsas exuunt, ita cras induunt non attendentes si sint transuerse ¶ Molli stratu & cibo delicato non utuntur ¶ Pro potu habent simplicem aquam & mellicratum seu medonem & lac equarum quod lac quondam non biberunt nisi prius sacrificaretur, alium potum antiquis temporibus non nouerunt ¶ hospitibus suis omnem humanitatem quam possunt

ostendunt nec sunt in domo sua esculenta uel poculenta, que non communicet eis illa uice. Non uidetur ipsis quod hospites bene procurauerant si non usque ad ebrietatem sumpserunt potum suum. habent in consuetudine quod in potacionibus suis ad equales & inmoderatos haustos se obligat. unde contingit, quod singuli domestici hospiti suo certam mensuram potus offerunt sub hijs pactis quod postquam ipsi ebiberunt, & ipse hospes tantundem euacuet ebibendo & talis oblatio potus toties reiteratur, quousque hospes cum domesticis, uxor cum marito, filius cum filia omnes inebriatur ¶ Secundum antiquam consuetudinem hoc habent pruthemi adhuc in usu quod uxores suas emunt pro certa summa pecunie. Unde seruat eam sicut ancillam. nec cum eo comedit in mensa, & singulis diebus domesticorum & hospitum lauat pedes ¶ Nullus inter eos permittitur mendicare, libere uadit egenus inter eos de domo ad domum & sine uerecundia comedit quando placet ¶ Si homicidium committitur inter eos nulla potest composicio interuenire nisi prius ille homicida uel propinquus eius ab occisi parentibus occidatur ¶ Quando ex inopinato rerum euentu aliquam inmoderatam incurrerunt turbacionem se ipsos occidere consueuerunt. distinctionem dierum non habuerunt aut descriptionem unde contingit, quod inter se uel ipsi cum alienis aliquod placitum uel parlamentum uolunt seruare datur certus numerus dierum. quo facto quolibet eorum prima die facit unum signum in aliquo ligno, ut nodum in corrigia aut Zona. secunda die addit iterum secundum signum, & sic de singulis quousque perueniat ad illum diem quo tractatus huiusmodi est habendus ¶ Ah qui omni die balneis utebatur ob reuerentiam deorum suorum aliquem balnea penitus detestabatur ¶ Mulieres & uiri solebant nere, alique linea. aly lanea, prout credebant dijs suis complacere ¶ Alique equos nigros quidam albos uel alterius coloris propter deos

suos no audebat aliqualiter equitare

De miraculo quoda

Fuit quida pruthenus i terra sambie in territorio stoken. dictus dorge qui equos albos detestabatur, a quo errore du fr theodoricus aduocatus sambie ipm uellet cohercere, emit ei equu album, qui du eo tuto stetisset in stabulo suo p una nocte mane facto inuenit dictu equu ingulatu, & omnia pecora sua mortua q fuit in tribus vicibus attemptatu, & toties eudem exitum habebat quarta vice idem aduocatus quartu albu equu emit ei asseres q hoc uellet iterare tot vicibus quousq ab errore huius modi reuocaret. Sic tande cu equus quartus a diabolo no suffocaretur sicut alii tres priores, idē dorge redidit et errore suu humiliter e cofessus, factusq e magnus fidei Zelator & fideliu. & feruēs in deuotione dei & sectoru multoruq circa erratu neophitoru i fide confortauit

De destructione duoru castroru & morte pippini

Referut quida q dum fratres habitabat in dicta arbore pruthenī habebat supra Thorun i littore wisele castru dictu rogow. & i fra in descēsu aliud circa locu illu ubi nuc situ e castru antiquu. fuit & i medio horu quida Nobilis de pomesania pippinus, qui circa stagnu q a nomine suo dicitur stagnu pippini habitabat in quodam propugnaculo cu multis infidelibus latrocinia exercēs nullus xanus poterat exire castra q caperetur uel occideretur ab eo. Illi sup isti i fra hic i medio eos impugnabat. Tande fres cum castrēsibus de rogow in bello conuenerut & sicut deo placuit plures ex eis occiderut, & capitaneu captu deduxerut qui capitaneus ut morte euaderet, obtulit eis castru suu, & i processu tpis dum castrēses de alio castro inebriati i quada potatione

iaceret, duxit illuc fres cu exercitu, qui peteter ciuitates cu his omnibus castru in cinere redegerut, No longe postea pippinu sororiu suu tradidit i manus frm qui eu ligatu ad caudā equi traxerut usq thoru, & ad arbore suspēderut ¶ hic pippinus fuit pater illius nobilis uiri de pomesania qui dicebatur Matte & quatu pater fidei & fidelibus nocuit psequēdo tatu filius pfuit Zelādo fidem cfni & cristifideles quia stetit intrepidus usq ad morte sua pro defēsione fidei xane

De peregrinis & de edificatione castri & ciuitatis Colmēsis

6 Cum g sonus pdicationis crucis xpi exiret i omne terra regni almanie, & pronūciaretur nouū bellū quod elegit dominus i tra prusthie & nou belli indulgētia & libertas ? commoti sut illi quoru deus tetigerat corda electi s & incliti bellatores almanie, & affigētes cruce humeris suis pparat se ad arma ut uindicet iniuria domini crucifixi. Remouētes a se quicquid eoru sem ppositu poterat retardare ¶ Attēdentes ad illud Jeronimi salutifere uerbum exhortationis ubi dicit. Si pater tuus i limine steterit, & fr tuus i collo tuo se suspēderit & mater tua ubera que te lactauerut ostēderit, p calcatu pge patre p calcata pge matre & ad uexillu crucis euola ¶ Cum hiis peregrinis dum ueniret thoru, fr hermanus magister edificauit castru & ciuitate colmēsem Anno domini M CC XXXII i eo loco ubi nuc situ e castru antiquu

Culm Vetus edificat. 1232

De bello fratru ctra pomesanos & de edificatione castri insule scte marie

Postquam hec castra p dei grām esset edificata & uetus fermetum malitie & nequitie īfideliu esset a tra colmēsis finibus expurgatu ut prospēru iter faceret nobis deus salutaris nostru ad

terras gentium ultramarinarum ut aliqui estimant pro certo, Mgr & fres ppa-
ratis eis que ad edificationem castrorum necessaria fuerunt uenerunt nauigio
ad insulam de quidino, qui ex opposito nunc insule sancte marie & ibi
anno domini M CC XXXIII. erexerunt in quadam tumulo castrum, uoca-
tes illud insulam sancte marie ¶ Sed dum uir ille nobilis & miles
strenuus in armis de saxonia burgrauius de Megdeburgk dictus
cum parua manu, multa stipatus militia & armigeris ueniret ad
castrum tolmense, infra annum quibus ibidem mansit uiuit, cum magistro & fratribus
& castrum insule sancte marie predictum transtulit de insula quidini
ad locum ubi nunc est situm in territorio pomesanie dicto Risew, mutantes
locum & non nomen

De edificatione Ciuitatis insule sancte marie

18 Burgrauio de Megdeburgk adhuc existente in colmine quia nec
dum compleuerat desiderium uotis sui: superuenerunt multi principes
uidelicet de polonia dux conradus .. dux cuiauie .. dux cra-
couie & de wratislauia dux henricus quem tartari postea occiderunt
Item odowis dux gnisnensis & multi alii nobiles uiri & pote-
tes qui habitabant a flumine odore usque ad flumen wisselle &
a fluuio bobare usque ad fluuium Necke. Item Swatepoltus dux
pomerame cum fratre suo samborio hii cum multitudine copiosa mi-
litie & armatorum, que numquam tanta uisa fuit in prusthia, intraue-
runt & ciuitatem insule sancte marie construentes castrum prius factum
firmauerunt

[illegible]

De uictoria xanorum ubi v. milia pruthenorum
sunt occisa

19 Quo facto fr hermannus mgr & alii fres tempore hyemali cum via cont-
gelu intensissimo induratam assumptis peregrinis predictis quorum de-
siderium accensum fuit ad reprimendam audaciam pruthenorum: accesserunt
ad territorium reysen, & occisis ibi & captis plurimis hominibus,

processerunt ad fluuium sirgune ubi hoc quod diu op-
tauerant sunt experti inuenerunt n. pruthenorum magnum
exercitum congregatum in armis, & paratum iam ad plium
quos dum uiriliter aggrederentur conuersi sunt in fugam
sed dux pomeranie & samborius fr eius magis ex-
perti in bello pruthenorum, uias circa indagines cum suis
armigeris occupauerunt, ne quis posset euadere. & ex
tunc percusserunt peccatores in ira sua. Ibi gladius
militie xane inebriatus carnes infidelium deuorauit
hic lancea non casso plata est uulnere quia pruthe ni
nec huc nec illuc poterant declinare a facie persequen-
tis, & facta fuit magna strages in populo pruthe-
norum, qui ceciderunt illo die ultra v. milia interfecti.
hoc facto peregrini omnes cum gaudio ad propria
sunt reuersi laudantes clementiam saluatoris

¶ Anno domini M CC
XXXI. xiii kal. dece-
bris beata Elizabet
mortua est
Eodem anno tartari un-
gariam & poloniam deuas-
tant
¶ Eodem tempore ferrandus
rex castelle regem grana-
te sarracenorum uicit ut
in multis temporibus ei
censum daret singulis die-
bus . M. Marrobortinas
auri
Anno domini M. CC XXXII
in toleto hispanie inuentus est
quidam liber a iudeo in medi-
lapides integri in concauitate
qui quasi lignea folia ha-
buit scriptus hebraice greca

De edificatione castri de redino & uisione
mirabili cuidam fratri ibidem

20 Anno dni M CC XXXIIII. frater hermanus magr, pruthenis iam eliminatis
a terra colmensi, congregato exercitu fratrum & armigerorum edificauit
castrum de redino, ~~item~~ in solitudine que fuit inter terram pomesanie & colme-
sem, in illo loco ubi communis insultus fuerat pruthenorum, & introitus ad
terram colmensem. ¶ In hoc castro fuit quidam fr qui illusus fraude diaboli
estimabat ueraciter, quod in ordine domus theutonice non posset animam suam
saluare, proponens in animo suo quod uellet ingredi ordinem strictiorem, quo facto ui-
dit in somnis beatos bernardum, dominicum, franciscum, augustinum. cum suis fra-
tribus precedere, quos cum lachrimis rogans petiuit ut eum in confratrem assume-
rent, at illi singuli denegabant. Postremo uenit beata uirgo maria cum
fratribus domus theutonice pluribus quam ipse cepit humiliter in
plorare rogans, ut eum saltem in consortio fratrum suorum permitteret remanere

Cū uirgo beata Xc̄ expedit qᵉ tibi uidetur quod ordo tuus sit adeo laxus, ꝙ michi sit in eo ī q̇ seruādū desiderium tuū posses pati & eleuās singulos fratrū pallia ondit uulnera & plagas quibus fuerāt ab infidelibus interfecti ꝑ defesione fidei & ait Xum uidetur tibi ꝙ isti fr̄es tui sint aliꝗ passi pro nomine iesu christi. & hec dicto disparuit uisio, & ille frater cū gaudiūs reuersus ad se protessit ad capitlm, ubi fr̄es fuerāt cōgregati, & ꝙ prius te mere ꝓ ꝓposito suo illis denudauit, hoc modo tamquā sapiēs, & expertus humiliter reuotās tamquā erroneum uisionē quā uiderat, omnibus publicauit, qui fr̄ in dei seruicio perseuerās nō lōge postea ab infidelibus ē occisus

De aduentu Marchionis misnēsis

Hoc tempore Nobilis & illustris ille deo deuotus princeps henricus Marchio misnēsis. cū quīgētis uiris nobilibus & in armis expeditis multoq̄ʒ diuitiarū appāratu, uenit ad terrā pruschiā. buius uiri animus & totus conatus ad destructione infideliū & ad Xanorū terminos dilatādos fuerat inclinatus

De destructione pluriū castrorū & subiugatiōe pomesanorū

In terra pomesanie fuit q̄dā territoriū dictum Reysem. ī quo uiri famosi & latine. Tantū habuit de tra quātū psalterium. & loquebatur de tripliti mūdo. ab adā usq̄ʒ ad antichristum proprietates hominū exprimendo ¶ De tertio mūdo sic loquebatur. In tertio mūdo filius dei Nascetur de uirgine maria, & pro salute hominū patietur ¶ Iudeus hoc legēs cū tota sua familia babtizatus est. erat autē ibi scriptum quod tempore ferradi deberet caemiri ¶ Anno domini. M CC XXXV. Canonizata fuit b̄ta Elizabeth a gregorio papa. ix. pusij ī cōuētu fratrū p̄dicatorū ubi idē pōtifex altare ī honore ipsius dedicauit

Anno domini MCCXXXIX Corona spinea domini ꝑ lodowicū regē francie de cōstantinopoli parisius ē trāslata.

Eodē anno gēs tartarorū orientis plage ungariā & polonia ītrauerūt

& bellatores strennuī morabātur. quas dictus princeps mittēs manū ad aratrū & nō respitiēs retro uiriliter ē agressus rapino & īcēdio & multa sanguinis īfideliū effusione sepius deuastādo. Castrū ipsorū situm circa fluuiū Mothkeram & omnia propugnacula que habebāt in illo loco qui dicitur stinio circa postelm circa Risenburgk & Risenkyrchen circa stagnū drusme & Weldenbergk occisis & captis īfidelibus potenter expugnauit. & ī cinere redigēdo tr̄e alteri coeq̄uauit ¶ Sed quā potēter, quāq̄ʒ uiriliter p̄fatus Marchio, tamquā leo qui ad nullius pauet occursum, dictas gētes īpugnauit: Nemo posset uerbis atalamo singulariter explicare tamquā īfestus fuit eis ī bello, ꝙ se fidei & fr̄ibus subdiderūt ¶ Et secūdū pacta & libertates q̄ ipsis tūc dabātur, alij neophiti postea regebātur

De Cuiusdā nauibus bellicis & recessu Marchionis

10 **S**apiēs semꝑ sapiēter agit, & multis periculis p̄cauet ī futurū un idē dominus Marchio tamquā circūspectus & prudēs mādauit, mādauit sibi parari duas Naues bellicas, quarū uni, nor dicebatur pilgerim mau Vridelāt uocabatur, quod sonet ī latino, ꝑegrine pacifica trām & uere nomē habebat a re fecerūt enī multa bona pacis fidelibus terre pruschie ¶ Predictas naues duo castra Elbingus & balga edificata fuerūt & recēs mare purgatū fuit ab insultū infideliū, ꝙ ī eo nullus audebat de cetero comparare. hee naues post multos annos ī stagnū drusme sūt submerse ¶ Completo itaq̄ʒ peregrinationis sue uoto, idē princeps relinquēs ī pruschiā multā militiā pro edificatiōe castri de Elbingo ad propria est reuersus

De bello pogesanorū & Edificatiōe castri de Elbingo

Subiugatis ꝑ dei gratiā pomesanis, magr & fratres contra pogesanos bellādi acies direxerūt. Vnū magr cū fr̄ibus & ꝑe

 grinis quas dominus Marchio Misnensis reliquerat, fredentibus navibus illis cum hijs que ad edificacionem fuerant necessaria, venit ad terram pogesanie, ad insulam illam ut quidam dicunt, que est in medio fluminis Elbingi in illo loco ubi Elbingus intrat recens mare, & erexit ibi castrum quod a nomine fluminis Elbingum appellavit Anno domini incarnationis MCC XXXVII. aliqui referunt quod idem castrum postea ab infidelibus fuerit expugnatum, & tunc ad eum locum ubi nunc situm est translatum, & circa ipsum civitas collata

De quodam miraculo

24 Multa bella gloriose gesta sunt contra pogesanos per fratres de Elbingo que nullus posset ad plenum scribere vel dictare. ¶ Unum tamen ponam scitu notabile ¶ Quadam die fratres de Elbingo cum paucis armigeris sequuti fuerant magnum exercitum pruthenorum, qui predam receperant in districtu ipsorum, & dum iam convenire debebant ad prelium, pruthenei effugerunt omnes preter unum quem captum abduxerunt. qui cum videret tam paucos debellatores in exercitu fratrum quesivit ubi plures essent Responsum fuit ei quod non fuisset plures at ille certe nos vidimus totum campum plenum viris armatis, in vestitu omnino silentes fratribus & in armis & propter hoc exercitus noster in fugam fuit conversus. hoc idem pogesani qui in hoc exercitu fuerant post conversionem suam ad fidem Christi publice sunt confessi ¶ Pogesani ergo quantumcumque graves fuerant fratribus in bello, videntes hoc miraculum, non valentes etiam impugnationem fratrum continuam sustinere datis obsidibus duram cervicem suam & colla indomita fidei & fratribus submiserunt

De bello fratrum contra Warmienses barthos
& Nattangos & morte plurium
fratrum & christianorum

25 Nullus posset sufficienter narrare quot incommodis quot periculis, & quot angustijs, se magister & fratres continue exponebant, ut per eos fides Christi debitum posset sumere incrementum & christianorum termini dilatari. Unde accidit quod postquam deo auctore sine quo nichil boni agitur, pomesani

& pogesani se fidei & fratribus subdidissent, Idem magister & fratres contra Warmienses Nattangos & barthenses arma paraverunt ¶ De mandato ergo magistri quidam fratres & armigeri cum navibus parvis transiverunt mare recens ad videndum ubi posset contra dictos pruthenos castrum instaurare qui cum veniret ad litus terre Warmiensis exierunt, & circa illum locum ubi nunc situm est castrum balga viderunt castrum quoddam pruthenorum quod tamen propter paucitatem suorum impugnare non audebat, sed ut vacua manu non rediret, invaserunt villas circumiacentes, vastantes incendio & rapina quod videntes prutheni irruerunt in eos, & omnes fratres & armigeros occiderunt, preter eos qui ad custodiam navium fuerant deputati, qui videntes interitum suorum velociter recesserunt magistro que gesta fuerant nunciantes

De castro balga

26 Audita hac lugubri legatione magister ultra id quod dici potest fuerat perturbatus sed proposito sibi exemplo david, qui principe militie sue ioab iussit dolentem de morte suorum qui incepas ait Non te moveat res ista varius est eventus belli nunc istum nunc illum occidit gladius, conforta bellatores tuos, et exhortare eos ut destruant regni invasores: Tandem consolatus misit exercitum magnum navigio ad vindictam iniuria occisorum Qui venientes ad litus Balga exierunt & positis sagittarijs ad loca competentia scalisque applicatis ad menia dictum castrum pruthenorum viriliter sunt aggressi & occupante ipsorum Codruno capitaneo

Balga in Warmien

Balga

Ibique in bello Colmanus frater regis ungarie & henricus dux polonie & reliquorum vulgus quod invenire poterant occiderunt, & terras illas redegerunt in servitudine ita ut multi pulvere cuiusdam notis quod fari, non uteretur

¶ hoc eodem anno tertia die Junij in meridie fuit eclipsis solis maxima ut etiam stelle posset videri sicut in crepusculo

¶ Anno domini MCCXL Celestinus papa IIII & fredericus secundus imperator regnaverunt

obsessorū uiolenter expugnauerūt ꝑtim hominibus captis alijs
truicidatis quo facto fr̄es deo gr̄as referētes dictū castrū An-
no domini . M . CC . XXXIX . cū suis armigeris inhabitabāt
& ibi tot̃ dicos pruthenos ꝑlia dn̄i dei exercituū gloriosius
ꝑliabātur

De obsidione castri de balga

27 Quod cum ad aures pruthenorū deueniret ꝑ ꝓposito quidā pru-
thenus capitaneus Warmie suis, cōgregata omnipotētia exer-
citus sui dictū castrū balgā obsedit & qc caput fuit aliorū
ipe ꝟt dux belli ꝓ alijs in ꝑlio se uoluit ostētare & appiās cū
iusctā fr̄is telo ꝑcussus in terra decidēs expirauit, de quo
facto alij ꝑterriti interfecto negotio recesserat

De edificatiōe Molēdini & destructiōe
ipsius

Hoc tempore plures nobiles & potētes uiri de Warmia uidētes
deum pro fr̄ibus pugnare cōpuncti sūt, & cū omni domo & fa-
milia sua se ad fr̄es de balga transtulerūt, de quorū aduētu
fr̄es cōfortati edificauerūt molēdinū ex ꝑte paludis iuxta
stratā uiā publicā sup̄ quodā flumine & firmātes illud ad
modū castri, reliquerūt ibi duos fr̄es & multos armigeros ꝓ
custodia ipsius. Quod castrū pruthemi postea cū ualido exercitu
obsidētes expugnauerūt & occisis fr̄ibus & armigeris in cinere redegerūt

De religiosa uita fratrū de Balga

28 Qualis uite puritas, quātaq̧ uirtus abstinētie & quātus rigor
regularis fuerit disciplinae inter fr̄es de Balga & de alijs castris
ꝑdictis nemo nouit, nisi ille cui omne cor patet, & quod nullū la-
tet secretū. Oratoria nūq̄ uel raro fuerūt, sū oratore nec erat
angulus in dicto castris, in quo post, completoriū & matutinas
nō latēt fr̄ aliquis qui uirgis affligeret corpus suū ¶ Ad cas-
trū Engelsbergk uenerāt quidā religiosi uiri qui dū uideret

statum & conuersationem fr̄m ibidē quesiuerūt qd̄ esset nomē castri,
quibus dum diceretur Engelsbergk i. mons angelorū uocaretur,
Responderūt uere nomē habet a re, quia habitātes in eo angelicā
ducūt uitā

De edificatiōe castri partegal & propugnaculi
strandonis

In terra Warmiēsi, fuerūt quidā uiri ꝑponētes dici gobatini ualde 29
infesti fr̄ibus, qui cōgregata multitudine pugnatorū unū castrum
dictū partegal in campo sic nominato, & aliud propugnaculū in mō-
te strandonis edificauerūt munientes ea diuersis armigeris hij co-
tidie fr̄es de balga impugnauerūt, sic qd̄ extra castrū nō audebat
aliquis de cetero comparare

De edificatiōe castri schmckebergk

Campū illū in quo castrū de balga situ ē, ambiūt paludes, sic 30
qd̄ tempore estiuali nullus potest transire nisi ꝑ pōtem, ante pōtem in quo-
dam tumulo fr̄es edificauerūt castrū dictū schmckebergk, loca-
tes, in eo plures fr̄es & quēdā uirū nobilē hertwigū patrē hert-
wigi de pokarwis, & multos alios uiros bellicosos, qui ingressū
infidelibus ꝓhibebāt

De aduētu ducis Brunswich

Hoc tempore sicut aqua frigida sitienti, & bonus nuncius de 31
terra longinqua ita nobilis ille deo deuotus illustris princeps &
dux de Brūswich, qui etiā de lunebergk dicebatur, uenit cū
multitudine copiosa peregrinorū ad terrā prussiae in subsidiū
fr̄ibus, in graui necessitatis articulo cōstitutis

De strage infideliū & destructiōe castri par-
tegal & propugnaculi

De castris pruthenorū ꝑdictis cotidie tot armati ꝓcesserūt ad 32

bellū, ꝗ ꝓclusa fuit fr̄ibus uia accedendi hostes, & sublata eis
materia inpugnandi eos. Sup quo fr̄es ꝑturbati conuenerant sepius
querentes in tractatibus suis remediū oportunū Tandē ipē xp̄e
qui deuotos suos in tribulationibus constitutos nō desinit miseri
corditer consolari, ꝓcurauit gratia sui spūs quēdā dc̄m pomādā
uirū nobilē qui inter pruthenos quondā magne fuerat reputationis,
nouiter aūt conuersus ad fidē xp̄i & ad fr̄es: ut sibi nego
tiū fidei & fideliū, assumeret in hunc modū ¶ Idem pomāda
de castro Balga redyt ad suos compatriotas pruthenos similās
se hostē fidei & fideliū, quo uiso pruthenj gauisi sūt gaudio
magno qr sperabāt omnē uirtutē frm̄ ꝑ huius uiri industria
eneruare ¶ De consilio itaqꝫ huius pomāde oēs potiores War-
mie Nattangie & barthe & alij ad bellū apti conuenerant castraqꝫ
metati sūt ī obsidione balgi ¶ Sed fr̄es qui huiusmodi fictā
& ordinationē dūi ante pscīuerāt. Iam cū dc̄o princeps de bruns-
wich & aliorū peregrinorū comitiua congregati in armis exierūt
ad eos in ꝑliū, & occiderūt ipsos usqꝫ ad internitionē Ita ꝗ nullus
ex eis nō remansit qui euentū talem posteris nūctiaret ¶ hoc
facto ꝓcesserūt idē dux & fr̄es cum exercitu suo ad castrū
partegal, & ad ꝓpugnatātā, & expugnauerunt ea captis & occi
sis omnibus utrūqꝫ ī cinerē redigētes ¶ Multa alia idē prin
ceps bella gessit ꝑ spatiū unius anni quo stetit in dc̄o castro de
Balga, & toties uexabat pruthenos quod nō poterāt respirare
¶ Completoqꝫ anno & uoto peregrinationis sue cū gaudio ad
propria ē reuersus

De subiectione Warmiensiū Nattangorū & barthorū & edificatione plurium castrorum

33 Pruthenj q̄ de Warmia Nattangia & bartha dei ordinatione ꝑ
fr̄es & dc̄m ducē debilitati cū nō posset amplius resistere, re-

cerūt de nece uirtute & datis obsidibus se fidei & fratrū imperio
subdiderūt ¶ Ut ergo fr̄es futura pericula ꝑcaueret & recidiuandi
materiā tolleret a pruthenis ī tra Nattangia circa fluuiū dc̄m
caustere Cruceburgk ī terra barthē tria castra Barthestein Wi
senburgk & resel quedā dicūt quod ī tra Warmie brunsbergk &
helsbergk & in terra galindie ciuitatē quendā successiuis temporib.
construxerūt ꝗ defensione ipsorū plures fr̄es ī eis & armigeros colloca
tes ¶ Plura alia castra edificauerāt nobiles & feodotarij q de
partibus almanie cū omni domo & familia & cognatione uenerūt in sub
sidiū dc̄e terre quorū deus nomina solus nouit ¶ Ex tūc cepit
turba fideliū ī tra prusthie dilatari cultus diuinus augeri ad
laudē & glām iesu xp̄i

Quomodo terra lyuonie deuenit ad fr̄es domus teutonice

Hoc tempore fr̄ Volquinus magister secūdus de ordine Militū 34
xp̄isti in lyuonia, cū sex annis ꝑ solempnes nūctios, laborauit, circa
frēm hermanū de salza magistrū generalē domus theutonice
ut ordo suus ordini ipsius incorporaretur. Pro quo negotio fr̄ her
mannus Mgr p̄dictus cū fr̄e Io. de Megdeburgk nūctio dc̄i
fr̄is Volquini, accessit ad dominū papā Medio tpē superuenit
fr̄ gerlatus rufus de lyuonia nūctias quod mgr Volquinus cū
fr̄ibus & de peregrinis & populo dei plures cecidisset ī ꝑlio in
terfecti Quo audito dominus papa dictū negotiū terminauit &
frēm gerlatū & frēm Iohannē p̄dictos ad ordinē hospitalis scte
marie domus theutonicorū inuestiuit dās eis albū palliū cū mḡ
ciue. Iniungens eis & alijs fr̄ibus eiusdē ordinis militū xp̄i ī
lyuonia existentibus ī remissionē omniū pc̄orū, ut ordinis domus

theutonice susciperet habitū regularē ¶ hoc facto fr. hermānus.
magr generalis misit frēm hermannū dictū balke magrm tre
prusschie cū. xl. fratribus & pluribus armigeris ad terrā lyuonie,
ubi ut dictū ē superius cū dictus fr hermannus balke pfuisset
tere sex annis rediēs ī almania ī pace quieuit

De fratre popone scđo magro
terre prusschia

35 fr poppo de osterna magr terre prusschie secūdus pfuit. vij.
annis & resignās officiū suū ad partes theutonie ē reuer
sus, & nō loge post ī magistrū generalē electus

De uario defectu fratrū & xpi fidelium in
prusschia

In primitiuo frēs & alij xpifideles in terra prusschie multiplicē
& miserabilē defectū passi sūt ī cibo potū & uestitū, & alijs
34 uite humane necessarijs; si ipi forte aliquos agros colere uolebant
hoc fieri nō potuit nisi noctis tempore & quod ipsi seminauerūt
cū magno periculo & labore alij incolentes labores eorū metebāt
& ecce mira grā dei fuit in eis ipi n. ducebāt q delicijs cū talia
p xpi nomine paterentur aut et si biberet calicē salutifere passionis

De apostasia prima pruthenorū
de bello swātepolci cōtra frēs
domus theutonicae Anno
domini M CC xlij &
primo de inuidia
diaboli cōtra
prosperitatē
fidei

Longū & supra ingenij mei pitatē esset singulariter 36
enarare, qm̄ potenter & magnifice quā eleganter & strenuē
mgr & frēs pdcī tanqm̄ alteri machabei ī ampliādo fines
Cristianorū & dilatāda & impugnādo hostes in expugnādo nati,
ones, & ingesserūt manus suas quorū plia & triumphus usq
ad finē seculi narrabit omnis ecca sanctorū ¶ Postquam g
deo propicio omnia pdicta castra esset ad laudē & gloriā
xpi edificata, & uicine gētes ī circuitu durissime ceruicis colla
fidei & fribus submisisset Non tn̄ sn̄ copiosa gētiū strage
maxima multaq xpiani sanguinis effusione, & fides xpi ī eis
maxime profecisset: serpēs antiquus, draco uenenosus, humani
generis inimicus, tanta prosperitatē fidei & fidelium dm sustinere
nō ualēs eccam s. sanctam ī prusschie partibus dilatari
cultū diuinū ampliari infideles cōfundi exaltari xanos īno,
uari signa immutari mirabilia: qui letali uulnere malicie sue ī,
ternus sauciatus, cepit mille modis cogitare, & uarijs machina,
tionibus procurare, qualiter uenenū suū posset latenter īfundere
uineā domini demoliri, & ī agro domini Zizania sup seminare
tādē excitauit cōtra fidē & fidelium turbā psecutioni diuersi,
mā in huc modū

De persecutioē suantepolci cōtra fidem
& fideles in prusschia

Fuit ī terra pomeranie dux quidā nomine swantepoltus, fi, 36
lius iniquitatis, & filius pditōnis ut scriptura impleatur.
hns cor plenū omni dolo & fallatia, qui cepit cū prutheno,
rū gente iam noviter cōuersa ad fidē xpi habere uerba
pacifica in dolo, cōfederās se cū ipis sub hoc pacto, q ipi
frēs domus theutonice & alios xpifideles a terminis prus,
schie eiceret uiolēter. bonusq uisus ē sermo ī oculis eorū, &

abierūt multi & qi oms cōsenserūt ei ¶ hec fcto iste dux firmauit
castra sua circa litus Wisele sita & posuit in eis gētem peccatricē,
uiros iniquos & sceleratos, qui facti sūt fribus ī laqueū magnum
exierūt .n. de dcīs castris & quoscumqz fratrū subditos uiderat
nauigio p̄terire irruerāt sup eos ipete & percusserāt eos plaga mag-
na deducētes qz spolia multa alios cepērūt quosdam miserabili-
ter occiderūt sicqz cristianorū sanguine p̄ circuitū effuderūt &
toties hoc factum fuit, quod nullus de cetero negocia frm agere,
aut uictualia fribus de Elbingo & balga & de locis alys ī summa
necte cōstitutis, ducere p̄sumebat. hec omnia fres cū oī masuetu-
dine & patiētia uoluerūt potius sustinere quā defēdēdo se mittere
ī xpm domini manus suas

De legato sedis apostolice

37 Hoc tempore fuit Innocētius papa .iiij. qui pōtificatus sui Anno
primo. Anno s. domini. M cc xliii. intelligēs ex clamosa īsinuatiōe
fris hermāni de saltza generalis magistri ordinis domus theu-
thonice, nouellā plantatiōm fidei ī terra prusthie notabiliter
deficere p̄ Tirannide swantepolti ducis p̄dcī misit ad dictas
terras legatū Wilhelmū quodā Mutinesem epīscopū qui postea
fuit p̄p̄ alexander iiij. ut dictas terras in episcopatus .iiij.or commutaret
& si qua inueniret correctiōe digna corrigeret, & ī statū debitū
reformaret ¶ Qui legatus scripsit & mādauit auctoritate aplica
dcō duci, ut a p̄secutiōe fidei & fidelium cessaret at ille immemor
salutis sue p̄tinaci aīo induratus, ut lignū curtuosū q flecti
nō potest paternis monitis q̄ uere ex tradice caritatis processerāt.
factus inobediēs, magis ac magis conualescebat ī malo, & cōfū-
debat xī fideles siue p̄ terrā, siue p̄ aquā, & simpliciter ubicūqz
poterat alios spoliauit rebus suis, quosdā captiuauit, ceteros truci-
dauit ¶ Vides ergo legatus quod in ipo duce signa correctionis

nō appareret, nec aliquo modo ad gremiū scte mris ecce uellet
redire monitiōe sufficiēti p̄missa ut crescēte cōtumatia merito
crescerēt & pena: ad refrenādam dicti tiranni & suorū cōplicū
malitiā, iussit in regnis & prouincijs ad hec deputatis crucē auctorite
apostolica p̄dicari p̄cipiēs cruce signatis & fribus domus teuto-
nice ī uirtute scē obediētia, ad in remissione peccaminū iniūges
ut fide xpi & fideliū etiam in prusthie partibus collectā, a
tā crudeli & iniusta dicti ducis p̄secutiōe pro uiribus suis a mō
defēdāret

De uastatiōe percium inferiorū terre prusthie

Hijs itaqz sic pactis swantepoltus dei timore postposito addēs 38
mala peiora prioribus, intuitū p̄secutionis quod aū quasi occultū fuit
ī publicā formā redegit; ordinauit .n. q neophiti qui de facili ī
errores pristinos relabuntur uno die de omnibus fribus terre prusthie
spreta & abiecta religione fidei fribus mouēdo bellū rebellaret ¶ cō-
gregati ergo prutheni ōs qi uir unus, iste swantepoltus factus fuit
dux & capitaneus eorū & armata manu & brachio extēso intraue-
rūt dcā terra partes inferiores & oms ueteres xanos qui de alma-
nia uenerāt ī subsidiū tre prusthie miserabiliter occiderūt mulieres
& paruulos in captiuitate p̄petuā deducētes. Interfecerūt &
frem conradū de cremona uirū deuotū & in rebus bellicis cir-
cumspectū cū omni familia sua & omnia castra p̄ter balgam
& Elbingū expugnātes occisis fribus & xfidelibus funditus
euerterūt

De uastatiōe percium superiorū tre prusthie

Nō longe postea iste Swantepoltus filius diaboli, congregauit- 39

cteruū neophitos apostatas & ingredietes armata manū hostiliter partes superiores · s. trām pomesanā & culmēsē rapina & icendiis deuastabāt eī pugnātes & penitus destruētes omnia castra & municōes pter tria - s. tho nū colmē, & redimur de populo etiā dei ad laudē & glām eius ibi habi tāte, trucidauerūt · mī. nullia sic q tota tra prusshia uidebatur Xāno rū sanguine rubricata

De expugnatiōe castri Sardewicz & inuētiōe capitis bēē bar, bare uirginis & martiris

9. Nullus sane mētis cogitare uel audire posset q fidei negotiū in pdictis partibus sub inumeris expēsis & angustijs, ad dei glām tam magnifice pmotū · si p unius tiranni malitiā ad talē interitū deuenirēt, quin ad grauē cordis pturbacōm & compassiōnē debitā moueretur · Vñ frēs hijs uisis cōseruati mēte elegerūt potius mo, ri ī bello quā uidere tot mala gētis sue & sanctorū · Ex quib. unus · s. fr̄ th. de bernhem antiquus marscalcus, totus magna nimus erat · n. ulixes in pectore, nec manu minor hectore: & frēs · iiij · & armigeri · XX iiij · noctis tempore ī uigilia bēē barbare uirginis & martyris accesserūt ad castrū sardewicz swatepolci, & applicātes scalas ad menia ītrātes q secrete inuenerūt quinquaginta uiros ad eius custodiā deputatos uiros atq robore fortes & ī armis exercitatos quos frēs cū suis · XX iiij · armigeris uiriliter sunt aggressi, illi ex opposito hostiliter se opponētes for titer defēderūt · nūc istis, nūc illis, repulsiōnē sustinētibus bellū durissimū īt eos ē ortū & durauit ab ortu diei usq ad horā tertiā, tādē ipē deus qui sperātes ī se nō dereliquit frībus opem & uictoria de celo misit, ut occisīs omnibus pter paucos qui fugiētes euaserūt mulieres · cl. ibi captas cū puulis ligauerūt

Quo facto inuenerūt in quodā cellario cistam seu archā & pix, idē argenteā ī ea & ī pixide caput beate barbare uirginis, & martiris, q uiso proni ceciderūt ī terrā collaudātes deū de tam gloriosi muneris inuētiōe ¶ Eleuātes g has stās reliquias cū magno gaudio celariū exierūt, quod cū uideret quedā ma trona antiquā q cum alijs stetit ligata, ait ad frēs. bū po testis gaudere & iuste debetis, q meritis beate barbare habetis quicquid honoris estis hodie cōsecuti, ad q̄ frēs, quis tibi hoc indicauit aut quomodo potes hoc scire, q rūdit Ego spāli deuotiōe semp dilexi sanctam barbarā, uñ hac nocte apparuit mihi tribus uicibus sucīctis uestibus, ac si parata esset ad ambulādum in uia, & ego dixi ad eā quo uadis scta uirgo · que respōdit · Ego uolo ire ad ciuitatē colmēsem, & au dire ibi missā, & dum tertio appareret mihi & diceret ad me ualeas dilecta mea, Ego cecidi de stratu meo & sequutus sum ipsam usq ad ostiū domus, ubi cū ipā disparuisset uidi uos armatos ī castro · Existis scio indubitanter q meritis & p, cibus eius traditū ē uobis hoc castrū ut reliquias eius uobiscū ducatis ī terrā pruschiā ubi ī maiori q̄ hic reuerētia ha beatur ¶ Post hec fr̄ th · quibusdā frībus & armigeris ad dicti castri custodiā ordinatis, cū paucis reuersus has stās reliquias uersus colmē duxit ubi clerus & populus cū solempni processione occurrēs, eas ad ecclesiā portauerūt, & ad castrū antiquū posuerūt ubi nūc ī psenti die propter crebra miracula q p eā dominus operatur in ueneratiōe assiduā requiescunt

De obsidione castri Sardewicz & occisiōe Ducentorum pomeranorum

41 Cūm aūt h̄ ad aures dc̄i ducis deuenirēt, ultra modū ꝑturbatus
fuit, & totū conatū suū in diuus [?] iudicta conuertēs, conuocauit oēs
neophitos apostatas terre pruschie & dc̄m castrū sardewicz obse
dit & cum instrumētis bellicis, sagittis & alys modis quibus potuit
quinqꝫ septimanis fortissime impugnauit quibus frēs & alij obsessi
uiriliter restiterūt ¶ Sed qꝛ dc̄e dux omni dolo plenus fuit ꝑ do
lose egit ut tandē iniquitas eius dei odiū inuenirēt, assumpsit ma
iorē partē exercitus suī relicta ī obsidiōe parte altera: secūte
noctis tempore transiuit glaciē Wisele, & terra colmēsem multipli
citer depredauit, Cui fr̄ th. marscaltus cū paucis occurrit co
fidēs de dei misericordia cui facile ē cōcludere ī paucis aut ī mul,
tis & mito certamine percussit eos plaga nō modica occidit .n.
Xongētos uiros alys ī fuga cōuersis & ꝑter alia spolia q̄ multa
fuerūt cccc eq̄s hostiū cōseruauit dux aūt cōfusus cū paucis
redyt ad aliā partē exercitus suī q̄ reliquerat ī obsidione tam
occulte, ꝙ obsessi ī castro n̄ poterat cōsiderare ꝙ actū fuerat
ī cōflictū. Vnde miserūt q̄dā frēm ad Marscaltū q̄ experiri
posset de euētu huiusmōi ueritate qui Marscaltus ipm̄ īstructū
remisit, ꝑcipiēs ut qn̄ ipē cū dc̄o exercitu swantepolci inciperet
bellū, ipi de castro descēderet & iuvaret, addēs & castrū pos
sideat postea qui hic uictoriā optinebit ¶ Marscaltus itaqꝫ
dū exercitū ducis uellet īuadere iterū in ꝑlio Swātepolcus
ex ꝑma strage habēs certa iudicia & signa euidētia deū
sibi terribiliter offēsū & diuina protectionis clipeū a se re,
cessisse nō dubitās, meticulosus factus fuit & a deo emarcuit
cor eius ꝙ ipē cū multis paucos n̄ audebat aliqualiter ex,
pectare sed ī fugā cōuersus cū suis turpiter recedebat ¶
¶ Marscaltus hoc uidēs paulatim cū suis processit & hostiū te
toria cōbussit timēs dc̄i ducis fraudulētā malitiā, tamqꝫ

dolose uulpis astutiā que sepe fallit
ingeniū uenatoris: nō audebat sequi
fugiētes sed ꝑ totā diē cōseruauit ex,
ercitū suū ad inuadū firmās rupturas
castri ꝑ impugnatiōes factas, Tan,
dem ī uespere relictis ibi pluribus ar,
migeris recessit

De cōmotiōe castri Xakel & depredatiōe terre po meranie

42 Legatus sedis apostolice qui co
tinuis curis & sollicitudinibus urgeba
tur circa fidei negotiū ut proficeret,
& inimicus fidei dux pomeranie de
ficeret: Vidēs ꝙ bellū inciperet odi
qualiter prosperari ī manu fratrū uo
catis ad se de polonia duce Casimi
ro & duce de calis & frībus cōsulentibus,
ut cum exercitū procederet cōtra swa
tepolcū, & mādatis eius parētes secessi
serūt cū magno exercitu uersus castrū
ipsius Xakel, figētes ibi tētoria sua
& castris ibi scd̄m militare discipli,
nā collocatis, & erectis ibi machinis &
instrumētis alys bellicis & ꝑparatis oīb.
que ad impugnatone urbiu necia sūt:
Castrēses perterriti sub hys cōditoibus

Anno domini M CC
XLIII. Innocētius IIII.
papa & fridericus II.
regnauerūt

Anno M CC XLV. idē
papa cōciliū habuit
lugduni, Vbi īstitūt,
octaua natiuitatis b̄te
uirginis marie celebrari
¶ Itē scm̄ Emundū ca,
tuariēsem archiepm̄
¶ Scm̄ stanislaū epm̄
Cracouiēsem ab iniquo
principe interfectū
¶ Et scm̄ petrū mar
tirē ordinis ꝑdicato,
rū canonizauit
¶ Anno M CC XLVI
electus fuit lantg̃,
uius thuringie ī regē
romanorū

De fratre Conrado Mgro V. generali domus theutoni corū

Frater Conradus 43
lantgrauius quodā
thuringie mgr V. ge
neralis ordinis domus

ut saluis rebus & psonis posset exire castru fribus tradiderut
¶ Qui locates in eo fres & armigeros p custodia, cu alia
parte exercitus intrauerut terra pomeranie attingetes a fine
usq ad fine fortiter s; n suauiter oia disponetes ino qcq
igne cosumi potuit cobusserat, occisis plurimis & mulieribus
captis & paruulis cu preda maxima redierut

De reformatioe pacis inter Swatepolcu
& fres

44 Hys itaq cosit dispositis & a deo misericorditer ordinatis
Swatepolco duci qui predce tam dure ceruicis fuit & obstina
tus i psidia q nec pce nec pcio nec minis flecti potuit
q uellet redire ad sce matris ecce gremiu ? no hec aeia
tio intellectu, & uides q fribus amodo no posset resistere
uenit ad legatu & fres & humiliatus cora eis recognouit se
pperam egisse contra fidem & fideles, supplicas ut sui mise
reretur, & cu eo ageret graciose exhibes se & sua fribo
in emedam ¶ Legatus hys auditis diuersos habuit trac
tatus cu fribus super hac redites q difficile et esset
credere qe se pacis federa rupit et aduerso cosiderauit
q peteti uenia sinu mie no e pcludedus, ex hys eliges
q melius nouit .s. pace qe no n i cpe pacis colit auctor pacis
¶ Swatepolcus ut firma esset inter eu & fres copomito
castrum suu Sardewicz dedit fribus i pignus & filiu suum
primogenitu Mestowinu, Wmaru, Burgnaum & Woyac duce
exercitus sui i obsides, Iurauitq ad scta dei Euagelia p
eu corporaliter tacta, q deberet fres iuuare cotra ifideles

quoties neccas hoc exposceret & q no deberet amodo cotra
fidem & fideles tam detestabilia facta qualia prius fecerat
attemptare, & dedit lras suas fribus sigillo suo sigillatas
in testimoni pmissoru ¶ hoc facto fres ei oms captiuos qui
poterat reperiri inter quos fuerut lxx. matrone nobiles
& honeste pter alias mulieres uiros & puulos : reddiderut
dictamq pace fres ea firmiter obseruabat q pter alia
que ad pacis obseruatia sut neccia nullu bellu cotra ifi
deles ulterius mouere sn dicti ducis cosilio uoluerut

De nouo bello Swatepolci & coflictu
in Reusenn

Sed quia sensus huani sp proni sut in malu & a 45
ma quam homo ab adolescentia sua cosueuit cu senu
erit de facili non recedet. Ideo peruersus ille dux po
meranie, plenus iniquitate, inata sibi malitia quam
a iuuetute sua solitus fuit exercere no diu potuit
occultare sed post cotractam pace reuoluto anno, i
memor salutis sue, & sacramenti quo firmauerat dcam
pace immemorq sanguinis sui .s. filij & alioru obsi
du quos dedit impignus rupto federe pacis cu neophi
tis aposthatis terre prussiae & Sudowitis, collegit ex
ercitu grande nimis, qui pter alia mala i captiuis & occisis
& infinita pde tota terra colmesem, exceptis ciuitatibus castris
thorn culmine, & redino i solitudine redegerut ¶ Quo facto
cu exercitu suo uenerut an castru & ciuitate colme, & ibi se
tenit usq ad uespera i sapbia & abusioe postea recesserut
usq ad palude q dicitur rensen & ibi p nocte quieuerunt
¶ Quo pcepto fres de colmine cu. cccc. uiris sequuti sut
eos, & du media pars exercitus ifideliu palude pdictam

transcursisset frater .th. antiquus Marscalcus voluit posteriore parte invadere, asserens quod antequam alij redirent isti essent occisi tunc consilio contradixit fr Berlwinus novus Marscalcus & licet seniores fres multum facerent quia videbatur eis quod invadendo eos ante cogeret ipsos ad defensionem, tamen sequti fuerunt consilium eius, & aggressi sunt eos viriliter in anteriore parte & statim conversi sunt in fugam quos xpiani sequentes plures occiderunt, & discessio exercitu xpianorum. Marscalcus cum xxiiii. armigeris venit circa montem quandam in quo invenit .iii.m milia infidelium contra se parata ad bellum sed dum prutheni viderent tam paucos circa vexillum fratrem resumptis viribus & audacia irruerunt repente in eos & Marscalcum & fres omnes cum .CCC. viris occiderunt preter x. qui fugientes salvati sunt ¶ Tandem venerunt fres de thorun cum .CC. viris ad locum & horam eis deputatam a marscalco, & dum viderent fres occisos fugerunt quos prutheni sequentes plures occiderunt alij evaserunt ¶ Collecta est preda que magna fuit nimis multas mulieres & parvulos cum magno gaudio deduxerunt ¶ Inter quos fuit martinus Golin cum sorore sua impregnata, que dum propter gravitatem partus non posset sequi exercitum accelerate. Is qui eam captivam duxit cum gladio ventrem eius aperuit & infans vivus cecidit in arena, & ipsa expiravit quod factum detestabile idem Martinus intantum abhorruit & tantam concepit inde iracundiam contra infideles quod postquam liberatus fuisset ab eis percussit ipsos sepius plaga magna prout iterum apparebit ¶ Post

theutonicorum obiit .x. Kalendas Augusti & sepultus est marburgk ¶ Hic dum adhuc esset secularis civitatem Fritslariam potenter expugnavit pro quo dum religionem vellet ingredi doluit & humiliavit se pro huiusmodi delicti satisfactione, sic quod nudis pedibus & capite ante processionem in dicta civitate iret, & posuit se ante fores ecclesie, exhibens virgam quam manu gestabat populo ut quilibet eum ad placitum verberaret nullus tamen eum tetigit preter unam vetulam que plures plagas dedit ei ¶ Iste fr Conradus post hunc modum conversus fuit ad ordinem domus theutonicorum ¶ Quadam die fugiens frequentiam populi & strepitum causarum, cum hartmanno de helderunge & .th. de gruninghe & paucis de familia sua secessit ad castrum suum

recessu suorum dum fres viderent mala que fecerant in populo dixerunt mutue, ve nobis ut quid nati sumus videre contritionem populi nostri & contritionem terre nostre, & sedere illic cum detur in manus inimicorum suorum, dati sunt senes eius. Iuvenes eius ceciderunt in gladio inimicorum, que prius erat libera facta est ancilla, ecce sancta nostra, & pulchritudo nostra, & claritas nostra, desolata est & coinquinaverunt gentes, quid ergo nobis adhuc vivere, sciderunt que vestimenta sua & cooperuerunt se ciliciis & cum eis grandi timore perterritus omnis populus qui superstes fuerat planxit

De quodam miraculo

Quedam Mulier dum post conflictum cum alijs civibus de colmine iret ad locum certaminis ad sepeliendum corpora interfectorum, & maritum suum semivivum vellet ad civitatem ducere ille restitit & dum quereret quare ibi libentius moreretur, Respondit quod beata virgo maria eodem die cum turribulo precedentibus duabus virginibus cum candelis ardentibus occisos thurificasset, & dum veniret ad eum & sensisset eum adhuc vivum ait, tertia die morieris, & gaude quia anima tua, sicut cetere anime occisorum ad eterna gaudia evolabit dictusque sic cum alijs in civitate colmensem tertia die mortuus est ut predixit. & credidit omnis populus verbis eius

De altercatione duarum viduarum pro uno viro.

Post brevem conflictum dum .. eps colmensis videret Civitatem 46
Colmensem desolatam viris, omnes enim occisi fuerunt in conflictu predicto: induxit viduas in Remissione omnium peccatorum, ut famulos suos ducerent in maritos ne negotium fidei ibidem omnino periclitaretur ¶ Unde accidit quod due mulieres dum ad ecclesiam sua iret viderent inter alios in foro ludentes ad talos quendam fa-

mulu forte & pulchru aspectu, licet no bn uestitu, quaru una seruete dixit ancillae sue ut illu duceret ad domu sua. Alia uero hoc cosiderans precepit ancille sue occulte ut eu deduceret ad hospitiu suu nec eu dimitteret quousque reuerteretur. Quo facto ipsa eu uestiuit honeste & contraxit cu eo matrimoniu in facie ecce. prima mulier hoc intelliges dolu fuit irata alteri mulieri ¶ hic famulus natus fuit de hallis, & adeo honestus & sapies fuit, q inprudentia parte in uirtutibus no habebat

De tribulacione fratru post conflictum.

44 Propter hanc stragem fratru Swatepolcus gauisus e gaudio magno ualde & apponens iniquitate super iniquitatem suam addeque dolore super dolorem uulneru fratru: intebatur modis quibus potuit qualiter populu eis subiectu i summa necessitate constitutu ab ipsis auerteret, & ad uoluntate sua pfecta preibus & muneribus inclinaret & licet aliq ab eo corrupti esset & ad ipsius beneplacitu occulte iclinati tam dei prouidentia & fratru discretione prouisum fuit q nullus audebat talia publice ostentare & sic eius machinationibus i nichilu redactis i malo suo proposito no profecit

Aldeneburgh ubi du consederet superuenit quedam meretrix q alloques lantgrauius ait, unde uenis q respondit. sedi i taberna madida & fatigata per diem. At qua ille. tu misera plus pateris q penis inferni. q ego alius prorogau dio eterno, at illa inquit Domine ffer reuerende nescio aliu modu p qua possim acquirere uictu meu. Cui lantgrauius. uelles uiuere caste si haberes uictu uite q audito illa suspirans ingemuit, & cu lachrimis ait. Ita uere dne. Tu lantgrauius miseras miseria eius ipsius constituit ei certos redditus quibus deberet q diu uiueret sustentari ¶ Quo facto ipe oia uerba hec increpationis quibus eam corripuit conseruabat, conferes ea i corde suo cogitans quod magis sibi ipi fuisset uictu q illi. Illa in nocte paupertatis urgente peccauit, Ipe ex uero assueta delectatus deu peccatis suis contra se temere prouocauit, & sic occupatus tota nocte duxit i sop-

De pace iteru reformata & destructa & de edificatione castri santirij

Swantepoltus dux pomeranie predictus cu in hac calcata temptatione no proficeret inuenit alia grauiore, estimas indubitates esse tempus aptu & diu desideratu aduenisse in quo posset sine aliquius resistentia illa modica scintillam xpi fidelium que residua mansit post ultimu conflictu extinguere penitus & delere. & congregauit duo milia uiroru pelectoru in armis, & trasies Wisela nauigio, itrauit terra colmesem duobusque diebus, & duabus noctib. sustulit quicquid relictu fuit aliud couertit i cinere & fauillam. Medio tempore q hec agerentur, fres de Culmine cu nobilibus & ciuibus suis de ciuitate culmesi cogregati uidetes mala q fecerat Swatepoltus. cu exercitu suo ingemuerunt, & tundentes pectora sua, cu lachrimis rogauerunt deu dicentes, parce domine. parce populo tuo & ne des hereditate tua in perditionem. fres attedentes q si iteru caderet exercitu illu & perderet uictoria, sine spe recuperationis amitteret terra prussiae & fides xpi ibi p consequens deleretur. Nobiles uero & ciues de culmine dicebat q potius uellet honeste mori i bello q sic uiuendo miserabiliter deficere de die i die. Et irruit spus dni i fres & oms qui aderant & licet esset nimis pauci respectu inimicoru. confisi tam i dno aggressi sunt hostes hostiliter & audacter an ciuitate colmese & factu e prelium magnum inter eos pluribus cadentibus ex utraque parte. tande pr miaru & deus totius consolationis q fouet i oi tribulatione consolatur confortauit fres itantu q Swantepoltus de hoc perterritus cu oi populo suo fugit & iclinauit se uersus locu ubi naues 48

reliquerat speras̃ ꝑ easde͂ euadere, sed no͂ sic impij no͂ sic sed tamq͂ puluis, qua͂ ꝓie cit uentus a facie terre, sic uenit uentus ualidus & om̃s naues illas lo͂ge a littore remouit, & factu͂ fuit eis cum istis nauib. sicut accidit palıgano regi sarratenorum ꝑdicta uictoria a facie Karoli fugie͂ti. & cu͂ no͂ i͂ueniret naues i͂trauerut Wi, sela͂ & submersi su͂t p͂ter swa͂tepoltum & paucos qui cu͂ eo recesserat oe͂s qui prius gladiu͂ euaserat. sicq͂ co͂solatus e͂ dn̄s populu͂ suu͂ i͂ necessitate maxi͂a co͂stitutu͂

49 Fres sic undiq͂ angustijs angustiati, inter multa co͂silia hi͂nc inde quesita tandem fr̄s .. dn̄i raue de rectmo uiri prudentis & i͂ arduis negotijs circu͂specti co͂siliu͂ h͂ fuit, ut Mestowinu͂ filiu͂ swa͂, tepolci obsidem mitteret duci Austrie & demu͂daret ad partes almanie, boheme, Cracouie, & polonie statu͂ t͂re prusthie & fratru͂, atte͂de͂tes q͂ negotiu͂ fidei & fide, liu͂ breuiter ibi periret nisi ꝑ timine uir, tutis auxiliu͂ & ipsoru͂ celeriter succurreret. q͂ cum factum fuisset uenit fr̄ poppo m̄gr cum .iij. fr̄bus, & de marchia misna & thuringia sex fr̄es. dux etia͂ austrie misit s͂t expensis suis .xxx. sagittarios equites in subsidiu͂ dicte terre De quoru͂ aduentu͂ fr̄es multu͂ gauisi sunt Swantepoltus aut

ne͂ Nane facto du͂ hartmannu͂ &. th. pre dictos dimisisset co gitatione simili occupa tos: uit cu͂ eis inclitis pedibus & su͂ lineis ad capella͂ b̄ti nicolai inglaclach, require͂s ibi dei co͂siliu͂ i͂ hoc casu. ubi ei diuinitus fuit i͂spiratu͂, q͂d ipse cum paucis de fami lia sua accessit ad dominu͂ ꝑm & co͂fes sus fuit ei oi͂a pec, cata sua, qui ꝑ iniuxit ei ut susciperet ordi, nis domus theutonice hi͂num regulare ¶ Quo facto in reditu͂ filia͂ ducis austrie sibi i͂ co͂iugio oblata͂ respuit & sic ꝑpemto inheres secretarijs suis q͂ ges, tu͂ fuerat enarrauit ob reuerentiam dei & sui dictu͂ ordi͂e a͂ssumeret, q͂ os co͂ senseru͂t eius p͂tibus inclinati ¶ Interea

e co͂tra perturbatus & meticulosus factus inta͂tu͂, q͂ p͂ timore gra͂m querẽs cu͂m a fr̄ibus optinuit & uetus pax inouatur ¶ Tantu͂ i͂nata eius malitia a ꝑsecucoe͂ fr̄m & suoru͂ fraudule͂tia & clandestina no͂ cessauit, & q͂n sup͂ hoc argueretur a fr̄ibus no͂ curauit ¶ Tande͂ ut oc culta eius malitia detegeretur co͂gregato exercitu͂ ualdo intrauit hostiliter Cujauie͂ terra͂ ducis Casimiri, eam incendijs & rapinis multipliciter deuasta͂do captis q͂ ibi multis xp̄ianis & occisis cu͂ ahanu͂ reru͂ rediyt p͂da mag, na sup͂ quo du͂ iteru͂ rephenderetur ait, q͂ nec propter papam, nec propter imperatore͂, nec aliqua inuectam uel, let desinere persequi hostes suos & addidit reddatis mihi filiu͂ meu͂ si uultis habere pace͂ mecu͂ ¶ Cum q͂ fr̄es no͂ redderet ei filiu͂ suu͂, incipit eos publice ꝑsequi sicut prius ¶ Edificauit enim circa co͂fluentia fluminu͂ .s. Wisele & nogadi castru͂ dc̄m sanctirium i͂ quo locauit uiros iniquos qui fratru͂ subditos nec pacifice ascẽdere aut descẽdere nauigio ꝑmiseru͂t, qui spoliaret eos rebus suis uel caperet amactaret

De edificacone castri swecze & impugnatione ipsius

Fres itaque uide͂tes s͂ noua bella i͂minere castru͂ sardo 50
wicz fideli suo samborio filio swantepolci resigna͂, tes, cum oi͂bus attine͂tijs co͂miseru͂t, ecce mira res & ultra modu͂ stupe͂da filij opposuerut se p̄ri propter seueritate͂ qua͂ in fidei & fideliu͂ ignominia͂ exercebat ¶ hoc facto fr̄es miseru͂t nu͂cios legato sedis apostolice & magro generalis, nu͂ciãtes eis nouu͂ bellu͂ & statu͂

terre prusthie. ¶ Quo audito legatus psonaliter cum cetra
dictu tirannu ptitauit, & mandauit in diuersis regnis &
prouintijs auctoritate aptica predicari ¶ Sed qe puersa ma
litia & malitiosa peruersitas reprobori letatur cu malefecerit
& exultat in rebus pessimis. Ideo iste gaudsus ualde de castro
santirio, q in graue costruxit pudicitu fidei & xristifide
liu incepit edificare aliud castrum ex opposito qua ciuitatis
nuc Colmensis que dicitur Swetza ut omnino in fluuio
Wisele tam supra qua infra transitus nauigio necessarius
ualde fribus no patet, ¶ Quod cu ad aures magistri deuem
ret madauit fribus de colmine ut cu suis nauigio descederet
ipse aut cu fribus de thoru & duce Casemiro ad dictum
locu intenderet cu exercitu equitare uolebat .n. dicti castri
edificatom impedire ¶ Swatepoltus uides naues fratru
ad litus applicare sublatis tentorijs potem pq aditus ad
castrum patuit decent & fugit ¶ Cade retrospitiens uideqz
q fres equites cu suo exercitu no posset conuenire ad eos qui
de colmine nauigio descederat ppter profunditate flumi
nis q fuit mediu inter eos resumpta audatia cu suis redyt
& dum uideret magistru se ad impugnatom castri inclinare, ve,
fecto celeriter pote misit. CCC viros ad castru ut defende
ret. aggressi ergo fres cum duce Casimiro castru fortissime i
pugnauerut & ta duru fuit inter eos bellu quod utriusqz ptis
plures homines fuerut letaliter uulnerati & de castro multi mor,
tui ceciderut sed qe castru a deo firmatu fuit q de facili no
potuit expugnari fribus infecto negotio recedetibus, Swante,
poltus reuersus ipsum castru melius cofirmauit

De edificacioe castri potterbergk

51 Frater poppo magister cosideras dni ducis astutia in hoc, q
se castris undiqz firmaret pcaues periculis i futurus i uio
te sito inter ciuitate nuc colmesem
& antiquu castru, edificauit castru
q a nomine. inutis potterbergk intitu
lauit locas ibi. xij. fres cu multis ar,
migeris ¶ hec edificatio facta fuit
ne swantepoltus dictu inotem edi
ficijs occuparet & factus fuisset ei
nou nouissimus peior priore

De impugnacioe castri & ciuitatis el- bingensis

52 Wantepoltus dux pomeranie i,
telligens absetia fratru & ciui,
um de Elbingo cogregato mag
no exercitu ad impugnatu castru & ci,
uitate ibidem processit quo uiso mulieres
deposito ornatu ~~muliebri~~ muliebri iucte
uiru induerut & femiu cingetes gladio
menia ascederut tam uiriliter se ad de,
fesione disponetes, q in eisqz ibi sexus
fragilitatis apparebat. Vn dux estimas
exercitu fratru & ciuiu reuersu cu ue
recudia recessit ¶ Nec credas hoc so,
lum hic factu, s3 plies in alijs locis, ubi
in absetia uiroru municiones fuisset pi,
clitate, si no restitisset audatia mulieru

De quodam milite swante- polci

Fuit quida miles de familia swate
polci, qui fres domus theutonice adeo
dum hec ageretur quida
miles cu multis armigeris
terra dicti lantgraui hos,
tiliter depdauit, & dum
esset in reditu occurrit
ei famulus de castro suo
nuctias ei, q uxor ipi
eade hora fuisset pcli
tata in partu, & cu pu,
ero mortuo expirasset.
¶ Quo audito miles per
turbatus cosiderauit q
deus ipm sit plagasss,
pro eo q per huius modi
depdatone stm propol,
tum dni sui lantguij
uoluit retardare reddite
g spolio hijs quibus abs,
tulerat accessit ad do
minu suu petes uenia
de comissio ¶ Cui lat
grauius quomodo igitur
ausus es i cospectu meo
comparere, at ille resi,
sus inquit de solita be,
nignitate vre uene ad uos
ueni qe cocepi firmiter
in corde meo ictrare ordi,
ne domus theutonice sit
& uos. de quibus uerbis
lantgrauius tatu exultauit

formidabat q; uiscera ipsius cotremuerūt, dū audiret eorū nomina recitari. Vn̄ accidit hoc tempore, q; idē dux causa solatij secessit ad quādam uillā & ad maiorē gaudij exercitatorē uocauit quosdā alios milites ad se & ait, mittamus unū famulū ad campos qui post primū ferculū festinus reuertatur & referat fr̄es cum exercitu aduenire & uideamus quomodo iste miles timidus se disponat q; cū eis multū placeret missus fuit nuntius ad huiusmoi negotiū peragēdum q; fr̄es autē quibus hoc proditū fuit cū uenisset nō lōge a dicta uilla, nuntius ita exierat, & uidēs fr̄es cū armigeris uenientes stupefactus & pnimio timore pallidus effectus cū planctu magno & extracto gladio reuersus ad swatepoltū ait, Cito surgite & recedite q̄r re uera fr̄es cū exercitu uenerunt. Illi qui hoc pordinauerāt riserūt, sed miles ille timidus, audiēs nomē frm̄, statim saliit ultra mensam & recessit. Sed nuntius ingeminās uerba priora seriose & cū iuramento cōfirmās dixit fr̄es cū exercitu ia ee ī uicino. Vn̄ dux alijs uidentibus recessit cū uno famulo. q; quidā frater qui ad hoc fuerat deputatus sequēs, ī quodā flumine dū ducē nō posset comprehendere famulū interfecit alij fr̄es ceperūt & occiderūt q; q; ibi de familia sua mansit

De nauali bello

53 Frater poppo magister sollicitus de salute fidelium, misit frem conradū dictū bremner cum multis armigeris, ut tres naues oneratas uictualibus duceret ī elbingū qui cū ueniret prope santirum inuenit swantepoltū & multos de populo suo cū .xx. nauibus expectātes quos cū fr̄ conradus uideret nō tamquā meticulosus expauescēs sed uelud magnanimus ī dn̄o cōfisus nauibus suis uirtute remigātū uelociter cur, ictibus cū magno impetū ipsos uiriliter ē aggressus sic q;

pluribus de nauibus dictis submersis alie fuerūt cōfractae. Vn̄ hostes uidētes eos uicinos litori accesserūt cum lapidibus proiciētes, frī conrado unū dētē eruerūt & plures alios leserūt alij salui ī elbingū peruenerūt

Item de eode

54 Fr̄es de Elbingo qui aduentū istarū nauiū cū cum magno tedio & defectū expectauerāt instructi de statū terre Colmensis, naues cū suis nuntijs remiserūt que cū uenirent circa castrū swetzam. suatepoltus cū multis armigeris & .x. nauibus iterū inuasit eos Capitaneus uero dicti ducis frem dicti ducis fridericū de wida qui alijs pfuit ē aggressus & maxillā eius lancea pforauit. sed fr̄ fridericus ex aduerso se opponēs ipsum interfecit. In naui ciuiū de Elbingo q; cum impetu ueniēs stetit in mobilis super arena occisi fuerūt duo fr̄es, sed fr̄ fridericus superueniēs alios liberauit & ī sua naue locauit, sic q; duobus fr̄ib; & in uiris & de parte aduersa .xx. interfectis alij euaserūt

De quodā nobili uiro qui receptus

Fuit ad ordinē domus theutonice

Nō longe postea deficientibus uictualibus in castris, fr̄es cum familia sua iam pene media cōsumpti, clamauerūt per auxilio ad dominū qui pia semp gestat uiscera super afflictos. vn̄ cuiusdam nobilis uiri de cracouia ad religionis ingressū animū inclinauit qui tres magnas naues tritico & me, donc seu mellicrato, & alijs q; ad uictū sunt necria replēs & ccc. boues & uaccas & alia multa iumēta pmisit ad

Castrū thorū, sequutusq cū magna reuerētia ē receptus
a ordinis domus theutonicæ suscepit
habitum regulare & frēs de magnis
angustys liberauit

De uictoria in qua ~~in qua~~
fratres mille & quī
gentos pomeranos
occiderunt

56 Frater poppo magister pmissis exploratoribus qui ~~exploratoribus~~ diligētius respiceret quid ageret swantepoltus
tum suo, & ducis Casemiri exercitū conuenit iuxta castrū
Wisthevot ibiq castra metati sunt, exploratores reuersi dixe
runt q swantepolcus cū magna ~~potētia~~ exercitus sui staret
circa castrū swetzam & firmaret illud ¶ Cōsultū q uideba
tur omnibus ut inuaderet eū ibi, pmissiq sunt de colmine
x. uiri equites qui exercitū inimicorū inquietarēt, qui de .xx.
uiris ex parte aduersa occurrētibus unū milite occiderūt alij
xix. uiso uexillo fratrum fugerūt & ipsi cū fuga uenientib.
ad exercitum swantepolci oms terga uerterūt quorū pauci
ad castrū uenientes saluati sūt aly ōs aut submersi sunt
uel in ore gladij ceciderūt ¶ Sicq de populo pomeranorum
mille & quingēti uiri ī illo die a frībus sunt occisi ¶ De q
uictoria fratres deo grates referētes cum maxima pda hos
tiū exultātes ī domino sūt reuersi

De Quodam miraculo

57 Hoc tempore quidā de Misna cruce signatus dū copleto
peregrinatiōis sue uoto stetisset per annū ī terra prusthiæ
in reditu uersus patriā suā mortuus ē uia cuius filius sol
licitus de diuturna pris absentia, qrēs patrē ī prusthia nō
inuenit sed dū rediret uenit ad quādā uillā, ubi episcopus

cimiterium cōsecrauit, in qua cōsecratiōe
dum episcopus aquam bndictā asper
geret super tumulos defunctorū, cuiusdam mortui corpus de sepulchro exiliēs
appodiauit se ad parietē ecce qd pri
mo solus episcopus uidit, sed tandem
~~........~~ oratiōi impetrauit q totus populus
qui cōsecratiōi interfuit uidit manifeste
¶ Coniurauit itaq episcopus illū mor
tuū ut diceret quis esset & quare de
sepulchro exiliisset qui rndit, q fuisset
in terra prusthiæ alienus p annū, &
in reditu mortuus & ibi sepultus & pp
ter unū agrū q uicino suo dū uixerat
iniuste abstulit, dampnatus fuisset, s
pp uotū peregrinatiōis ipe xps cuius ī
iuria uindicauit penā eternā ī tpalem
comutauit ut s. in purgatorio puniretur
quousq aliquis de propinquis suis redde
ret dictum agrū ¶ Quo facto episcopus
quesiuit si aliquis notitia eius haberet,
Cui rndit filius q ille mortuus eēt pr
eius & promitteret bona fide dictū agrū
se redditurū, q dcō episcopus iussit dcm
mortuū redire ad sepulchrū q et ipe fe
cit ¶ Ecce quantam gratia cōfert ipe
xps & uiuis & mortuis peregrinis, qui
iniuriā eius dolēt, in obprobrio sue crucis
& etiam scītam ab oppssiōe infideliū
exponēdo res & corpora defendere nō
formidāt

q cum gaudio irruēs ī
amplexus eius omē delictū
remisit
¶ hoc facto cum dicto mi
lite & hermano & th. p
nominatis & cī multis
alys militibus & nobilibus
uenit ad frēs domus theu
tonicæ Marchburgk ubi
dum deberet uestiri &
more cōsueto prostrati ia
ceret an altare & sacerdos
post alias oratiōes alta
uoce cātando inciperet alta.
Veni scte spiritus, desce
dit spūs sctus corporali spe
cie sicut flamma ignis su
p ipos & quāto magis q
libet ipo accessus fuit ī di
lectiōe dei tanto maior fla
ma pducta in cōspectū om
nium astātiū apparebat
¶ hic frī conradus lātgra
uius magister adeo illu
minatus fuit a grā spūs
scti, q scīta hominū
secreta nouit, Vñ nullū
uitio fornicatoīs reum
circa se potuit sustinere
¶ Nā quidā albas ītelli
gens uoluit explorare si
ita res se haberet &

Item de victoria fratrum in quo victi M. D. de pomerania sunt occisi

58 Postquam legatus sedis apostolice crucem in propria persona predicavit, et misit per alios in regnis et provinciis ad hoc deputatos predicari. Commoti sunt principes et nobiles de almania super contritione terre prussie. Misitque dux austrie in subsidium drusigerum dapiferum suum cum multa militia et viris exercitatis in bello venit et henricus de lichtenstein miles et cum eo plures peregrini. Cum quibus et duce Casimiro [illegible] et fratres cum suis intraverunt terram pomeranie potenter, et hostiliter pertranseundo x. diebus et noctibus vastaverunt sic quod non erat in ea angulus aliquis quod non rapina et incendio visitasset. Medio tempore quo hec agerentur swantepoltus cum suis subditis et neophitis terre prussie congregavit exercitum grandem nimis, et fratres cum suo exercitu videntes sequentes singulis noctibus mansit in eo loco in quo fratres fuerant tentoria sua, ligans dextrarios suos ubi fimus equi erant prius locati et sic notas immu... tentoriorum et marca diversitate consideravit, quod exercitus suus in duplo fratrum

adductis secum duos iuvenes fornicatores decessit ad magistrum qui statim visis famulis misit eos recedere, sed cum famuli promissa vera confessione reduret, magister intuens eos ait. O bone Ihesu quam misericors et bonus tu es. Isti duo famuli prius fuerunt filii diaboli modo sunt filii dei. Anno domini MCCXLIX mortuo lantgravio Wilhelmus comes hollandie electus fuit in regem romanorum. Sed post modicum tempus est a frisonibus interfectus, et sic uterque caruit corona imperiali. Anno MCCL. henricus rex dacie a fratre suo iuniore abel occiditur ut pro eo regnaret, sed iusto dei iudicio ne pro malitia commodum reportaret, secundo anno est a frisonibus occisus. hoc factum predixit regi sanctus wencezlaus dux bohemorum qui ante ccc annos eodem modo a fratre suo fuerat interemptus et

exercitu maior esset. et gavisus est gaudio magno valde et confortans suos consolatus est in hec verba Crastina die faciemus quod pomerani et pruteni a iugo theutonicorum in perpetuum absolvetur. Mane facto dum fratres recederent, quicquid de exercitu swantepolti invaserant spolium quod multum fuit nimis, occupavit per duas leucas, et de viris qui ordinati fuerunt ad custodiam eius. xxx. occiderunt. Sed drusigerus missus a magistro quod considerans dominus henricus de lichtenstein repente irruit in hostes, et predam quam abstulerat restituit in locum suum Quo precepto

rogavit dictum regem henricum ut in honore sui nominis ecclesiam faceret fabricari sicut fecit. scilicet monasterium ordinis cisterciensis in revalia que est sita in terra lyvonie. Anno domini MCCLI. Conradus filius friderici imperatoris secundi de filia regis Ierosolimitani intravit regnum apulie et neapolim muros funditus destruxit sed anno sequenti mortuus est veneno

Swantepoltus cum tribus turmis venit in auxilium suis, quos videntes poloni perterriti omnes fugerunt preter quandam militem maximum de [illegible] vexilliferum, et cum duce Casimiro ad cuius consilium statim missum fuit pro domino henrico de lichtenstein. Medio tempore fratres ordinaverunt se ad pugnam. Sed Swantepoltus considerans quod fratres vellet fugere mandavit mille viris potioribus de exercitu suo ut de equis descenderet informans eos ut cum magno strepitu et clamore fratres invaderet et stantes retro occultati clipeis cum lanceis suis equos christianorum transfigeret, dictis gravibus onerati sunt armis et pedestres bellare non possunt. Post ordinationem utriusque exercitus ad plenum dominus henricus reversus fuit et intuens hostes ait ad fratres periculum est in mora, accedamus ad eos, et irruerunt cum impetu in hostes, factusque est conflictus horribilis inter eos et de exercitu Swantepolti in loco certaminis mille quingenti viri mortui ceciderunt. de christianis nullus fuit letaliter vulneratus preter x. dextrarios eorum qui transfixi lanceis hostium occubuerunt. Sicque fratres et peregrini cum mille sexcentis dextrariis adversariorum et preda alia multa nimis et gloriosa victoria redierunt Cooperante domino nostro Ihesu Christo qui est benedictus in secula seculorum amen. Drusigerus dapifer qui prius tanquam formidolosus a bello cum suis recesserat, intravit in civitate thorun fratres et peregrinos et totum exercitum christianorum in prelio cecidisse

& factus fuit tantus planctus ī terra colmēsi & polonie a xpi
fidelibus, quātus a seculo ē auditus; Sed crastina die circa hora
vesperarū, cum fres cū suo exercitū victoriose rediret facta ē le
titia magna ī populo xpiano & tanta q etiā hesterne diei mes
titiā excedebat

De reformacione pacis inter Swantepolcu & fratres

59. Cum sic terra pomeranie iusto dei iudicio esset depopulata
Swantepoltus dux qui aū tamq̄ leo rugiēs, erecta ceruice ciu
cuit querēs quomodo fres & nouellā fide cū multa xianī sangui
nis effusione plātatam ī terra prusshie destrueret: Nūc quasi
agnus māsuetus, demisso vultu inclinato capite humiliter suppli
cauit fratribus ut eū ad solite benignitatis sue gratiā recipere
dignaretur ¶ Fres attēdētes q ipē in angustia positus, sꝫ sb
simplici & agnina pelle cor vulpinū omni dolo & astutia plenū
gereret, q rei exitus approbauit qr ia tercia vice sub sacramē
to suo firmata federa pacis rupit: timebāt ab eo iterū defrau
dari ¶ Sed quia bonū pacis semꝑ amplectedā ē propter eū
qui ē auctor pacis & amator qui ē Dominus Deus, Idcirco post
varios tractatos vetere inter se & dictū ducē habita parem
secūdū formā ꝑstinā cum iure signatorū cōsilio reformabāt

De fratre henrico magistro tercio. M.CCXLVII

60 frater henricus de Wida magister terre prusshie tercius ꝑ
fuit. viii. annis ¶ hic nobilem virū dominū de Wida con
sanguineū suū cū quinquaginta viris expertissimis ī bello adeo
viriles fuerūt q fama publica de ipis testabatur, q hasta
eorū nunq̄ fuerit auersa, nec sagitta ipsorū abijt retrorsū
& multos nobiles de almania peregrinos ad terra prusshie

secum duxit ¶ hic fr henricus de lucetia uxoris sue habitū fra
trum domus theutonicorū suscepit, & ipsa claustrū sanctimonialiū in
tronswicz intrauit, q claustrū ipē instituit & fundauit, & donis
magnificis dotauit. In quo etiā ipē post multa bella q gloriose
in dicto officio gessit ut inferius apparebit: Vocatus a magro
generali ad capitulū in itinere īfirmatus, mortuus ē & sepultus

De expugnacione cuiusdā castri & de castro cristburgk

Hic fr henricus magister postquā instructus fuisset a fribus, 61
quot mala swātepoltus & sui complices neophite apostate tre
prusshie fidei & fidelibus intulisset, incepit toto cordis desi
derio, ad ipo destructionē & exaltationē fidei laborare ¶
Congregatis ergo fribus & peregrinis, profectus ē ad bellū &
ī vigilia natiuitatis dnice noctis medio quiescentibus hominibus
venit ad castrū pomesanorū, q situ tūc fuit, ī loco qui nunc
dicitur cristburgk antiquū & applicatis scalis ad menia oc
culte intrauerūt, captisq; & occisis omnibus expugnauerūt, ponē
tes ibi fres & armigeros multos pro custodia dicti castri ¶ hui
ius & nomē, qr ī ipā nocte natiuitatis xpi fuit a fidelibus
expugnatū, vocatū ē cristburgk q interꝑtatur castra xpi, q
vocatū ē ab angelo testamēti pruis q ī mēte magistri aut
aliorū fratrū concipiebatur

De translacione ciuitatis Colmēsis

Hoc tempore nobilis ille & illustris princeps de andlant cū mil 62
ta milicia venit ad terrā prusshie & ꝑter multa bona q ibidē gessit
ad corroboratonē fidei & fidelium: ciuitatē colmēsē de castro anti
quo trāstulit ad cliuū montis ī quo nūc sita ē ꝑ quam trāslatonē
terra culmēsis saluata fuit.

De diversis tractatibus & perlamentis Swantepolci

63 Swantepolcus audiens adventu magistri, rogauit eu ut dominu
henricu de lichtestein sibi mitteret, qui cu ad eu uenisset post
multas querelas qs de fribus cora eo proposuit, ait paratus su
ad omne iusticia me obligare, & facere q q ptermit fres, si
filius meus mihi restituitur, q dedi eis i obsidem dominus he
ricus attedes q in ueritate diligendus e quilibet et docendus,
dixit ad eu filiu uestru nullo m rehabere potestis qe pace pro
tinus securitate ipm fribus i obside tradidistis. nec semel sed
plures uiolastis adherendo apostatis & infidelibus cu quo
rum exercitu terra cristianoru & fratru rapina & incedio de
uastastis & negociu fidei infinitis angustiis xpianoru mag
infide pmotu, p iram milicia destruxistis cristi fidelibus
quibusdam miserabiliter trucidatis, alys i seruitute ppetua
deductis: Vn no iusticia sed gram requiratis ¶ Sed
quia ueritas odiu parit, & a peruersis cotinue detrahitur
sermonibus ueritatis Ideo iste pfidus Swatepolcus tamq
aspis surda obturas aures suas a ueritate auditu auertit
& talia uerba ab ipo audire cotempnes, dictu dominu hen
ricum saluu remisit i ciuitate colmesem ubi nigro &
fribus que audierat recitauit ¶ No longe postea item
dux magistrum induxit q cum eo conuenerat in queada
insula Visele ubi post multos uariosqe tractatus habitus
inter se sine fine amicabili sunt diuisi

De resignacioe pacis & uastacioe
terre curjauie

64 Elapso modico tpis spatio swantepolcus iterum ingratus bnficio &
multiphariae grie, qi ecclie i summa necte costituto, fres sepius
exhibuerat, occulte homines fratru spoliauit, & modis uarys pturbauit

¶ Tandem resignas publice pace incepit xanos hostiliter psequi
sicut prius & cogregato exercitu ualido Cuyauia terram ducis
Casemiri intrauit improuise, & uastauit eam incedio & rapina &
occisis multis, cristianis mulieres & paruulos cu aliaru rerum
magno spolio secu duxit

De expugnacioe castri Crist
burgk

65 Nec dum idem Swantepolcus saciatus sanguine xano apposuit
adhuc pctare ut in ira deum excelsum denuo prouocaret. i
uitebat n. foelicitati sm in eo quod castru pomesanoru nuper
expugnauerat & cogitauit quomodo iudicaret ¶ Congregauit g oem
potentia exercitus sui & neophitoru prussice, & ut pmissu est,
quia omni dolo plenus fuit, semp dolose egit. Vn diuisit exercitu
suu in duas partes ut una castru an inuaderet, altera retro pces
sit itaqe ipe cum una parte dicti exercitus ad anteriore parte
infirmiore & adeo infestus fuit in impugnado, qd fres uix poterat
defendere illa parte. Vn factu e q alia pars exercitus imposteri p
te, sine aliquo defesionis obstaculo castru subintrauit. Sicqe isti an
illo retro, ipos impugnauerut ita ut breuiter cocludedo oes fres cu eo
ru familia i ore gladii trucidaret

De reedificacioe castri Crist
burgk

66 Ex hoc lamentabili euentu fres & magister grauiter perturbati
cosiderauerat q i domita colla istaru gentu no posset fidei subiu
gare nisi i medio nacionis eius peruerse haberent castru deq
ipas quottidie impugnaret ¶ Conuocata iteru multitudine pe
grinoru qui cotinue de partibus almanie p predicacom sce
crucis cofluebat: pparatis omnibus, qui ad edificacom cas
troru fuerat necia, pcesserat ad terra pomesanie inuita

tes locū & nō nomē: edificauerūt castrū cristburgk ī eo loco ī
quo permanet usq ī psentē diem ad laudē & glām ihū xpi,
Munietes ipm omnibus que ad custodiā castrorū fuerūt ncīa
relinquētes & ibi magnā potētiā armatorū ¶ Postea in succes-
sū tpis locauerūt ibi circa castrū ciuitatē, ad quam inhabitādā
confluebat multitudo fideliū, qui pro defensiōe fidei xpane cotidie
intrepide res & corpora exponebāt

De deuota uita fratrū de
Cristburgk

67 In hoc castro Cristburgk fuerūt deo deuoti & in re abstinētie
regulari q obseruātie sectatores, & cū hoc strenui milites ī bel-
lo, ita ut uere posset de ipis dici, q ī domo Monachale & ī cā-
po uitā duceret militare ¶ Inter hos frēs fuit quidā dictus
de glisbergk qui tātē fuit scītitatis q in die parasceues dum
diuinū officium ī ecca ageretur, & more solito genuflectādo se in-
clinaretur ad crucē osculādā, imago crucifixi lignea eleuās se
extendit brachia sua, uolēs eū circūdādo brachiis amplecti, quo
sic idē fr indignū estimās ait: xpo dicēt te domine q tam
utilē peccatorē amplecteris ¶ fuit & quidā alius fr qui cir-
ca q cutē suā nudā cathenā & grossā & ferream continue usq ad
mortē suā pro nocturnali cingulo utebatur.

De morte pomeranorū plurim
& pruthenorū

Edificato Castro Cristburgk turbati sunt insipiētes corde neophiti
& Swantepoltus & cogitauerūt unanimiter quomodo ipm deciperent
& delerēt, impugnationū modos uariis acceptantes, Tandē fecerūt
inter se mutuā cōspirationē, ut simul obsiderēt castrū Cristburgk
nec recederet ab obsidiōe quousq [illegible] alteri cederet ¶ Congregati
g pruthēni cū magno exercitu, pmiserūt multos armigeros, qui

currus & quadrigas ducētes uictualia & arma custodirēt, quos
pmissos inuaserūt frēs ī plio, & omnes occiderūt, currus & qua-
drigas ad castrū suū deducētes, quo pcepto pruthēni indignati
ad propria redierūt ¶ Sed Swantepoltus cum exercitū suo ue-
nit ad castrū Santirium, ibiq castra metatus ē, & pmisit
multos milites & armigeros, qui circa castrū Cristburgk obsessū
esse diligētius explorarēt, quos milites inuaserūt & frēs de crist-
burgk, & occisis pluribus ex eis, alii fugiētes cū clamore ual-
do uenerūt ad exercitū domini sui Swantepolti, de quo idem
exercitus pomeranorū tātā terrorē fuit q oms terga uerterunt.
Quo uiso frēs sequebātur eos, & quosdam occiderūt, aliqs ceperūt
sed dux cum paucis nauigio uix euasit. Sicq Swantepoltus de-
uictus, quia tota uirtus exercitus sui fuit, eneruata, animo do-
conqueritur

De conflictu in Nattangia ubi .liiij.
frēs cū multis xpianis fuerūt
occisi

68 Postquam maledictionis iste filius Swantepolcus opposuit se frib9,
& neophitos trē prusscie ad apostasiam fidei incitasset non
patebat uia secura nec p terra, nec p aquas ad partes inferiores
nec econuerso nisi in graui multitudine pugnatorū ¶ Vn Magr
multos frēs & armigeros misit, qui frēs de Elbingo & balga sibi
assumpserūt, & armata manu intrātes terrā Nattangiae puīcie
diu & rapina uastauerūt. Itaq magna strage homi cū recē-
dere uellet, inuenerūt oēs uias p hostes occupatas & potenter,
exitū prohibētes, sic q coacti frēs retrocesserūt ad uillā q
dicitur Crucke. quod uidētes pruthēni obsederūt eos. Itaq nec
isti audebāt intrare ad eos, nec illi ad istos exire ad pugnā,
tandē crescēte turba pruthenorū coacti sunt, frēs [illegible] p pacta.

dederunt enim fratrem henricum dictum botel marscalcum & tres alios fratres in obsides sicut pratheni petebant, ut alij capti salui tamen in corpore permanerent. licet pacta solum illi deo dilecto fratri iohanni ulte comendatori de Balga displicuerunt, qui consuluit, bona fide ut fratres confisi in domino intrepide exirent ad pugnam, preualente ergo consilio aliorum & datis obsidibus ut dictum est, pratheni rupto federe facti conuenerunt in alios &c. iniquos fratres & omnes alios occiderunt ¶ Anno domini MCCLXI Post hanc eciam quidam vir de Nattangia caput fratris iohannis ulte comendatoris predicti fixit in lancea & eleuans in altum ait, Si tuo sano consilio acquieuissent fratres tui, occisi utique non fuissent ¶ Inter istos quidam frater martinus fuit passus, pratheni ligauerunt eum nudum per manus ad arborem & excisum umbilicum ventris sui cui adherebat fistus, affixerunt arbori quo facto plagis multis compulerunt eum ut circuiret arborem quousque omnia viscera ipsius arbori adhererent, & sic in confessione vere fidei reddens deo spiritum expirauit ¶ Volue & reuolue omnia scripta martilogij non occurret tibi tale genus martirij Nec tarquinius superbus primus inuentor omnium tormentorum genus huiusmodi inuenit. in parte quod fuit insolitum & assidomadatum ¶ Ecce quomodo conclusit dominus in gladio populum suum, effuderunt enim gentes sanguinem ipsorum tamquam aquam in circuitu terre, & non erat qui sepeliret sed carnes eorum terre bestijs reliquerunt. Usque quo domine irasceris in finem miserere nostri domine miserere nostri ut ultio sanguinis seruorum tuorum qui effusus est introeat in conspectu tuo. effunde iram tuam in gentes que te non nouerunt, & in regna que nomen tuum non inuocauerunt & propter gloriam nominis tui propicius esto nobis, ne forte dicant gentes ubi est deus eorum

De peregrinis & pace reddita terre prusshie

69 Hec plaga magna dei facta in fratribus & populo, ad aures principum almanie peruenit, & commouit eos ad compassionem, unde factum est quod ipse xps qui percutit & sanat, tetigit gratia sui spiritus quorundam principum corda, videlicet .. Marchionis de brandeburgk qui anno domini MCCLj & episcopi de mersburgk & comitis henrici de sitarzburgk qui anno eiusdem sequenti intrauerunt terram prusshie cum multitudine armatorum, quorum singuli terminos eorum apostatarum potenter pertransiuerunt incendio & rapina destruendo, occidendo & capiendo quousque omnino deficerent, nec ultra possent aliqualiter respirare ¶ Ex tunc pomesani, pogesani, warmienses, Nattangi, & barthi, ordinante domino iesu xpo, in cuius manus sunt omnes potestates, & omnia iura regnorum reuersi sunt ad fidem, & fratrum imperio datis obsidibus se iterum sub ¶ Eodem tempore & eadem causa, fatigatus swantepoltus dux pomeranie, laboribus & expensis, nec ualens ultra resistere fratribus compositionem quam fecit, mediante archidyacono leodiensi, qui postea fuit urbanus papa .iiij. inter eum & fratres, seruauit ratam usque in finem uite sue ¶ Sicque a die qua incepit bellum swantepolci, fuit anno undecimo terminatum & terra prusshie in pace quieuit

De bello ~~fratrum~~ sambitarum de uastacione territorij girmow

70 Multa bella gesta sunt contra gentem sambitarum que singulariter enarrare nimis longum esset, tamen aliqua sunt ponenda. ¶ frater henricus dictus stango comendator de Cristburgk cum exercitu magno de magna innatado processit ad bellum contra sambiam, & intrauit circa locum ubi nunc situm est castrum lochstete tempore hyemali uastando per incendium & rapinam ex utraque parte usque ad uillam girmow, occisis & captis multis hominibus, ubi occurrerant eis sambite armata manu quibus se opposuit iste comendator quasi leo intrepidus, et ut retardaret eos quousque exercitus suus posset recedere ad tutum locum, lanceis pluribus uulnerauit, tandem circumuenerant

cū prutheni dolose, & plagis pluribus impositis de equo deiecerūt
¶ Quod videns fr̄ hermannus germanus dicti comendatoris comota fu-
erūt viscera eius sup frē suo, nō volens tam iniuriosā mortē ipius
sustinere, accessit ad bellū & post logā defēsionē in qua plures
letaliter vulneravit, ambo mortui ceciderūt alij frēs cū exercitu
suo evaserūt

De quodā miraculo

De isto frē henrico stangone comedatore de Cristburgh refertur
indubitāter, q̄ dū ipē in capella flexis genibus an̄ altare rogaret
deū ut ondēret ei aliquo signo si eius gratiā meruisset: crucifix-
us ligneus corā quo oravit extēdit brachiū suū, & cruce signādo
ipm̄ bn̄dixit, quo signo viso cōtētus recessit. ¶ hoc vidit, & pub-
licavit fr̄ hem̄ricus eiusdē castri sacerdos, qui tūc orādo in q̄-
dam capelle angulo latitabat

De prenosticatōe eventus belli Sambitarū

71 Sambite post edificatōm castri de balga curiosius exquirētes, frm̄
cōditionē & statū volētes plenius experiri: miserūt unū de seniorib-
sius versus balgā, q̄ frēs cognita causa itineris sui, gratāter sus-
ceperūt, oīa ffta suā in refectorio, dormitorio, & ecctā ei ondētes,
qui cū haberet plenā de statu frm̄ notitiā reversus ad sambitas
ait, Scitote q̄ frēs sūt, homines sic & nos, habēt laxos & molles
vētres sicut nos videtis habere ī armis cibis & alys satis convenīūt
nobiscū, sꝫ in hoc differūt a nobis. habēt .n. unū opus ī cōsuetudīe
q̄ sine dubio destruet nos, ipi singulis noctibus surgūt de stratu
suo, & cōveniūt in oratorio & in die plures, et exhibēt reverētiā
deo suo q̄ nos nō facimus. Vn̄ ī bello nos sin̄ hesitatiōe aliq̄ supera-
bunt. & quia iste vidit frēs comedētes caules quibus prutheni nō
utebātur credidit esse germina. vn̄ addidit & ipsi cōmedūt germina

sicut equus & mulus. Quis posset talibus resistere qui ī solitudīe
sin̄ labore inveniūt cibū suū

De subiugatiōe sambitarū

72 Reversis ad fidei unitatē gentibus supra dictis, restabant
adhuc sambite, ad quorū subiugatōm̄ ī ano incarnationis sue
M CC liiii. misit Othacharū regē bohemie virū utiqꝫ deo devo-
tum & exercitatū in armis Ottonē marchionē, de brandēbgk.
qui in itinere huius peregrinatiōis Marscaltus eius fuit duce
.. austrie .. Marchione moravie henricū epm̄ colmēsem a.
epm̄ warmiēsem & .. epm̄ olmucē, cū ingēti multitudine
peregrinorū, & de saxonia thuringia, Misna austria, & reno
& alys almanie ptibus.. barones milites & nobiles quorū anim⁹
accēsus fuit ad vindictam iniuriā dn̄i crucifixi. Tanta fuit
multitudo huius exercitus q̄ excedebat numerū lx miliū pug-
natorū, Curruū & quadrigarū ducētiū arma & victualia nume-
rū nō audivi ¶ Venit itaqꝫ exercitus iste tempore hyemali
ī elbingū, & negotiū fidei q̄ deus in suā providētia disposuit
ad salutē Inimicus humani gn̄is diabolus voluit impedire,
Ordinavit enī q̄ inter unū virū de saxonia & alterū de austria
ī quodam molēdino tanta fuit orta altercatio, quis eorū pri-
mus deberet molere verū etiā rex & alii principes arma ad pug-
nā induissēt, sꝫ vir dei olmucēsis episcopus pacis amator huius-
modi dissēsionis materiā amputavit & pacē pristinā reformavit.
facta ergo cōcordia rex bohemie pcessit exercitū suū usqꝫ ad
castrum balge ubi ex ordinatōne fratrū invenit quēdā senem
virū dictum gedune, prem wissegaudi de Medenow de gnē
illorū qui dicūtur Candeym. q̄ oēm virtutē bellatorū de sambia
plene novit a quo dū rex quereret visa prima parte exercitus nomi-
dicta, utrū cū tot armatis aliq̄ posset agere. Rn̄dit q̄ nō, deinde

Supervenit exercitus duplo maior quo viso rndit ut prius, tercio venit
exercitus ~~qui operuit glaciem~~ in triplo maior, nec adhuc suffecit ei.
Tandem supervenit tota residua pars, exercitus qui operuit gla-
ciem sicut locuste operiunt terram, et cum rex quereret utrum aliquis pos-
set agere in terra sambie cum tanto exercitu rndit, sufficit, vade
quocumque tibi placet et quicquid volueris impetrabis ¶ hoc facto rex
dedit ei vexilla sua, ut figeret ea super predia et habitaciones suas,
et parentum suorum, et viso signo regis nullus eum molestaret, ipse vero
nimis cunctabat nesciens quod impetuosi essent theutonici in bello,
Unde cum rediret ad propria, invenit sua et suorum habitaciones
exustas, familias suas et suorum et fratrem suum dictum ingelum et
omnes de sanguine suo interfectos ¶ Intravit itaque rex sabiam
cum exercitu suo circa territorium dictum medenow, et exustis
omnibus que igne consumi poterat, captisque et occisis multis
hominibus ibidem pernoctavit ¶ Sequenti die venit ad territo-
rium rudowe, et castrum ibidem potenter expugnavit tantaque
facta fuit ibi strages in populo sambitarum, ut nobiles offerrent regi
obsides supplicantes, ut eos ad graciam suscipere dignaretur et totum
populum non deleret ¶ Post hec venit ad territoria quedenow wal-
dow, caym, et tapiow, et ne tantam stragem faceret in eis
sicut in aliis, optulerunt singuli filios suos in obsides, obligantes
se sub pena capitum suorum, mandatis fidei et fratrum humiliter
obedire ¶ Hiis omnibus rite peractis, rex obsides predictos fra-
tribus assignavit, procedens usque ad montem in quo nunc situm
est castrum kunigspergk, consulens fratribus, ut ibi castrum pro
defensione fidei instauraret relinquens ipsis magnifica et regia
dona in subsidium edificii eius ¶ Consummato ergo peregrinacionis sue
labore, reversus est rex ad regnum suum sub magno preiudicio gentis
sue

De edificacione Castri kunigspergk vel
tuwangste

73 Post recessum domini regis de bohemia, magister et fratres preparabant
ea successive que ad edificacionem fuerunt necessaria, et assumptis sibi fide-
libus suis pruthenis cum magno exercitu venerunt Anno domini M CC lv
et in eo loco qui nunc dicitur castrum antiquum edificaverunt castrum
kunigspergk, vocantes illud ob reverenciam regis de bohemia castrum
regis, apud pruthenos dicitur tuwangste a nomine silve que fuit in
dicto loco relinquentes ibi fratrem burgardum de hornhusen in comenda-
tore cum multis fratribus et armigeris ¶ Postea translatum fuit hoc
castrum ad eum locum ubi nunc est situm, in eodem monte et duobus mu-
ris et . x . turribus lapideis est vallatum

De vastacione terre sambie et edificacione
Castri Wilow :

74 Eodem anno quo kunigspergk fuit edificatum Nadrowite, scalo-
wite et sudowite gentes, nimium indignate ex hoc quod sambite se
fidei et fratribus subdidissent, timebant enim quod ipsi per eos deberent eciam
fidei subiugari, sicut rei eventus postea comprobavit ¶ Unde congre-
gata magna exercitus sui potencia terram sambie rapina et incendio
transiverunt captis hominibus pluribus et occisis . et dum recede-
rent placuit eis ut Castrum Wilow edificaret, ne improvisus,
et facilis aditus in terram Nadrowie pateret amodo fratribus
et sambitis. Unde edificato castro predicto, relictisque ibi tirskone
et filio suo maydelo cum multis armigeris, ad propria sunt
reversi ¶ Sed ecce mira dei providencia que in sua disposicione
non fallitur : ordinavit, quod ea que Nadrowite tunc sibi fecerant
in presidium, postea fuerant eis facta in magnum laqueum et ruinam,
tetigerat enim deus corda dictorum tirskonis capitanei dicti cas-
tri et suorum qui cum eo fuerunt, ut relicta ydolatria, se ad
cristi fidem converteret ad fratres, et facti sunt strenui pugiles fi-
dei christiane

De bello contra terram de Wohensdorph et
expugnacione castri Capostete.

75 Et quia idem Tirsko plenam habuit noticiam vie ad terras ultimas
idcirco .. commendator de Kunigsbergk cum exercitu Sambitarum dicto
Tirskone ductore intravit terram Wohensdorph in provincia, & aplicatis sca-
lis ad menia, ordinatisque modo debito que ad impugnationem sunt necessaria
castrum Capostete violenter expugnavit, & in cinerem redegit, captisque et
occisis in dicto castro & territorio ipsius pluribus hominibus totaque ter-
ritorio rapina & incendio devastato

De expugnatione aliorum castrorum & subiectione
terre Wohensdorph

76 Sequenti anno dictus commendator de Kunigsbergk validum exercitum iterum
congregavit, & ad dictam terram Wohensdorph est profectus, castra
que metati sunt in obsidione castri Ochtolite & modo supra dicto
ipsum expugnantes captis ibi pluribus hominibus & in ipsius ter-
ritorio & occisis, funditus combusserunt. Castrenses autem de tribus
aliis castris scilicet Unsatrapis, Gundow, & Angetete, videntes quod
dominus impugnaret pro fratribus & non posset eis amplius in bello
resistere, dederunt obsides, & colla sua fidei christiane & fratribus
humiliter subiecerunt

De vastatione cuiusdam partis
Nattangie

77 Cum hiis viris de Wohensdorph & aliis quos habere poterat
idem .. commendator congregavit exercitum & intravit quoddam confinium
terre Nattangie, quod tum aliis pace ultimo factam noluit acceptare,
& per rapinam & incendium vastavit .. Capitaneum dicti confinii dictum
Godecke cum duobus filiis & multis aliis occidit uxorem eius &
totam familiam cum mulieribus & parvulis cum preda alia de-
duxit

De adventu Marchionis Brandeburgensis

Hoc anno scilicet domini M CCLV. dominus Ioannes Marchio
Brandenburgensis vir in armis exercitio & experientia suf-
ficienter instructus, cum multa milicia & armatorum appara-
tu venit ad terram Prusthie tempore hiemali. Sed quia
hiems fuit tepida ad hostes tunc fidei ultimos transire
non potuit. Sunt enim intermedie paludes & alia varia
discrimina, que non nisi in intensissimo gelu indurantur & eis
sit non induratis non patet transitus ad eos. Unde cum merore
rediit ad patriam & pro voluntate meritum sortitur,
cepit licet opus vel tamen non complevit

De fratre Gerardo magistro
Prusthie

78 Frater Gerardus de Hirtzbergk magister terre Prusthie
iiii. prefuit ii annis. Hic post multa que fecit bona in
terra Prusthie reversus ad almaniam fuit magister terre
theutonie, ubique mortuus est & sepultus.

De laudabili vita cuiusdam fratris
de Kunigsbergk

Hoc tempore in conventu fratrum de Castro Kunigsbergk
fuit frater Hermannus dictus Sarracenus natus de Swe-
via, qui cum adhuc esset secularis, tantum dilexit be-
atam virginem mariam, ut nulli petenti in nomine ipsius aliquid
denegaret, Unde accidit quod cum quidam miles captus ab
eo in bello artaretur, ut aut certam summam pecunie quam
solvere non poterat: daret aut capitalem sumam subiret: In-
structus per quendam rogavit eum dictus miles, ut ob reverentiam

beate virginis Marie preceret ei, qua pre audita, statim sine cc
exactore absoluit eum

Item de eode

Hic fr hermannus cum iam receptus esset ad ordine domus theu,
tonice, & iret ad locu ubi vestiendus fuit invenit in quodam
campo multa militia in hasti ludio congregata quoru unus ca para
tus in equo & armis provocari c sit si aliquis esset qui eu inva
dere auderet pro equo & armis & reverentia virginis sue. q au
dito fr hermannus de virgine sua maria cui se servituru promi
sit confisus, accessit ad ipm & in primo congressu deiecit ad
terra, & equu & arma pauperibus erogauit i

Item de eode

Cum isto fre hermano ca professo i ordine & proficiente mira,
biliter de virtute i virtute, beata virgo maria sepius secrete &
familiariter loquebatur, & accidit quoda tpe du beata virgo ei
turbato multu appareret, & ipe tristitie causa diligentius investi
garet, ipa rndit hoc movet me ad turbatom, q dilecti filij
mei fres tui de domo theutonica, n referebat quoda in col,
lationibus suis nisi de filio meo & me, & de gestis sanctoru,
Modo no referut nisi de factis regu & principu & seculi va,
nitate. Ita q filius meus & ego & sctoru vita raro vel nuq re
citatur

De fratre hermanno magro
pruschie

Frater hermannus de gruban mgr terre pruschie. v. prfuit in.
79 annis ¶ hic nome habuit a re q durissime fuit cervicis Inter
pretatur hartman durus vir ¶ Iste dictus fuit Watmal ab
illo panno laneo dco watmal, q instituit fribus deferendum

¶ ipe etia duos fres ordinis sui, qui conspiratom fecerat cum
pruthenis in apostasia post conflictu i curonia, de quo
infra dicetur, iussit i elbingo comburi in conspectu multitudi
nis populi circastatis ¶ De quo facto dominus papa tantu
commotus fuit q ipm magrm mandauit deponi de officio suo,
& eu & oms quoru consilio hoc actu fuit puniri penitentia
animali

De edificatione castri in monte scti
georgij in Carsouia

80 Hoc tempore fuit in partibus lyuonie mgr, fr burgardus
de hornhusen, qui assumptus de terra pruschie datus fuit
fribus lyuonie in magrm ¶ hic q notitia plena habuit utri,
usque terre, & tamq ho affabilis i omi oculis fuerat gratiosus:
ordinauit, q sb equalibus expensis & laboribus frm de livoni
a & pruschia edificabatur, Anno dni MCCLIX castru i terra
Carsouie i monte scti georgij, q cui sume fuit necessariu ad
incrementu fidei xpiane: quo edificato relicti fuerut ibi viri
legales & experti in armis fres & armigeri de pruschia & ly
uonia pro custodia dicti castri.

De conflictu in terra Curonie ubi .CL.
fres & multi de populo xano
interfecti ceciderut

81 Anno domini MCCLX. fres de lyuonia & pruschia cu validis
exercitibus ad deferenda victualia fribus de castro scti ge,
orgij convenerat & du appinquaret huic castro venit nuntius
qui dixit q iiii milia lethowinoru vastasset quartam partem
terre curonie p incendiu & rapina & effusione multi sangui
nis xpiani, & mulieres & parvulos captos cu multa alia p
da deduceret ¶ Quo audito du fres & totus exercitus se

Heinricus Marschalcus Pr

pararet ad pugnam, ut animas xpi sanguinis redemptas
de manibus hostium liberaret quidam de pomesania nobilis dictus
Matto filius pippini, dum ab eo fr henricus Marscalcus q-
reret quomodo aggrediendi essent hostes, ait relinquamus
equos nostros longe a nobis, ut non sit nobis spes recurrendi
ad eos, & accedamus pedestres ad ipsos sicque populus
destitutus auxilio equorum, manebit in prelio aliter in fuga
sine dubio convertetur, Cui consilio milicia regis dacie de
revalia & plures alii contradixerunt asserentes quod prop-
ter gravitatem armorum non posset durare in bello sine equis
¶ Quo facto venerunt curonienses petentes humiliter, quod si
deus daret Cristianis victoriam, ex tunc eis mulieres & par-
vuli liberi redderentur, quorum fratribus licet fratres satis fue-
rant inclinati tamen tunc populus prussie & lyvonie contra-
dixit asserens quod de captivis eorum fieret secundum con-
suetudinem in bello hactenus observatam. Ex quo re curonienses
tantam conceperunt indignationem contra fidem & fidelium tur-
bam, quod cum fratres inciperent lethowinos impugnare, ipsi
tamquam apostate a tergo Cristianos hostiliter invase-
runt, & percutientibus lethowinis ante curoniensibus retro
totus quasi populus terre, derelictis ibi fratribus & eorum fi-
delibus recessit ¶ Ex tunc quidam nobiles de prussia
fideliter fratribus adheserunt quorum unus de quedenow sa-
bita stlodo pater kalubi, convocans suos consanguineos
& amicos ait hodie reducite ad memoriam venustatem
vestium que vobis per fratres sepius sunt oblate & pro amore
nostro ipsarum colore permutatis hodie veste corporis vestri sang-
uine vulnerum rubricari & pro dulcedine medonis seu
mellicrati, quod de manu ipsorum sepius sumpsistis bibite hodie

amaritudinem dire mortis in confessione vere fidei eterne
trinitatis ¶ hoc facto intervenerunt viriliter conflictum & tam-
quam alteri machabei pugnaverunt, factumque est ibi grande bel-
lum, ex utraque parte pluribus cadentibus, tandem post longam
altercationem habitam inter eos, fratres permittente domino victoriam
perdiderunt quia tota virtus exercitus sui per fugam omnis populi
fuerat enervata ¶ Ceciderunt quia in illo conflictu in die
beate margarethe in terra Curoniensi in campo iuxta flu-
vium durbin, fr burgardus magister lyvonie & fr hen-
ricus botel Marscalcus prussie & cum eis CL fratres
& de populo dei tanta multitudo quod eorum numerum non au-
divi ¶ Post hanc stragem hostes secuti sunt populum fugien-
tem, qui a deo meticulosus factus fuit, quod tres vel
quatuor hostes centum xpianos occiderent aut in magna ve-
recundia fugarent ¶ Ecce quomodo confortati sunt inimi-
ci nostri in multitudine spoliorum, equorum, & armorum, que
de manibus tot nobilium occisorum rapuerunt & nunc glorian-
tur in virtute sua, Contere ergo deus fortitudinem illorum & dis-
perge illos ut cognoscant quia non est alius qui pugnet pro
nobis nisi tu deus noster

De prenosticatione huius belli

Frater hermannus dictus sarracenus, dum de castro kunigsbergk
cum aliis fratribus ad bellum Curonie predictum deberet procedere beata
virgo maria apparens ei dixit hermanne ego ad convivium mei fi-
lii te invito: Unde idem fr hermannus dum recederet dixit quibus-
dam fratribus, valete amodo me non videbitis, quia virgo dei genitrix
me ad eterna gaudia invitavit

De eodem

Fuit in partibus almanie deo devota mulier in quadam inclusorio

q fuit soror fris conradi de wutzwangen, q postea fuit magr generalis domus theutonice. cui domus apparens ostendit ei hanc stragem i quadam visione. vidit n. fres & eorum armigeros cum infidelibus bellare, & occidi & eorum animas in celum ab angelis deportari

Itera de eode

Eande oia sitem visione vidit quidam rusticus triturator, vir simplex & rectus ac times deu, in terra prusthie du staret an fores domus sue. vidit manifeste in aere fres cu lethowinis bellates, & vocauit ad se familia sua & ait Venite videtes quomodo mi fres pugnat cum infidelibus mo fugiut tam prutheni quam lyuonienses, modo fres & pauci cum eis stant i bello se viriliter defendentes undiqz vallati hostibus, heu modo occiduntur, Nunc video beata virginem maria & sanctas virgines & angelos dei cu animabus iporu ascedere in celu ¶ Inter has animas ut utrqz vidit due fuerut eminetiores alijs, q fuerut aie fris hermani dci sarracen & cuiusdam fris dci de glisbergh de cuius statu in edificatoe castri cristbergh superius e premissu ¶ Concordabat & ambo in hoc q os aie quoru corpora i hoc conflictu curonie ceciderunt, saluate fuerunt pter una, q fuerit [illegible] dampnationis sue uestio deus scit ¶ Ex hoc colligitur [illegible] & indubitanter creditum, q ipe cristus p q mita in terra fit, sine tam, hanc plagam pterita & futura aposthasie in populo suo fieri permisit, ut hij interfecti mercede p merita reciperent in celis, Superstites aut in periculis constituti, magis ac magis conualesceret in fide & confunderet ne credentes, quia virtus fidei in securitate periclitatur, & in periculis e secura, & intelligas in operibus bonis idem.

De combustione castri lencebergh & pluriu pruthenoru

82 Eo tempore quo prutheni suspecti fuerut de aposthasia fr volradus aduocatus Nattangie & Warmie qui dicebatur Volradus mirabilis et uere ita erat: sedit in collatioe cum nobilibus dicte terre in castro lencenbergh a post modicu tempore quidam extinxit lumen, & invasit frem volradum, & utiqz occidisset eu, si nn fuisset armatus veneso post illumine ostendit uestes laceratas & qsiuit a nobilibus q talis homicida meruisset Rnderunt os q dignus esset comburi ¶ Alia vice ide fr volradus plures prioribus ad ide castru invitauit, & dum inebriati murmurare inciperent de morte ipsius, Exijt, & clauso hostio dcos nobiles & totu castrum redegit in fauilla.

De aposthasia pruthenoru secunda que durauit XV. annis

83 Eodem anno in uigilia beati Mathei apli & ewangeliste, prutheni videtes fratres debilitatos i hoc bello in fribus, armigeris, equis, armis, & alijs q ad bellu sut necessaria addetes mala malis & dolore super dolore apostatauerut a fide & fidelibus iteru, & in errores pstinos sunt relapsi. & sambite quada dem glande Nattangi hencu monte, Warmienses glappum, pogesani auctume, barthi diwanu in capitaneos & duces sui exercitus elegerut.

De multa xiani effusione sanguinis

¶ Anno dni m cclvij alexander papa. iiij. quidam legatus wilhelmus tre polonie & prusthie uacate imperio sedit ¶ Hic fuit bnficus graciosus & pius in paupes & multa bona fecit pro statu tre prusthie, quia angustias qs ibi fres domus theutonice & alij cristifideles paciuntur fide uiderat oculata

De magistro ordinis domus teuthonice. vi.

Fr poppo de osterna magister generalis vi. ordinis domus teuth[illegible] fuit hoc tpe [illegible] post multa bella q an assumptum officiu & post, gloriose gessit, in terra prusthie & lyuonie grauatus senio & labore officiu suum humiliter resignauit & successit ei fr anno i officio supra dicto ¶ Anno dni m cc lvi.

84 Hij Capitanei & duces exercituū statuerūt diem certū adhoc, ut oēs conuenientes ī armis Quoscumq fidei xpiane professores occideret & usq ad intercione delerēt, q & perfecerūt, quia oēs cristianos quos extra municiones ī tra prus, sthie inuenerūt quosdam miserabiliter trucidantes, alios captiuantes in ppetuā seruitutē deduxerūt, ecclesias capellas & oratoria dei comburentes sacrame, ta ecce irreuerenter tractantes uestes sacras & uasa ad illicitos usus ptrahentes, Sacerdotes & ministros alios ecce mirabiliter trucidabāt ¶ Sa, bite quādam sacerdotē frem domus theutonicae, quī ad babtizandū eos missus fuerat, cōphende, rūt & collū eius īb duobus asseribus cōphenserat quousq deficiens expiraret asserentes q tale genus martirij competeret iūris sctis quorū sanguine fu, dere nō auderet

De conflictū in pocarwis ubi multi xriani sunt occisi

85 Anno dm MCClxi. Volāte fama persecutio, nis huiusmōi p almania commoti sūt pnci pes & barones iūr.. dns de reyder & multi no, biles de alijs theutonie partibus compacientes fidei & fidelibus, q nouella platatio ecce ī par, tibus prusthie p mt torū fidelium sanguinis effusi ōne coepta, deberet tam miserabiliter interire: uenerūt dicte terre in subsidiū ¶ Cum quibus fres & eorū armigeri intrauerūt terrā Natangie & deuastata ipa incēdio & rapina captis & occi,

principes almanie duos .s. alfonsū re, ge castelle & rich ardū comite cornu bie, frem regis anglie in discor, dia elegerut in rege romanorū q discordia mul, to tempore du rauit

Anno dm. MCC lvij. papa ala xandrum clara de ordini sancti da miani, q postea sancte fuerut ordinis fratrū minorū canoni zauit ¶ Hoc tempore fuit al, bertus magnus clericus de ali mania ordinis pdicatorū qui in scientys pare no habuit ¶ hic episcopatū ratis ponēse resignas in ciuitate colo

sis multis redierūnt ad eum locū ubi nūc situ ē castrum brandē burgk, ibiq castra metati sunt ¶ Placuitq fribus & peregri nis ut aliqua pars exercitus rediret ad dictam terrā iterum depopulandum relicta parte alia in dicto loco ¶ Quo facto Nattangi cōsiderantes quod pauci nō auderat iporū terrā depdare congregati inuaserūt residuā partē exercitus in po tarwis, peregrinis & fribus ex aduerso uiriliter se opponentibus, & pcipue quidam miles de Wesffalia dictus stenckel de bi therri, qui audierat ī quodā sermone epī, q aīe fidelium inter, fectorum ī prusthia, deberet ad celū sine oī purgatorio euola, re, hic perurgēs dextrariū suū calcaribus, applicataq lancea more militari pertrāsit hostiū cuneos interficiēs impios adextris a si, nistris, & cadebāt ab eo huc & illuc. Sed in reditū dum uenisset ad mediū iporū occisus ē, Ortumq ē inter eos graue bellū ex utraq parte pluribus uulneratis letaliter & occisis, Tandem sic deo placuit ita factum ē q ipe dominus de Reyder cum mag, na parte exercitus & fribus qui cum eo fuerāt ē occisus qui dā capti, in fugam cetei sūnt conuersi ¶ Dum hec ageretur fres cum alia parte exercitus dū appropinquātes loco certaminis uide, rēt exercitū xanorū cōfusum, nec posset p multitudine hos, tiū liberare, p uiā aliā ad propria sūt reuersi ¶ Post hanc tedem Nattagi uolentes uictimā dijs offerre, miserūt sortem inter theutonicos ibi captos, cecidit q duabus uicibus super quādā burgensem de megdeburgk nobilē & diuitē dcm hirtzhals, qui sic in angustia cōstitutus heritū mōte rogauit ut ad memoriā reduceret bnficia q ipi in ciuitate Megden burgk sepius exhibuit, & eū ab hac miseria liberaret, quo au, dito heritus eidē cōpaciens ipm duabus uicibus liberauit, sed dum tertia missa sors caderet iterū super eū noluit redimi, sz spōte offerēs se in bona cōfessione hostia deo ligatus super equū suū est crematus ¶ Nota hic q idem heritus & plu, res alij sub iuramēto suo postea affirmabāt, q cum idē bur,

gesis i equo crematus crematus emitteret
spiritum, uiderunt ex ore ipsius columbam albis-
simam euolantem

De prenosticis huius
belli

Fuit in partibus alimanie quedam uite sancte
mulier in quodam reclusorio, que audiens de-
monum multitudinem cum magno strepitu & fra-
gore procedere cellam suam aduocans ipsos coniurauit
quo tenderent, qui dixerunt uersus prusiam
ibi tras erit grande bellum in dicta terra re-
uertentes remittite mihi quid ibi sit actum
Qui reuersi dixerunt quod xpiani perdidissent uic-
toriam, & quod omnes anime quorum corpora ibi oc-
cisa fuerant essent saluate preter tres, qui non
deuotionis causa sed exercendi militiam suam ue-
nerunt ad hoc bellum

De morte plurimorum peregrino-
rum

Eodem anno, Comes de barbie ueniens prussia-
tum multa militia, & intrauit terram sambie,
post cuius depopulationem sambite congregati
inuaserunt eum in die beate agnetis uirginis &
wulneratis ipsum grauiter aliqui in fugam
conuersi sunt, alii capti sunt uel occisi

De desolatione Castri helsberg

Non longe postea pratheni cum tribus exer-
citibus & tribus machinis, & instrumentis aliis
bellicis castrum helsbergk epi warmiensis
obsederunt In quo obsessi fame cogente. ccl.
equos & eorum cutes comederunt tandem deficiente

mensis xvii Anno actum
fuit leges et status
sue Anno lxxx &
domini Anno M CC
lxxx. moritur, & co
lonie est defunctus
¶ floruit & eodem
tempore fr thomas de
aquino discipulus
alberti ordinis pre-
dicatorum qui post-
ea canonizatus
fuit a papa Ioan-
ne xxii.

¶ Anno dni M CC
lix. constantinopo-
lis qui per gallicos
& uenetos capta
fuerat per paleologum
imperatorem greco-
rum recupatur ¶
Eodem anno & flo-
rentinis & lucanis
pugnantibus contra
senenses, ultra sex
milia capti & mor-
tui ceciderunt, Anno
dni. M CC lx. rex
ungarie rege bohe-
mie in bello congredi-
tur, hiis diuersarum
nationum xl. milia
equitum cum rex

tibus omnino uictualibus relicto castro secrete
recesserunt usque ad ciuitatem elbingensem ubi
obsidum. xii. prathenorum quos secum duxerant
omnium eruerunt oculos & ad parentes suos remi-
serunt c

De obsidione castrorum kun-
igsperg Cruceburgk
& bartenstein

87 Filii quoque belial uidentes quod omnia succederent
eis ad uotum, cogitauerant & locuti sunt ne-
quitiam iniquitatem in excelso locuti sunt, super
populum tuum domine cogitauerunt consilium, ad-
uersus sanctos tuos dixerunt, uenite disper-
damus eos de gente, & non memoretur israhel
ultra ¶ Vt ergo populum domini usque ad in-
ternitionem delerent, conuenerunt & castra kun-
ingsbergk, Cruceburgk, & bartenstein ob-
sederunt ¶ In circuitu cuiuslibet tria propug-
nacula firma & uallata pluribus armigeris ui-
ris bellicosis & in armis strenuis construxe-
runt, Itaque non patebat aliqua uia intrandi uel
exeundi obsessis ¶ Quot autem impugnationes quot
pericula, quot medias, quot defectus intollera-
bile obsessi fratres & alii in dictis castris susti-
nuerunt, nullus ad plenum sufficeret enarrare
¶ Compulsi enim fuerunt postquam oues & boues
porcos & cattas, & equos plures nec haberent
comedere pelles eorum summa necessitate ipsos ad ta-
lia perurgente, tanta fuit in hoc cibo inconsueto
pellium duritia, & multi fratres comedentes eas den-
tibus sunt priuati

rex bohemie cum
centum milibus eq-
uitum & septem mi-
libus dexteriorem
cooptorum occurrit
¶ Cum quanto insul-
tum simul facerent,
tantus puluis sur-
rexit, ut in media
die homo hominem uix
agnoscere posset ¶
Cadem rege unga-
rie grauiter uulne-
rato, ipse cum suis
fugit & in quodam
fluuio preter occisos
xiiii. milia homi-
de vngaria sunt
submersa ¶ Anno
dni M CC lxi Vrba-
nus papa iiii. institu-
it festum corporis xi
quod postea vienne a
clemente papa .v. in
concilio generali anno
M CCC X confirma-
tum fuit, ¶ Anno dni
M CC lxiii eidem urba-
nus papa regnum ce-
cilie quod Manfredus
uideter occupauerat
dedit karolo co-
miti prouintie fratri

De fratre helmerico magro
tre prussie Ma̅cclxii.

Frater helmericus tre prussie mgr .vi. pfuit iii annis & sepultus e in ecca colmensi. Hoc tempore fuit Marscalcus tre prussie fr theodoricus uir i armis strenuus & i xpo deuotus

De desolatione castri resela

Fres de castro resela audientes q castra kunigsbergk Cruzebergk & barthensteim esset a pruthenis obsessa timuerunt ualde & post multa consilia uariosq tractatos habitos castrum in tmere uestigentes per occultas uias solicitudinis recesserunt

De uictoria in qua sendiaco & marcha comites sambi serii erca milia occiderunt

His uariis tribulationibus conculsi fres & xpicoleles tre prussie iam pene deficientes, consternati mente plaxerunt plat tu magno quousq deficeret i eis lacrime, nec poterat alter alteru consolari quia timebat sibi deeu simus offe su iam duobus annis pugnauerat, & eis semp deficientibus hostes fidei preferrent. Vn humili & contrito corde eleuatis oculis in celu cu lachrimis clamauerunt pro auxilio ad dominu, & exaudiuit eos. Misit .n. de iuliato & de martha Engelbertum comites cu magna potetia pugnatoru qui anno dni Mcclxii i uigilia beati mathij circa horam uesperarum peruenerunt ad Castru kunigspergk, et uolebat eo die propugnatula sambitaru, quibus castru kunigspergk obsessu

fuerat expugnare sed fres quia modicu superat diei ad tam gradem bellu dissuaserunt. Mane facto dum exercitus xanoru ad impugnadu propugnacula uellet accedere amis de sambitis no remasit relictis propugnaculis & recesserat & iam occupauerat peregrinis. de quo comes Iuliacensis comotus recessit cu exercitu suo, nescies insidias sibi positas i uia pmisit ergo de consilio fratru nuncios qui uiaru discrimina preuideret, quoru unus s. stanteko qui cum custodibus sambitaru couenerat, uulneratus grauiter cu extracto gladio & cruentato prodidit insidias. Unde peregrini impe rauerunt se ad bellu, & comes de martha, equites, alij pedites inuaserunt hostiliter, sic q diuino protecti adiutorio gloriose de hostib. triumphabat, alys gladio trucidatis, aliqbus terga uertentibus, quibusdam cedentibus ad uillam q quondam Calige in flumen dicitur de qua cu maxima difficultate fuerat expugnati Oportuit .n. os fres & eoru armigeros de kunigsbergk adiuuari hij uiriliter eos fuerunt aggressi & post longum bellum in quo ex utraq parte plures uulnerati & mortui ceciderunt, oms interfecerunt. Sicq deo propitio die illa sabitaru & alioru pruthenoru ultra tria milia sut occisi, sa eodem die reuoluto anno quo conflictus fuit in potarwis

regis francie, ut ei peret illud ab eo

De magro generali domus theutonice

Frater ano generalis ordinis domus theutonice .VII. fuit hoc tempore uir utiq deo deuotus qui multa bona fecit pro statu ordinis & tre sancte. Obijt .viij. idus Iulij

Anno dni Mcclxiiii Cometes tam nobilis aparuit qle tuc nullus uiues uidit ab oriete cu magno fulgore fulges usq ad mediu emispery occidetem coma per lucida pertrahebat & licet i diuersis mudi partibus multa significauerit hoc tm unu copertu e & uerum, ut cu plus q per tres meses durauerit ipo primo aparete pp urbanus cepit ifirmari & i eadem nocte q papa moriebatur & cometes disparuit

De pronosticatione huius victorie

Hanc stragem Sambitarum predixit quidam Pruthenus & sic
affirmative confirmabat ipam futuram, quod ausus fuit dicere sub
pena capitis sui, nescio quo spiritu ad fratres de Kunnigsbergk
In die beati Viteti Sambite occidentur, Sed cum exercitus
peregrinorum eodem die recederet improperatum fuit ei mendacium
qui adhuc firmus stans in primo proposito ait adhuc hodie
die Sambite occidentur, vel terra aperiet os suum, & sicut Da
than & Abiron deglutiet eos vivos & sicut predixerat fac
tum est

De fidelibus Sambitis qui fratribus
de Kunnisbergk adhe
serunt

Nec adhuc vexatio ista dabat intellectum Sambitis redeundi
ad sancte matris ecclesie gremium, sed contra tenuere contra dominum flagella
in contumacia concitati sunt & contra fratres, ad bellum durissimum pro
vocati ¶ Preter paucos viros preclaros genere & nobiles qui
relicta domo paterna venerunt successive ad castrum Kunnigs
bergk cum omni familia sua & fratribus fideliter adheserunt

De bello fratrum de Kunnigsbergk
contra Sambitos & primo contra
territorium Quedenow

Nalubo filius Scilocionis de Quedenow, vir ferrocis animi & in
domiti cordis, tamquam presumptuosus estimans verecundum si tam
cito fratribus subderet collum suum: noluit sequi parentes suos cum
fratres comoti diu vellent cum exercitu procedere contra ipum, ne
manus eius [illegible] miseras temeritatem adolescentie sue
de fratrum licentia precessit et dixit ad eum, malubo maledic

tus surgas & sis vagus & profugus de terra tua, quia non
obedisti voci mee & parentum tuorum, aliquando fratres & armige
ri eorum qui iam venient te occident ¶ Qui fugiens secessit ad
territorium Stoken vicinum & evasit ipse solus, sed tota familia
domus sue & substantia fuit a fratribus dissipata ¶ Tan
dem idem Nalubo fatigatus crebris impugnationibus se fratri
subiecit, & sanctus fuit vir fide & conversione laudabilis

De difficultate deferendi victualia ad
castrum Kunnigsbergk

89 Pruthemi in malitia sua obstinati, cogitaverunt, quomodo
castrum Kunnigsbergk destruerent, locum scilicet illum quem dominus
ad laudem & gloriam nominis sui pelegit [illegible] in
omnes adinventiones eorum machinationes quascumque attemp
taverunt in nichilum redegit ¶ Considerantes itaque Pruthe
ni quod castrum Kunnigsbergk violenter non posset expug
nare tamquam viri experti & subtiles in bello ordinave
runt multas naves, quibus naves fratrum ducentes victua
lia ad ductum castri destrueret & deleret, ut deficientibus sic
victualibus & ipi fratres deficeret ¶ De quo commendator & fratres
turbati miserunt occulte quendam virum, qui dictas naves te
rebro perforavit, & hoc toties iteravit, quod fatigati labo
ribus & expensis, ab impugnatione navium fratrum quarum multas
destruxerat captis hominibus & occisis: desistere sunt co
acti

De destructione pontis quem Pruthe
ni fecerant in flumine
Prigore.

Cum autem Pruthemi per hunc modum non proficeret, convenerunt
iterum & excogitatis variis modis quibus inceptam malitiam profi

ceret omniu sma conuenit i hoc
q fieret pons super aquam pregore
& in qualibet fine potis unu propug
naculu firmi ad modu turris: &
sic toleretur omnis materia ueniedi
nauigio ad castru kunigsbergk q
cum fres i dicto castro iam pene
consumpti media consecrarent elige
tes potius mori i bello, qua fame sic
miserabiliter interire: uenerut arma
ta manu nauigio, & du appropiq
ret ponti fixis antheris, uenit ue
tus ualidus & duxit eos uiolenter
ad pontem, q facta fuit dei prouide
cia, & ascedetes pontem inuenerunt
multos uiros armatos i ipo, & in pro
pugnaculis eis uiriliter resistetes
ortumque fuit inter ipos ta durum
bellu quale umqua uisu fuit in hoc se
culo inter paucos bellatores ¶ Tade
misit eis deus opem & auxilium de
celis ut indubitanter creditur, qe hu
mane uirtuti quasi impossibile fuit
eis tante multitudini resistere ut fu
gatis hostibus pote & propugnacula
fres funditus destrueret & deleret
¶ In hac pugna quida fr Gerehar
dus natus de saxonia, quosdam pru
thenos fugietes sequutus, cuida ex
eis uno ictu caput amputauit cum e

Anno domini MCCLXV
Clemes papa iiii karo
lum petitu coronauit
in regnu cecilie q ei
papa urbanus dederat
¶ Hic karolus mafre
dum filiu naturale fri
derici imperatoris secudi
uita & regno priuauit
¶ Anno dni MCCLXVI
multi sarraceni ex affri
ca uenietes Hispaniam
occupat sed tandem xani
no sine multa sanguinis
sui effusioe de ipis tri
umphabat ¶ Anno dni
MCCLXVII Soldanus ba
bilonie armenia destrui
xit, antiochia una de
famosioribus ciuitatibus
orbis cepit, & occisis, &
captis omnibus ipam i
solitudine redegit
¶ Anno dni MCCLXVIII
Corradinus nepos olim
friderici imperatoris
secudi i bello a karolo
rege Cecilie pdicto ca
pitur, & cu multis no
bilibus de almania de
capitatur

gladio, de qua plaga idem uulneratus statim no cecidit
ad terram, sed sic capite uia qua ceperat cum alys f spa
ciu modicu ambulauit & cecidit, de qre fres & alij qui ui
derat admirati fuerut ultro modu asseretes nuq talia
se uidisse

De impugnatioe Castri kunigs bergh

Non longe post h henricus mote Sarrangoru capita
neus, congregato magno exercitu uenit ad campu ku
nigsbergk, ut impugnaret Castru, Cum fres cum suis ar
migeris occurrerut, ex aduerso se uiriliter opponetes sed he
nricus mote pdictus uides a loge frem henricu dictu ule
busch, tenetem balista, accessit festinus ad eu dices ho
die te mitta in celu, & transfixit eu lacea sua grauiter
uulnerado, licet de hoc uulnere postea sanaretur ¶ hoc
uidens quida famulus cu modica lacea dictu henricu uul
nerauit, & sic ei reddidit talione de quo uulnere debilitatus
cu exercitu suo ifecto negotio retrocessit

Item de eode & quodam mirabili facto Cuiusdam Balistae

Nullus sufficeret ad plenu perorare quot modis & qua
uarijs & subtilibus sambite & alij pruteni castru kunigs
bergk sepius impugnabat sic q ex utraque parte plures oc
cisi fuerut & letaliter vulnerati ¶ vnde accidit una
uice, q sambite cu exercitu impugnates dictu castru
adeo infesti fuerat i hac pugna, q quida fr inter alios
qui se ad defesione opposuerat, coactus fuit relinquere

balistam tesam & effugiens vix evasit, quā balistā quidā sambita tolles suspendit ad collū suū alii circumstantes admirati fuerūt ultra modū quid esset, quia prius talia nō viderūt & ī diversis locis manibus attrectātes, tandem quādā per depressionē resoluta claue, corda baliste collū eius pstrinxit ita ut post tempus modicū expiraret de quo facto postea balistas valde de cetero timuerūt

De destructione opidi kunigsbergk siti in monte sancte Nicolai

90 Circa eclesiā perrochiale sancti Nicolai ī mote iuxta castrū kunigsbergk, frēs locauerāt quoddam opidū & quia nō bene fuit firmatū superuenerūt sambite in prouise & captis & occisis pluribus hominibus, ipm penitus destruxerūt, vn̄ postea traslatū fuit ī valle īter pregorā & castrū, ī quo locū ī quo usqꝫ ī diē permanet hodiernū

De vastatione ville Dramenow & morte plurium Sambitarum

Nemo posset conscribere, & si scriberet vix crederetur, quā solliciti fuerūt frēs in impugnatione sambitarū ut eos iterū subderet fidei xp̄ane. Vn̄ debilitatis & effugatis hys qui ī territoriis Waldow, Quedenow, & Wargen & in ceteris locis aliis habitabāt: frēs cum exercitu contra territoriū pubete processerūt, & depopulata quādā villa dicta Dramenow, captis pluribus & occisis, dū cū magno spolio recederet hostes īsequuti eos invaserūt, & quasi ī fugam cōuerterūt, sed fr̄ Henricus Ulenbusch vir totus animosus ipis restitit, & adeo viriliter se opposuit quod alii resumptis viribus & audacia reversi ad preliū, plurimorū sambitarū occiderūt multitudine copiosam

De victoria fratrum contra Sambitas in territorio Bethen

91 In terra sambie ē quoddā territoriū dictū bethen in quo homines feroces habitabāt, & adeo potētes, qꝫ de una villa quingenti viri ad bellū habiles poterāt procedere, quos frēs de kunigsbergk soli invadere nō audebāt, Vn̄ rogauerūt magistrum de lyuonia ut de partibus suis aliquos frēs & armigeros ipis in subsidiū destinaret, assignātes diē & locū ubi in plures conuenire. Venientes itaqꝫ frēs de kunigsbergk cū suo exercitu ī termino pfixo ad locū deputatū, inceperūt dictū territoriū rapina & īcendio devastare, lyuonensibus adhuc nō venientibus, Vn̄ sambite commoti cōuenientes exercitū fratrū hostiliter invaserūt & dū eū vellet ī fugā cōuerti, cōpellentes ipos nimia hostiū potētia: exercitus frm lyuonēsiū cum multis & magnis dextrariis superuenit, sicqꝫ simul invadentes inimicos totū illū exercitū sambitarū ī ore gladii deleuerūt, captis mulieribus & parvulis habitatores huius territorii & circumiacentiū ī timorē redegerūt

De reformatione pacis inter frēs & Sambitas

Hys & variis afflictionibus castigati sambite a dno pmaximus fratrū & aliorū xp̄ifidelium, nō valētes amplius resistere psentatis filiys suis ī obsides subdiderūt se iterū fidei xp̄ane

De recidivatione Sambitarum de territorio Rinow

Sed inimicus humani generis diabolus qui pacē fidelium s[...]

mudet. & quieti suggessit his hominibus Sambie qui in territorio
Rinow fuerant constituti quod in apostbasie vitium iterum sunt relapsi
¶ Hi ergo congregati cum exercitu castrum Vischusen epi Sambie
sis impugnaverunt in quo nisi duo viri s. unus fr & famulus eius
fuerant illa vice, & ecce mira res pertussi atrisia exterdunt eos
malitia ipsorum ut zona seu corrigia pendente ante oculos ipsorum
non viderunt, quod si cum minimo digito manus sue traxisset certi
castri ostium aperuisset, & ipsum per consequens funditus destruxisset,
& sic post impugnationem aliqualem infecto negotio recesserunt

De destructione territorii Rinow & morte
habitantium in eo

Quod cum aures fratrum de Kunigsbergh devenirent indignati
ex hoc congregaverunt cum aliis Sambitis exercitum, & intrantes
dictum territorium Rinow omnes viros interfecerunt mulieres &
parvulos cum omni ipsorum substantia deducentes, sicque iterato quie-
vit in parte terra Sambie sicut prius.

De edificatione castrorum Capostv & Lotstete
in terra Sambie

92 Infra apostbasiam secundam castrum Capostv quod pruthenis nomi-
nant Surgurbi & in successu temporis castrum Witlandsort quod dicitur
nunc Lotstete, a nomine cuiusdam Sambite dicti Lautstete, qui
ibidem morabatur edificaverunt munientes ea ut facilius compes-
cerent malitiam Sambitarum.

De desolatione castri Girdavie

Hoc tempore quidam dictus Girdaw cuius progenies adhuc
dicitur Venetalia zelator fidei & fidelium habuit in terra Bar-
thesi castrum dictum a nomine suo Girdaw hic post multa
bella & impugnationes quas a compatriotis suis apostatis susti-
nuit dum omnino deficeret ei victus, combusto castro cum omni domo

& familia sua ad fratres de Kunigsbergh repedavit

De morte VI fratrum & plurium
christianorum in castro Wetstote
pila

In eadem terra Barthesi ut quidam referunt fratres habebant castrum
dictum Wetstotepila situm in littore fluvii Gobonis quod fratres
quadam die exercitum Pruthenorum qui duas villas ibi depredaverant
sunt sequuti sed Prutheni erumpentes de insidiis quas statuerant
sex fratres & plures christianos occiderunt

De desolatione castri Wetstotepile

Nec dum saciati Prutheni incommodo fratrum collegerunt magnum
exercitum, & obsidentes castrum Wetstotepilam tota die usque ad
crepusculum fortiter impugnaverunt fratribus ex opposito viriliter
se defendentibus, sed cum Prutheni infecto negotio recessissent
fratres considerantes infirmitatem castri, & quod non possent tam graves
impugnationes amodo sine magno periculo sustinere combusto cas-
tro, secrete recesserunt

De castro Wisenburgk & morte XX fratrum
& plurium christianorum

93 Castrum Wisenburgk quod a Pruthenis Walewona dicitur, situm
fuit in terra Barthesi in littore fluminis Gobrionis, ad quod de Sudo-
via & aliarum nationum partibus venit exercitus de depredato ter-
ritorio circumcirca recessit quo facto quidam de familia fratrum
consuluit eis ut sequerentur sine omni timore Cui fratres consentientes, cum
suo exercitu velociter sunt sequuti, set dum statim eos non invenirent
adelebat recedere, quod ille traditor prohibuit promittens bona fide
quod circa flumen quod dicitur Wangrapia eos sine dubio inveniret

~~volebant redire~~ Cu loco dum apropinquaret sicut pordinatu
fuerat inimici repente insiluerunt in eos quod videntes fres asten
derunt quanda motem vicinu & de illo se longo tempore viriliter
defenderunt cadebantque ex utraque parte plurimi interfecti, tandem
permittente dno pruthem prevalentes xx fres & totu exercitu fo
rum occiderunt

De desolacione castri Wisenburgk

Hoc castrum Wisenburgk a pruthenis fere tribus annis fuit ob,
sessum & erexerat tres machinas cu quibus cotidie castru impug
naverunt tandem fres una violenter rapientes, duxerunt ad castru
& cu ea se multo tempore defenderunt ¶ Non longe postea defi
cientibus oio victualibus, fres cu suis armigeris relicto castro se
crete Anno dni MCCLXIII recesserunt, dirigentes via sua versus
ducatu Masovie quo intellecto dux dyvanus tunc barthoru
capitaneus cu multis armigeris eos sequens, no posset comprehendere,
qui ca equi iporu lassi substiterant ipe assumens sibi XIII viros
i velocioribus equis, precessit alios, & dum appropinquaret invenit
fres ia famie deficientes & p lassitudine no valentes ad bellu &
invasit eos viriliter, & i primo congressu occidit tres, alii ad de
fensione se oponentes dictu dyvanu graviter vulneraverunt
& ex tunc cessavit a bello & fres cu suis i pace recesserunt

De destructione castri Crucebuergk

Anno domini eode s. MCCLXIII du castrum Crucebuergk a nat,
tangis fuisset tribus annis, tribus machinis & tribus propugnaculis
obsessum, fres cu familia sua post multa bella gloriosa ibidem ges,
ta deficientibus oio victualibus, secrete noctis tempore de castro
recesserunt, ¶ Quod cu perciperent pruthem sequuti sunt eos, & oms
pter duos fres i ore gladii occiderunt

De impugnacione castri. barcenstem

4 In castro barthestem fuerunt fres & alii armigeri CCCC tpe obsi,

 76

dionis, fecerantque pruthem tria propugnacula i circuitu castri
i quibus continue fuerunt MCCC viri i armis expediti habebant
& tres machinas quibus ipm impugnaverunt ¶ Sed anqua desolare,
tur, pter innumera facta plura per fres ibidem gesta Erat quidam
vir dictus miligedo i dicto castro bartestem qui adeo virilis fuit,
q per morte ipsius pruthem estimabant se occidisse parte media
obsessoru, Vn collegerunt consiliu quomodo ipm dolo traderent
& occiderent & excogitatis variis tradicionu fraudibus, tandem
inceperunt per huc modu ¶ Ordinatis primo insidiis miserunt
quendam Viru i armis strenuu qui sicut golias agmina fi
lioru israhel obsessoru milicia exprobraret clamans alta voce
dixit Si e quisquam i castro qui audeat me aggredi i pilio
singulari egrediatur ad me foras, ¶ Quo audito miligedo
petita licencia fratru & obtenta, egressus e, & illu fugie
tem sequutus, sed du ruptis insidiis hostes cu magna turba
videret venientes, ipe occiso illo fugit, ad silva & per occultas
vias ad castrum barthestem e reversus ¶ Hys modis & alys modis
eu totiens temptaverunt q in fine ipm decipientes occiderunt ¶
Eodem modo quidam vir dictus troppo totus magnanimus & fi.
dei Zelator ab eis occisus fuit ¶ De quoru morte facta e leticia
magna i populo pruthenorum, & tribulacio nimia fribus, e converso
sed ut fres gaudiu iporu i luctu converterent & dolore, suspe
nderunt i patibulo facto an porta castri XXX. obsides pruthenoru
quos captivos tenebant, ex quo accidit, q cum pruthem viderent
filios & consanguineos suos suspensos, planxerunt & ipi similiter
planctu magno

De destructione triu propugnaculoru
& occisione multoru pru,
thenorum

Post hec surrexit quedam altercatio inter familiam fratrum & pruthenos existentes in obsidione pro quodam caldario, qui deceebat deferri de uno propugnaculo ad aliud, in quo pruthenj conservata secta vitj temporum decoquere consueuerunt: ad hanc pugnam uenerunt fratres cum telis & facta fuit inter eos bellum magnum tandem fratres uolente domino caldarium uiolenter optinuerunt, & procedentes ulterius illa tria propugnacula penitus destruxerunt, ita quod de M CCC viris qui ad defensionem temporum fuerant ordinati, vix aliquis morte euasit & de parte fratrum solus marsaltus ceciderat interfectus

De desolacione ~~ciuitatis~~ castri Barthenstein

Reedificacio denuo propugnaculis cum in quarto anno scilicet domini M CCLXIII fratres deficientibus uictualibus non posset amodo resistere pruthenis deceperunt eos tribus uicibus in hunc modum ¶ fratres cum tota familia sua se inimicis castri sub silentio a mane usque ad horam nonam occultauerunt & dum pruthenj uiderent quod nullus in castro compareret putabat obsessos effugisse & audacter accedentes inpugnauerunt castrum, sed fratres exeuntes de insidijs ipsos repulserunt multos sagittis & ictibus occidentes & letaliter uulnerantes

Tandem post infinita pericula & bella, quidam frater deuotus rogauit deum ut ostenderet ei quid in hac necessitate tutius esset aggrediendum Cui vox celestis missa intulit Judea & ierusalem nolite timere cras egrediemini & dominus erit nobiscum constantes estote uidebitis auxilium domini super uos ¶ Qua audita sequenti die fratres diuidentes se & suam familiam in duas partes quarum una uenit ad castrum kunigsbergk, altera in elbingam, assumptisque reliquijs sanctorum, relictoque in castro quodam fratre sene decrepito & ceco, qui ipsos sequi non poterat recesserunt ¶ Idem tamen frater qui mansit in castro ad singulas horas canonicas signum dedit more solito cum campana ¶ Tandem cum

diucius occultari non posset, accesserunt successiue hostes ad castrum & dum uideret eis nemine resistere, intrauerunt, & cetero suo castrum ad usus suos conseruantes multa de ipso contra fratres prelia exercebant

De inpugnacione castri Wilow

95 Hoc tempore prutheneorum sudowitarum et lethowinorum exercitus ualidus intrauit terram sambiensem, & ordinatis lethowinis cum una machina ad unam partem & alijs cum altera ad aliam, castrum wilow obsederunt, per octo dies cottidie impugnantes, tandem uno die dum omnes ad pugnam accederent sagittarij cum telis, machine cum lapidibus, alij cum lignis & straminibus ad combustionem castri, & reliqui diuersis modis obsessos inquietarent: Henricus tupadel qui postea factus fuit frater ordinis domus theutonice, uir strennuus in armis, & arte balistariorum plenius edoctus populum obsessum animauit ad defensionem, & cum eis igne sepius apposito ad comburendum castrum extinxit In hac durissima pugna plures infideles fuerunt occisi & letaliter uulnerati. Sed henricus predictus quendam uirum nobilem & potentem capitaneum lethowinorum, cum balista sagittans telo tetigit & occidit, & ex alia parte quandam magistrum qui ad reparationem machine ascendit summitatem eius sagittauit & cum telo affixit ad machinam manum eius, quo uiso infideles territi ab obsidione recesserant

De morte fratris helmerici magistri & XL. fratrum & plurium christianorum

96 Eodem Anno henricus monte capitaneus Nattangorum cum ualido exercitu intrauit terram Colmensem & preter populum multum

& altaria: terra predictam inestimabile q[uo]d secum duxit omnia edificia
extra munitiones sita combussit & terram illam Xanorum sanguine ru-
bricauit ¶ Quod cum ad aures fratris helmerici magistri deueniret, co-
uocauit omne uirtute exercitus sui grassatus est eos usque ad
terram lubouie, & ordinato exercitu suo ad prelium eos uirili-
ter est aggressus pruthenj autem uallati indaginibus fortiter i pri-
mo restiterunt sed tandem fugerunt & Xani sequentes eos dis-
persi fuerunt & licet in hac fuga plures occidissent tamen pru-
theni cum uiderent paucos uiros circa uexillum contra eos redierunt
ad indagines, & incipientes nouum bellum quod diu durauit ultimo per
materie diuino iudicio mtophesibilia sunt iudicia magistrum & fratrem
theodoricum marscalcus & xl. fratres & totum exercitum Xanorum
interfecerunt ¶ Facta fuit tanta plaga i populo dei ut esti-
maretur maior quam illa que precessit i conflictu curoniensi quia
licet hic tot non essent occisi sicut ibi tamen quasi omnes electi & pelec-
ti uiri quorum sapientia & industria a terra prusthia & bellum rege-
batur sunt extincti ¶ In hoc loco certaminis postea quidam
heremita habitans, uidit noctis tempore candelas ardentes pluri-
mis uicibus quod interfectos ibi iam corona martirii apud regem mar-
tirum manifestius declarabat

De fratre lodowico magistro
terre prusthie. VI.

97 frater lodowicus de baldesheym magister prusthie. VII. prefuit
annis. VI. Anno domini MCCLXV. hoc tempore frater fridericus
de holdenstete fuit Marscalcus

De aduentu multorum peregrinorum

Volante fama destructionis castrorum omnium que predicta sunt, per alma-
nie partes commoti sunt reges & principes & ut erat dei i prusthia

partibus per multa Xanorum sanguinis effusionem complantatam quod non
deficeret sed per ipsorum uirtutum aduentum, sumeret debitum incremen-
tum ¶ Ideo Anno domini MCCLXV. dux de brunswich & lantgra-
uius de thuringia ¶ Anno eiusdem MCCLXVI. Otto marchio
Brandenburgensis & filius eius & frater carnalis ¶ Anno eiusdem
MCCLXVII. Ottackarus rex bohemiae multis stipati militibus
& potentia armatorum uenerunt prusthiam in subsidium dicte terre
ut intelliget rebellione compescerent pruthenorum ¶ Sed quia nescit
cum uenit hora i qua deus uellet misereri populo suo, sed amplius
castigare: desideratum desiderium dicti principes propter mol-
liciem hiemis non poterant deducere ad effectum, sed derelictis Xpi
fidelibus terre prusthie i magnis periculis ad propria sunt re-
uersi. De fratre Vlrico & morte .l. pruthenorum

Hoc tempore fuit frater ulricus de megdeburgk i conuentu kunigsberck
qui adeo fortis erat in corpore quod plurium uirorum uires excederet
accepit .n. duos armigeros qualibet cum uno digito per cingulum, &
eos i sublime ipsis renitentibus eleuauit ¶ Hic ordinatus fuit cum
quibusdam fratribus & armigeris ad custodiam nauium Xanorum, que per mare
uenerant ad terram prusthie ~~quas~~ quas pruthenj antea sepius destrue-
erat ¶ Vnde accidit quod cum ipse cum paucis circa naues predictas remau-
sisset uenerunt pruthenj armati cum V. Xambus & dum ad destruendas
naues suas appropinquaret frater ulricus accepit malum de naui sua & illo
unum naues percutiendo tot submersit quod l. pruthenj cum nauibus suis sunt
submersi. alij hec uidentes perterriti recesserunt

De edificatione castri Brandenburgk

Anno domini MCCLXVI. Marchio Brandenburgensis ut premissum est
cum multitudine pugnatorum uenit ad terram prusthia, & cum
aliud agere non posset de consilio magistri & fratrum edificauit castrum

Brandenburgk, quod a nomine Marchionatus sui ad perpetuam
memoriam sit voluit appellari

De morte Swantepolci ducis Pomeranie ducis Pomeranie et rebellione Mestowini filii sui contra fratres

Hoc anno Swantepolcus dux Pomeranie decidit in lectum
et ut cognovit quod moreretur vocavit ad se filios suos, et pro
testamento ultimo quod morte confirmavit dedit eis hanc doctrinam
dicens ¶ Postquam inter me ex una parte et fratres domus theu
tonice ex altera bellum creavit ego semper decrevi per fas et per nefas
et modis variis impugnavi eos, et non profeci, quia deus cum eis est
et pugnat pro eis ¶ Unde consulo quod numquam vos eis opponatis
sed cum omni reverentia honorate ¶ Huic doctrine non adhesit
Mestowinus primogenitus eius sed mortuo patre dum esset dux
Pomeranie temerario quodam ausu sequens frustra patris sui
prima vestigia, induxit Pruthenos quod cum exercitu terram Colmen
sem et episcopatum Pomesaniensem ex opposito castri sui Nuwen
burgk destrueret incendio et rapina et XV. naves fratrum one
ratas rebus necessariis ad defensionem fidei et fidelium pru
thenie ex una parte Wisele, et castrenses de Nuwenburgk ex al
tera fortiter impugnaverunt quousque naute coacti, cum aliter eva
dere non possent, eiectis de navibus rebus omnibus evaserunt

De vindicta huius rebellionis

Quo percepto magister et fratres collecto magno exercitu intravit
in die beatorum Petri et Pauli apostolorum terram Pomeranie circa
Castrum Nuwenburgk, et post in autumpno sequenti circa [illegible]
et castrum Zwetzam et utriusque castri territoria circumiacentia captis

multis hominibus et pecoribus incendio devastavit ¶ Quo facto
Mestowinus dux Pomeranie qui prius tamquam leo sevit in fratres et
coram subditos incendio et vexatione huiusmodi mitigatus cum multis
precibus humiliatus se optinuit a magistro, quod inter eum et magistrum
et fratres fuit pax pristina reformata

De destructione castri Brandenburgk

Frater Fridericus de Holdenstete commendator de Brandeburgk
cum fratribus et armigeris suis profectus fuit ad territorium Natta
gie quod dicitur Solidow circa castrum Kruceburgk, et per incendia
et rapina occisis et captis plurimis devastavit ¶ [illegible] occurrit
ei nuncius qui dixit quod castrum Brandenburgk esset destructum
per hunc modum ¶ Quedam mulier pruthena similis proditoris filia beli
al retulisset de dicto castro Glapponi capitaneo Warmiensium fratrum
absentiam recitavit qui cum multis armigeris veniens [illegible] expugnavit
¶ Quo audito commendator turbatus venit cum suis versus Kurnigs
bergk et reversus navigio Brandeburgk fratres et aliquos de fami
lia sua, qui se in turri lignea dicti castri defenderunt ab impetu
et impugnatione Pruthenorum, salvos secum duxit

De reedificatione castri Brandenburgk et laudabili vita cuiusdam fratris ibidem

Marchio de Brandeburgk intelligens, quod castrum per eum edificatum
esset a Pruthenis destructum turbatus est, et collecto iterum magno
exercitu rediit pristinam, et de magistri et fratrum consilio ad eundem locum
castrum aliud eisdem nominis instauravit ¶ In hoc castro fuit qui
dam frater Hermannus de Lichtemburgk nobilis, qui preter alias cas
tigationes et abstinentias quibus se afflixit continue circa corpus

suum nudum lorica pro camisia utebatur, unde accidit quod sup-
inductis aliis armis, dum ad bellum proficisceretur, impetuose se
haberet sicut in tali negotio est consuetum, in tantum caro ei
corrosa fuit, ac si fuisset scorpionibus lesa. Pro quo cum frater Pe-
trus sacerdos confessor ipsius eum redargueret, asserens quod tempore
belli deberet loricam deponere propter armorum gravedinem
aliorum, Respondit quod nulla necessitas ad hoc eum posset ar-
tare quod nunquam eam deponeret. Sed in ipsa nocte sequenti
apparuit ei beata virgo maria, que tactu placide manus sue
corpus sanavit, sic quod dum eum frater Petrus predictus iterum videret
nulla corruptionis cuiusvis in cute ipsius macula comparebat.

De fratre Conrado magistro pruschie.

VIII

Fr. theodoricus de gatersleben magister terre pruschie octavus
prefuit V annis. Anno domini MCCLXXI et hoc tempore fuit
& Marschalcus, fr. conradus de tierbergk senior

De vastatione terre Nattangie per
dominum theodoricum marchionem
misnensem

Anno domini MCCLXXII cum vidisset dominus afflictionem po-
puli sui in pruschia, Et iam venisset plenitudo temporis in quo sui vo-
luit misereri dominus theodoricus marchio Misnensis, filius illustris
principis domini henrici, de quo in bello pomesanorum superius est
premissum. Venit ad terram pruschie cum multitudine pugnato-
rum, & dum assumptis sibi magistro & fratribus hostes vellet aggre-
di invenit propugnaculum in introitu terre Nattangie fir-
matum multis armigeris, qui ingressum dicto principi prohibe-
bant. Sed fratres theodoricus & guntherus germani de regenstein

assumptis sibi fratribus & armigeris dictum propugnaculum
occisis & captis omnibus destruxerunt. Hoc facto dictus
princeps sequens sacra patris sui vestigia, tanquam leo intre-
pidus qui ad nullius pavet occursum cum exercitu suo processit
sit intrans terram Nattangie usque ad forum quod dicitur Gerkin,
ubi mansit tribus diebus & noctibus, singulis diebus perlus-
trans nattangiam in medio & rapina. Tantamque fecit in eis
stragem quod sequenti anno se fidei & fratribus iterum subjece-
runt. Hiis itaque sic gestis idem dominus marchio rediit
ad partes suas, non tamen sine suorum discrimine, quia de popu-
lo suo in prima impugnatione propugnaculi predicti & in vasta-
tione terre Nattangie .L. viri a pruthenis ceciderunt interfecti.
Hic deo devotus princeps preter multa alia beneficia, que pro
statu terre pruschie fratribus impendebat XXIIII viros nobiles
& in armis de familia sua vestiri fecit in optime domus
theutonice & providens eis habundanter in omnibus que ad reli-
gionem & militiam fuerant necessaria reliquit in terra pruschie

De fratre Conrado magistro pruschie

IX

Frater Conradus de tierbergh senior magister terre pruschie IX
prefuit VI annis. Anno domini MCCLXXIIII. Hic cum magistro
generali vocatus ad capitulum mortuus est in via

De morte henrici monte capitanei
Nattangorum

Post huius principis recessum Nattangi inceperunt trepidare
timore ubi aliquando non erat timor, Nusquam fuit locus adeo oc-
cultus ubi non timeret sibi periculum iminere. Unde accidit quod
Henricus monte Capitaneus ipsorum cum quibusdam suis compliciis

bus secessit in desertum & dum solus sederet in tentorio suo sociis suis in uenatione exeuntibus, superuenerat ex insperato rerum euentu fres henricus de stonebergk commendator de cristburgk & fr. helwicus de goltbach cum quibusdam armigeris. & uiso hercus gausi sunt ualde & capientes eum ad arborem suspenderunt & suspensum gladio transfixerunt

De morte glapponis capitanei
Warmiensium et subiectione
Warmiensium &
Kattangorum

Glappo Capitaneus warmiensium habuit quandam uirum sibi subiectum dictum steinow quem tenerrime dilexit. saepius eum a multis periculis liberauit, Sed ille immemor beneficii sibi ab eo praestiti, retribuebat mala pro bonis, & odium pro dilectione. Cogitauit enim qualiter ipsum in mortem traderet, & ut hoc posset deducere ad effectum, Inuitauit ipsum ad expugnandum castrum quoddam situm in terra sambiae circa litus maris recentis fere ex opposito castri brandenburgk, assignans ei diem quo cum suo deberet exercitu aduenire ¶ Medio tempore iste steinow uenit ad commendatorem de kunigsbergk & factum huiusmodi prodidit consules ei ut cum exercitu suo secum iret. qui annuens consilio suo, assumptis sibi pluribus fratribus & armigeris uenit, & glapponem cum exercitu suo in obsidione dicti castri inuenit & irruens repente in ipsos omnes occidit, Sed glappone secum duxit kunigsbergk, & in monte qui a nomine suo usque in

presentem diem dicitur mons glapponis suspendit ¶ Occisis ergo capitaneis & aliis per quos bellum regebatur Kattangi & warmienses se fidei & fratribus iterum submiserunt

De bello singulari omnium
castrorum & ciuitatum
terre prussiae
in secunda
apostasia
a primo
de
balga

Premisso in generali de bello secundae apostasiae descendendum est ad singulare prelium cuiuslibet castri & territorii terre prussiae ¶ Unde non moueat lectorem si aliqua bella infra secundam apostasiam posita uel ponenda non inueniat eo ordine quo sunt digesta quia iam transiuerit a memoria hominum nunc uiuentium quod nullus de ipsis posset se modo debito expedire: factum quidem pro maiori parte ponitur sed tempus debitum non seruatur, Unde per anticipationem multa reperies hic posita & descripta ¶ Postquam warmienses Kattangi &

Anno domini MCC LXX VIII Kalendas septembris, lodewicus rex francie cum duobus filiis suis & multis principibus iter assumpsit pro recuperatione terre sancte ipse cum uno filio & multis aliis in via moriebatur ¶ Hic christianissimus rex post multas orationes has intulit Introibo in domum tuam adorabo ad t. s. t. & confi. n. t. do. et hoc. dicto in domino obdormiuit ¶ Alia pars exercitus progressit & cum ad eos karolus rex sicilie cum suis ueniret gausi sunt, & in tantum angustiauerunt soldanum & suos quod oportuit eos inire pacem sub hiis pactis quod ipse soldanus

Barthi Anno dni MCClx aposta
tassent a fide & fidelibus circuiuit
terras suas armata manu. & quotquot
inuenerunt xanos occiderunt, muli
eres & paruulos captos deduxerunt
¶ Post hec processerunt uersus bal
gam & equos fratrum & pecora spolia
uerunt, quod una secum pluribus uicibus fac
tum fuit.

De occisione .iii. fratrum
& xl uirorum

Non longe postea duo nobiles & po
tentes stumo & stuke cum magno ex
ercitu uenerunt ante balgam fratres cum
suis occurrentes eis duos pruthenos
nobiles occiderunt, hac die fuit tanta
nebula quod nullus alium a longe uidere
potuit, unde factum fuit quod dum fratres
pruthenos recedentes uellet inuadere
quia media pars exercitus ipsorum
transiuit paludem illi qui insidiis
latitabant erupuerunt & tres fratres cum
.xl. uiris interfecerunt

De morte quorundam
peregrinorum

In principio fundationis sue in castro
de balga fuerunt fratres & armigeri a
deo magnanimi & audaces quod uix
aliquis exercitus hostium poterat ab

ut xanos captiuos
redderet & quod ec
clesias dei destructas in
omnibus ciuitatibus
regni sui admitteret
ut fides christi predica
retur in toto regno suo
& qui uellet babtizari
babtizarentur & quod ipse
fieret tributarius xa
nis ¶ Hoc facto uenit
Eduardus rex anglie
cum multitudine friso
num & peregrinorum &
computabatur in toto
exercitu .c. milia
pugnatorum & spe
rabat xani quod non so
lum terram sanctam
sed & terram sarrace
norum sibi deberet sub
iugare, sed exigentibus
peccatis totus exercitus
xanorum est dispersus
ita quod de illo nulla
alia utilitas est sequuta
ta quia ipse patriarcha
legatus rex nauarre
sunt defuncti.
¶ Anno dni MCCl

ris recedere sine damno Unde contigit quod cum
pobrauo cum Nartangis & Warmiensibus exer
citu congregato premitteret noctis tempore mul
tos pedites ad campum de balga & ipse mane sequens
cum equitibus pecora fratrum recepisset, occisis tri
bus uiris qui custodiebant ea: frater gerardus de re
no & plures alii fratres cum armigeris sequentes eos
dictum pobrauone & sex uiros occiderunt & predam
de ipsorum manibus eruerunt

De bello Ciuium de brunsberg
infra secundam apostasiam
& castrorum Castri &
Ciuitatis

Dominus & frater Anselmus ordinis domus theutonice
episcopus Warmiensis, edificauit castrum & ciuitatem
brunsbergh in illa insula in descensu fluuii serge ubi
ad duos iactus lapidis a loco ubi nunc site sunt, quas
pruthenim cum magno exercitu in primo anno secunde a
postasie obsederunt per unum diem fortiter impugna
tes ¶ Quibus ciues & castrenses se opponentes uiri
liter restiterunt, loca illa castri & ciuitatis ubi ad
itus poterat patere hostibus, turribus & quadrigis
& lignis aliis preclusere ¶ In hac impugnatione ex utra
que parte multi uulnerati, & quidam mortui ceciderunt, ta
dem cum non proficeret recesserunt ¶ Postea cogente necessitate
xl uiri de dictis castro & ciuitate, pro feno & lignis defe
rendis exierant qui omnes ab inimicis fuerunt interfecti
de quo ciues & castrenses territi desperabant quod non pos
sent ammodo resistere si insurgeret noua impugnatio
Combustis ergo castro & ciuitate recesserunt cum omni

XXII Grego
rius papa ix.
fuit ¶ Hic
sanctam hede
wigim duci
sam polonie
canonizauit
¶ Anno dni
MCC lxxiii.
Rudolphus
de astburgk
in regem ro
manorum est
electus, de
fratre
hartma
no magistro
generali
domus teu
thonice
VIII.
Frater hart
mannus de
helderunge
magister gene
ralis ordi
nis domus
teuthonice
viii. hoc tempore
fuit qui obiit
xiiii kalen
das septembris

familia sua nichil de omnibus rebus & utensilibus suis secum de
ferentes, nisi quantum poterat in humeris deportare quibus recede
tibus occurrerunt cum lx. viri xani, quos fres de Elbingo mi
serat eis in auxiliu sed du audiret q castrum & civitas esset
exusta, processerunt oms pariter in Elbingum Deinde Anno dni
MCClxxix, dominus henricus episcopus warmiensis civitatem & cas
trum brunsbergh in eu locu ubi nunc site sunt collocavit. Hic
episcopus dum primo post consecratom suam intraret episcopatu
suum no invenit nisi singulis annis de quodam molendino reddi
tibus totius diocesis una marca

De bello fratrum de Cristburgk in
secunda apostasia & de
quodam miraculo &
occisione multorum
pruthenoru

Frater theodoricus dictus Rode comedator de Cristburgk
infra secundam apostasia exyt cu fribus & peregrinis numero
certu & post depdatone tre pogesanie sequuta fuit eos innumera
multitudo pruthenoru quos dum su conflictu evadere no posset, co
fisus de misericordia dei vertit faciem sua ad eos, & du viriliter
aggrederetur in bello conversi sunt in fugam & fres & peregrini se
quentes ipos tot occiderunt q nunquam a paucis hominibus uno die
tot fuerint homines interfecti et captivi aut qui ligati ducebantur
a fribus, dixerunt q vidissent mariu bellantem una pulcherrima vir
gine vexilla frum in aere ducente, de qua visione tam meticulosi
facti fuerunt & emarcuit cor eoru, q nullus ad defensione ponere
se audebat

De expugnatione cuiusdam propugnaculi

Congregati pogesani rursum bella movere volunt, & procedentes usque
Cristburgk, quoddam castrum situm iuxta ipsum in quo fideles porte
cristiani habitabant fortiter impugnantes tandem intraverat potenter. &
captis & occisis hominibus preter eos qui ad castrum Cristburgk
confugere poterant dictum propugnaculu funditus destruxerunt

De morte duodecim fratru & quamplurimorum
virorum & de destructione civitatis
Cristburgk castri pomesaniorum
suum & suburbijs suis &
occisione plurium XX
morum

Diwanus dictus dekene capitaneus barthorum, & linko poge
sanus cu magno exercitu intraverunt terram Colmensem & dum ad
clamorem huius exercitus fres de Cristburgk, & alij convenissent
ad terram colmensem, pogesani ut diwanus procuraverat, cu va
lido exercitu equitu & peditu venerunt ad castrum dictum Cran
pere, situm infra Cristburgk & Mergeburgk in cuius obsidione reli
querunt pedites & quidam dictum Colte ipis capitaneu prefecerunt,
Sed equites transiverunt usque ad territoriu dictum algent in quo
nunc sita e castrum Mergenburgk & usque ad insula sancte
marie, occidendo, capiendo & cremando quicquid in via eis occurrit
Quo intellecto fres de castris pusilia & wischovia cu suis
armigeris venerunt fribus & civibus de Cristburgk iam in ar
mis paratis in auxiliu & dum fres procedentes appropinquarent
castro obsesso pruthenj cessantes ab impugnatione conversi sunt in
fugam In hac fuga & impugnatione castri multi pruthenj
occisi fuerunt & letaliter vulnerati, & Colte capitaneus coru

& tandem gladio interfectus, sicque pedites fugientes occurrerunt equitibus de quo territi congregaverunt se, & equites & pedites ~~fugientes occurrerunt equitibus~~ & in littore Sirgune castra metati sunt fratribus ex opposito se locantibus cum suo exercitu. ¶ Pruthenorum videntes quod sine bello evadere non possent, considerata oportunitate dum Christiani quasi nihil timentes sine custodia debita essent, imo etiam sellas de equis posuisset, mediam partem exercitus sui occulte premiserunt trans fluvium, qui Christianos retro, alii ante bello clamoso invaserunt, & antequam Christiani se possent preparare ad defensionem, occisi fuerunt XII fratres & quingenti viri circa villam Pogaste, reliquos fugientes ad civitatem secuti sunt & post modicam impugnationem potenter intraverunt, & civitatem & castrum Pogesanorum & fratrum suburbium penitus destruxerunt, captis & occisis omnibus preter illos qui ad castrum fratrum confugere potuerunt. ¶ Hoc tempore non remanserunt in castro Cristburgk nisi tres fratres & tres famuli & quidam Pomesanus dictus Sirenes, qui propter quedam delicta que commiserat fuit vinculis mancipatus. hic fratribus competentibus cum gladiis & lanceis tamquam leo intrepidus stetit in porta castri firmiter & prohibuit introitum hostibus quousque porta clauderetur. ¶ Quo facto quidam frater telo occidit quendam Pruthenum, cum XL. plures Christiani capti & ligati simul commissi fuerant custodiendi, & plures currentes ad castrum evaserunt perpetuam servitutem.

De morte plurium Pruthenorum

Divanus predictus iterum sitiens sanguinem Christianorum congregato exercitu valido territoria circa Cristburgk & Mergeburgk denuo depredavit putans quod nunc deberet ei ad votum succedere sicut prius, iam enim tot fratres & alios Christianos interfecit & captivavit, quod non credidit aliquos superesse, qui resistere possent ei. Unde premissis

exercitu suo cum spolio ipse cum paucis sequebatur. Sed fratres de Cristburgk & Elbingo cum modico exercitu, confisi in eo cuius virtute unus persequebatur mille & duo fugaverunt decem milia, venerunt ad fluvium Thobay ubi Divanum viriliter sunt aggressi, & quendam consanguineum ipsius dictum Dabore & totum populum occiderunt. Sed Divanus cum paucis non sine magna verecundia fugiens sic evasit. ¶ Reducentes ergo fratres predam quam de manu ipsorum eruerant, cum gratiarum actione ad propria sunt reversi.

De difficultate ducendi victualia ad castrum Cristburgk

Vallatis fratribus de Cristburgk undique potentia hostium, raro absque magno periculo & labore necessaria ipsis duci poterant de Elbingo. ¶ Unde accidit tribus vicibus quod dum per fluvium Sirgune talia ducerentur, & fratres & famuli rebus & vita sunt privati de quo tanta fames orta fuit in castro Cristburgk quod nisi Namile quidam nobilis de Pomesania captivatus existens cum adversariis, occulte cum diligens fidem & fratres non subvenisset castrum fuisset hominibus vacuatum. ¶ Quod cum Pruthenorum percepissent, indignati dictum Namile ceperunt & aquam bullientem in os eius fuderunt, & in medium ad ignem positum dissipaverunt, quousque semivivus vix posset respirare & sic eum fratribus transmiserunt, qui miserabilis multo tempore supervixit. ¶ Tandem iterum preclaudunt fratres in dicto castro, quod fratres necessitate famis coacti, fidelibus suis Pomesanis qui adheserant eis dixerunt & suaserunt ut recederent ab eis ad alia loca salvo iure & libertate ipsorum, ubi possent sustentari ne in locis fame moverentur. Unde paucis recessorum, manentibus aliqui recesserunt. ¶ Ecce mira dei & exuberans gratia, qui fratres istos & alios Christifideles non solum in isto castro verum etiam in tota terra Prussie misericorditer adimplevit, ut tales defectus quos in tota terra Prussie intollerabiles ex humanae vitae necessitatis omnino contrarios, in tanta patientia & mansuetudine tollerarent quod non sicut tristes sed tamquam supergaudentes credebant se paradisi deliciis interesse.

De fratre Engelkone viro laudabili in castro de Cristburgk

Hoc tempore in dicto castro Cristburgk fuit frater Engelko natus de westfalia, vir mire devotionis et abstinentie totus deo consecratus qui preter alia virtutum opera hoc insigne habuit in se quod tercia mitra carnis sue lorica ferrea utebatur pro camisia, et ante mortem suam quatuor tales loricas attritas vetustate et rubigine sic consumpsit

De bello Civitatis insule sancte Marie et destructione eius infra se cundam apostasia fuit

fidei xane et congregata cum multitudine

Pruthemi nec dum saciati sanguine xano iterum parant arma ad occidendum et flagellandum et crucifigendum xi fideles ut sic veniret super eos omnis sanguinis iustus, qui effusus est in terra prussie pro defensione fidei collecta bellatorum infra secundam apostasiam, processerunt contra civitatem insule sancte marie et ordinatis insidiis ad locum competentem, pauci comparuerunt, quos fratres et cives cum armigeris suis sequentes, in campo qui est inter civitatem et molendinum hostiliter invaserunt, plures occidentes et letaliter vulnerantes et cum iam speraret eos delere usque ad internitionem pruthemi qui ad insidias locati fuerant, erumpentes et omnes fratres et cives interfecerunt preter paucos qui confugerunt ad civitatem quos hostiliter sequebantur et post modicam impugnationem civitatem expugnaverunt et partim captis aliis trucidatis reliqui ad castrum fugerunt et salvati sunt. Destructa igitur civitate funditus incendio cum preda maxima recesserunt

De secunda destructione civitatis insule sancte Marie

R

Reedificata civitate insule sancte marie per fratres cum magnis laboribus et expensis, accidit quod pruthemi cum magno exercitu depopulata terra Colmensi processerunt ad castrum belichow ... nobilis de pomesania dicti Iohannis filii Sirgimi situm supra Ossa de quo castro exiit frater Conradus Swevus de Elbingo cum multis armigeris et habuit cum ipsis hastiludium in quo plures ex utraque parte fuerant vulnerati. Quo facto accesserunt ad civitatem insule sancte marie et post longam et duram impugnationem eam penitus destruxerunt quibusdam fugientibus ad castrum aliis in quodam propugnaculo civitatis se defendentibus salvati sunt ceteri capti sunt vel occisi. In duabus hiis pugnis pruthenorum magna facta fuit irreverentia imaginibus sanctorum ab eis, vestibus sacris et aliis ad cultum dei dicatis et ecclesie sacramentis

De edificatione Castri Starkenbergk et morte plurium xanorum

16 . 56

Hoc tempore frater Anno Magister generalis ordinis domus theutonice mandavit magistro et fratribus de prussia, ut castrum in terminis colmensis et pomesanie ecclesiis diocesium supra Ossa edificaret, ipse in castrensibus vellet habitatores in necessariis providere. Ad cuius edificationem magister multum populum convocavit, et cum quilibet ibi in officio sibi tradito laboraret supervenit exercitus pruthenorum improvise et totam illam multitudinem interfecit. Sed longe postea iterum magister populum convocavit, et edificationem dicti castri per dei gratiam consumavit vocans illud Starkenbergk quod latine dicitur fortis mons, et multos fratres et armigeros

ad eius custodiam deputavit

De expugnatione castri Starkenbergk & morte plurium fratrum & xpianorum

Prutheni audientes dicti castri edificationem indignati sunt, & cum valido exercitu obsederunt, sed frater Conradus de Blandenburgk exiens ad eos in prelium vulneratus fuit .v. vulneribus ad mortem .v. que vulnerum xpi & occisus pro quo ipse domino sepius cum lacrimis supplicavit ¶ Deinde prutheni vallantes undique castrum ad impugnationem hostiliter processerunt fratres ex adverso se opponentes multos sagittis occiderunt & letaliter vulnerabant Tandem prutheni provocati in ira elegerunt potius omnes mori, quam infecto negocio ab obsidione recedere & accedentes propius post multorum utriusque partis occisionem dictum castrum expugnaverunt & occisis fratribus cum omnibus habitatoribus suis ipsum in favilla redegerunt ¶ Post multos annos postea dictum castrum vallatum fuit supra ossa in dyocesim Colmensem, & ibi usque in diem permanet hodiernum

De desolatione castri Spittenbergk

In terra pomesania fuit quoddam castrum dictum Spittelbergk in quo fratres habitabant sed cum in secunda apostasia totiens a pruthenis vexaretur, nec possent eis amodo resistere propter defectum necessariorum combusto castro, cum suis armigeris recesserunt & sic adhuc remanet desolatum

De bello terre Colmensis in secunda apostasia & primo de

fratre Heydenrico Colmensi episcopo

Frater heydenricus ordinis predicatorum fuit infra secundam apostasiam episcopus Colmensis ¶ De quo refertur indubitanter quod beata virgo maria civitatem pauperi viro apparuit dans ei literam dicto episcopo deferendam quam literam dum idem episcopus legeret invenit totam vitam suam in eo descriptam, & additum quod xpiani in terra prussie deberent a pruthenis vexari ad huc multis tribulationibus & pressuris

De obsidione civitatis Colmensis

Post hec venit exercitus pruthenorum ad civitatem Colmensem obsedit, de qua episcopus turbatus vocavit ad se nobiles & feodotarios in ipsius gens eis pro peccatis ut exiret & diligentius exploraret numerum exercitus & vallore Quibus exeuntibus occurrerunt quidam prutheni qui quibus convenerunt in bello, & unum ex eis virum longissimum qui plus quam ab humero ad & sursum omnes alios in longitudine excedebat vulneraverunt sed ad civitatem seminivum deducentes pro cuius captione capitaneus pruthenorum turbatus ultra modum, promisit recedere ab obsidione & nullum xpianum hominem nocere ut eis dictis vir sic vulneratus redderetur hoc ex utraque parte factum fuit

De morte plurium civium de Colmense

Tempore messium venit exercitus pruthenorum & xiiii. diebus occultavit se in nemore circa locum qui dicitur Vogelsanck ita quod singulis diebus pauci comparuerunt in campo & cives de messibus suis quod singulis diebus pauci comparuerunt in campo & cives de messibus fui gaverunt Tandem cum segetes essent mature nec amplius sine dampno possent stare, cives credentes exercitum recessisse, exierunt omnes ad messem quo viso prutheni cum magno & horribili insultu irruentes in eos, occiderunt viros & mulieres & parvulos in captivitatem perpetuam deduxerunt

De bello fratrum de Redino &
destructione Civitatis ~~colmē~~
ibidem.

Nullus posset ad plenum scribere vel dictare quanta fratres & burgienses
de Redino infra Senatum apostbasiam passi sunt pro defensione fidei
christiane a pruthenis quia per illum locum quasi continue fuit introitus
& exitus ipsorum ad terram colmensem ¶ Refertur quidam quod civitas
de Redino duabus vicibus fuerit expugnata castrique & occisi quicunque
reperti fuerant homines ibidem

De morte quorundam infidelium

De Redino quidam, & Martinus de Golin equitantes in solitudine
ad videndum si aliquid a casu occurreret eis, inceperunt in via errare
& in illo errore de tribus viris pruthenis occurrentibus eis duos occide-
runt, tercium ut eos ad viam rectam duceret conservantes, qui duxit
eos in terram inimicorum, cuius dolum cum videret occiderunt eum, & cum
festinantes recederent, a quinque pruthenis equitibus ipsos sequen-
tibus comprehensi sunt & ligati commissique custodie duorum, sed
tres pruthenis alii equum illius fratris qui effugerat sunt sequuti.
Quo facto dum isti duo Martinum ligatum vellent evaginato gla-
dio decollare ipse suasit eis ut prius ei vestes exueret ne sang-
uine macularetur. Cui consentientes cum brachia Martini sol-
vissent ipse erepto gladio ambos interfecit & soluto fratre illo
a vinculis ambo processerunt contra tres alios, & eos etiam pereme-
runt, & ex tunc ad castrum de Redino sine detrimento aliquo sunt
reversi

Item de Martino de Golin
& bello ipsius mirabili

Hoc etiam tempore XX. pruthenorum Poloniam depredati sunt de
mandato fratrum de Redino, Martinus de Golin predictis XVII.
sociis sequebatur, qui pruthenis reversi de Polonia invenerunt
custodes Martini dormientes & occiso uno aliorum postquam nume-
rum sociorum eius & locum ubi esset meditasset, ad arbore ligave-
runt ¶ Quo facto irruerunt in eos hostiliter Martino & sociis suis
viriliter se defendentibus ex adverso, multi sunt ex utraque
parte graviter vulnerati ¶ Quod cum videret quidam socius Mar-
tini qui minus fluvium vicinum ad capiendum cancros transnataverat
reversus arripuit gladium & clipeum cuiusdam interfecti, medius
intravit pugnam qui horribiliter sectus & vulneratus fuit ab eis.
Itaque quod in pluribus locis magna frustra de suo corpore de-
pendebant Adeo durum fuit inter eos bellum, quod fatigati utraque
parte nobilitanter consederent, tribus vicibus quieverunt & toties
nova pugna resumptis viribus, sunt aggressi, Tandem cum ca-
dens christiani ac pruthenis esset mortuus ille castus qui ligatus fuit
ad arbore, solutus a vinculis venit ad locum certaminis, & solum Mar-
tinum semivivum invenit, quem positum super vehiculum, equos arma &
res alia pruthenorum secum duxit in Redinum

De bello fratrum in Castro Wartenbergk
& morte plurium christianorum

Fuit Castrum quoddam in terra colmensi in quodam monte dicto War-
tenbergk sito in medio stagni trahens nomen suum ab eodem monte
in quo fratres cum multis armigeris habitabant ¶ Et accidit quadam
die dominica quod populus de circumstantibus villis esset in solatio & choreis
supervenit quidam exercitus de Sudowia improvise & totum illum
populum interfecit, mulieres & parvulos secum duces

De expugnatione castri Wartemberg

Quoniam tamen & quantumcumque gentes iste de xpiano sanguine funderent
non tamen a persecutione cessabant inebriatur. n. totis viribus ut eos usque ad
internitionem deleret, Unde Sudowite congregato iterum exercitu maiori
venerunt ad castrum Wartembergk & post multas impugnationes & duras
fratribus eis pro sua possibilitate resistentibus tandem ipsum cremando
funditus destruxerunt duos fratres cum tota familia occidentes & sic dictum
castrum usque in presens remanet desolatum

De destructione castri Bergelaw

Trinota filius regis Lethowinorum assumptis secum pluribus aliis gen
tibus usque ad xxx. milia virorum ad prelium congregavit & cum
appropinquaret terre prussie divisit exercitum suum in tres turmas, quarum
una misit contra Masoviam alia contra Pomezaniam & utramque terram ra
pina & incendio devastavit, reliqua intraverunt terram Colmensem. & preter
alia mala que ibidem fecerunt castrum Bergelow expugnaverunt pecora &
omnem suppellectilem fratrum & eorum qui ad dictum castrum confuge
rant deducentes, fratres & alii homines in quadam turri se defendentes sunt
salvati De bello tocius Colmensis terre

in secunda apostasia

de morte plurimorum xpianorum

Frater Hedenricus epus Colmensis dum capellam hospitalis infirmorum
de Thorun extra muros sitam, consecrasset, sed Pritheni qui huius
consecrationis promulgationem intellexerant, congregato exercitu populum
post consecrationem recedentem hostiliter invaserunt & interfectis vi
ris mulieres captivas & parvulos deduxerunt

De combustione hospitalis Tho
runensis & impugna
tione civitatis

Colmensis & destructione castri &
Civitatis Lubovie

Hoc etiam tempore Sudowite cum maiori exercitu quam umquam visus
fuit in Prussia intraverunt terram Lubovie & castrum & civitatem eius
cum hominibus funditus destruxerunt. Deinde circa castrum Strasberg
meantes, terram Colmensem diviso exercitu occupaverant per unam castrorum
ut populum ad ea confugientem occideret & captivaret. Post hec
venerunt Thorun & hospitale & quicquid fuit extra muros quod igne con
sumi potuit cremaverunt. Tandem venientes ad civitatem Colmensem
ipsam per diem & noctem fortissime impugnaverunt, licet nihil proficeret
civibus se viriliter defendentibus ex adverso. Sic dum dictam
terram per dies novem devastasset cum inestimabili spolio hominum equorum
pecorum & aliarum rerum recesserunt. De hoc exercitu quidam vir for
tis de Sudowia, mulierem xpianam que hoc tempore confugerat ad paludem
sequutus fuit, & cum eam vellet eruere illa fragilitate sexus sui ob
lita viriliter restitit, de quo ipse indignatus pollicem ei cum dentibus pre
cidit, illa econtra provocata in ira cum luto os eius & aures implens
penitus suffocavit

De morte plurimorum Prutenorum

Non longe postea exercitus Prutenorum intrans terram Colmensem
ipsam incendio & rapina & multa strage hominum xpianorum vexavit
Tandem venerunt ad civitatem Colmensem, ubi eis cives occurre
runt armata manu, & inito certamine capitaneum ipsorum & multos
alios interfecerunt & sic redemptus fuit captivus ab eis omnis po
pulus xpianus

De vastatione terre Colmensis &
occisione quorundam
fratrum & xpi
anorum

Post hec Stumandus, cum Sudowitis intrans terram Colmensem di
visit exercitum suum in duas partes, quarum una processit contra

thorum alia contra colmensem civitatem, occidentes capientes & comburentes quicquid in via occurrit eis. Sed circa horam vespertinam convenerunt apud castrum birgelau. Ibique castra metati sunt. In ipsa nocte fratres dicti castri cum suis armigeris exierunt & exercitum dormientem inquietantes occisis pluribus & letaliter vulneratis factus fuit clamor magnus, quo audito custodes qui vigilias noctis servabant super dictum exercitum iam parati armis supervenerunt & duos fratres cum dimidio & plures armigeros occiderunt

De impugnacione castri schonense & morte diwani capitanei barthorum

Demum dywanus capitaneus barthorum cum octingentis viris obsedit castrum schonense, & iuravit per potenciam deorum suorum quod nisi cito traderet castrum in manus suas ipse tam fratres quam armigeros suspenderet ante portam castri. In hoc castro non fuerunt nisi tres fratres & pauci armigeri, quibus armigeris induerunt fratres pallia sua & parvas sed territorium terrere obsidentium ut fratres plures appareret. Quo facto dum ordinatis ex utraque parte que ad impugnationem castrorum sunt necessaria, ad impugnationem accederet vulneratis de hostibus pluribus & occisis frater arnoldus crop sagittans cum balista dictum dywanum per collum transfixit quo mortuo alii infecto negotio recesserunt. Isti dywano blasphemo accidit sicut heliodoro qui cum vellet in templo domini erarium depredare occisus adeo cecidit in terram, & qui cum multis cursoribus & satellitibus ingressus fuit, nullo sibi auxilium ferente in sella gestatoria portabatur

De expugnacione duorum castrorum quorundam feodotariorum terre colmensis s. clemsot & alterius

Postremo Stumandus sudowitarum capitaneus, cum maximo exercitu sudowitarum & ruthenorum terram colmensem ix diebus rapina & incendio vexavit. Infra quos ix dies dum appropinquare cepit civitati colmensi genda miles de polonia dictus Kunrit proditam civitatem intravit quam ipse miles promisit se ad manus dicti Stumandi traditurum, unde dum visis hostibus cives menia ascenderent ascendit & iste sicut idem traditor dedit eis signum, sic una & altera vice sufflavit cornu suum quo audito cives perterriti dictum militem ceperunt & confesso quod voluit eos tradere ipsum & filium suum cum uno famulo ante portam civitatis suspenderunt. Stumandus videns se deceptum processit ad castrum hensoth & ipsum potenter expugnavit & xl viros qui ad custodiam eius deputati fuerant interfecit. Deinde castrum alterius feodotarii in literis dicti Cippel potenter & hostiliter intravit & occisis & captis omnibus in ibi existentibus utrumque castrum in cineres est conversum

De malicia pruthenorum scientium linguam teutonicam

Henricus monte capitaneus nattangorum, & multi alii pruthenorum qui a pueritia nutriti fuerant circa fratres multa mala fecerunt tempore persecutionis huius populo christiano, quia sepissime hoc accidit, quod quando exercitus infidelium pertransiit terminos fratrum populus christianus qui ad castra confugere non poterat, in silvis rubetis & paludibus se occultavit, quod senciens henricus predictus assumptis sibi pluribus armigeris accessit ad ea loca ubi talia presumebat & habens verba pacifica in dolo ait voce teuthonica, si quis latitat hic exeat sine timore, quia exercitus infidelium iam recessit cuius verbis dum fidem adhibendo exiret ipse cum suis omnes in ipsos quos ceperat vel occidit

De bello fratrum & civium de elbingo infra secundam apostasiam

& de quibusdam fidelibus pogesanis, qui fratribus
adheserunt

Dum surgeret secunde aposthasie persecutio quidam de pogesania
Nobiles licet pauci nō ingrati bñficijs sibi a magistro & fratribus ex
hibitis: relicta hereditate paterna cū omni domo & familia veni
ētes elbingum fratribus fideliter adheserūt

De destructione castri Wetrike
& alterius propugnaculi

Ci

Pogesani cū sudowitis & alijs gentibus de prusthia congrega
to exercitu valido circuiuerunt pogesaniā & pomesaniā ī principio
secunde aposthasie, & quotquot ibi xānos invenerūt captis mulie
ribus & parvulos occiderūt ¶ Deinde procedētes castrum elbingē
se impugnaverūt, & adeo infesti fuerant, q utique suburbiū expug
nasset, si nō quidam dictus Wirtel.. capitaneū ipsorum cū lan
cea transfodisset ¶ Quo mortuo turbati sunt vehemēter recesserūt
usque ad propugnaculum quoddam situm inter fluviū vogow & wesetā
flumē, in eo loco ubi weseta intrat stagnū drusine, & post modicā
impugnacōm in medio destruxerūt captis omnibus & occisis preter eos
qui navigio per drusmā evaserunt. Post hec cū videret sibi omnia
ad votum succedere, accedentes ad castrum wetrike situ supra
vogow fluvium, ipm post longam & durā impugnacōm, & obses
sorū virilem defensionē tandem in cinere redegerūt captis omni
bus & occisis

De expugnacione molendini liefardi
& morte plurium civium
de elbingo

Anno dñi mcclxxiii. Cum iā sambite nattangi barthi & warmienses

fatigati laboribus & expensis fidei & fratribus subdidissent pogesani
adhuc in pertinacia sua permanētes, congregatū exercitū suū circa
Elbingum in quoddam nemus locaverūt de quo pauci equites exeūtes
ante civitatē Elbingēsem se ostentaverūt quos cives de elbingo qui
continue circa se habebāt arma reposita sequētes aliquos interfe
cerunt. Sed dum se cives sic sequēdo, nimis elongassent a civitate:
pogesani qui in insidijs latitabāt exeūtes, viā redeundi ad civita
tem occupabant ¶ Quo facto cives angustiati nō valētes tante mul
titudini in campo resistere, ascenderunt molēdinū liefardi, q ad mo
dum castri aliqualiter firmatū fuit, accurrētes itaque pogesani dictū
molendinū acriter impugnaverūt. Sed cū cives adhuc nimis fatigati
fortiter se defenderēt pluribus ex utraque parte lesis, illi desistētes
a pugna per tempus modicū quieverūt. Cum secūdo vellēt accedere ad
pugnā pogesani hortabātur xānos ut castrum & se traderēt ī manus
suas alioquin omēs occiderēt & delerēt ¶ Tandem intervenerūt hec pacta
ut cives xxv. inter se pociores eis traderēt ut sic salvi alij pmane
rēt ¶ Quod cum factum esset pogesani rupto federe pacis ad ī
pugnacōm iterum accesserūt, & quia iā cives nō habebāt quo se de
fenderēt, illi apposito igne castrum cremaverūt, quo viso quidā pe
riculum ignis dū vellēt evadere occisi sunt alij saltantes de igne
in plures lanceas erectas per pruthenos ceciderūt reliqui sunt cre
mati, tantus ibi sanguis xānorū fusus fuit, q fluvius vicinus amisso
colore naturali sanguineus apparebat ¶ Refertur, a pluribus fide
dignis indubitanter debet credi, q dum hec agerentur quidā ī
menijs civitatis elbingēsis stantes ad spectaculū viderunt celum
apertum & ab angelis introduci animos occisorū

De subiectione pogesanorum & strage
magna eorundem & de
pace reddita xā
nis

Perturbati q[uod] magister & fr[atr]es de huiusmodi lamentabili eventu ad ulciscendam iniuriam interfectorum, congregaverunt omnem potentiam exercitus sui, & intrantes terram Pogesanie a fine usque ad finem rapina & incendio vastantes interfecerunt viros & mulieres & parvulos captos deduxerunt ¶ Insuper & castrum Helsbergk quod tunc fuit in manu Pogesanorum expugnaverunt, captis omnibus & occisis & ex tunc terra Prussie quievit in pace

De continuo insultu hostium &
variis tribulationibus
Xanorum prusschie
tempore secunde
aposthasia

Quot incomoda quot pericula quotque angustias fratres & alii fideles in hac persecutione, que ultra .XV. annos duravit, ab hostibus in singulis civitatibus castris & aliis locis perpessi sunt in sola dei cognitione ita subsistunt quod nullus homo nunc viventium posset ea plenius explicare ¶ Vix fuit aliqua hora in qua posset panem in saturitate panem comedere, nisi una vel duabus, vel pluribus vicibus surgeret ad pugnam ab hostibus propulsati ¶ Et ut verum fatear in eis fuit impletum quod de iudeis volentibus civitatem sanctam Jerusalem reedificare, gentibus ex adverso venientibus dicitur, quod media pars eorum faciebat opus & altera tenebat lanceas ab ascensu aurore donec egrederentur astra, una manu faciebant opus & altera tenebat gladium sed hii dei ministri ut docet apostolus in hiis omnibus tribulationibus necessitatibus, angustiis, plagis, carceribus, seditionibus, laboribus, vigiliis, & ieiuniis, in multa patientia quasi morientes vixerunt, quasi tristes semper aut gaudentes fuerunt ¶ Obsecro quod eos qui huic libro

lecturi sunt ne abhorrescant propter diversos casus, sed reputent ea que acciderunt non ad interitum, sed ad correctionem generis nostri, Et enim multo tempore non sinere peccatoribus ex sententia agere, sed statim ultiones adhibere magni beneficii est indicium Non enim sicut in aliis nationibus dominus patienter expectat, ut eas cum dies iudicii advenerit in plenitudine peccatorum puniat. Ita ut in nobis statuit ut peccatis nostris in finem devolutis ita deinde vindicet, propter quod numquam a nobis misericordiam suam amovet corripiens vero in adversis populum suum non dereliquit

De secunda castri Bartensteyn
destructione

Sudowite audientes quod Barthi Warmienses & alii pruthem se fidei & fratribus iterum subiecissent indignati sunt, & convenientes cum magno exercitu in girum obsederunt castrum Bartensteyn, quod post recessum fratrum Barthi sibi ad usus suos reservaverant : destruxerunt, captis & occisis omnibus eciam in cinere redegerunt

De obsidione castri Beselede & morte duorum
militum Sudowitarum

Sequenti anno Sudowite, Nadrowite, & Scalowite cum maximo exercitu venientes, castrum Beseledam situm in silva dicta Kerze iuxta Bartensteyn obsederunt fortissime impugnantes, ¶ Quod cum videret Nameda mater Posdiaupoti de genere Intemirorum ait ad filios suos, doleo quod vos unquam genui, ex quo cum multis viris & gentem vestram ab hostibus defendere, de quibus verbis filius eius & alii castrenses provocati exierunt ad bellum & de exercitu infidelium ultro duo milia occiderunt ¶ Post hec fratres reedificaverunt castrum Bartensteyn & habitabant ibi usque in presentem diem

De bello Nattangorum & conversione
plurium de dicta terra

Anno domini MCCLXXIII. reversis ad sancte matris ecclesie unitatem Pogesanis Warmiensibus, Nattangis, barthis, & Sambitis factaque cautione debita per obsides quod nequaquam de cetero tam detestabilia attemptarent, sed fidei & fratrum imperio humiliter obedirent: Magister & fratres solliciti ad dilatandum terminos christianorum contra gentem Nadrowitarum arma bellica paraverunt. Postquam Gedetirsko pater Mantolonis castellanus de Rubow de quo superius est premissum se cum omnibus sibi adherentibus fidei & fratribus subdidisset, plures de Nadrowia viri potentes & nobiles venerunt ad fratres successivis temporibus cum omni familia sua, & renati fonte baptismatis, relictis ydolis servierunt deo vivo Iesu christo

De expugnacione duorum castrorum terre Nadrowie in territorio Rethowis

Frater Conradus de tirbergk magister considerans prudenciam & fidelitatem istorum nadrowitarum, & per eorum recessum terre nadrowie multum esse debilitatam, Misit fratrem Th. advocatum terre sambiensis & exercitum cum eis ad dictam terram nadrowie, qui ingressi territorium Rethowis rapina & incendio vastaverunt, & procedentes ultra ad duo castra dicti territorii post longum bellum inter eos habitum, tandem divino freti auxilio utrumque expugnaverunt, & occisis & captis multis hominibus ipsa cum suis suburbijs ignis incendio consumpserunt, Tantaque preda in equis pecudibus & alijs rebus recepta fuit quod vix eam deducere poterant

De expugnacione castri Otholichie

Non longe postea idem fr. th. advocatus de mandato magistri assumptis sibi pluribus fratribus & CL. equitibus cum multis

peditibus navigio procedentibus venit ad territorium Nadrowie dictum Catthow & ordinatis sagittarijs ad loca debita applicatisque scalis ad menia aggressi sunt ad impugnandum castrum otholicham, sed quia castrenses audierant quod fratres anno tam potenter alia duo castra expugnaverant desperati tanquam meticulosi non poterant diu resistere, sed post modicam impugnacionem pluribus de castro letaliter vulneratis; alijs cedentibus, fratres violenter intraverunt & occisis viris captisque mulieribus & parvulis ipsum funditus combusserunt

De expugnacione castri Kaminiswike

Deinde magister cum magno exercitu pertransiit terram Nadrowie cum incendio & rapina, & cum pervenisset ad castrum Kaminiswikam situm supra flumen Arse, ordinatis modo debito que ad impugnacionem sunt necessaria aggressi sunt ad castrum & vulneratis pluribus ex utraque parte, quia in castro predicto erant CC. viri in armis strenui: tandem post longum bellum cum magna difficultate habitum inter eos, fratres violenter intraverunt, & occisis viris omnibus supradictis captis mulieribus & parvulis cum inestimabili preda ipsum castrum penitus cremaverunt

De desolacione terre Nadrowie

Multa bella contra hanc terram Nadrowie gesta sunt gloriose, que non sunt scripta in hoc libro quia nimis tediosum esset singulariter omnia enarrare. Terra nadrowie licet adhuc haberet magnam potenciam armatorum & plures municiones tamen deposita omni ferocitate se fidei & fratribus subdiderunt preter paucos qui terram Lethowie intraverunt, sicque terra nadrowie predicta usque in presentem diem remanet desolata

Expugnatis per dei gratiam Nadrowitis fratres contra Scalowitas pugnandi acies direxerunt estimantes se nihil egisse tamen adhuc aliquid superesset agendum. Et nota quod aliqua que sequuntur gesta fuerant infra bellum Nadrowitarum, quia navigio poterat haberi aditus ad Scalowitas, quod Nadrowite commorantes longe a flumine Memele non poterant prohibere

De obsidione cuiusdam castri diuturna & quodam facto mirabili

Scalowite habebant unum castrum dictum Ragamita in quo dicta nocte in cuius obsidione Rutheni cum maximo exercitu fuerunt .ix. annis ante ingressum fratrum domus theutonice in terram Prusshie. Et tandem Rutheni fatigati laboribus et expensis quesiverunt ab obsessis de quo cibo viverent, qui dixerunt de piscibus. habebant enim in medio castri piscinam habentem in longitudine xx. passus & totidem fere in latitudine que cum habundabat piscibus qui sufficiebant obsessis omnibus ad vescendum. Quo audito Rutheni ab obsidione recesserunt. Et ecce mira res cum habundabat piscibus cum essent Scalowite infideles, nunc autem fovet ranas cum sint christiani nec habet dicta piscina tantum de aqua quod sufficeret piscibus ad manendum. Cur hoc sit nescio deus scit cuius incomprehensibilia sunt iudicia & investigabiles vie

De expugnatione castri Ragamite

Frater th. advocatus Sambiensis de mandato magistri duxit secum plures fratres & mille viros qui in impugnationibus munitionum fuerant plenius exercitati venit navigio ad terram Scalowitarum que sita est in utroque littore Memele, & accedens improvise ad castrum situm tunc in eo loco ubi nunc est castrum sancta Ragamita incepit ipsum impugnare, quidam scalis positis ad menia nitebantur ascendere sed cum Scalowite ex adverso

se opponere vellent sagittarii fratrum per crebra iacula ipsos repulerunt violenter, quod illis intrantibus per menia, alijs per portam castri, totam illam multitudinem infidelium qui plures fuerunt in castro quam fratrum exercitus continebat, in ore gladii extinxerunt. mulieres & parvulos cum maxima preda rerum aliarum secum duxerunt. Hoc facto castrum & suburbium eius & alia edificia que in circuitu fuerant combusserunt

De expugnatione castri Ramige

Ardua & quasi impossibilia humane nature, homo confisus in domino audet aggredi quia ex certis inditijs & signis evidentibus sentit sibi deum propitium. Unde frater th predictus cum exercitu suo ad litus Memele oppositum accedens castrum Ramige eodem modo impugnavit & licet in dicta impugnatione aliqui de suis vulnerati fuerant & occisi, tamen eodem die ipsum violenter optinuit & destruxit partim hominibus captis alijs occisis

De destructione castri Labegow

Cum autem hec ad aures Scalowita

Anno domini MCCLXXIIII Gregorius papa .x. habuit concilium lugduni pro subsidio terre sancte in quo greci ad unitatem sancte ecclesie redierunt nuntij quoque tartarorum baptizati sunt. Et Dominus Bonaventura cardinalis de ordine fratrum minorum mortuus est. Anno domini MCCLXXV. Innocentius papa .V. qui prius dicebatur frater petrus de tharentasia ordinis predicatorum & rudolphus rex romanorum regnaverunt. Hoc tempore primogenitus rudolphi regis veniens autonose de comite Saban[illegible] in reno submersus est

Anno domini MCCLXXVI. Adrianus papa .V. & rudolphus rex romanorum regnaverunt

Hoc anno albertus episcopus pomesaniensis edificavit castrum & opidum Risenburgk in terra prusshie

Eodem anno iohannes papa .XXI. natione hispanus magnum in arte phisica librum composuit qui Summa vel thesaurus pauperum dicitur. Hoc tempore rudolphus rex romanorum Ottackarum regem

rum devenirent, conturbata sunt omnia ossa eorum, & convenientes seniores populi consilium fecerunt in unum, quomodo se possent vindicare ¶ Ordinaveruntque concorditer CCCC. viros electos ad bellum qui navigio venientes ad castrum fratrum labegowe improvise, in ortu diei quiescentibus adhuc hominibus in stratu suo, ipsum expugnaverunt occidentes in eo quicquid masculini sexus fuit preter mulieres & parvulos quos exusto prius castro secum cum preda maxima deduxerunt

De vastatione terre scalowie

Sed quia facilitas venie incentivum tribuit delinquendi necesse fuit quod scalowite de delicto huiusmodi presumptionis quem subirent penam ne talia de cetero attemptarent ¶ Congregavit quoque magister & fratres validum exercitum in altone (?) premissorum qui cum venirent in terram scalowie, ipsam per incendium & rapinam pertransierunt, a fine usque ad finem in illa parte, que tangit terram prusticam factaque strage magna hominum mulieres & parvulos victos deduxerunt ¶ Medio tempore quo hec agerentur Stirnegota (?) capitaneus scalowitarum cum magno exercitu sequutus est eos, quod advertentes magister & fratres positis occulte insidiis, exercitum scalowitarum procedentem invaserunt & pluribus eis occisis alios in fugam converterunt

De Sarecka (?) traditione facta contra fratres

Fuit quidam vir potens cuius nomen Sarecka scalowita castellanus in castro Sarecka a nomine suo sic dicto, de illa parte scalowie que tangit terram lethowie, qui non habens virtutem armatorum quod posset fratres offendere, excogitata quadam fraude traditionis, voluit sub ficta specie boni eos decipere ¶ Misit enim nuntios suos ad commendatorem de Memelburgk, petens ab eo humiliter & devote, ut cum armigeris suis veniret ad eum qui cum tota domo & familia vellet relicta ydolatria, baptismi gratiam percipere, deduceret volenter quia non

nisi in manu potenti evadere infidelium manus posset ¶ Commendator audita hac legatione gavisus est gaudio magno valde & licet non posset habere plenam certitudinem huius facti voluit tamen sub spe lucri tot animarum aggredi rem periculosam & dubiam propter deum ¶ Assumptis ergo sibi fratribus quibusdam & armigeris processit, & in via occurrit ei quidam vir qui ipsum de traditione huiusmodi premunivit, asserens quod dictus Sarecka cum multis armatis ad eum & fratres occideret in itinere expectaret ¶ Hoc audito commendator non volens quod idem Sarecka de tanta iniquitate commodum reportaret convenienter cum improvise irruit in ipsum, & aliis pre timore in fugam conversis, ipsum cum octo potioribus de parte ipsius capiens deduxit ¶ In prima vero nocte cum fratres quiescerent in lectoriis suis idem Sarecka quia fortis erat robore solvit se a vinculis quibus ligatus stetit ad arborem, & arrepto gladio unum fratrem & tres armigeros interfecit, & alteri brachium amputavit in qua pugna & ipse etiam est occisus

De expugnatione castri sassowie

Frater Conradus de tirbergk magister hoc intellecto commotus est, & congregato exercitu quasi mille quingentorum equitum aliis cum xv. navibus procedentibus circa castrum scalowitarum Sassowia convenerunt & ad impugnationem eius viriliter

bohemie in bello occiditur & ducatum austrie filio suo alberto dedit qui postea factus fuit rex romanorum, & filiam suam dedit filio regis bohemie occisi.

¶ Anno domini MCC LXXVIII. Nicolaus papa iii. & rudolphus regnaverunt ¶ Hoc tempore rome tyberis in tantum inundavit & crevit ut per xiij. pedes & amplius ascenderet super altare beate marie rotunde ¶ Anno domini MCCLXXX Karolus rex salernitanus & postea rex sicilie corpus marie magdalene revelavit ¶ Eodem Anno albertus magnus colonie moritur ¶ Hoc etiam anno sanctus iodocus (?) in diocesi pomesaniensi in prusthia cepit facere miracula

ter accedentes ipsum post longam altercationem potenter expugnaverunt, et partim captis ~~hominibus~~ hostibus, aliis gladio trucidatis in cinere redegerunt.

De desolacione terre Scalowie

Multa bella alia sunt gesta per fratres contra Scalowitas que tediosum esset scribere. ¶ Postquam vero potiores terre huius cum suis subditis subvertentes iusticiam et subdita viderunt sibi deum terribiliter offensum, et fratribus nullo modo propicium, non audentes ultra divine potencie resistere ad christianos relicta paterna hereditate successive cum omni domo et familia sua se transtulerunt. ¶ Communis autem populus audiens quod duces exercitus sui per quos bellum gerebatur recessisset, subiecit eciam se fidei christiane. ¶ Sicque terra illa fuit sine habitatore multis annis.

De apostasia IIII Pruthenorum et captivitate commendatorum de Cristburgk et Elbingo cum fratribus multis eorum.

Cum ergo sub innumeris expensis et laboribus, infinitisque angustiis ferocem illam gentem et indomitam Pruthenorum, non sine maxima strage fidelium, fratres iugo fidei uno altera subiecisset et crederet quod esset pax et securitas: repentinus supervenit interitus. Nam inimicus humani generis hostis fidei, pacis emulus diabolus intrans in corda ipsorum provocavit eos ut iterum rebellionis calcaneum erigeret ac contra stimulum indurata nequitia calcitraret. ¶ Cuius consilio acquiescentes omnes preter fideles Pomesanos, facta conspiracione apostasie vitium committere intendebat. ¶ Nullus tamen publice audebat se fratribus opponere preter Pogesanos, qui commendatorem de Elbingo et Helwicum de Goltbach, commendatorem de Cristburgk et

eorum socios armata manu invadentes captos deduxerunt, sed quidam ductus providentia statim ipsos liberavit. Capellanum ipsorum sacerdotem per gulam ad arborem suspenderunt et quandam familiam ipsorum interfecerunt. Reliqua pars familie in fugam conversa cum evasit.

De occisione malefactorum Pogesanorum

Hoc tempore frater Th. de Ildelove advocatus Sambiensis de Almania reversus, Sambitas qui ipsum tenerrime dilexerunt, ab errore huiusmodi revocavit quod cum Nattangi et Warmienses perciperent, et ipsi a concepta malicia destiterunt, promittentes bona fide fratribus fideliter adherere. ¶ Congregato itaque magno exercitu frater Conradus de Tirbergk magister et fratres intraverunt terram Pogesanie, et viris sine numero interfectis vastataque terra incendio et rapina, mulieres et parvulos captos deduxerunt. ¶ Dum autem hec agerentur tam viri quam mulieres maledixerunt cuidam Sambite dicto Bonse camerario de territorio Pubeten asserentes quod ipse huius nefandi criminis auctor fuisset motivum primum et origo quia hic Bonse voluit habere manifeste duas uxores et quia fratres hec prohibuerunt, provocatus in iram omnes quasi Pruthenos ad apostasiam incitavit. Unde exigentibus eius demeritis morte quam meruit est dampnatus.

Ad idem

Eodem anno tempore autumpni fratres iterum armata manu intraverunt predictam terram Pogesanie, et vastata iterum incendio et rapina, captis et occisis omnibus preter paucos, qui cum familia sua versus Lethoviam ad territorium castri Garthe se transtulerunt, ipsam in solitudinem redegerunt.

De vastacione terre Colmensis et destructione castrorum eiusdem

insulae sanctae mariae Santirii Cristburgk et destructione castri clementis

Hoc tempore fuit in terra colmensi quidam frater bertoldus de Northusen provincialis commendator, qui licet esset providus dispensator in cura domestica tamen ad bellum nimis fuit inhabilis quia minorem ad singula sensus, quia non obstitit insultationi infidelium ut debebat. Unde Sudowite sepius intraverunt terram colmensem et facta magna strage in populo dei vastataque terra incendio et rapina recesserunt et cum sentiret quod nullus resisteret eis ausi fuerunt cum modico exercitu dictam terram colmensem hostiliter subintrare. Tandem magister fratrem hermannum de Schonebergk virum in bellis exercitatum constituit in commendatorem provincialem dicte terre qui eis viriliter restitit quia quotiescunque Sudowite cum ~~magno~~ parvo exercitu intraret terram colmensem, ipse cum armigeris suis audacter occurrit eis et aggrediens eos in bello vicit et occisis pluribus alios in fugam convertit et hoc toties reiteratum fuit, ut adeo totque occisi fuerunt quod Sudowite amplius venire sine magno exercitu non audebant. Provocati ergo de tanta strage suorum et tam variis dampnis, que incurrerant in terra colmensi Scumandus capitaneus Sudowitarum cum IIII milibus gentis sue et virtute exercitus Lethowinorum potenter intraverunt terram colmensem in die XI milium virginum et mortem suorum multipliciter vindicabat. In primo congressu castrum quoddam feodotarii dictum Pilluwist situm supra flumen Osse graviter impugnaverunt et utique destruxisset, sed tandem hec pacta intervenerunt ut castrenses duos viros expertos conducerent, qui exercitum infidelium duceret et reduceret per terminos Christianorum et sic salvi permanerent. Quo facto processerunt

ad castra scilicet Redinum, Lipani, deinde ad castrum Welsais cuius suburbium funditus cremaverunt. Post hec castrum dictum Turnitz cuiusdam feodotarii durissime impugnaverunt castrensibus e contra se opponentibus et licet illa die non proficeret impugnando mansit tamen illa nocte in obsidione eius sed crastina die cum sentiret castrum firmatum pluribus armigeris, quam ante, sine impugnatione ab terra recesserunt. Post hec venerunt ad castrum clementis, quod fuit cuiusdam feodotarii, et undique vallantes impugnaverunt, tandem igne apposito penitus combusserunt, et centum homines Christiani fuerunt in eo extincti preter mulieres et parvulos quos captivos deduxerunt. Ultimo processerunt contra hec castra et civitates scilicet Grudencz insulam sancte marie et Santirium, et Cristburg et quicquid occurrit eis in via vel occiderunt aut ceperunt vel in cinerem redegerunt. Denique cum inestimabili preda hominum Christianorum et aliarum rerum recesserunt; quanta mala et quam magnam stragem in populo dei et quanta convitia fecerit iste exercitus sacramentis ecclesie et ministris nullus sane mentis posset sine lacrimis cogitare

De bello Sudowitarum et de bello finali terre prusshie

Expugnatis et quietatis domino iesu christo cunctis gentibus terre prusshie, restabat adhuc una et ultima scilicet Sudowitarum et potentior inter eos, quos fratres non in humana virtute nec impugnatorum multitudine sed in divine protectionis auxilio confisi, viriliter sunt aggressi attendentes quod non solum caput et alia pars corporis, sed etiam cauda hostie secundum preceptum domini in sacrificio iubetur offerri. Ut ergo fratres hostie sue finem consumationis apponerent inceperunt bellum contra terram Sudowie in hunc modum.

De vastatione territorii Kimenow terre Sudowie

Frater Conradus de Tirbergk magister & plures fratres cum mille & quingentis equitibus intraverunt terram Sudowie & territorium quod dicitur Kymenaw, depopulati sunt & preter occisos quorum multi fuerunt: mille captivos homines cum spolio aliarum rerum fere innumerabili deduxerunt. Sequenti die dum exercitus fratrum redeundo venisset ad silvam que dicitur Wause, Sudowite cum tribus milibus virorum electorum sequuti sunt eos, quos fratres cum suis viriliter invadentes, occisis multis & vulneratis letaliter, usque ad tres eorum introitum fugaverunt. In hac pugna de exercitu fratrum nisi sex viri ceciderunt interfecti, alij salvi sunt reversi

De depredatione terre Polonie

Hoc tempore Lethowinorum exercitus validus intravit Poloniam & vastatis Bristensi, Lunczensi & Dobrinensi confinijs per incendium & rapinam, tantam stragem fecit in populo xano occidendo & captivando quod numerum eorum nemo potuit veraciter estimare

De eodem & de morte octingentorum Lethowinorum

Non longe postea octingenti viri equites de Lethovia destruxerunt in parte terre Polonie, que dicitur Kersaw. x. villas & occisis multis xanis cum magno spolio recesserunt. Medio tempore quo hec agerentur vir deo devotus Lestekinus dux Cracoviensis congregatis multis milibus virorum ascendit in montem quendam & ait. Quicumque formidolosus non est ascendat ad me ut hodie vindicemus iniuriam crucifixi, & ut breviter concludam ipse sicut Gedeon de multis milibus iiii. ccc. viros optinuit cum quibus certamini se dedit, & hostes de dei misericordia qui neminem deserit sperantem in se uiri

liter est aggressus & captivis xanis primo liberatis inimicos fidei percussit plaga magna, sic quod de octingentis viris vix x. presidio evaserunt

De destructione territorij Sud dicti Merunishe

Frater Conradus magister semper sollicitus circa destructionem infidelium, congregata magna potentia exercitus equitum & peditum intravit Sudowie territorium dictum Meruniskam cum equitibus alijs relictis in introitu terre predicte & occidit dominos huius territorij famosos. xviii. de alio populo promiscui sexus interfecit certos & captivavit & dictum territorium vastavit per incendium & rapinam.

De latrunculis

Mira & insolita gesta sunt per latrunculos xanos s. per Martinum de Golin, Conradum dictum Dyvel & quendam dictum Stovemel & Kudare de Sudowia & Nakam de Pogesania & plures alios quos nullus posset ad plenum perorare. Iste Martinus cum iiii. viris theutonicis & xi. pruthenis quandam villam in terra Sudowie expugnavit captis hominibus & occisis. Et cum longe commeatu ubi ob timorem postpositis sedes omnes pervenisset ad talem locum ubi cum socijs suis refectionem sumeret post laborem, irruerunt repente in eum hostes & occisis iiii. socijs eius theutonicis alij evaserunt relictis ibi omnibus que de armis & victualibus habebant. Et hoc facto Sudowite gavisi sunt valde, Martinus autem turbatus circuivit in silvis quousque socios suos superstites convocavit, & quia omnia arma fuerant eis ablata ipse sequente dormientibus hostibus sagaciter furatus fuit eis clipeos gladios & lanceas, quibus habitis accessit cum suis occulte & omnes in stratu suo occidit, preter

unum quem Martinus percipiens manum qua effugere voluit interfecit sicque cum spolio primo et dictoriam infidelium armis et rebus aliis est reversus

Ad idem

Item Martinus et pauci alii iterum intraverunt terram Sudowie quandam villam, et in crepusculo cum aliqui essent in balneis, alii in tena reliqui in diversis officiis invaserunt eos et occiderunt eos omnes Martinus autem x viros in balneo interfecit, sicque equos et pecudes et cetera cum mulieribus et parvulis deduxerunt

De fuga Sudowitarum

Eodem tempore Sudowite volentes vindictam sumere de premissis cum modico exercitu intraverunt terram Nattangie et depopulata quadam parte ipsius modica recesserunt, quos fratres cum suis armigeris violenter insequentes occisis plurimis et letaliter vulneratis alii cum verecundia effugerunt

De fratre Conrado magistro terre Prusshie Anno domini MCCLXXIX.

Frater Conradus de Tuwrwangen magister Prusshie decimus prefuit i anno. Hic mortuo fratre Conrado de Tirbergk magistro terre Prussie et fratre Ernesto magistro terre Lyvonie ab infidelibus occiso nunciis utriusque terre a magistro generali petentibus datus fuit a Prusshie et Lyvonie fratribus in magistrum Anno domini MCCLXXX. Sed elapso uno anno cum sentiret, quod non sufficeret ad utriusque terre regimen resignato officio suo in Prussia magister solius terre Lyvonie remansit.

De vastacione territorii Pokime terre Sudowie

Hoc tempore de magistri mandato frater Conradus de Tirbergk minor, Marsaltus terre Prusshie, congregata omni potentia exercitus sui intravit terre Sudovie territorium dictum Pokimiam, et facta

destructione magna per incendium et rapinam, captis et occisis multis hominibus dum rediret transiit cum exercitu suo post horam vesperarum glaciem illius stagni quod dicitur Rogothin, Mane autem facto dissoluta fuit glacies sic quod conversionis eius vestigium non patebat

De fratre Mangolde magistro Prusshie Anno domini MCCLXXX

Frater Mangoldus magister Prusshie xi prefuit ii annis. Iste fuit prius commendator in castro ~~Cristburgk~~ Konigsbergk ubi multa bona gessit et factus magister terre Prusshie, cum tam fere duobus annis prefuisset, vocatus ad capitulum post electionem celebratam de fratre Burgardo de Swanden in magistrum generalem ordinis domus theutonice in reditu mortuus est.

De vastacione terre Sambiensis

Tempore huius magistri fratris Manegoldi Sudowite ex premissis et variis afflictionibus castigati per fratres ultra modum turbati sunt et concepta contra ipsos indignatione nimia, consilium fecerunt quomodo possent oppressionem huiusmodi vindicare et quia per se non poterant adiunctis sibi auxilio Lethowinorum intraverunt potenter terram Sambie Et quia fratres longo tempore de hoc fuerant premuniti. Unde nihil aliud facere poterant nisi quod x diebus pertransierunt terminos dicte terre, et habitationes et alia que extra castra et municiones site fuerant cremaverunt et sic occisis de exercitu suo v viris recesserunt

De impugnacione terre Sudowie et captione et morte plurium Sudowitarum

xxxx.

Medio tempore quo iste exercitus infidelium fuit in terra Sambie, frater Ulricus Bauwarus commendator de Taplow cum xii fratribus et CCL viris equitibus intravit Sudoviam, et preter alia dampna quibus

a
afflixit eam incendio & rapina. Cl. homines cepit & occidit,
uxores nobilium filios & filias & familiam captivavit sic quod Sudo
Wite hic plus perdiderunt quam in Sambia sunt lucrati.

De bello fratris Ulrici contra
Sudowitas

Hic frater Ulricus totus fuit magnanimus audebat n.
aggredi ardua facta que periculosius inspicere formidabat.
multa & infinita dampna intulit Sudowitis. totiens contra
eos bellum movit quod magister timens ex hoc sibi aliquid nota
bile periculum evenire, prohibuit eum ne de cetero ipsos impugna
ret sine sua licentia speciali. ¶ Et cum quereretur ab eo quare
sic infestus esset ab ipsis. Respondit, non curarem quid agerem ut
possem vulnerari ab eis .V. vulneribus sicut Christus pro me fuerat
vulneratus & sic factum fuit ei, quia Sudowite tandem ipsum in
bello vulneratum .V. vulneribus occiderunt

De conversione cuiusdam
Sudowite & mira
bili facto

Hoc tempore quidam nobilis Sudowita dictus Russigenus
cum omni domo & familia venit ad commendatorem de Balga & cum
vellet interesse divinis prohibitus fuit. Cuius prohibitionis causa
cognita babtizatus fuit cum omni familia sua. & statim post
babtismum incepit infirmari positusque ad lectum misit pro quodam
fratre sacerdote de Balga qui ipsum babtizaverat petens ut eo
humiliter ut ipsum in fide Christi informaret, quod ipse sacerdos cum
omni diligentia adimplevit. & circumspiciens vidit de longinquis factum
ad pedes ipsius signum crucis quod ipse Sudowita sibi iusserat prepa
rari, de quo sacerdos admirans quod talis eodem die babtizatus
tantam ad fidem Christi gratiam haberet: cepit inquirere, utrum

ante susceptam fidem aliquod boni egisset. Respondit quod multos christianos inter
fecisset de aliquo bono facto nihil sciret preter hoc solum quod cum ipse
cum magno exercitu intrasset Poloniam quidam Sudowita ymaginem bea
te virginis Marie cum filio in gremio gerentem deportavit & in reditu
domum cum lanceis suis ad dictam ymaginem sagittaret, ipse de hoc dolens
moleste rapuit & dictam christiano dedit dicens, Accipe ymaginem istam
dei tui & reporta ad locum ubi in reverentia debita habeatur. Quo
facto apparuit ei beata virgo in specie & habitu pulcherrima in
somnis, & dixit, hoc obsequium quod michi fecisti in ymagine mea, tibi
in regno filii mei refundetur ¶ Quod cum ipse Sudowita sacerdoti
retulisset, statim quasi eodem die in domino feliciter obdormivit

De edificatione castri Margen
bergk

Anno MCCLXXX castrum Santiry mutato nomine & loco translatum
fuit ad eum locum ubi nunc situm est & vocatum nomen eius Mergen
bergk i. castrum sancte Marie ad cuius laudem & gloriam hec trans
latio facta fuit

De destructione territorii
Sudowie dicti Cra
sime

Frater Manegoldus magister ut bella Sudowitarum per predecessores
suos viriliter inceptum non tepesceret tempore suo sed proficeret de
die in diem congregavit omnem virtutem exercitus sui, & in die puri
ficationis beate virginis Marie intravit territorium Sudowie dictum
Crasima vastando per incendium & rapinam habitationem etiam illius potentis
viri Scumandi capitanei dicti territorii redegit in villam. & cap
tis & occisis .Cl. hominibus cum preda maxima est reversus. ¶ Iste
exercitus cum dictum territorium intrare vellet erravit & in illo errore
ex dei providentia factum qui nichil solet agere sine causa dispersus fuit
& sic intrans territorium occupavit & destruxit ¶ In hoc bello fratres
Ulricus Bauwarus commendator de Capostin & magister ... ceciderunt

interfecti, & fr lodewicus de libentele captus fuit

De captivitate prima fris lode
wici de libentele

Frater lodewicus de libentele vir nobilis & in rebus bellicis ab ado
lescentia exercitatus mira gesta fecit in vita sua que inferius appare
bunt ¶ Hic dum captus esset presentatus fuit scumando, qui qua
similis ei fuit a iuventute multum dilexit eum, vnde accidit quod ipum adhuc
in captivitate positum duxit secum ad locum ubi potores terre sudowie
convenerant ad potandum, In hac potacione quidam vir nobilis & potens frem
lodewicum contumelijs & iurgijs ad turbacionem animi provocavit vnde ait
ad scumandum, duxisti me huc ut iste vir meum miserijs affligeret ver
bis suis Cui respondit scumandus doleo de turbacione tua & si audes vindica
iniuriam tibi factam, ego te iuvabo hoc audito fr lodewicus animatus
fuit, & emulum suum gladio interfecit ¶ Postea fr lodewicus per quandam
famulum dicti scumandi liberatus fuit a captivitate & ad fres deductus

De conversione Scumandi capita
nei Sudowitarum

Iste scumandus potens fuit & dives in territorio sudowie dicto crasima
& cum impugnaciones continuas fratrum non posset sustinere, cessit de terra
sua cum tota familia & amicis ad terram russie in qua dum per tempus
aliquod habitasset fatigatus exilio rediit ad terram nativitatis sue
quod percipientes fres ipum in bello iterum invaserunt, tot vicibus eum vex
antes quod tandem cum omni domo & familia sua fidei & fribus se sub
iecit De vastacione territorij sudowie
dicti Selice & secunda cap
tivitate fratris lo
dewici

Eo tempore quo fr dianegoldus magister vocatus ad capitulum esset in itine
re constitutus fr Conradus de tierbergk marscalcus cum multis fribus

& maximo exercitu intravit sudowie territorium dictum siliatam
copiosus fuit iste exercitus, quod multarum spacium leucarum occupavit
ubi omnia edificia dicti territorij redegerunt in favillam Occide
tes quandam nobilem dictum wadole capitaneum ibidem, & plures
alios predam inestimabilem deduxerunt ¶ In hoc exercitu fr lode
wicus de libentele multis vulneribus letaliter vulneratis, semi
vivus in nive fuit derelictus, quem sudowite postea invenientes
super equum positum sic quod caput & brachia ex una parte
& crura ex altera dependebant, tam inepte deduxerunt quod sang
uis de vulneribus manans iam in corpore coagulatus, coactus est
violenter effundi & sic sanatus fuit ut veraciter estimabat ¶ Tunc
fr lodewicus iterum captus presentatus fuit cuidam nobili dicto Can
tegerde & eius custodie deputatus

De desolacione castri potterbergk
& edificacione castri gey

Swantepolcus quondam dux pomeranie de quo superius est
premissum, ... habuit filios Mestowinum primogenitum quem
ut dictum est dedit in obsidem ¶ Samborum Wartislaum & qua
dam alium, iste Wartislaus factus fuit fr ordinis domus theutoni
ce & partem ducatus que ipsum contingebat dedit fratribus domus theu
tonice & partem ducatus predicti que ipsum contingebat dedit fribus
domus theutonice in prusthia in elemosinam ¶ Samborius videns quod de
parte sua non posset honeste secundum status sui dignitatem vivere
re tradidit eam predictis fribus, ut ipi & familie sue in necessa
rijs providerent. Idem fecit quartus fr & ut hec donacio firma esset
& in perpetuum valitura hij tres renunciaverunt omni accioni iuris vel
facti que ipsis vel eorum successoribus in dicto ducato competebat
dantes super hoc literas suas fribus sigillorum suorum munimine robo
ratas ¶ Mestowinus autem audiens hec violenter has tres partes du

tatus pomerania occupauit & multis fribus detinuit multis annis.
¶ Tandem uenit dominus philippus eps firmanus legatus a
sede apostolica missus ad terram polonie cracam quo fr Conradus
de tirbergk mgr conquestus fuit de moletia, q dictus Mestowi
nus fecit fribus de prusthia in hys tribus partibus ducatus
pdicti & ad probandam se & fres habere meru ius in illis optulit
priuilegia memorata ¶ Audita ergo utriusq partis allegacoe &
resignatis priuilegys pdictis a fribus, & quicquid habebant iuris
in hys bonis Idem legatus ordinauit compositione inter eos hoc
modo q fres domus theutonice haberent territoriu dictuu Wan
teke i dicto ducato pomeranie, ubi nuc situm e castrum gymeria
& sic cessaret omnis discordia inter eos ¶ Vn fres Anno dni
MCClxxxiii transtulerunt de terra colmese castrum potterbergk
& cum edifitys eius castrum gymewani edificauerunt in eu locu
super uistulam ubi nuc situm e ad laude & glam iesu xpi

De fratre Conrado de Tirbergk
magistro prusthie

Frater Conradus de tirbergk iunior magister prusthie .XII. p
fuit .v. annis cu dimidio ¶ Hic fr Conradus fuit germanus
fris Conradi de tirbergk magistri supradicti, & erant ambo uiri
strennui i armis & i factis omnibus glosi ¶ Prosperatu q fuit
bellum cotra infideles i manibus ipsorum, ita q ad uotum eis
omnia succeserunt

De uastacione cuiusdam
partis terre Sambie

Anno dni MCClxxxiii octingenti uiri de lethouia equites tpe
hyemali per uiam curoniensem intrauerunt sambiesem terram
& duo territoria eius .s. abendam & pubetam per medium &
rapina uexauerunt, occidentes .Cl. homines xanos & nullo eis re
sistente oms salui redierunt ¶ Hoc ideo accidisse creditur indubitater

quia magister & fres presentientes ipos le
thowinos uenturos expectabant eos cum
exercitu per dies aliquot tandem acce
diati de longo i mora quam i uia ultra
solitum contraxerat dispersi redierunt
ad propria ¶ Sequenti autem die letho
wini intrauerunt sambiam, & sine aliquo de
fensionis obstaculo fecerunt q superius e
premissum

De edificacione Castri
Noue in terra Sa
bie supra li
tus ma
ris sal
si in
terre Curoniensi

Fr Conradus mgr ut uir sapies & prouidus
considerans q per uiam uia utiq oc
cultam possent fratribus & terre Sam
bie multa dampna & pericula ab infide
libus subariri: edificari fecit in dicta
ueria sup litus maris salsi castrum fir
mu quod dicitur Noua domus ne letho
wini terram sambie intret amodo in
prouise

De expugnacione Castri
Kymenowie & co
cremacione mille
& sexcento
rum
Sudowitarum

¶ Anno domini M
CClxxxi Marti
nus papa .iiij. & Ru
dolphus rex roma
noru regnauerut
¶ Hoc tempore
Mense februarij
piscis marinus i
effigie leonis, cap
tus fuit i illa pla
ga maritime, q si
ta e uersus monte
altu & portatus
apud urbem uete
rem q multitudo
curialium uenit
ad uidendu mos
trum hoc quia
pellis eius pilosa
fuit pedes breues
cauda leonina
caput leoninum
aures os dentes
& linguam habuit
quasi leo refere
batur quod nec
captione plantus
horribiles emise
rat, sic q multi
pnosticabat futu
ra ex hoc ¶ &
ecce no longe post
in regione senlie

Hoc etiam tempore idem fr̄ Conradus mgr circa officium sibi commissum sollicitus, multas noctes insompnes deduxit, cogitans quomodo inimicos fidei Sudowitas ad viam duceret veritatis. Vn̄ ad hoc profinite dum congregata multitudine copiosa fratrum et aliorum pugnatorum, dum in via esset versus Sudowiam occurrit ei fr̄ Lodewicus de Libentzele, duces secum cantegerdam qui ipsum captivum detinuerat et mille et sexcentos homines de Sudowia promiscui sexus, quos in captivitate positus ad fidem xp̄i converterat, quibus visis mgr gavisus est, et misit eos procedere versus terram Sambiensem ¶ Hoc facto sequenti die mgr cum exercitu suo intravit territorium Sudowie dictum Kymenaw, et castrum eiusdem nominis tam acriter impugnavit quousque castrenses ipsum sub hiis pactis ut s. salvis rebus et personis exirent tradiderunt promittentes se fidem xp̄i accepturos. Vn̄ dato ipsis ductore missi sunt ut ad partes Sambie procederent sine mora ¶ Crastina vero die depopulato territorio Kymenowie petito dum redirent fres cum exercitu suo, captum fuit quod dicti castrenses de Kymenowia interfecto ductore suo per aliam viam ad terram Lethowie sunt profecti ¶ Sed

pamorvintam Sarracensi rabie, gallicos qui morabantur ibi omnes tam mares quam feminas in predicti regis contemptum occiderunt ¶ et quod detestabilius fuit mulierum lactinarum pregnantium latera aperientes quod ducebantur de galliis concepisse pertus occidebant antequam nascerentur ¶ Eodem tempore tartari orientales ultra quinquaginta millia Sarracenorum occiderunt sed soldanus resumptis viribus et aliis, tartaros invasit et in fugam conversos xxx. millia interfecit

De fratre Burchardo magistro generali ordinis

Burch a Swanden

fr̄ Lodewicus cum sua comitiva processit ad terram Sambie ubi omnes fonte babtismatis sunt renati

De morte fris Frederici Holle et XXX virorum

Eodem Anno fr̄ Fridericus dictus Holle, germanus fris Marquardi de Revelinghe cum .C. viris equitibus de castro Brandenburgk processit contra Sudowiam, et dum accepto magno spolio in territorio Kirsuowie rediret hostes sequentes, ipm cum xxx. viris interfecerunt ¶ Nec tamen hoc tacendum estimo, quod idem fr̄ Fridericus, antequam occideretur civitam viro strenuo in armis Qui occurrit ei in bello, tantam plagam cum gladio ad scapulam dedit, et tam dure verberavit, quod ipse non habens virtutem subsistendi, cum equo cecidit ad terram, licet tamen ex tali plaga nullum vulnus haberet in corpore, nec et vestigium vulneris appareret. Sic idem sic plagatus et alii Sudowite qui huic bello interfuerunt et viderunt postquam ad fidem xp̄i conversi fuerant publice sunt confessi

De conversione Candiem Kobrics et mille aliorum

domus theutonice

Frater Burgardus de Swanden mgr generalis IX. ordinis domus theutonice prefuit hoc tempore ¶ Hic nescio quo ductus spiritu, cum ad terre sancte defensionem debuit transferre: petita licentia et optenta habitum ordinis domus theutonice deposuit et ordine hospitaliorum assumpsit, in quo postea est defunctus

¶ Anno dm̄ MCCLX. XXIIII. honorius pp IIII. et Rudolphus rex romanorum regnaverunt ¶ Hic papa ordine carmelitarum qui in concilio Lugdunensi mansit suspensus confirmavit et carmelite mantellos scarratos mutaverunt in cappas albas

¶ Hoc etiam tempore

gentorum de Sudowia & desolatione
dicte terre

Multa & infinita ~~mala~~ sunt contra Sudowitas bella gesta que causa breuitatis pertranseo ¶ Postquam igitur Scurdo? quidam uir nobilis genere & moribus potens & diues capitaneus Sudowitarum de Kymenouia non posset tam crebras & duras fratrum impugnationes amodo sustinere, cum omni domo & familia sua, & mille & quingentis hominibus promissum ferus cessit ad fres & babtizatus est. ¶ Sed Scurdo capitaneus alterius partis Sudowie, spreta religione fidei cum suis hominibus versus terram lethowie est profectus & & sic terra Sudowie usque in presentem diem remanet desolata

De gratia que confertur neofi-
delibus Rectis ad fi-
dem Xpi con-
uersis
terre

Quicunque relicta ydolatria se transfert ad fidem Cristi fres agunt cum eo misericorditer in hunc modum ¶ Si est generosus de nobili sanguine ortus bona ei libera conferuntur & in tanta quantitate, quod secundum decentiam possit viuere statum suum ¶ Si uero est ignobilis seruit & ipse fribus secundum terre prusshie consuetudine hactenus obseruatam Nisi meritis uel deme

promotus est ordo augustinensis quantum ad magros parisius

¶ Eodem tempore floruit magister Egidius ordinis augustini doctor magnus qui postea a bonifatio papa viij. factus archieps bituricensis mortuus fuit Auinionis romana curia ibidem residente, sub Io. pp. xxij Anno dni MCCC. xvi. Kalend Ianuarij & parisius apud fres sui ordinis sepultus.

ritis eorum exigentibus aliter fiat uerbi gratia ¶ Ignobiles qui in aposthasia seu aliis necessitatibus fidei fribus fideliter adheserunt, nunquam preclara ipsorum merita hoc exigunt, quod ignobilitas eorum in nobilitatem transeat generosam & seruitus in debitam libertatem: vtique domine. & sane hec intelligas econuerso ¶ Vnde multi sunt neophiti in terra prusshie, quorum progenitores fuerunt de nobili prosapia exorti ipsi uero propter suam malitiam quam contra fidem & xpi fideles exercuerant ignobiles existimati sunt, alij uero quorum parentes erant ignobiles donati sunt, propter fidelia & seruitia fidei & fribus exhibita libertati

Explicit bellum prusshie
Incipit bellum le-
thowinorum
terre

Anno domini MCClxxxiii Eo tempore quo ab incepto bello contra gentem pruthenorum fluxerant iam lxxx. anni & omnes nationes in dicta terra expugnate essent & exterminate, ita quod unus non superesset qui sacro sancte romane ecclesie non subiceret humiliter collum suum: fratres domus theutonice predicti contra gentem illam potentem, & durissime ceruicis exercitatamque in bello que fuit vicina terre prusshie ultra flumen memele in terra lethowie habitans inceperunt bellum in hunc modum

De expugnatione Castri
Lethowie dicti bi-
sene

frater Conradus de Tubergk magister terre prusshie predictus & multi fres cum magno exercitu tempore hyemali transierunt

glaciem Memele & intrates terram lethowie castrum dictum bisenam
a mane usque ad meridie fortiter impugnauerunt tamque infesti erat
in dicta impugnatioe q occisis multis de castro & letaliter uulneratis
tandem potenter intrauerunt quibusdam captis alys crudelitatis in ci
nerem redegerunt ¶ Reliqua pars exercitus intrauit dicti castri
territoriu & post magnu incendium cu maximo spolio e reuersa ¶ In
hac impugnatione plures xiani sunt grauiter uulnerati & iiij. fres
& unus famulus cu equis & armis i Memela submersi propter
teneritudinem glaciei

de destructione castri garthe

Anno dni M CC lxxxiiij idem magister ... cu bello infidelium fa
tigatus, congregauit ualidu exercitum & cu Scumado ductore p
fecit contra castrum gartham tempore estiuo & dum transiuisset
Memelam ordinauit sagittarios ad loca debita applicatisque scalis
ad menia, tam grande bellu ortum fuit inter eos, q formidolosi
talia inspicere non auderent istis uiriliter impugnantibus obsessi
fortiter restiterunt cadebantque ex utraque parte plurimi uulnerati.
Tandem sic deo placuit fres potenter intrauerunt & occisis omnibus
& captis p incendium destruxerunt ¶ Hoc facto mille uiri & duc
genti intrauerunt territoriu dicti castri uastantes quam plurimum
incendio & rapina & captis multis hominibus & occisis cum preda max
ima redierunt ¶ In hoc conflictu fuit occisus quidam barthensis
qui fugerat de pogesania, & in ultima apostasia ... comendatores de Crist
burgk & elbingo cum eorum familia captiuauit, q sic inter factum cams
eius diris morsibus e aggressus, & aperiens latus eius sinistrum, cor eius
q tot proditionu & fraudum cista fuit de corpore extraxit & in preda
christianorum plurimu deuorauit.

de morte Scumandi

Ecce mirabilis conuersio & mutatio dextere excelsi, Iste Scumadius qui
ultra modum ante persequebatur eccam dei modo Zelator fidei fact
est dux gloriosus populi Cristiani ¶ Hic dum morti appropinquaret
interrogatus a fre Conrado sacerdote de balga quomodo tantam gra
tiam i fide xi adeo meruisset: ait Numquam aliquod boni feci an
conuersionem meam nisi hoc solum q dum infideles imagine beate uir
ginis marie & filij sui spoliassent i polonia, & secuissent p medium,
Ego de terra sustuli & mundam uestibus meis & ad locum decentem
posui quo dicto feliciter i domino obdormiuit

de reditu barthensium & plurimorum morte lethowinorum

Antequam fres impugnaret castrum gartham pdictum quida bar
thenses, qui ultimo de pogesania fugerant cum lethowinis congregato
exercitu profecti sunt contra polonia ubi pter alia mala q fecerunt
magnam pdam i hominibus & pecudibus deduxerunt ¶ Sed duo bar
thenses .s. Kunio & dersko post huiusmoi depdacoem factam i terri
torio garthe sequuti fuerunt exercitum & ad petitionem iporum oms
bartenses fratrum gratia inuenerunt & uxores iporum & liberi sunt
eis restituti q tn fre th. aduocato Sambie & multis alijs fribus dis
plicuit, dum ad iporum notitiam deuenit propter futura pericula q per
eos timebant incurrere sicut rei euentus postea comprobauit ¶ Dicti
ergo Kunio & dersko habita gra fratrum occurrerunt exercitui le
thowinoru pdicto & postquam expedierunt compatriotas suos q
dictum esset de castro & territorio garthe & quomodo essent fratrum
gratie restituti occiderunt lethowinos, & spolium secum duxerunt i po
gesaniam & habitabant ibi sic prius

de cradicoe in qua centum xpiani interfecti fuerunt

Anno dni. MCClxxxv. quidam Stalovita dictus girdilo qui magne reputationis quondam an conversionem suam fuerat inter suos: iactavit se quod grandius posset facere facta contra lethovinos si certum viros in armis haberet ¶ Quos cum fres ei ordinassent, exiit cum eis versus castrum Otekaim & sic iste traditor providuerat veri dedito sus castrum Otekaim & sic iste traditor providuerat veri dedito Castro congregati irruerunt in eos inprovise & omnis preter paucos qui effugerant occiderunt

De apostasia Ruteca
& vindicta eius

Anno dni. MCClxxxvi. frater th. advocatus sambienses poterat cum cob ducere quaerebar accidit quia barthenses qui nuper gratie fratrum fuerant restituti & pogesani & ceteri de prusthia volentes secundum solitam malitiae suae consuetudinem iterum fribus rebellare: confederationem fecerunt cum quibusdam de prusthia quorum detestationi facti, bii hec meruit q eorum nomina in publicam redigerentur formam, sed propter status ipsorum reverentiam est obmissum ¶ Convenerunt itaque sub hijs pactis ut principem rugianorum cum valido exercitu mitterent, & eiectis fribus de terra prusthiae ipsum regem & dominum suum ~~de terra prusthiae~~ ipsum re~~gem~~ constituerent ¶ Quod factum detestabile in edificatione castri ragamtae detectum fuit & quilibet de bartha & pogesania huius nephandie conspirationis rei recepit mercedem debitam pro labore

De lethovinis qui .lxx. regulos
terrae lethoviae oc
ciderunt

Hoc tempore quidam lethovinus dictus peluse offensus a dno suo quodam regulo qui quasi secundus fuit post regem lethovinorum in regno suo ces sit ad fres in terram sambiae et ad petitum suum comendator de Kunig sbergk dedit ei Martinum de golin Conradum dictum diabolum & quandam dictum .. Stovemele & alios viros audaces xx. qui in latrociniis fu

erant plenius exercitati ut cum eo in armis irent ad vindictam iniuriae sibi factam ¶ Qui cum venisset prope istius reguli habitationem venerunt, quia omnes nobiles vicinos regni lethoviae ad nuptias eodem invitatos: & dum secundum solitus mores omnes inebriati quiescerent in stratum irruerunt, in eos & preter alios quorum multi fuerunt .lxx. regulos cum hospite occiderunt sponsum & sponsam et uxores regulorum cum familia parvulis & cetera equos cum auro & argento & omni domus suppellectili deduxerunt

Ad idem.

Idem Martinus cum paucis socijs exiit versus lethoviam & dum ter aquarum inundatiam pertransisset venit ad fluvium qui dicitur burka in quo vidit navem oneratam mercimonijs descendentem quem sequutus occulte dum post cenam nautae quiescerent dormientes, irruit cum socijs suis in eos & omnes trucidavit & cum gaudio intrantes navem pervenerunt ad civitatem thorun ibique nave & mercimonijs venditis cesserunt in divisione cuilibet .XX. Marce.

De laudabili vita quorundam
fratrum in Castro Kunigs
bergk

A tempore fundationis sue in Castro kunigsbergk viri virtuosi fres, & in armis strenui milites habitabant in virtute abstinentiae orationum vigiliarum & genuflexionum alios excedebant ¶ Inter quos hoc tempore fuit fr albertus de misna comendator dicti castri, vir deo devotus, & in omni vita sua laudabilis Mira facta posset de illo scribi ¶ Refertur & indubitanter debus credi, quod ipse fr albertus dum esset in iuventute constitutus, datus fuit ei stimulus carnis angelus satanae qui ipsum colaphizavit. propter quod dum non solum terrae sed plu

vibus vicibus dominum rogasset ut aufferretur ab eo, audivit vocem
celitus missam dicentem sibi, alberte si vis evadere graves tempta
tiones debes devote singulis diebus dicere hanc orationem. O
summa Caritas da mihi rectum et sincerum desiderium pro te et pro
puritate vite et purifica conscientiam meam et libera me a pollutio
nibus quod dicitur in theutonico. O obirste gute gib mir rech
ten gantzen willen und recht reinen reynem leben
und reynige myne Consciencie und behute uns vor bewollung
Quam orationem dum per tempus aliquod continuasset legendo
cum devotione, quasi extinctus fuit in eo fomes peccati quod nulla
vehemens temptatio momordit de cetero mentem eius

Item de eodem

Idem frater albertus incidit quodam tempore in egritudinem, de qua
Crines capitis sui et supercilia funditus sunt evulsi hec generavit
in eo tantam deformitatem quod nullus cum eo voluit conversari unde tur
batus cum lacrimis petivit a domino ut de titulo huius improperii ab
solueret eum aut certe desuper terram eriperet In ipsa nocte curatus
fuit a deo, et restituti crines sic quod preterite deformitatis nullum vesti
gium appareret

Item de eodem

Accidit etiam postea quod dum idem frater albertus cum aliis fratribus
esset in exercitu contra hostes fidei, eo die quo fratres et alii religiosi
communione sacram corporis domini nostri iesu xpi sumere consueverunt:
elongavit se ab aliis et turbato corde cum lachrimis suspirans ait
O domine iesu xpe si nunc essem domi premissis multis orationibus
sumerem corpus tuum, quo dicto statim apparuit corpus domini
in forma oblate sic ministratur in altari pendens in aere non longe
ab ore suo, quod cum vidisset expavit et dixit domine ihesu xpe si oblata
hec est tuum verum corpus transeat ad me, et aperiens os suum intra

vit et cum inestimabili gaudio sumpsit illud

De temptatione cuiusdam fratris ibidem

Eodem tempore in dicto castro fuit frater Wolceramus Saxo qui
dum professionem fecisset in ordine domus theutonice et vellet
proficere de virtute in virtutem, dyabolus invidens felicitati sue
nitebatur modis quibus poterat impedire unde accidit quod dum
idem frater Wolceramus in prima nocte surgeret ad orandum dia
bolus apparuit ei visibiliter et hoc et iste et ille continuaverunt si
gulis noctibus per circulum unius anni sic quod diabolus in diver
sis formis apparuit ei, et variis machinationibus eum inquietavit
et ille viriliter restitit, immobilis in dei servitio perseverans. Revo
luto itaque anno cum diabolus in illusione hac non profeceret confusus
destitit et temptare amplius non audebat

De fratre Menekone magistro
terre prusshie

Frater Meneko de Quernvorde saxo, magister prusshie XIII prefuit XI.
annis quam gloriosus qualiter fuerit in officio suo, testantur facta magnifi
ca que sequuntur. Totus fuit magnanimus. audebat enim aggredi rem ar
duam quam alius timeret cogitare, unde formidabant eum, qui adversarii eius
sic quod nec munitiones nec locorum distantia ipsos a manibus sua defende
re poterant

De edificatione Castrorum ragnite
et scalowitarum

Anno domini MCCLXXXIX idem frater Meneko cupiens summo desiderio
Xanorum fines in terre prusshia angustias dilatare, cum omni potentia
pugnatorum venit in die beati georgii martiris ad terram scalowita
rum et ad laudem dei et gloriam in quodam monte supra Memelam
edificavit Castrum landeshute quod sonat in latino Custodia terre
sed nunc dicitur communiter Ragnita a fluvio vicino. et Relinquens ibi quod

defensione ipsius fratrem Bertoldum de Austria dictum Bruhave commendatorem cum xl fratribus et centum electis armigeris prefectus. non longe post edificavit Scalowitarum castrum in descensu Memele. Ut Scalowite conversi ad fidem Christi ibidem habitarent.

De fratre Bertoldo dicto Bruhave commendatore de Kunigsbergk et vita eius.

Hic frater Bertoldus postquam dicto castro Ragnitam prefuit modico tempore, fuit in commendatorem fratribus de Kungsberg ordinatus. De huius vero vita et virtutum refulgentia mira facta referuntur. Ipse enim cum se domino inspirante vellet reddere religioni, considerans illa duo scilicet paupertatem et obedientiam que ad regularem observantiam requiruntur, esse communia in religionibus et extra. sed tertium scilicet castitatem quam una [illegible], quia nemo potest esse castus nisi deus det, voluit examinare utrum fuisset ad observantiam castitatis, agressusque rem inusitatam et plenam periculo. Assumpsit enim virginem iuvenem que propter eminentiam pulchritudinis sue parem non habuit in vicinis, iacensque cum ea quasi singulis noctibus in stratu suo nudus cum nuda per annum et amplius ut ipsa per sacramentum suum postea affirmabat et integritatis sue signa ostendebat nunquam ipsam carnaliter cognovit. Mira res et stupenda Sampson fortissimus, David sanctissimus, Salomon sapientissimus mulieris blanditiis deciderunt. hic sponte consortium eius amplectens

vicit et in virtutum culmine est erectus. Nunquam ergo fortior Sampsone, sanctior David, sapientior Salomone si audeam dicere salva pace eorum utique in hoc casu.

De vastacione terre Sambiensis

Eodem anno in autumpno rex Lethowinorum cum viii milibus equitum intravit terram Sambiensem, et omnia edificia et segetes cremavit paucos christianos occidit et mediam partem destruxit quia fratres adventum suum longo tempore presciverunt. Et cum sic pertransisset dictam terram a fine usque ad finem fere per xiii dies iter arripuit redeundi. Non tamen sine suorum gravi interitu quia preter alios multos occisos frater Henricus de Dobin cum quibusdam armigeris lxxx Lethowinos interfecit

De impugnacione castri Colayne

Anno domini MCCLxxxx in die beati Georgii martiris frater Meneko magister cum quingentis equitibus et duobus milibus peditum castrum Colayne viriliter impugnavit. In hoc castro fuit Surmicus capitaneus et erant cum eo lxx viri bellicosi, qui viriliter fratribus restiterunt tandem omnes castrenses preter xii fuerunt letaliter vulnerati sic quod sanguis de menyis fluxit sicut aqua pluvie inundantis et cum esset circa crepusculum quingenti equites fratrum qui inter terram Lethowie et dictum castrum erant ad custodiam deputati fatigati ex longa expectatione reversi cum magno strepitu et fragore terruerunt communem populum qui estimans eos esse inimicos fugit ad naves

fres aut licet ad hoc sepius intererit no poterat
ipsos aliqualiter revocare tn̄ a dicta impugnatiōe cessauerūt
¶ Surminus autem capitaneus nō longe postea dictum castrū
desolatum reliquit. Intrans per desertum potentia q̄ magis impug
natiōm fratrū ī aliquo castro de cetero expectaret

De morte fr̄is Erneconis
commendatoris de
Ragaunita

Eodem anno circa ascensiōne dn̄i fr̄ Erneko comēdator de
Ragauita ad mādatum mgr̄i profectus ē nauigio versus le
thowiam volens aliquas nouitates experiri & erant cum eo fr̄
Ioannes de Wienna & xxv. armigeri ¶ Et cum transiret
castrum Colaynam p̄dictum Surminus castellanus ibidem voca
tis ad se castrensibus tractauit cū eis quomodo posset fr̄es
decipere & p̄positis multis deceptiōnis modis, tandem omnium ī
hoc resedit consilium ut unus ex eis qui linguam sciret polonicam
indutis vestibus mulieribus staret ad litus Memele dum transi
ret & rogaret ut eā ad nauē assumeret & a captiuitate infideliū
liberaret ¶ Vn̄ quidā lethowinus Nodam nomine uir ī armis
strenuus, qui tum postea conversus ad fidem xp̄i in ea feliciter
obdormiuit assumptis sibi lx. viris ad dictum negotiū peragēdū,
veniēs ad locum aptum ordinauit quod ille vestitus veste mulieri
sedit in littore alii latitabat ī nemore ¶ Non longe post comē
dator peracto negotio suo, dum appropinquaret ille miser tradi
tor cepit voce flebili clamare & petere, ut eū ad naue sume
ret & animā suam xp̄i sanguine redemptam a servitute diabo
li liberaret ¶ Quo audito dict fr̄ Erneko misertus sui accessit

ad litus statim ille rapiēs nauē
firmiter tenuit & vocatis sociis su
is irruerunt in eos & om̄s occiderunt

De occisione xxv. lethowino
rum per fr̄es de
Ragaunita

Ex hoc euētu lethowini magnam
audaciam sumpserunt, sic q̄ in crastina
ciuitatis beati Ioannis baptiste p̄x
imo sequenti de confinio castri Oukaim.
xxxvi viri egredientes ausi fuerunt
contra fr̄es de ragaunita sua latrocinia
exercere, qui dum appropinquaret, mi
tentes sortem secundum ritum eorum
compertum fuit, q̄ eis prospere succe
dere nō deberet. Vn̄ statim iter redeū
di sunt aggressi ¶ fratres vero de
ragaunita turbati de euentu suorū,
futurum periculum p̄cauētes miserūt
exploratores qui vias custodirēt, quorum
unus cum festinatiōe reuersus ait, se p̄
dictos latrunculos vidisse ¶ Vn̄ fr̄ Lo
dowicus de libencele & fr̄ Marquar
dus de rencbnige cū duobus fr̄ibus &
xxvi. armigeris sequuti, inuaserunt eos
in quodam campo, & xxv. ex eis occi
derunt

De morte fere quingento
rum lethowino
rum.

¶ Anno dn̄i M CC lxxxv
Conradus sacerdos de ali
mania transiit ad terrā
lethowie ad conuertendū
gentes ibidem. qui cum
moram fecisset per duos
annos ibi, lethowini ipm̄
interfecerunt ¶ In loco
aūt ubi interfectus fuit, pos
tea candele ardetes se
pius sunt visae

¶ Anno dn̄i MCClxxx
viii. Nicolaus papa iiij.
de ordine fratrum mino
rum & rudolphus rex ro
manorū regnauerūt
¶ huius ip̄e anno po
terpolis ē destructa cap
tis xp̄ianis inibi exeū
tibus & occisis ¶ Hoc
tempore ī almania ī dy
ocesi leodiensi ī villa q̄
dr̄ Erkel q̄dam puella
incepit viuere sine cibo &
potu & sic ultra xxx. ā
nos uixit ¶ plebanus dc̄e
ville optulit ei oblatam
nō consecratam, die q̄ co
sueuit corpus dn̄i sumere

qui dicitur

Eodem anno & tempore sesbuto lethowi cum quingentis viris viris preelectis intrauit poloniam, & pter multa mala que ibidem gessit, duxit secum tam homi[num] quam iumentorum magnam predam ¶ Iste sesbuto ... cum infidelibus occulte ut dilexit fres ... antequam exiret cum isto exercitu p[ro]uocauit eos. Unde magister fratrem henricum Zutswert & xxix fres cum MCC viris misit post eos cursum qui venientes in solitudine inter duos fluuios s[cilicet] lukani & naram per octo dies ipos cum magno tedio & defectu victualium expectabant ¶ Tandem dum reuertentes esset in uno primus lethowinus ... forte clamauit, ve nobis male nobis ... quam capitaneus increpauit ut taceret ille autem non cessauit, ... clamare quousque fres cum suis de insidiis erumpentes insilierent in eos, & cum ex ipis ... alii fugerunt & in solitudini ne quidam pre tristitia se suspenderant, reliqui siti & fame afflicti moriebatur sic quod pauci sine mortis periculo euaserat

De consolacione fratrum & confederatione

Eo tempore antequam idem exercitus fratrum contra ... rediret, fr Meneko magister cum quibusdam preceptoribus sedit sollicitus de exercitu premisso, qua longa mora

que non potuit tegi et sic resumpta illa dedit ei hostiam consecratam, quam statim deglutiuit propter quod ibi materiale non posset sumere nullo modo ¶ Hoc tempore fuit collectus apud Coloniam agrippina circa villam Wurinie in quo Iohannes dux brabantie optinuit uictoriam contra fratrem sifridum de rukel archiepiscopum colonensem, & pter commune populum ex utraque parte mille & CCC nobiles ceciderunt interfecti ¶ Anno domini MCCXC In die potentiane virginis in xiii Kalendas Iunii ciuitas achonensis a soldano destructa est captis & occisis xianis infinitis ¶ Nota quod circa annum domini sexte tesimum

contraxerat ultra tempore debitum redeundi turbatusque de morte ... commendatoris de ragamita & suorum ¶ Et dum sic tristes con-ferret admuuce, uenit nuncius qui dixit quod fres de ragamita xxv. latrunculos occidissent ¶ Adhuc illo loquente intrauit secundus qui cum uictoria redire fres exercitum affirmabat ¶ Vix iste uerba finierat & superuenit tertius qui quendam principem qui voluit ut communiter referebatur sibi prussiae terra electis fratribus subiugare mortuum nunciauit ¶ Gauisi sunt ergo magister & fres gaudio magno in immensas gratias deo qui consolatur suos in omni tribulatione de tot beneficiis referebat ¶ Ecce quomodo iusto dei iudicio mundus qui ante gaudebat turbatur & fratrum tristitia in gaudium est conuersa

De conuersatione cas[tr]e Colonie & desolatione territorii Sittaugie de

Anno domini MCCXCI circa purificatione beatae marie fr bartoldus bruhauen commendator de kunigsbergk & plures fres

eo tempore quo macho metus mouebatur Eraklius imperator in bello protectus contra cosdroe regem persarum deuicit & partem ligni domini quam de templo domini tulerat reportauit ecclesie dei & terram sanctam quam destruxerat reparauit

De statu terre Sancte

Non longe post recessum Eraclii imperatoris de terra sancta, quidam nomine homar princeps arabum qui tertius successor successor fuit regni machometi terram sanctam ingressus hostiliter occupauit, & sic xpianis in ciuitate sanctam Ierusalem & in partibus adiacentibus commorantes per ...xx. annos presidebat magister durissimum infidelium & crudelium dnorum

tum mille & quigentis uiris trasseutes
castrum Colaynam & iuenietes ipm uacu
um combusserunt ¶ Quo facto pcede
tes territorium Jungede rapina & ice
dio molestabat, Ita q, pter alia dap
na septingeti capti sunt homines ifide
lium & occisi.

De edificatione castri
Jungede & destruc
tione castri
mederabe

Eodem anno i festo pasce lethovini
edificauerunt in eodem territorio Iu
mgede castrum uocates ipm eode noie,
Quod fr bertoldus comedator pdictus
intelligens cu mille uiris de sambia ac
cedens, dictam edificatom uoluit im
pedire, sed no ualuit p multitudine
ifidelium resistente, & ne oio inuanu la
borassent, fres diuerterut iter suum
uersus castrum mederaba, de quo xpi
fideles multa icomoda passi fuerunt,
& expugnates illud potenter captis & oc
cisis omnibus ignis incedio funditus cre
mauerunt

De mirabili conversione
cuiusdam

¶ Tandem dns
cu diu iratus fuis
set recordatus mi
sericordie sue ui
des afflictom po
puli sui, cuidam
pauperi & religio
so homini de reg
no ~~almania~~ francie,
in ambiesi episcopatu
uita heremiticam
agenti qui dicebatur
petrus heremita ispi
rauit, ut sepulcrum
dni & loca terre
sancte uisitaret ¶
Qui cu uenisset ad
sanctam ciuitatem
uides loca sancta
ab impiis irreuereter
tractari, uirum etia
uenerabilem symeo
nem ciuitatis patri
archa cu(m) cu sub
ditis suis tamquam
uile mancipiu cu oi
abiectoe i innimeris
oppssionibus affligi

Hoc tempore in Castro Mergenburgk
fuit fr gerardus qui cu adhuc esset secu
laris erat de familia illustris principis Mar
chionis de brandenburgk & ualde peritus
in arte carpentariorum quatum ad instrume
ta bellica facieda quedum talia instrume
ta ~~bellica facienda~~ quibus & castra & ciuita
tes destructe fuerunt multa fecisset ¶ ac
cidit quadam nocte dum adhuc i lecto ia
cens uigilaret q, clausis ianuis uenerunt
iiii uiri portates iiii candelas ardetes, ac
cusantes eu i multis terminibus & dicebat
q, nisi infra tertium terminu uitam suam eme
daret, sn dubio filius esset mortis & i signu
euidetes huius facti, posuerunt super eum ues
tem albam sic solet poni sup funera mor
tuoru ¶ De quo ille miro modo perteritus
uenit ad terram prussie, duces secu ueste
illam & facta professione i ordine domus teu
thonice uitam sanctam inchoas feliciter co
summauit

De depredatione territorium
pastonie & gesonie

Eodem tempore fr Meneko magr nec diu
sacratus i comodo lethovinorum, cu cetum
fribus, & magna potetia equitu territoria
gesonie, & pastonie hostiliter e ingressus max
imo icedio deuastando paucos homines cepit

sicut erat uir sanctus
& ualde copatiens &
super afflictos pia
gestas uiscera, cepit
dolere uehementer &
contristari & uariis mo
dis secu anxius cogi
tare si quo modo pos
set afflictis subueni
re ¶ Cum autem q,
dam nocte in eccia
dnice resurrectionis
i orationibus dno
supplicas pnoctaret,
logo uigiliaru labore
fatigatus, supra pa
uimetum ecce incipe
ret paululum obdormire
dns nr iesus xpc ap
paruit ei i somnis,
iniunges ei legatom
ad dominu papam &
ad principes occide
tales pro liberatoe
terre sancte ¶ ipe
uero diuina reuela
tioe cofortatus, &
zelo caritatis

& interfecit & p̄datam modicā rapuit
¶ In recessu sequuti fuerunt lethowini & sepius invaserunt fr̄es ¶ In hac pugna lesbuto qui an̄ festum fuit amicus nūc hostis, irruit ī fr̄em henricū Zutfuert & eius dextrarium & eius dextrariū vulneravit de quo fr̄ henricus commotus ipm̄ latea pforavit sed lesbuto sentiēs sibi mortis angustias iminere nō valēs se vertere, sed iterū percutiēs cū gladio dicti fr̄is henrici digitum amputavit

De vastatione territorij Oykaini

Circa festum beatorū petri & pauli apostolorum eiusdem anni fr̄ henricus Zutswert p̄dictus comēdator de balga cū .xx. fr̄ibus & mille quingentis viris equitavit versus castrum sumgedū & ordinatis insidijs, fr̄es de ragamta cum suis armigeris erecto vexillo processerunt ad dictum castrum in quo tūc multi hospites fuerunt, qui ex hoc multū indignati, armata manu ipos hostiliter sequebantur, sed fr̄es magnam stragem fecissent ī eis si minus mature suas īsidias nō rupisset ¶ Quo facto fr̄es cū suo exercitu recedentes in quodam loco p temptus dilig

sucessus cum literis p̄dictae patriarchae someonis & aliorum fidelium ierosolimam comoratiū, primo dn̄m papā urbanū secūdū petijt a quo benigne susceptus ytaliam transcurrēs & alpes trāsiens ta principes orietales quā occidetales, quam in fervore populum sollicite amovendo, & varijs exhortationibus sic erat vir prudēs & potēs ī opere & sermone multorū animos ad suscipiedum peregrinationis ierosolime laborē īclinavit dn̄o cooperāte & legati sui sermonibus copiosam grām largiēte ¶ Non multo tempore post dn̄s papa urbanus p̄dcm

quieverūt, & post multos tractatus habitos placuit omnibus quatenus nullus ma nui vacua nō rediret. ¶ Unanimiter territorium castri Oukaym devastaverunt illud incedio & rapina ¶ Captis q̄ & occisis pluribus hominibus cū magno spolio redierunt ¶ Sed quia equites huius territorij prudē fuerunt, ad clamorem ad, quā fr̄es circa castrum sumgedam excitaverāt: solum pedites sequ bātur eos, occupātes viā in quadā silva, quam fr̄es celeriter pertranseuntes, ī q̄dā campi planitie ipos incidētes .xij. occiderūt, alij ī fugam conversi nō audebāt postea comparare

De depredatione terrae polonicae.

Pucuwerius rex lethowiae ī hoc āno filium suum withenū cū maximo exercitū misit versus poloniā, ad terrā bristensē, & post multa dampna ibidē facta occisione & captiōe hominū incēdio & rapina: Casemerus & lothoto duces polonie anxij de salute suorū, supplicaverunt fr̄i Menekem magistro prussiae p subsidio, qui cū magno exercitū veniēs dū dictos infideles inveperet. impugnare p̄fati duces

petrum ī gallias sequutus convocato concilio generali calamitates & oppssiones fidelium in terra sancta comorantiū, & tam dn̄icū sepulcrum quā alia sancta loca ab immūdis canibus conculcata & prophanata diligenter exposuit, omnibus quos sp̄us sanctus ad ultionē iniuriarū crucifixi, & ad terē sctē liberatiom̄ īcitaret in remissione om̄i peccatorum cū sanctā & placitam peregnatom̄ iniungens ¶ Semē autem verbi dei cecidit in terram bonā & fertilē & fecit fructū multum sic q multi ep̄i, p̄lati eccīarū, principes duces comites, barones & nobiles

tu̅ omnibus suis polonis terga uerteru̅t
quo uiso fr̄es perterriti no̅ habe̅tes pote̅
tiam resistendi tantæ multitudi̅ni re
cesseru̅t etiam sed no̅ si̅ magno pericu
lo suoru̅ quia multi fr̄es & alij xp̄isi
deles fueru̅t grauiter uulnerati uix
honestæ possent a dicto certamine de
clinare

De mirabili liberatione
fratrum ac aliorum
exercitus

Anno dn̄i MCCXCII. mg̅r sollicitas
circa custodiam sibi officium & i̅fideliu̅
destructionem, co̅gregato magno exercitu
fratrum & armatoru̅ uenit ad terminos
lethowinoru̅ ¶ Ubi quidam pruthenus
accessit ad fr̄em henricu̅ Zutswertdi
ce̅s tractatus est tu̅ & fr̄es tui si moraue
ritis terram lethowinoru̅, ipsi co̅gregati
expectant uos nec aliquis ex uobis po
terit euadere mortem si reuersi fueritis
uia in reditu uos oratet, Respondit fr̄ he
nricus si hita se habet, consule nobis qu̅ tu
tius sit agendum, Cui ille Redite ad par
tes uestras armati, si forte defe̅sione uestram
timeant, & a co̅cepta malitia resipiscant
¶ hoc facto fr̄ henricus mg̅ro hec o̅ia

& alij signo salutifere
crucis humeris suis
affixo sese uoto pere
grinationis dn̄o obliga
ru̅t ¶ Anno q̊ dn̄i
MCXVI. p̄dictus pe
trus cu̅ cruce signatis
& multitudini copiosa
theutonicoru̅ mare
transiens helespontu̅
ciuitate q̅ hodie brat
hiu̅ sancti georgij di
citur urbem etia̅ an
thiochenam & ciuitate̅
sanctam ierusalem ¶
Et procedente tempo
re p̄ alios peregrinos
aduenie̅tes infinitas &
quasi inexpugnabiles
ciuitates & castra ce
perunt, de manibus
i̅fidelium liberantes
¶ Sic q̄ i ciuitate
sancta ierusalem pri
archa fuerat i̅stitu
tus, qui sub se habuit
mj͛ archieps .s. ty
rense cu̅ iiij. suffraga
neis cesariensem cu̅

reuelauit qui de co̅silio fr̄m mi
sit exploratores ad terra̅ letho
uiæ qui reuersi i̅ueneru̅t p̄mis
sa omnia uera esse, Unde mg̅r mis
sit p̄ronizari ut o̅s i reditu ar
mati incederet, & misit occulte, &
successiue pro hys qui auctores
huius traditionis fuera̅t principa
les, & comisit singulos fr̄ibus q̄
ipsos ne euaderet custodiret ¶
Sed dum uideret co̅munis popu
lus, q̄ principales huius sceleris
essent co̅tinue cu̅ fr̄ibus i comi
tiua, me̅sa & alys solatijs, timuit
ualde & estima̅s sua̅ malitia̅ de
tectam, nihil mali audebat i fr̄es
ulterius machinare, sic q̄ fr̄es
salui dei gratia sunt reuersi ¶
Ecce quomodo angustiæ fr̄ibus
era̅t undiq̄ sed deus qui i se
spera̅tes no̅ derelinquit, ipsos de
huiusmodi co̅ncionibus miseri
corditer liberauit

De translatione mitolle
(?) terre polo
uiæ & rege
& capite

uno, Nazarenu̅ cu̅ uno
& Petracensem cu̅ uno
suffraganeo ¶ Ecclesie
collegiate monasteria re
gularium, Cenobia monach
orum. Oratoria heremi
tarum. claustra sancti
monialiu̅ fuera̅t multe
nimis ¶ Rex fuit ie
rusalem qui sub se habuit
multos principes, comites,
& duces ¶ Ecce quis enu̅
merare sufficeret mira &
magna opera dn̄i exq̄si
ta i o̅s uoluntates eius
q̄ in materia̅ laudis sue
& i usum nr̄is ore crea
uit uidit deus cu̅cta q̄
fecerat & era̅t ualde bo
na & nihil odit eoru̅ q̄
fecit ¶ Solum peccatum
q̄ nihil ē, odit p̄sequi
tur & destruit Unde cu̅
sex diebus solo uerbo cu̅c
ta creauit annis plus qua̅
xxxiij. ad destruendum
peccatu̅ i mu̅do laborauit

mulcorum rurhum
xixanorum

Eodem anno uithenus filius regis
lethowie cu octingentis uiris itrauit
terram polonie, & i die pentecostes
dum i ecclesia lnatzensi canonici
& ministri altaris & alij clerici
cu solempni ornatu esset in proces
sione: irruit hostiliter i eos & i ecca
.iiii. homines xpianos trucidauit
clericos & platos quos uoluit cap
tiuos secum duxit, omne ornatum
calices & alia uasa ecclesie ad illi
citum usum perthrahebat. & i co
temptu dei eciam cu sacramentis
redigit i fauilla depopulataque ter
ra circumadiacente factaque maxima
strage in populo dei tanta multitu
dine deduxit captiu~~ate~~ q cuius
lethowinis i diuisione cesserunt
xx homines xani ¶ Quo facto du
vecederet Casemirus dux polonie
doles de suoru interitu cu mille &
octingetis uiris sequutus e eos q
dum perciperet bonislaus dux maso
uie nescio quo ductus spu treugas
inter xanos & ifideles ad certum

Hoc solum e q
ei displicet q
oculos magestatis
sue offendit q ipm
mite & suaue no
bis asperum red
dit hoc e q de a
gelo diabolum fe
cit, de amico inimi
cu, de libero seruu
de incorrupto mor
talem & corruptu
de beato miseru
& de ciue exule
& eiectum de fi
lijs dei filios dia
boli, hoc e q nusq
impunitu relinquit
¶ Vn peccatis i
proru hominu ex
igentibus, q terra
sanctam multis mo
dis scelenbus sor
dicabat ipm pro
uocantibus conuer
sus e in crudele
qui natura benig
nus e & suauis

terminu ordinauit itra quas dum poloni inchil timetes
diuersis orijs uacaret lethowini rupto treugaru fede
re irruerunt i eos & casemiru duce & totum populum
peremerunt pter unum militem qui euasit solus, ut hec ali
is nunciaret

De mirabili euasione xpifide
lium de manibus
infidelium

Hoc anno circa festum beati Iacobi aplı fr Conradus
stango Comedator de ragamta cu paucis fribus & ar
migeris iuit uersus castrum Iung+dam, pmittes nuntiu
ut inuestigaret statum castrensiu qui cum festinacione re
uersus ait totum campum & castrum cu suburbio pug
natorum potentia plenu esse ¶ Hoc audito fres & alij
consternati mente dixerunt q euadere ipsos no possumus, q
ergo faciemus Rndet comendator confortans eos uerbis Iu
de machabei dixit facile e coludere multos i manu pau
coru & no est differetia in cospectu dei celi liberare i
multis aut in paucis quia no in multitudine exercitus uicto
ria sed de celo fortitudo e Inuadeamus ergo eos uiriliter
& dominus liberabit nos quod cosiliu placuit omnibus ¶ Vn
signates se signo sancte crucis, trauseuntes dictu exercitum
lethowinoru plures interfecerunt, aliquos letaliter uulnera
uerunt, ceteris i fugam couersis fres cu suis sani & inco
lumes redierunt ¶ Ecce quomodo unus persequebatur
mille & duo fugabant .x. milia none ideo quia deus suus

uendidit eos & dominus conclusit eos, vtique Tu es ergo deus qui facis mirabilia magna solus iesu criste qui es benedictus in secula seculorum

De expugnatione castri

Castri Twngede:

Anno domini MCCXCIII tempore hyemali magister nec sibi nec suis parcens, nec laboribus, nec expensis, sed semper intentus ad exaltationem fidei & fidelium, congregata omni potentia exercitus sui uenit ad castrum Twngededa & hostiliter impugnauit occisis pluribus, duo suburbia dicti castro unum in monte aliud in ualle redegit in fauillam.

De impugnatione castri

Scalowitarum

De hoc exercitu fugit occulte quidam armiger de ragamta, natus de terra barthensi filius perditionis, qui ueniens ad regem lethowinorum obligauit se sub pena capitis sui tradere ipsi castrum Scalowitarum. Cuius uerbis rex autem credulitatem adhibens dedit ei exercitum eadem hyeme. Qui uenientes prope dictum castrum fratrem lodowicum dictum osse interfecerunt, deinde cum occulte uenirent usque ad portam frater Conradus & frater albertus de magagine cum suis armigeris licet paucis audientes strepitum exercitus opposuerunt se uiriliter, & habito longo altercationis bello tandem uix castrum ab impugnatione infidelium defenderunt. Non tamen sine lesione plurium utriusque partis lethowini autem uidentes quod amplius agere non possent combusto suburbio recesserunt

De preiudiciorum combustione

Castrorum Twngede

& pisle

Eodem anno in die beati Iacobi apostoli, frater Meneko magister nec labore uictus, nec morte uincendus, qui nec morti timuit nec uiuere recusauit, congregata magna potentia equitum ab castra lethowinorum scilicet Twngedam & pistam fortiter impugnauit & occisis & uulneratis aliquibus utriusque partis cum amplius agere non posset suburbia utriusque castri funditus concremauit

De uastatione territoriorum

pastowie & geso

uie

Anno domini MCCXCIII tempore hyemali, magister de salute fidelium sollicitus, cum potentia exercitus sui uolens inuadere territorium Erogel, dissuasum fuit ei unde diuisit exercitum in duas partes sic quod fratres de ragamta cum sambitis intrauerunt territorium pastouie, alia pars processit contra territorium Gesouie, utrumque molestantes grauiter per incendium, sic quod occisis & captis centum hominibus cum preda maxima sunt reuersi

De euentu mirabili in

hoc bello

Notandum quod quando mouetur bellum exercitus diuiditur in diuersas uias ut possit ordinate & sine pressura procedere tamen sepe contigit ex uario euentu, quod pretermissa debita ordinatione co,

uenit in glacie centum equites uel .cc. uel mille ad unum locum
qualiter ac glacies tam graue onus possit sustinere sine frac
tura nescio deus scit ¶ Unde in multis bellis hyemalibus & max
ime in isto de quo iam dictum est, posset mira res & admiratione
digna considerari, si quis uellet diligentius intueri ¶ Quia ex
euentus esse in fine hyemis quando glacies solis calore superueni
ente supra, & aque fluxu infra consumitur in media nocte ex
ercitus transiuit glaciem Memele, & dum transisset sine omni peri
culo, dissoluta fuit & confracta, sic quod mane facto non appare
bant uestigia glaciei ¶ Quis hec facere poterat, nisi ille
solus qui imperauit mari, ut tamquam murus staret a dex
tris & a sinistris & sicco pede israeliticus populus pertransiret

De depredatione Castrensium
de pesta

Hoc eciam tempore fr. th. de Esbech fr. otto de bergo &
fr. otto de cedelicze cum .ccc. uiris missi ad custodiam
castri ragamite, assumptis sibi fratribus & armigeris ibidem,
profecti sunt ante castrum pestam & totum gregem pecorum
reteperunt occisis multis infidelibus .lx. homines captos de
duxerunt

De Subuersione Castri ducis
Masouie quod
dicitur Wis
na

Eodem anno bonislaus dux masouie, dei timore postpo
sito, in contemptum dei, & xpifidelium preiudicium non modicum
& grauamen, hostes fidei lethowinos in castro suo Wisna

sepius hospitauit admittens quod terram prusthie & polonie
depredarent, nec de hoc desistere uoluit licet plunes
salubriter moneretur ¶ Unde fr. Meneko magister animaduer
tens quod error cui non resistitur approbatur, & quod non caret occulte
societatis scrupulo qui manifesto facinori desinit obuiare con
gregata multitudine pugnatorum dictum castrum expugnans
funditus extirpauit

De fre lodowico de liberzc
le & bello eiusdem contra
lethowinos

Eodem tempore fr. lodowicus de libenzele fuit comen
dator de ragamita, qui cum suis fratribus & armigeris mul
ta bella gloriose gessit contra lethowinos & Nauale bellum
multiplex habuit, unum uersus ainstechiam terram regis letho
wie, in qua uillam dictam romene que secundum ritus eorum
sacra fuit: combussit captis omnibus & occisis: ubi fr. Conradus
dictus tuschevelt occisus fuit ¶ Alia bella habuit contra ter
ritorium saimethie dictum graudam uir pomtis insidijs &
paucis depredantibus ipum: omnes equites sequentes preter sex inter
fecit, & in hoc bello hij de pogrстранда adeo debilitati fuerunt
quod multis annis non poterant in equitibus resumere uires primas
¶ Item processit contra territorium dictum Wayken ubi per
insidias multos nobiles interfecit ¶ Non posset ad plenum
scribi quanta bella gesserit contra eos sed ut breuiter conclu
dam adeo infestus fuit eis, quod infra sex annos quibus dicto
castro prefuit coegit omnes lethowinos qui supra litus Memele

habitabant, a fluvio Xare usqz ad terram Lamotinā, et pace cum xrianis haberent sub hijs pactis, ut certum censum annis singulis darent ei ¶ Ecce mira res quantatumqz mala fecit eis tum diligebant eum in tantum, ut etiam nobiles p quos Samethia tunc regebatur, populum comunē cōtra regem lethowinorum provocarent sic q̄ pluribus vicibus convenerūt cōtra regem ad bellū ubi aliqn̄ in uno cōflictu centum uel cc. uel plures ex utraqz parte caderent interfecti ¶ Nec unqn̄ temporibus suis rex lethowie ad Samethis poterat cōtor dare, ut simul in bello procederet cōtra frēs.

De morte frīs . th . de Esbech
& aliorum fratrum &
plurium christia
norum & infi
delium

Anno . dm̄ . MCCXCV . feria sexta an̄ diem pentecostes . v . frēs & . cl . viri de Sambia & Nattangia equitaverūt versus castrum Garthem & dum appropinquarent placuit eis, ut remissis equis navigio Memelam descenderent, ubi ī littore quadam villa lethowinorū occisis & captis pluribus hominibus, depredata iterum processerūt ¶ Sed īfideles hoc videntes armata manu occurrerūt eis, & inito navali bello fr . th . de Esbeth & quidam fr̄ dictus de Venige mortuī ceciderunt, de lethowinis aūt . lxx . viri ī armis strenuī sunt occisi ¶ hoc facto frēs iterum . processerūt usqz circa castrum Iunigedā, ubi dū naves propter defectum aquarū

stantes in arena procedere nō valerent, infideles supervenientes frēm henemannū dictum Knit & frēm dictum List & XX . v . viros interfecerunt alij cooperante domino evaserunt ¶ Iste fr . th . de Esbeth mortem suam pdixit frī Conrado ruffo qui ei voluit dextrariū suum accomodare ad eum reciperet, dicēs sufficit mihi ī equo meo quia vivum me amodo nō videbis

De perdicione equorum fratrum de
Ragnita & exustione
suburbiorum
castri Ragnite
& Scalo
witarum

Eodem anno circa an̄ nativitatem beati Iohannis babtiste, lethowini occulte & improvise venientes ad īsulam sub castro Ragnita sitam, oēs equos frm̄ & pecora receperunt ¶ Et post in autumpno proximo similiter castri s . Ragnite & Scalowitarum suburbia destruxerunt

De edificacione castri Wisne
& destructione eius

Hoc anno bonislaus dux Masovie de quo dictum ē, dolens de subversione castri sui Wisne assumpto sibi lethowinorū adiutorio reedificavit illud ¶ Quod cum perciperet mgr̄ turbatus ultra modū, timuit n . sibi & suis fidei & fidelibus iterum

noua pericula suboriri : demadauit omnibus
sibi subiectis a maiore usque ad minimum
ut ad bellum se pararet, si quomodo posset
edificatonem huiusmodi impedire ¶ Sed tan
quam frm exercitus conueniret & dispersus
e in diuersis locis Nattangi diabolico spu
instigante consuetam maliciam innouantes i
obprobrium iesu xpi aposthasie uicium iteru
commiserunt quandam dictum sabinum in du
cem exercitus eligentes ¶ Principales &
capitanei huius sceleris fuerunt Cauwma,
Stanto, Tринта, Missmo & plures alij quo
rum memoria transeat i obliuione perpetuam,
qui ad perpetrandam huiusmodi maliciam
sic se ordinauerunt, quod stanto pdictus cu
quibusdam suis complicibus occulte & frau
dulenter intrauit castrum barthenstein, &
fratrem Rudolphum dictum Bodemer &
frem fridericum de libencele cum eorum fami
lia captiuauit. Sed Missmo cum uiris de
territorio Sclunien, equos fratrum de kan,
ingsbergk depdauit, Ceteri discurrentes
per terram uiros theutonicos occidentes mu
lieres & paruulos eorum ceperunt, ecclesias &
eccle sacramentis & ministris magistam ueretu
diam facientes ¶ Sed deus qui se credentes
populos nullis sinit concuti terroribus sed sua

Vn facti sunt in de
risum auctoris suis &
inimici eorum sabsanna
uerunt eos. Cytha
ra eorum uersa e i luc
tum, & fortitudo eo
rum redacta e i fa
uillam, facta e qua
si uidua dna gentium
principes prouinciarum
facta e sub tributo,
adeo em conclusit
dns i gladio popu
lum suu & heredi
tatem suam spreuit,
adeo facti sunt ini
mici eorum in capi
te & ipi in cauda,
quod non solum terram
promissionis, sed
omnes fere regiones,
ciuitates, & muni
tiones ab introitu
terre egipti usque me
sopotamiam itinere,
plusquam uiginti
dierum i miti eorum
uidentes abstulerunt

pietate concessa pace xpianorum fines
ab omni hoste facit securus quorundam
in hac aposthasia corda diuinitus illus
trauit qui omnia secreta huius malicie
detexerunt ¶ Quo facto commendator
de kaunigsbergk cum exercitu suo re
dijt festinus de territorio Wohesdorph
uolens rebellionem Nattangie castigare
quod cum pciperet uiri de territorio Sclu
men pma dicti retulerunt equos frm
de konigsbergk obligantes se quod uellent
fidei & fribus fideliter adherere. alij
captiuos reddiderunt & sic terra Nat
tangie in pace quieuit ¶ Sed dum co
mendator de kaunigsbergk cum suo exer
citu rediret ut dictum e, Sambite & nat
tangi ruštici conspiraconem fecerunt ut om
nes suos nobiles occideret & postea
fres & xpifideles inuaderet manu forti
eligentes sibi quendam Iuuenem dictum
Naudiota filium Ioduce in ducem belli
qui illa uice non audens contra ducere
inuitus consensit sed post dies paucos
i psentia mgri & fratrum i castro
kaunigsbergk omnia secreta huius a
posthasie & principales auctores no
minatim detexit. Vn mgr & alij alte

pter alias multas ciuita
tes & municiones mariti
mas ¶ Postea multi re
ges & principes cum innume
ra multitudine armatorum
uenientes terram sanctam
recuperarunt & recupera
tam iterum pdiderunt sic
quod anno dni MCCL
incepit sensibiliter defi
cere, quousque anno eius
dem dni MCCXC ciui
tas achonensis que sola
supererat a paganis
funditus e destructa
¶ Causa destructionis
huius ciuitatis fuit
duplex ¶ Prima diuer
sitas dnorum qui in
defensione ipsius dis
cordabat ¶ Secunda
que cum signati quos
dns papa misit i subsi
dium erat sin capite &
rebelles & treugas
continue infringebant
Recommendaciones deso
lationis terre
Sancte.

dentes q impunitas scelerum incentiue
auget delinquendi omnes illos qui hu
ius detestabilis criminis reos inuenit
fecit iusto dei iudicio diuersis suppli
tijs cruciari & sic terrorem pau ret
dita e xcamis

De Raptu cuiusdam fris

Hoc tempore quidam fr in castro
Welsais i ifirmitate agonizans re
clinatus i sinu fris theodorici sacerdotis
iacens raptus fuit per longum tempus
& uidit mirabilia multa tandem reuersus
ad se ait. dne. th. pdicite mi iesu xpe
fili dei quo facto diem & hora mortis
sue ueraciter pdixit

De aduentu fris Con
radi magistri
generalis

Eo tempore quo adhuc apostasia pru
thenorum, nec dum haberet fine fr Co
radus de Wugwangen, mgr gene
ralis domus theuthonice uenit ad ter
ram prustinae, uidesq eam in nume
ris oppssam tribulationibus fres uerbis
& exhortationibus salutiferis cofortas
p dona magnifica cosolatur

Dic g tu o sancta tra
promissionis deo amabilis
& angelis sanctis uene
rabilis, & uniuerso mu
do admirabilis adeo elcta
& pelecta, nec te pntia
sua uisibiliter illustraret
& in te liberationis nre
sacramenta ministrando
genus humanu redime
ret posita e desolata
& merore cosumpta fcis
e dominus inimicus p
cipitauit omnia menia
tua dissipauit munitoes
tuas dissipauit quasi
ortum tentoriu tuum
demolitus e taberna
culum tuu obliuioni tra
didit festiuitates, & sabbatum
a opprobriu, in indignatoe
furoris regem & sacerdo
tem, oes psecutores tui
apphenderunt te inter a
gustias plorans & plorasti
in nocte & lachrime i
maxillis tuis nec e qui
cosoletur te ex omnibus
caris tuis :-

De destructione castri Kymel

Non longe post fr lodewicus de libencele cum quibusda fri
bus & .xx. uiris iuit ad inpugnadu quodda castru, sed dux
exercitus errans i uia, ptransijt & dum i reditu ad rectam
uiam rediret incrates ipm nemine, nemine in eo inuenerunt quia
populi qui i eo habitabat uidetes frm exercitum secesserunt ad
siluas, no ualetes nec uoletes iporum inpugnatones sustinere.
Combusto ergo castro fres turbati recesserunt, sed deus noles
omnino frustrari labores eoru, imo feruenti iporu desiderio
complacere: ordinauit q no longe uideret castru firmu dictu
Kymel pro cuius destructoe fres & sumptos & labores p se &
p suos sepius iterabat, licet no proficeret! q intrates uirili
ter, occisis habitatoribus, ipm apposito igne funditus cremaue
runt

De uastacione territorij
& preterea castri
Garthe

Anno dni MCCXCVI. tempore hyemali fr Sifridus de Reibergh
comedator de balga cu multis fribus & equitibus de Nattangia
profectus e uersus lethonia, & cu uenisset circa castrum gar
tha inuenit uestigia hominu recetia quos seques fr walth erus
dictus golom cu paucis armigeris oms occidit, pter unu qui fugies
uenit ad frem henricu de wedere, & ipm grauiter uulnerauit
no tn sine defesione quia fr henricus ipm letaliter plagauit ac
cepto ergo equo fris henrici idem Ruthenus recessit sed fr wal
therus seques cruoris qui de uulneribus eius manauit uestigia

inuenit eum & occidit ¶ Sequenti die fres transiuerunt glaciem
Memele & intrauerunt territorium & suburbium dicti castri Garthe
medio uexarunt & rapina, & post occisos captiuos .CC. homines
deduxerunt

Item de eodem

Eodem anno & tempore quo reges solent procedere ad bella,
rex vithenus cum multitudine copiosa lethowinorum pugnaturus
contra fres intrauit terram lyuonie, vnde fr bertoldus commendator
de kunigsbergh qui huiusmodi euentum a multo retroacto tempore
summo desiderio optauit scilicet cum ipse rex terram suam sic exiret
fratrum exercitus subintraret congregato magno exercitu
capitaneum fecit frem henricum Zutswert commendatorem de
Balga ut cum dicto exercitu procederet uersus lethowiam
dicti regis terram vastaturus qui cum uenisset iam non longe
a terra regis nostro quo ductus spiritu retrocessit inpugnans
que castrum Garthami, tantum castrensium pro treba iacula
inuenit resistentiam quod multis de xpianis grauiter uulnera
tis, infecto negotio est reuersus

De depredatione Kurtegere
Vellzamm

Post hec intrauit exercitus lethowinorum terram Colmense
& circa castrum Coluba quinque uillas despoliauit captis &
occisis ibi pluribus xianis

De discordia Ciuium de Riga
Contra fres domus
theutonice in
lyuonia

Anno dni M CC X C vij. orta est inmortalis discordia inter
Ciues Rigenses ex una ex una parte & fres domus theu
tonice ex altera que tantum inualuit quod infra annum & dimidium
fres necessitate ineuitabili compulsi nouem uicibus cum ipsis
confluxerunt, & quamuis in uno conflictu succumberet in aliis ta
men sunt diuine uirtutis auxilio prosperati ¶ Anno dni
MCCXCViij. vithenus rex lethowinorum ad uocationem
ciuium rigensium, castrum in carchusen captis iiij. fribus &
eorum familia expugnauit, & fratribus dicti castri & interfectis
& rapinis deuastatis, dum ad terram suam redire dispone
ret, fr bruno mgr terre lyuonie cum exercitu modico sequens
ipsum, kalendis Junij in littore maris iuxta fluuium trey
deram inuasit, & liberatis de manibus hostium fere tribus mi
libus xianorum, & occisis de parte infidelium octingentis rex
tandem preualuit et mgrm cum .xxij. fribus & mille quingentis
xpifidelibus interfecit ¶ Eodem anno fr Godefridus
hoeloch mgr generalis domus theutonice fuit in terra
prusthie qui frem bertoldum bruhaue commendatorem de
kunigsbergk cum multis fribus & armigeris misit ad
terram lyuonie fribus ibidem in auxilium, hij cum exercitu
fratrum de lyuonia conuenientes in die beatorum petri & pauli
apostolorum, de ciuibus rigensibus & lethowinis qui erant
in obsidione castri moledimi noui ultra iiij^{or}. milia occide
runt ¶ In hoc conflictu quidam pruthenus de sambia, sicut
legitur in libro regum de athoy, stetit & percussit inimicos
quousque deficeret manus eius, & obrigesceret gladius
in manibus eius ¶ Et ut breuiter concludam nullus posset

plene scribere quanta mala de hac dissensione fidei & fidelibus sunt exorta

De destructione oppidi Strasbergk

Hoc anno scilicet domini M CC XC VIII. de lethowia CCL viri tam improvise ir ruerunt, in die beati Michaelis in oppi dum strasbergk quod totum populum & unum sacerdotem occiderunt, mulieribus & parvulis captis & preter verecundiam quam aliis sacramentis fecerunt, unus paganus al ium babtisterium defedavit ¶ Quos frater Conradus Sactus procurator terre Colmensis cum multis fratribus & armigeris sequutus usque ad interiora deserti compre hendit, & liberatis xpianis captis, omnes in terfecit, sic quod unus non evasit qui talem eventum posset posteris nunctiare

De suburbiorum com bustione castro rum Junige de & pis ten

Eo tempore quo exercitus fratrum de prus sia adhuc esset in partibus lyvonie, frater Cuno commendator de Brandeburgh

Exhortacio terre Sancte ad xpia nos pro liberaci one eius

Audite obsecro universi populi xpiani & videte dolorem desolationis mee recordamini quid acci derit mihi Intuemini & respicite obprobrium meum apprehendite arma & scutum et exurgite in adiutorium mihi effundite frameam & con cludite adversus eos qui me persequuntur. eri pite me pauperem & desolatam & de pecca torum manibus libera te ¶ Anno domini M CC XCIIII. celestinus v. papa & adolphus de Nassow rex ro manorum regnat ¶ Anno domini M CC XC V. bonifatius octavus papa & adolphus rex

cum magno exercitu aggressus castra Iungedam & pistam, eorum suburbia igne funditus destruxit. & dum recederet su pervenit quidam frater de Ragamta nomine cum quibusdam armigeris, qui exeuntes ad pugnam contra Castrenses, coegit totum ex ercitum fratrum redire ad pluvimitos, quo certamine unus lethowinus nobilis homo occisus est & plures utriusque partis gra viter vulnerati

De fratre Lodowico de Scipe magistro terre prussie &c.

Frater Lodowicus de Scipe magister terre prussie xiiii. prefuit i. anno & mor tuus est, sepultus quiescit Colmense in ec clesia catedrali

De vastacione terre Nattangie & morte ccl cristia norum

Huius magistri tempore sexcenti viri de lethowia profecti sunt versus Natta giam, de quo exercitu frater Cuno co

romanorum regnat ¶ Anno domini M CC XCVI. bonifatius papa canonizavit lodewicum regem fra ncie ¶ Anno domini M CC XC VII. frater go defridus de hoeloth electus fuit in magistrum generalem ordinis do mus theutonice, & prefuit xiii. annis nec tam inter alios ma gistros computatur quia in xiii. anno resignavit officium suum & iterum temeraria resumpsit ¶ Anno domini M CC XC VIII. albertus dux austrie, adolphum regem romanorum occidit in bello, & successit ei in regno ¶ Anno domini M CC XCIX. bonifatius papa viii & albertus rex ro manorum regnat.

mēdator de Brandenburgk p̄miuntus,
congregatis subditis suis, cum eos p̄ dies
aliquot exp̄tasset, fatigatus tedio dimi
sit populū suū ¶ Sequēti die dictus
exercitus infideliū intravit Kattangiā,
& magnam partē eius devastās p̄ ince
diū & rapina, occidit & cepit. ccl. hoīes
x̄anos

De fratre helwico magistro
terre prusshie

Frater helwicus de goltbach thuringus
Magister t̄re prusshie. xv. p̄fuit. i. ano
& resignato offitio reversus fuit almaniā
ibiq̄ mortuus & sepultus

De ~~iii~~. lxxij. lethowinis oc
cisis in Kattowegia

Huius magistri tempore Anno d. dn̄i. MCCC.
lxxv. lethowini ī autūpno, territoriū glottowa
Warmiēsis diocesis ī provīcie ī villates, unā vil
lam ī medio destruxerūt occidētes & capiētes
quicquid ī ea inuēi repierūt ¶ Quo intellecto
fr̄ Walterus goldow socius .. comēdatoris
de Brādenburgk cū quibusdam armigeris
sequutus occupavit viā quā transire debebāt
p̄ter quā via alia propter aquā inūdatiam
nō restabat, & īsurgēs adversum eos p̄ter
tres oīs truncavit

Anno dn̄i MCCC.
tartari exeuntes a
sedibus suis invase
rūt sarracenos, &
primo ī capadotia,
deinde ī partibus
seleucie sive antio
chie Inde ī arme
nia maiori & mino
ri ab inde ī totam
terrā promissionis,
& ī damasco, & ī
gaza usq̄ ad co
finia egipti, ī quib.
omnibus regionibus
plus quā CC milia
sarracenorū occide
rūt

¶ Eodem anno fuit
annus Iubileus & do
minus bonifatius papa
dedit omnibus visita
tibus limina beatorū
petri & pauli aposto
lorū plenissimā indul
gentiā peccatorū ¶
Anno dn̄i MCCCI
Cometa apparuit
ī septembri ī oc

De vastatione territorij
Castri Oukaym

Eodem anno fr̄ henricus de dobin,
& quidā fr̄es cū ~~duce~~. CC. viris ītra
verūt territoriū Castri Oukaym, &
cōbustis sex villis, captis & occisis ho
minibus reversi sunt ¶ lethowini īse
q̄ntes ipsos sepius hostiliter invaserunt
ita q̄ utriusq̄ p̄tis plures fuerūt gra
viter vulnerati

De depredatione terre do
brinensis & occisione
lxx. lethowino
rum.

Hoc anno Wenceslaus rex bohemie fuit
in regnū polonie coronatus ¶ Et sex milia
lethowinorū ducatū dobrinēsem depopu
lauerūt, occidēdo capiēdo & q̄ igni ap
tū fuit cōburēdo, & omnia equina & alia
q̄ poloni p̄p̄ metū regis p̄dicti ad dictū du
catū duxerat deferebāt ¶ De hoc exer
citu centū viri p̄electi & p̄sumptuosi fuerūt
ausi transire fluviū Drywantze, & ī terra
Colmēsi duas villas dep̄dare quos fr̄es
cū exercitu suo sequētes cōp̄hēderunt.
& lxx. ex eis occidētes multos x̄anos
captos redemerunt ¶ Alij lethowini. xxx.

dēte ī signo scorpionis,
quod ē domus Martis
qui aliq̄n emittebat
comā ad oriētē, aliq̄n
ad meridiē ~~ad~~ & apa
ruit ī sero
¶ Hoc tempore Andre
as rex ungarie moritur
& post multas alterca
tiones īter regē bohe
mie & ducē austria
habitas Karolus mar
tellus regnū ungarie
optinuit Eodem anno
albertus rex romanorū
p̄valuit ī bello cōtra
ducē tauarie & ma
guntinū & colniēsem
archiep̄os
¶ Anno dn̄i. MCCCII.
Quidā latro devotus
cū virgini marie pe
rusij ī italia decolla
tus fuit cuius caput
ca p̄cisum de corpo
re clamavit alta vo
ce afferte mihi sacer
dotem quia beata ma
ria prout eā ī orati
onibus meis singulis

qui euaserunt, dum fugiendo uenirent ad exer
citum suum, & nunciaret que facta fuerant
eis a fratribus adeo meticulosi facti sunt & ter
riti quod nullus alium expectauit, sed cursitando
per diem & noctem multi homines & equi
perierunt plures etiam ex eis in fluuio Xare
propter fessuram nimiam sunt submersi

De mirabili facto

Hoc tempore in castro Mergenburgk fue
runt fratres henemannus & frater fridericus, qui
tantam inter se charitatem habuerant, quod unus
sine alio uiuere non uoluit neque mori. Tandem
frater henemannus lepra percussus fuit, & frater
fridericus non longe post, cadens de equo ex
pirauit, cuius mors dum in crastino fratri hene
manno nunciaretur, ait sic non erat pacta nostra,
quod ipse prius & ego postea, sed simul debe
remus ad eterna gaudia introduci, & cum
esset sine omni infirmitate preter eam quam prius habuerat
aduocans sacerdotem perceptis ecclesie sacramentis,
eodem die in domino feliciter obdormiuit

De fratre Conrado magistro
prussiae

Frater Conradus sattus magister prussiae xvi. pr.
fuit sex annis ¶ Hic multum fuit homo affabi
lis, & in omnium oculis gratiosus, ut uere

tribus fusis roga
ui non sinit me mo
ri, antequam confi
tear omnia pec
cata mea & sic
factum fuit
¶ Eodem anno in
cepit discordia in
ter bonifatium papam
ex una parte, & phi
lippum regem franciae
ex altera dicit enim
papa regnum franciae
in temporalibus & spiri
tualibus immediate
subesse sedi aposto
licae, & misit papa
rescriptum subiectio
nis cum bulla regi
franciae, asserens
dicentem contrarium
hereticum esse, quod
rescriptum lectum
fuit, & combustum
parisius in palatio
regis coram innume
ra multitudine

posset de ipso dici quod dilectus fuit
deo & hominibus ¶ Qui tantis fatiga
tus laboribus, & debilitatus infirmita
tibus, officium suum resignauit, habitansque
in castro golubo quod ipse comparauit, mortuus
est et sepultus fuit colmense in ecclesia ca
thedrali

De destructione castri
Dukaym primum

Huius magistri tempore Anno domini MCCCiiii
quidam lethowinus dictus draiko castren
sis de Oukaym doles se tam diu fraud
de diabolica deceptum, volensque ydolorum
culturam postponere dei ueri & uiui ser
uitio mancipari, secrete filium suum pinnone
misit fratri volrado commendatori de ragani
ta, supplicans humiliter & deuote ut ipsum
a gentilitatis errore & infidelium manibus
liberaret ¶ Qui commendator de consilio ma
gistri cum exercitu processit contra castrum
Oukaym, & ecce mirabilis deus in omni
bus operibus suis, cuius prouidentia hoc
tempore necessarium ordinauit. quod dum
fratres ad impugnandum dictum castrum ac
cederent: ipsa nocte uigilia & custodia
castri predicto draykoni competebat unaque

clericorum & laycorum
¶ Et rex contra papam
posuit xv. articulos
criminosus, & appella
uit ad futurum concilium
siue papam. papa tamen de
huiusmodi criminibus
rome in concilio se pur
gauit
¶ Eodem anno in me
se iulii flandrenses rebel
lauerunt contra regem fran
ciae, & conuenientes in
bello tria milia galli
corum comitum baroni
& nobilium occiderunt
¶ Anno domini MCCCiij.
bonifatius papa alber
tum regem romanorum in
imperatorem confirmat,
& eidem regnum franciae
subiecit, quod tamen cle
mens papa .v. postea
reuocauit.
¶ Eodem anno inter
gallicos & flandrenses
magna strages facta
fuit & ex utraque parte

propinquante exercitu fratrum porta castri servente aperuit, & fratres intrantes omnes preter unum scilicet filium Sudargi graviter tamen vulneratum occiderunt. Captis mulieribus & parvulis & castro cum suburbio funditus cremaverunt dictusque [illegible] usque ragnitam cum tota familia et baptizatus.

De morte fratris Guntrami & plurium lethowinorum

Wrazzert

Eodem anno frater Guntramus, homo statura pusillus, totus tamen animosus & virilis cum x armigeris sequebatur latrunculos lethowie, qui x homines & centum equos spoliaverant in districtu castri Cristburgk & cum eos in deserto invaderet, in primo congressu quidam lethowinus ipsum cum lancea vulneravit, sic quod viscera ipsius effusa fuerunt, nec tamen destitit ab incepto bello, quousque lethowini omnes essent interfecti, & tunc recedit & expiravit. Quem dum mortuum armigeri sui ad castrum Cristburgk deduceret, mulieres que per eum de manibus infidelium redempte fuerant, ipse plurimi contenderunt.

Eodem anno in principio mensis septembris, apud Anagniam in loco scilicet nativitatis sue papa bonifacius capitur totusque thesaurus ecclesie dispergitur. Statim tamen per cives civitatis liberatus romam ducitur & in sede sancti petri locatus post modicum spatium temporis expiravit.

Anno domini MCCC IIII. Benedictus papa XI. de ordine fratrum predicatorum & albertus rex romanorum regnaverunt.

Anno domini MCCC IIII. circa nativita

rebus, se vidisse duas columbas albas volantes supra corpus eius in aere, que ipso stante stabat, & procedente volabat

De depredatione terre Lubovie & lxv lethowinorum

Wmozeme

moree

Post hec quidam alii latrunculi de lethowia v. villas in terra lubovie hostiliter invaserunt, & CC. xanos aliis captis, partim occiderunt. Quos fratres de Cristburgk sequentes, cum venissent in solitudinem, consideraverunt in vestigiis eorum, quod divisissent se in duas turmas. Unde & ipsi se & suos in duas partes diviserunt, quarum una comprehendit turmam unam infidelium & occidit ex ea lxv. viros & lx xanos homines liberavit. Alia pars fratrum non invenit nisi quinque pueros xanos quos secum duxit. Postea fratres intellexerunt relatione veridica quod pauci de istis lethowinis sani redierunt, quibusdam enim submersis in via, reliquis consumptis inedia, ceteri se pre tristitia suspenderunt

De adventu fratris godefridi magistri generalis & regis.

tem eius tanta fuit aquarum inundantia, quod homines putabant se diluvio perituros ambo pontes pariter corruerunt sic quod nullum ipsorum vestigium remaneret & plura in aliis provinciis dampna fecit

Anno domini MCCC V Clemens papa V. & albertus rex romanorum imperabant

Hic papa Clemens in octava sancti martini, cum post coronationem suam descenderet

nacione officii sui & electio,
ne fris Sifridi de
Wuetgwagen.

Anno dni MCCCV. frater Godefridus
magister generalis cum l. fribus tra[n]s[i]e[n]s
prusthiam venit ad terram lyuonie & re
lictis ibi fribus in subsidium dicte terre
cum anno sequenti rediret prusthiam
in capitulo Elbingensi suum officium
resignavit licet sibi cum in theuto
niam reversus esset denuo temeraria
usurparet ¶ Qua resignatione
facta electus fuit statim ibidem fr
Sifridus de Wuetgwange in ma
gistrum generalem qui vivit versus ve
netias ad dom principalem

De fratre Henrico de
Cunce

tempore in prusthia fr He
nricus de Cunce natus de thuringia
nutritus fuit, qui cum adhuc es
set secularis mira tyrannide ex
ercuit raptor magnus & homo male

de ecclesia sancti iusti
in monte apud lugdu
num, cecidit murus &
multos oppressit, &
dux britanie qui
equum ipse duxit mor
tuus est ¶ Karolus
fr regis francie
lesus fuit valde, &
ipse papa passus est
equus .n. eius cecidit
& lapidibus obrutus
est, & corona cecidit
de capite ipsius, &
in casu perditus fuit
lapis preciosus rubinus
qui stetit in capite co
rone inestimabilis pre
cii quod omina erat in
dicativa status sui
futuri ¶ Anno dni
MCCCV. fres domus
theutonice de lyvo
nia castrum dunemu

ficus vidit quadam die in crepuscu
lo venientem ad se quendam virum e
qum nigerrimo insidentem qui dixit ei
Henrice veni mecum solus ego te ducam
ad locum ubi ducaberis pro preda mag
na. Qui consensit atque venit & ascendens
equum suum secutus est eum per multa via
rum discrimina tandem venit ad locum, ubi
equus suus ultra ire non voluit licet
calcaribus sepius pungeret. Vidit enim
equus periculum quod ipse propter noctis
tenebras videre non potuit. Ultimo dic
tus Henricus ad equum suum stimulans eum
fortiter calcaribus, procede in nomine deo
Tunc socius eius scilicet diabolus stans ex ad
verso dixit tibi quia nominasti nomen
dei, surge. si hoc non fecisses iam precipi
tatus iaceres mortuus in hac valle he
ricus perterritus mansit in eodem loco non
audens procedere aut retrocedere usque
in diem sequentem. & cum videret rupem
altissimam de qua debebat tandem in val
lem profundissimam, si equus modicum pro

de in crastino beati
Iacobi apostoli visto
episcopus titulo sunt
adepti ¶ Anno dni
MCCCVI in prusthia
in castro kunigsberg
incepit dns facere mi
racula propter reli
quias sancti hupti &
multi homines & canes
& alia iumenta a di
versis languoribus
sunt curati
¶ Anno dni MCCC
VII. Wenceslaus rex
bohemie moritur.
& filius eius in bu
da coronatur & eo
dem anno est a quodam
suo milite interfectus
& sic regnum bohemie qui
heredem non habuit, trans
latum est ad alienos, qui

cessisset, signavit se signo sancte
crucis & invocavit nomen domini et q
fuerat a tanto periculo liberatus
Vn accidit q quadam die in crepus
culo videt quandam milite sedentem
pro tribunali & multitudine popu
li circa se tamquam iudicem sedentem
diversis malitijs accusabat & addu
cebatur ad iudicium, cum iudex quereret
quod dum aperta videret, perterri
tus tacuit, tandem post multas
moras assessores rogabat iudicem
ut ei parceret, ipse enim vitam suam de
beret breviter emendare, & cum iude
x hericus promisisset se ordine do
mus theutonice intraturum omnis illa
congregatio disparuit & amplius nihil
comparuit ¶ Reversus itaque pallidus
& stupefactus ad castrum suum, uxori
sue mulieri nobili iuvenem & delicate
ista que viderat enarravit, q ei
penitenti divortium denegavit & sic diu
quasi dubius in voto complendo per tempus

rex romanorum alber
tus filium suum instituit
in ducatum regni
¶ Eodem anno hos
pitalarij ceperunt
insulam rodi in qua
habitabant turchi
& v. alias insulas
¶ Anno domini M ccc
viij. in die beatorum
philippi & iacobi
albertus rex roma
norum a iohanne du
ce dicto anlantne
pote suo occiditur.
Quia patrem datu
tus austrie abstu
lit ei licet esset
verus heres
¶ Eodem anno
in die beate ka
therine principes
almanie electores

aliquot existeret, dyabolus humani
generis inimicus, qui mille modos
nocendi habet volens ipsum a sancto suo
proposito retardare apparuit ei in sop
nis in habitu regio multa stipatus mi
litia ait, Henrice talem civitatem & ta
le castrum habeas ter, & sis miles stren
nuus & servias mihi & amplius tibi dabo
tum autem ipse cogitaret intra se q merito
deberet servire tali domino largo apa
ruit ihesus xps cum quinque vulneribus &
ait, Henrice ego sum largior illo, et
tacto vulnere lateris dixit hanc civi
tatem dabo tibi servieris mihi, q multo
melior est illa quam tibi seductor ille rex
promisit ¶ Et cum hoc iterum uxori sue
revelaret adhuc quasi obstinata ipsi in
trandi religione licentiam denegavit ¶
Vn factum est q singulis noctibus audi
vit horribilem sonum, tamquam mallei percutie
tis ad parietem, & vocem dicentem, henrice sur
ge ad oratorium quia iam fratres tui surrexe
runt ¶ Tot ergo & tantis mulier terri

henricum comitem de lut
tellenbergk in regem ro
manorum concorditer ele
gerunt -
¶ Anno domini M ccc ix
idem electus in epipha
nia aquis grani co
ronatur
¶ Anno domini M ccc xi
in epiphania eius he
ricus rex romanorum
apud mediolanum co
rona ferrea coronatur
¶ Hoc & anno tar
tari cum armenis &
gorgianis venerunt
in siriam & palestinam
& fugato soldano
ultra x. milia equi
tum occiderunt
¶ Anno domini M ccc x
xi. kalendas aprilis

bdibus uexata somis, & mirabilibus territa
uocatus non habebat ultra sancto uiri suo ppo
sito ipm resistedi sed reietta omni ptma
tia; dedit ei quatinq nellet assumedi
religione libera facultatem Obtenta sic
licetia secessit ad partes prussiae, & fac
ta professione i ordine domus theutonica,
sicut antea i seculo existes coetaneos suos
malitia precedebat, ita nuc i religione fres
ceteros uirtutibus excedebat ¶ Hic quoda
tempore du i ifirmitate graui laboraret,
uidit unu iudeu & aliu xanu i habitu
bachardoru, unu a dextris suis aliu a si
nistris states, & disputates de articulis
fidei, & dum iudeus ipm iuuisset ait,
Henrice audisti nuc quia fides tua te sal
uu facere no potest, crede ergo fide iudeo
ru. Rndit fr henricus Ego credo i deu
patre omnipotete & cetera q in simbolo aplo
ru cotinetur, & statim disparuerut

De crastatione terrae
Carsoniae

tempore henrici sexti
imperatoris ordo te
plarioru a clemete.
v. papa no p sntam
diffinita sed p puo
uisione sedis apos
tolice codempnatur
i concilio uienensi
qui fudatus fuit
Anno dni. MCXII
sub pascali papa
.ii. & henrico .v. impe
ratore

¶ Hoc anno hen
ricus .vii. rex ro
manoru i ecca
lateranensi rome
imperatore coro
natur, a deposito
ne friderici impe
ratoris secundi,
anno .lxii.

Hoc anno i hyeme fr Conradus
magister cu maximo exercitu itrauit
terra Carsoniae, & quia ductores erra
uerant i uia ifideles puiniti fuge
rut ad tuta loca, vn pter incediu
magnu q fecit i edificiis, paucos ho
mines cepit & occidit, & fixis tetoriis
ibi pernoctauit. ¶ Tandem cu trasiret
cu exercitu glacie p stagnu curoniae
se miracula res ibi apparuit, tate tenue
tudinis fuit glacies, quod eleuabatur
& deprimebatur sicut aqua i tempesta
te uento ualida agitata uadit i altu
& i bassu, vn populus nuc ascendit
glacie quasi mote postea descedit ut
i ualle, Ita tn q nullus ho ibi submer
sus fuit, dno protegete

De crastatione terrae
Lethoviae & mor
te .xv. letho
rum

Eodem anno quinquaginta viri de lechouia

¶ Anno dni MCCC.
xiii. v die mensis maii
papa clemens. v. cano
nizauit sanctum pe
tru confessore, qui fu
it papa celestinus
.v. & precepit festum
suum .xix. die me
sis Iunii obseruari
¶ Eodem anno ci
rca festum beati ge
orgii aparuit come
ta i sero .x. diebus
uertes coma ad ita
lia
¶ Eodem anno i die
bartolomei, henricus
imperator i cometatu
senensi mortuus e &
sepultus pisis .x. dies
quibus cometa aparuit
signabat x dies qui
bus imperator ifir
mabatur an morte

[illegible] tali intraverunt terram Lubouie, qui premiserunt virum unum scientem linguam polonicam, ut statum terre diligentius exploraret, qui reversus diceret quod nullus de adventu ipsorum aliquid sciret, depredaverunt multas villas, captis et occisis pluribus christianis. Cum autem recederent diviserunt se in duas turbas, ad quarum unam fratres de Cristburgk venientes interfecerunt XV lethowinos et L homines christianos de ipsorum manibus eruerunt. Reliqua turba infidelium evasit.

De terremotu in terra prussie.

Hoc eodem anno VI idus augusti hora quasi tertia fuit terremotus per totam terram prussie tribus vicibus quatiebatur terra cum edificiis, quod vix aliquis a casu se poterat retinere. Quid autem iste terremotus innaturalis significaverint in sequentibus apparebit.

De adventu peregrinorum.

suam. Hoc anno captura allecis defecit in terra prussie, quod a tempore cuius memoria non extitit ibidem habundabat.

Anno domini MCCC, XIIII kalendas martii apud carpetratum ubi tunc curia romana fuit, apparuerunt tres soles circa octavam horam, unus in oriente, in medialis duo in meridie unus naturalis, alter contra cursum nature & diu duraverunt, & quilibet suos radios emittebat. Hoc fuit signum mirum & prodigium significans mortem pape

Anno domini MCCCIIII peregrini de alimania inspirante domino inceperunt terram prussie crebro visitare, et venerunt nobiles viri dominus Wernerus comes de hombergk, adolphus de Witmel cum fratre suo & theodoricus de Elner milites cum fratre suo arnoldo & plures alii nobiles de reno.

De vastacione territoriorum Poggrande & Gardine.

Anno eodem tempore hyemali frater Eberardus de Virneburgk commendator de Kunigsberg cum duobus milibus equitum versus lethowiam est profectus. Sed hec non est sub silentio pretereundum quod frater Conradus de Lutatenhagen commendator de brandenburgk cum exercitu magno precesserat ipsum eundo versus castrum Garthe territorium, quod vastavit incendio & rapina licet autem non in[illegible] ~~profectus fuerat~~ perficeret ibi cum equites terre lethowie ad dictum territorium convenerunt. Tertio autem die post hec idem frater Eberardus cum suo exercitu sic

& post mortem eius ad modicum scisura collegii, duravit tamen ista scisura per duos annos IIII menses antequam Cardinales concordarent in electione futuri pape. Hoc idem signum simile, ut apparuit tempore mortis Iulii cesaris ut scribit comestor & post mortem facta est scisura senatus. Eodem anno XIIII kalendas maii moritur papa clemens eo die revoluto anno quo cometa incepit apparere. Hoc etiam anno XII kalendas novembris lodewicus de bavaria & fridericus dux austrie in discordia sunt electi

ordinatum fuit a magistro in provincie intravit territorium Lethowie
totum pergrandum, & maiorem partem eius destruxit per incendium &
rapinam ¶ Sed aciem fratrum cum sibi adiunctus stetit a mane
usque ad meridiem in monte ex opposito castri Iedemini ubi dux
comes de Hombergk & plures alii nobiles dignitatem milicie
susceperunt ¶ Hoc facto, cum fratrum exercitus recederet positis
insidiis quatuor [illegible]. Lethowini qui sequuti fuerant sunt occisi ¶
In hoc bello preter incendium interfecti fuerunt mille infideles &
capti.

De secunda destructione Oukaym & vastacione eiusdem

[illegible]

Eodem anno in xl. iste frater Eberardus commendator de Kunnigsbergk cum maiori exercitu quam prius venit versus castrum Oukaym, quem quidam castrensis dictus Swirtil fidei & fidelium amicus tradidit fratribus qui intrantes omne quod fuit sexus masculini interfecerunt mulieres & parvulos captos deduxerunt castrum funditus iterum destruentes ¶ Ipse autem Swirtil & tota familia sequentes fratres baptismi gratiam perceperunt ¶ Reliqua pars exercitus intravit territorium dicti castri & captis multis hominibus & occisis, rapuit quicquid in eo reperit & incendit

¶ In hoc exercitu xxx. christiani gladio ceciderunt & frater Henricus de Wolfesdorph infra indagines cecidit & totus exercitus transivit eum, adeo arta fuit via quod nullus poterat vitare nisi transiret eum, clipeum quem super se posuit cum se erigere non posset contritus fuit minuta frustra, tandem deo iuvante post transitum eorum surrexit & cum non haberet equum vidit a longe famulum sedentem in equo, & ducentem alium equum nigri coloris in manu sua, quem cum precibus aggrederetur, ut ei unum equum accomodaret ille indignatus fustibus super eum dedit ad terram iterum & iterum prostravit. Inter hec frater Henricus frenum dicti nigri equi rapuit & obtinuit, ascendens declinavit ad exercitum fratrum transiensque x. vicibus querens cuius esset equus iste niger neminem invenit, qui eum cognosceret, & dimisso equo sicut primo perdidit famulum ita & equum. Evanuerunt enim ambo quod nunquam potuit aliquis experire quo devenisset

De victoria fratrum contra regem Lethowinorum

[illegible]

Anno domini MCCCV circa assumptionem beate virginis frater Philippus de Bolandia advocatus episcopi Sambiensis & xi. fratres cum CC viris tres villas regis Lethowinorum incenderunt captis hominibus & occisis ¶ Medio tempore quo hec agerentur

rentur rex qui omnes potiores regni sui habuit tunc congregatos in quodam tractatu seu parlamento & cum hec perciperet cum mille & quingentis viris sequebatur quos fratres cum ea ad talem locum venerant ubi se sine omni periculo putabat & depositis armis cum cc. viri cum uno fratre precederet ipsi cum paucis a longe sunt sequuti exitum improvise venit meos rex cum suis & in primo congressu .. bolactus minor nepos dicti advocati cetera cum sectam Ruthen est transfuxus, quod videns advocatus commota fuerunt viscera sua, & proiecto clipeo suo ad dorsum arreptoque gladio ambabus manibus occisori nepotis sui caput uno ictu amputavit In hac pugna iiij. fratres s. duo de bolactia, frater bernardus de hoensten & frater jo. monachus & vi. viri ceciderunt interfecti. Hoc facto cc. viri qui processerant, reversi cum magno strepitu & fragore, venerunt ad locum certaminis, & tantum hostibus terrorem intulerunt, quod et omnes sui statim visis eis arma reicerent & in fugam converterentur. ex tunc fratres prosecuti peccatores in terra sua & occiderunt. xxij. potiores de regno lethowie, & de populo etiam multitudinem copiosam

De desertione Suburbij Castri Garthe

Anno domini MCCCV. frater Conradus magister, intelligens velatione veritatis, quod de lethowia & castro gartha magnus exercitus

versus polonia processisset Misit fratrem albertum de indagine & quosdam alios fratres cum cccc. viris de Sambia ad expugnandum castrum predictum Qui cum appropinquaret castro tanta intemperies aeris orta est quod unus alium vix audire potuit vel videre, & durante adhuc tempestate hac intraverunt per urbium ipsius castri, quod tunc magnum fuit & populosum ad modum civitatis & captis omnibus & occisis hominibus & combusto suburbio, cum preda tanta quantam deducere poterant sunt reversi

Item de eodem

Post reditum huius exercitus, frater eberardus commendator de kunigsbergk intellecto quod egerit sperans quod destructo suburbio castrum facilius, expugnaret Cum centum fratribus & sex milibus equitum dictum castrum garthan est aggressus Sed rex lethowie audita destructione suburbii huius castri misit peditos viros & in armis expeditos plurimos ad defensionem Unde factum est quod dum fratres castrum impugnaret castrenses ex adverso se viriliter oponentes, exierunt ad prelium quod diu inter eos duravit tandem fratres fugaverunt eos. reversi igitur ad castrum post modicam horam resumptis viribus & audacia iterum exierunt ad pugnam & hoc factum fuit pluribus vicibus ab ortu solis usque ad meridiem, quoque isti illos aliquando illi istos

aliqui isti illos represserunt ¶ In isto certamine multi de infidelibus letaliter sunt vulnerati & plures mortui ceciderunt ¶ De nostris vero fres xii. & xxx viri fuerunt vulnerati & fr hartmannus de elsterbergk telo p collū sagittatus postea expiravit

De Quodam Miraculo

Hoc tempore quidā lethowinus de Erogel captus a rege suo dum ad suggestionē cuiusdam ruthenī qui cū eo i carcere fuit vovisset deo tertiū pondus cere pro liberatiōe sua, statim cathene quibus ligatus fuit sunt confracte & ianua carceris aperta & evasit

De fre Henrico de plotz magistro terre prusschie

Fr henricus de plotzke saxo magister prusthie xvii. pfuit xii annis usq ad adventū magistri generalis qui ipm isti tuit magnū comedatorem ¶

De adventu peregrinorum

Huius magri anno primo anno videlicet dni. MCCCVII. nobiles viri dominus iohannes de spanheim Comes, adolphus de wintbimel. th. de Elner iunior & senior cū fratribus suis arnoldo & ratgero, & arnoldus Iacobus de pomerio milites de reno, &

multi alii nobiles de reno venerunt ad terra prusthie, & fuit tempore hyemali ordinatus maximus exercitus ad vindictam iniuriā crucifixi cōtra gēte lethowinorū tamē propter teneritudinē glaciei procedere nō valebat

De vastacione terre Carsovie

Fr Volz dictus wolradus comēdator de ragnita audiens q Carsowite cū exercitu profecti esset cōtra fres de Memela misit frem hildebrandū de rebergh procedere ad bellū cōtra ipos qui assumptis sibi quibusdā fribus & lxxx. viris intravit dictam terram Carsovie, & pter incendiū & rapinā deduxit secū. lxx homines captivos.

De Subversione Suburbii de Castro Putenika

Nota q hec q sequuntur de fre Volz comedatore p̄dicto in diversis annis facta sūt licet hic simul ponātur ¶ Ipse em cōgregato exercitu cū hiis qui sub ditione sua fuerāt cōstituti, navigio ascēdit fluviū Iura & pcedēs ultra ad Castrū putenickam in ortu diei occulte dormientibus castrensibus intravit suburbiū & captis & occisis

pter eos qui ad Castrū cōfugerāt vedigit ī familla

De eodem.

Eodem anno ī autūpno reedificato ia ꝓurbio ꝓdicto, cū omnia blada & segetes recondite esset ī eo, idē comendator cū suis fribus & equitibus uenit & dictum ꝓurbiū iterum cōcremauit captis & occisis omnibus qui ibidē sunt repti

De Morte lxxxv lethowinorū

Cōsuetudo ista apud lethowinos ī custodia castrorum q̄ sūt in terminis cōstituta quasi comuniter obseruatur ꝙ Rex eorū ordinat aliquos armigeros ad custodiā ali cuius castri ad terminū unius mēsis uel amplius quo cōple to recedūt & alij superueniūt ad custodiā supradictā ꝙ ānū factum ē q̄. lxxxv. viri lethowini cōpleta hebdomoda mēs suae, cū de Custodia Castri bisene debe rent recedere fr̄ fredericus de libencele ucē comēdator de vaggaruta. fr̄ albertus de ora & fr̄. th. de altenburg cū. xix. fribus & lx. uiris ipsos ī campo talsheim uirdhter sūt aggressi & oms interferemūt pter tres qui tm̄ gra uiter uulnerati euaserāt

De destructioē Caseri

Vretenicke

Post h̄ aliquot annis intermedijs, quidā lethowinus dictus spudo potēs ī castro putemcka Zelator fidei & fidelium denūciauit fr̄i uolz comendatori ꝓdicto ut cū exercitū suo adueniret, ipse .n. uellet ei trade re castrū ꝓdictum ꝙ Quo ꝑcepto idem comendator cū omnibus sibi subiectis, uenit, & illo secrete portas castri aperiēte fres cū suis intrauerūt & occisis & cap tis omnibus ipm̄ cū suburbio igne apposito funditus de struxerāt & dictus spudo cū p̄re & fribus suis totaq; familia babtismi gratiā ē adeptus

De combustione Caserorū

Schronezyte & beiter

Wate

Eodem anno ī autūpno Carsowite uidētes q̄ amplius fribus resistere nō posset relictis duobus suis castris. s. Schroneythen & ~~beiwarte~~ biuerwarte deseruerūt, que duo castra fres postea combusserūt & sic hec tria Castra usq; ī ꝑsente diem rema nēt desolata

De incursacione terre Sambiēsis

Anno dni MCCCviij. In die beati georgij Mastro & sudorgus & alij nobiles de sametia cū .v. milibus equitū circa castrum

nouu in Keria Curoniesi, intrauerunt terra sambie & territoria
porunitie & nactouie incendio uastauerunt cum Sect. m. paperet q. fres
cu maximo exercitu eos diu expectasset in noctis medio reces
serunt

De fratre Sifrido magro generali
terrae prusshie

Anno dni. MCCCIX. fr Syfridus de watgwange mgr ge
neralis XI. & tre prusthie mgr. XVIII. uenit ad terra prussie
& domu principale que a tempore destructionis ciuitatis acho
nensis fuerat apud uenetias, transtulit ad castru Mergenburg
in prussia

De dne Maria

Hoc tempore fres oppssi fuerunt multis tribulationibus Vn sta
tuit idem fr Syfridus mgr qd post singulas horas fres cleri
ci antiphona salue regina cu uersiculo i omni tribulatione &
collecta. Protege dne & layci fres unu aue Maria dicerent
obreuerentia beate uirginis, ut p eius intercessione dicta turba,
tio posset aliqualiter mitigari

De uastatione Sambiensis &
Nattangie ter:
rarum

Anno dni MCCCXI i carnisprivio vithenus rex letowie
cu maximo exercitu sambia & Nattagia incendio & rapina
uexauit multos homines occidit & fere quingentos cu mag
no spolio secu duxit. cum Non tn sn strage suoru quia mul
ti de populo suo qui ab exercitu se elongauerat sunt oc
cisi

De depopulacione territorij
poggraude

Statim post recessu regis & exercitus sui fr Henricus de
Wildenbergk comendator de Kunigsbergk cu magno ex
ercitu incedens p eadem uia p quam dictus rex precesserat
uenit illo tempore quo homines dicti exercitus fuerunt ad
propria reuersi & post fatigatoni itineris quiescerent gras
agis suis referentes de bnfitijs sibi exhibitis i hoc bello &
intrauit territoriu pograude & magna strage fecit in populo
occidendo & rapiendo adeo destruxit hoc territoriu quod
infra multos annos no potuit resumere uires primas

De Vastacione territorij
Caseri garthe

Eodem tempore fr Otto de bergo & V. fres cu CCCC equi
tibus de Nattangia uenerunt uersus castru Garthen, & cu

venisset ad paludem, unus fluvius dicitur biber ductores exercitus sui duobus diebus erraverunt in via quod factum fuit ex providentia dei quia homines de exercitu regis supradicto adhuc non erant ad propria reversi. Unde tribus diebus & reversis lethowinis, fratres intraverunt territorium garthe, occidentes & capientes multos homines & dum cum magno spolio rediret occurrerunt eis quidam lethowinim qui lassi substiterant de sepe dicto exercitu regis quorum duos etiam occiderunt

De morte fratris Sifridi magistri generalis & terre prussie

ccliii

Hoc anno m. iiii nonas martij frater Syfridus de Vrutgwange magister generalis ordinis domus theutonice mortuus est in domo principali, mergeburg et sepultus Colmense in ecclesia cathedrali

De victoria fratrum contra regem lethowinorum

cclv

Eodem anno in vigilia palmarum vitheuus rex lethowie putans quod omnia sibi deberet ad votum succedere sicut prius: cum iiii. milibus virorum pelectorum intravit terram prusthie &

episcopatum warmiensem depopulavit adeo quod nihil extra castra & munitiones remansit, quod non esset exustum captum aut occisum. In hoc & priori bello ecclesiis vestibus sacris & vasis ministris & ecclesie sacramentis irreverentiam magnam fecit & preter aliud spolium quod fuit multum nimis ultra mille & ducentos captivos christianos homines secum duxit ¶ Et ecce rex iste blasphemus nominis christi dum veniret in solitudine ad terram garthensem in castro dictum Woyplot mente effrenatus gloriabatur quasi potens in potentia exercitus sui nequiter recogitans potestatem dei & ait ad christianos captos qui ligati astiterunt ibi ubi est deus vester; quare non adiuvat vos sicut dij mei auxiliati sunt nobis nunc & altera vice christiani ingemiscentes tacuerunt ¶ Sequenti die i. viii. idus aprilis frater henricus de plotzke magnus commendator & xl. fratres cum multo populo advenerunt & invenerunt regem & suum exercitum undique indaginibus vallatum & in primo congressu lethowini lx. viros christianos interfecerunt sed dum viderent fratres cum suo vexillo & multitudine copiosam armatorum sequentem irruit super eos pavor & adeo emarcuit cor eorum quod non habebant ultra virtutem resistendi, unde quasi in ictu oculi reiectis armis omnes terga verterunt ¶ Ex tunc fratres cum suis insequentes percusserunt eos plaga magna, sic quod rex cum paucis vix evasit alij gladio trucidati sunt

quidam submersi, ceteri in solitudine consumpti inedia uel pre dolore se suspendentes ¶ Mulieres et christiane que capte ibi fuerant dum uidissent sibi de celo uictoriam aduenisse immemores fragilitatis sexus sui inuadentes repente in lethowinos qui eas custodiebant modo quo poterant occiderunt ¶ In memoriam huius gloriose uictorie, et ad laudem et gloriam iesu christi, fratres claustrum sanctimonialium in ciuitate thorun fundantes donis magnificis dotauerunt

De uastacione territorii pograude

Hoc eodem anno in estate Geuehardus de Mansfelt commendator de brandenbergk et multi fratres cum mille et quingentis uiris equitauerunt ad territorium pograude et licet scirent lethowinos premunitos et paratos in armis ad defensionem tamen commiserunt se deo qui non deserit sperantes in se, et audacter intrantes dictum territorium interfecerunt multos homines et ceperunt incendio et rapina multipliciter deuastantes ¶ Et dum exiret terram uidentes infideles paratos ad bellum cum captiuos homines et quicquid de spolio uiua habuit extraxerunt ¶ Mausto autem masio et sudargus et alii nobiles uidentes eorum consumptuosam audaciam admirati sunt ultra modum et cum uellet eos in bello ag-

gredi Mansto prefectus uir sapiens et experiencia doctus dissuasit asserens sine dubio fratres insidias posuisse et sic ab securitione fratrum cessauerunt ¶ Postea lethowini quesiuerunt quis fuerit capitaneus dicti exercitus quibus responsum fuit quod commendator de brandenburg homo iuuenis et uiribus ac illi-datis ergo quod quamuis numquam ueniret ad etatem debitam si sic per sumptuose nobis presentibus cum tam paucis pugnatoribus nostras terras uoluerit depredare

De Ruddami tradicione

Hoc tempore quidam lethowinus qui camerarius fuerat regis lethowinorum, captus detinebatur in castro balga qui sub pena capitis sui obligauit se castrum garthiam tradere in manus fratrum, si de uinculis solueretur Cui fratres credentes statuto modo et tempore quo hec fieri posset ipsum abire libere promiserunt. Sed dum ueniret ad regem de hiis omnibus premuniuit eum ¶ frater Henricus de plotzke commendator magnus huius occulte tradicionis nescius cum multis fratribus et v. milibus pugnatorum profectus est et dum appropinquaret castro garthe de exploratoribus regis unum comitem senem cepit qui ne ad mortem traderetur premuniuit fratres in hunc modum asserens quod rex cum magna potentia exercitus sui castra

metatus esset circa garthã, & sic ordinasset q dũ fres
cũ media parte exercitus sui trãsiuisset fluuiũ memele
ipe cũ suis deberet irruere i ipsos trucidare & postea
parte aliam sequi q Rex audito fres deo quos sic
misericorditer a tam graui periculo liberauit gratias
referentes i solumnes ad propria sunt reversi

De Vastatione territorij Salseniche

Eodem anno idẽ fr Henricus comendator magnus &
sui fres cũ valido exercitũ & duobus milibus peditũ di
rexerũt viã suã versus lethouiã ad territoriũ dictũ sal
senikã ubi nũqã visus fuit exercitus xpianorum & dũ
appropinquaret castro garthe ceperũt iiij or viros explo
ratores regis & occisis tribus quartus interrogatus dixit,
quod de vẽtu fratrũ nullus in terra lethouiæ sciret,
& ad maiorẽ securitatẽ addidit q eodẽ die quinqua
ginta viri esset venturi qui pro venatione debebat fa
cere indagines regi suo quos cũ fres interfecisset trãs
iuerũt memelã, & relictis circa naues & sarcinas &
xij. fribus & duobus milibus peditũ intrauerũt dictũ
territoriũ i dic. porcessi & mart minni. Vastãtes undiq

per incẽdiũ & rapinã & exustis etiam tribus castris ibi per
noctabat q sequẽti pter occisos quorũ numerũ nouit deus
solus, fres cũ maxima pda & sepongẽtis captis hominibus
recesserũt

De fratre Karolo magistro generali & terre pru schiæ Anno dñi MCCC XV.

Fr Karolus de treueri magister generalis xiij. terræ aũt
prusschiæ mgr. xix. pfuit fere annis xiij. q hic vocatus
a sciss mo pre & dño Ioanne. xxij. pp̃ stetit cũ multis
fribus in curia romana p annũ q multa ordinis ardua expe
diuit q linguã gallicã nouit sicut propriã sñ interpte lo
quebatur cora papa & cardinalibus adeo affabilis & facũ
dus fuit, qd & inimici eius delectabatur eũ audire Infir
matus fuit i curia romana, & adeo debilitatus q licet adhuc
viuens esset reuersus ad almaniã post paucos anno i ciuita
te treuerensi apud fres suos mortuus ẽ & sepultus

De Edificatione Cristmemel

Anno dni MCCCxiij in festo pasche fr Karolus magr ad laude & gloria dei & matris sue & dilatationem finiu xpianoru congregata omni uirtute exercitus sui edificauit castrum Cristmemela i littore Memele sup ragamta ultra sex leucas. Tanta fuit ibidem multitudo nauium q facto fuit pons sup memelam de ipsis, q quilibet sn periculo poterat pertransire usq ad litus infideliu de quo pote lethowini plus admirabatur qua de omnibus factis xpianoru q uiderat i uita sua. Consumato edificio clerici sequente populo cu solempni processione reliquias ad eidem portauerut, missam ibi solempniter celebrantes. Et hoc pterendu e quod ex pmissione dei, plures naues frm q cu uictualibus & alijs q ad edificatoem castroru sunt necessaria fuerat onerate i mari naufragio perierut & fres iiij & uiri quinquaginta sut submersi. Ut tanq temptatoni sic dicitur de Iob permisit dominus ideo fuerut daretur posteris exemplu constatie. Quamvis hoc graue dampnu fribus occurrit nequaqua tn incep tu opus dni retardauit. hoc tempore quida de bauaria sagittarius i castro ragamta fuit. qui cu facto crucis signo iaceret i stratu suo noctis tempore & uellet dormire uenit diabolus & momordit eu maxime i pedica sua. iste aut de nimio lesione doles clamauit alta uoce dices

Quis e qui me momordit at ille inquit: Ego su diabolus Et quare fecisti. Rndit diabolus quia cu reponis te ad dormiendu facis cruces nimis nimis breues. Sequenti aut die cu [illegible] factum tota fribus & alys publicaret, qsiuerut ab eo [illegible] sic fuisset de breuitate crucis. Rndit uere ita erat sed de cetero tantu facia eam cruces q protendet a planta pedis usq ad uerticem & ultra

De impugnatione Castri Besene

Eodem anno i estate fr henricus de plotzk marscaltus terre prussie cu toto robore exercitus sui congregauit & cu appropinquaret castro besene, equites sui i ortu diei ipm castru obsederunt. Alij aute qui nauigio uenerat facto ponte cum nauibus suis ab isula uicina p Memela applicatis i strumentis bellicis p longu tempus fortissime impugnauerut licet nil proficeret in aliquibus de parte frm & quibusda de Castrensibus uulneratis ab obsidione recesserut

De quadam naue bellica facta.

Post hec fr wernerus commendator de ragamta fecit sibi edificari naue bellica cu menys & plures naues alias cu quib.

cum venisset ad impugnandum castrum Iungedam vetus validus
ventus in navem violenter deiecit eam ad litus quo visso Castrenses
armata manu invaserunt navem fratribus & armigeris in ea
existentibus ex adverso viriliter se defendentibus in qua pug
na lethowini plures interfecti fuerunt & letaliter vulne
rati & sic fratres evaserunt

De destructione navis

huius

Rex lethowinorum audita fama navis huius turbatus est
& omnis lethowia cum eo & post multa consilia variosque trac
tatus habitos pro destructione ipsius tandem misit no
bilem virum & bellicosum Surminum cum centum navibus in quibus
erant sexcenti viri & amplius & centum equites qui dum navem
impugnaret .iiij. sagittarij dumtaxat qui ad defensionem eius
deputati fuerant viriliter defenderunt ¶ Sed tandem precis
so fune ligata fuit descendit navis Memelam & descen
dendo fortiter impugnaverunt sic quod multis lethowinis
vulneratis & scoldone germano dicti Surmini occiso navem
ceperunt & interfectis .iiij. sagittarijs in cinere redegerunt

De Combustione suburbiorum ¶

Castri bisene

Hoc anno in autumpno frater Henricus Marscalcus cum fratribus

& viris de sambia & nattangia impugnavit castrum
bisenam & post longam impugnationem diversis utrinque par
tis vulneratis ambo ipsius suburbia ignis incendio devastavit

De depredatione territorii

Medeniske

Anno domini M CCC xiiij. post circumcisionem eius Idem frater
henricus Marscalcus cum fratribus & viris de sambia & natta
gia cum veniret circa territorium Medenickam quidam letho
wini noctis tempore custodia eius intrantes .iiij. viros occi
derunt duos equos secum ducentes, de quo exercitus Christia
norum per totam noctem fuit inquietatus sed hoc fratres non ter
ruit in tantum, ut opus domini inceptum aliqualiter retardaret
verum quod ad laudem domini nostri iesu Christi inceperat Zelo fidei
succensi viriliter consisi in domino perfecerunt ¶ Segniti ergo dic
tum territorium potenter intraverunt & quicquid in eo inferes
lectas constitutum fuit vastaverunt incendio & rapina & occisis
& captis septingentis hominibus cum preda maxima recesserunt

Adedem

Eodem anno circa purificationem beate virginis idem frater Hen
ricus marscalcus cum omni potentia exercitus sui venit ad

territoriu Medeniцka iteru & castrum ibidem dictum sisditen impugnavit castrensibus ex adverso viriliter se defendentibus & in hac pugna que diu duravit de parte lethovinorum germanus nasini xviij alij ceciderunt interfecti, sed de parte fratrum tres fres s. frater henricus ruthenus fr ulricus de tetinge & fr reboto de ysenburgk & iiij viri in armis strenui s. spogerot quena de regldow michael & nicolaus ¶ Hoc facto cum non proficeret in impugnatione castri profecti sunt ad territorium eius & iteru depopulaverunt per incendium & rapinam

De vastatione terre
Cruwitie & expug
natione Civita
tis parve
Nogar
die

Hoc anno in mense septembri idem fr Henricus Marscaltus cum omni virtute exercitus sui venit ad terram Cruwitie, & civitatem illam que parva nogardia dicitur cepit & funditus destruxit, & terram circumiacentem rapina & incendio multipliciter molestavit fixisque ibi tentorijs ante castrum dicte Civitatis pernoctans, sequenti die ipse & totus exercitus accesserunt ad castrum, & ipsum fortiter impugnaverunt, sic quod ex utraque aliqui occisi & plures

fuerunt letaliter vulnerati ¶ Sed cum in hac impugnatione non proficeret recesserunt & dum venirent ad locum ubi custodes ad sarcinas relinquerant invenerunt xxx viros per custodes castellani de gartha occisos, & mille & quingentos equos panes & quicquid de cibo & rebus alijs ibi deposuerant deductos ¶ Turbati ergo fres dum venirent ad secundam mansionem & ibi, & de pane, & alijs relictis nihil penitus invenirent processe runt & pluribus diebus fuerunt sine pane, quidam fame in ualescente comederunt equos suos alij herbas & radices earum, alij morti fuerunt fame, multi inedia consumpti post reditum de fecerunt reliqui circa finem sexte hebdomade a die qua exierant sunt reversi

De impugnatione Castri
Ragarnita

Anno dni MCCCXV circa assumptionem beate virginis lethovini de samethia cum omni potentia exercitus sui venerunt occulte et improvise ad Castrum ragarnitam, & impugnaverunt illud quibus fres dum occurrerent in bello non valentes tante multitudini resistere coacti sunt retrocedere, non tamen sine preiudicio suorum quia fr Ioannes dictus poppo ibi occisus fuit ab infidelibus & plures alij vulnerati ¶ Tandem cum lethovini in hac impugnatione non proficerent, calcatis & destructis in agro utriusque castri

scilicet stalowitam & ragamta segetibus revertserunt

De obsidione Castri
Cristmemele.

Eodem anno mense septembri witheuus rex lethowinorum congregatis omnibus de regno suo qui ad bellum apti fuerunt, obsedit Cristmemelam, & per xvij. dies duabus machinis & multis sagittariis ex omni parte fortissime impugnauit fratres autem hoc uidentes ut preueniret futura periculum castri sui pro sui cremauerunt Medio tempore quo hec agerentur venerunt de sambia x. fratres xl. uiri nauigio in subsidium dicti castri, sed lethowini ita prudenter occupauerant uias & aditus ipsius castri, quod licet sepius attemptaretur nullus tamen poterat habere accessum ad ipsum, vnde coacti sunt fratres manere in nauibus, ubi eos lethowini singulis diebus impugnauerunt, in qua pugna de infidelibus plures occisi sunt & letaliter uulnerati. & de parte fratrum xviij. uiri uulnerati Dum ergo sic non proficeret tandem die xvij. cum uellet recedere intellecto quod magister cum magno exercitu appropinquaret, accedentes ad fossam castri apportauerunt ligna, fenum, stipulas, & stramina, uolentes ipsum utique concremare in qua comportatione & impugnatione tot de infidelibus occisi sunt & letaliter uulnerati quod eorum numerum non audiui, sicque combustis machinis infecto negotio revertserunt

De Combustione Suburbij
Castri Iurngede

Interea frater karolus magister generalis de salute suorum sollicitus turbatusque de obsidione dicti castri, congregauit magnum exercitum, ut ipsum liberaret, sed dum in uia perciperet, quod esset solutum ab obsidione, dimisit exercitum, preter sex milia hominum cum quibus nauigio uenit noctis tempore ad castrum Iurngedam & intrantes suburbium eius occisis multis hominibus & lxxviij. captis funditus per incendium destruxerunt Deinde processerunt Cristmemelam & quicquid lethowini ibidem destruxerant refecerunt

De uastatione territorij
Pastowice

Anno domini MCCCXVj. tempore hyemali frater henricus Marscalcus cum magna potentia equitum intrauit territorium pastowice predictum, & ipsum totum uastauit incendio & rapina captis quingentis hominibus & lxxviij. captis ~~funditus per incendium destruxerunt Deinde processerunt~~ quingentis hominibus & occisis

De depredatione territorij
Medenicke

Dum autem idem frater henricus reuersus esset kunigsbergk inuenit multos peregrinos de partibus reni uidelicet nobiles uiros de monte & Nauvenare comites, arnoldum de Elner milites,

& multos alios nobiles cū quibus cōgregato iterū magno
exercitū venit ad territoriū Medemtkam & ipsū depopula
vit captis & occisis CC. hominibus de parte fratrū etiam
quinquaginta viri ceciderūt interfecti · In medio tempore quo
hec agerentur, comes de mōte sub vexillo xpiani an castrum
Megenadā milites multos fecit

De occisione LXX. lethowinorū

Hoc tempore fr̄ fridericus de libencele vice comendator de Cast.
memela, cū xx. fribus & lx. viris versus lethowiā deputati ad
custodiā castri bisene debebāt recedere & alij supervenire, quos
ipe & sui cōplures ōs occiderūt p̄ter v. qui relictis armis
fuge p̄sidio evaserūt

De Combustione Castri
bisene

Eodem anno i die beati ambrosij fr̄ th. de aldenburgk
& fr̄ fridericus quid̄ & quidā alius fr̄ cū tribus armi
geris de raganita venerūt versus castrū bisenā, illo & tem
pore quo quidā lethowini cōpleta hebdomoda vicis sue
de custodia dicti castri debebāt recedere & ex eis sex occi
derūt alij sex dū viderēt duos armigeros quos ad vie
custodiā deputaverāt relictis armis effugerūt Post hec
fr̄es cū armigeris suis invenientes dictū castrū vacuū, funditus

cōbusserūt & sic remansit hoc castrū desolatū usq̄ i p̄sente die

De combustione decem villarum

Eodem anno i estate fr̄ hugo advocatus sambiēsis de mādato
marscalci cū octingētis viris equitavit versus territoriū medenic
kam & ordinatis insidijs in loco cōpetenti fr̄es de raganita
cū suis intraverūt illud & cōbustis duabus villis occisisq̄ viris
& captis mulieribus et parvulis, celeriter recesserūt, quas CC.
lethowini hostiliter seq̄bātur sed dū viderēt exercitū xanorū
ruptis nimis mature i(n)sidijs, fugiētes evaserūt

Quomodo deus fr̄es cum magno
exercitu mirabiliter
a periculis mor
tis liberavit

Anno dn̄i MCCCXVIJ. tempore hyemali fr̄ henricus Marscalcus
& fr̄es & pugnatores de sambia & Nattangia dū venisset an ter
ritoriū Waykinā, i primo sōpno, noctis tempore, audita fuit horre
nda i(n)temperies aeris & i(n)solita, quia venti i(n)modū tonitrui tā hor
ribiliter mugiebāt, q̄ p̄ter timore qui p̄ hoc hominibus fuit incussus
equi plures quā quingenti fractis frenis & camistris fugiēdo dispar
verūt per silvā et vix factū ē q̄ equis omnibus p̄ter paucos

cu magno labore & tedio recollectis fratrum exercitus e reversus ¶ Postea compertum fuit in veritate quod magna multitudo infidelium parata in armis fuit & coram exercitum per tres dies expectavit & si xianus intrasset ad depredandam terram ipsorum numquam aliquis ipsorum sano capite redijsset

De combustione Sudowie Castri Gedemini & ceteris

Eodem anno in estate circa festum nativitatis beati Joannis baptiste idem Marscalcum cum fratribus & viris de Sambia dum venisset circa territorium pogranda duxisset exercitum suum in iiij°r turmas ¶ Sic quod fr. hartmannus & fr. fridericus quidem cum lx viris quasdam villas huius territorij debebat invadere sed evacuaverunt in via nihil que egerunt Secunda pars exercitus scilicet fr. fridericus de libencele commendator de ragamita cum Cl viris debebat latenter subintrare castrum gedemini & expugnare sed nescio quo casu castrenses premuniti castrum defenderunt sed a fratribus crematum ¶ Tertia pars scilicet fr. albertus de mtagme & lx viri intraverunt habitationem cuiusdam nobilis & potentis viri dicti sudargi & eam cum villis circumiacentibus in cineres redegerunt, uxorem ipsius & liberos & familiam

cum multis alijs mulieribus & parvulis ceperunt, viris pluribus interfectis ¶ Quarta pars exercitus fuit sub vexillo fratrum cuius ductores dum erraverunt in via etiam nihil egit ¶ Tandem exercitus totus recollectus ad propria est reversus

De Quodam facto

In hoc exercitu accidit quoddam factum dignum memoria, quod fr. albertus de mtagme insultum faceret cursitando ad locum sibi deputatum quidam armiger de equo suo cespitante cecidit, & dum sit graviter lesus post longam moram resumptis viribus surgens equum suum & fratrum exercitum undique circumspiciens non videret turbatus ultra modum suspirans elevatis oculis in celum beatam virginem devotissime pro auxilio implorabat, & facto signo crucis deo se & beate virgini commendabat & eadem via qua venerat redijt ragamitam ¶ Contigit autem ipsum transire per quandam villam infidelium, qui ei viam rectam versus ragamitam dum pro ipsa quereret ostenderunt ¶ Sed dum non longe processisset a dicta villa infideles videntes ipsum armatum dixerunt ad invicem, utique iste est de exercitu fratrum, sequamur & occidamus eum accurrunt ergo omnes cum tota familia & canibus ipsum querentes, ille audito clamore canum & hominum abscondit se in silua vicina sed infideles advenientes sepius ipsum circuibant, & quasi a deo percussi cecitate ipsum non viderunt ¶ Tandem fatigati ab inquisi

tione destiterūt, Quo facto ille xpanus adhuc indutus armis
suis uenit vagantā & moras etiam procedit ad ienua sua, &
deo & beate uirgini de tanto bnficio sibi exhibito grās refer
rebat

De Combustione Suburbij
Castri Juniggede

Hoc & anno ī die bāti mathei apostoli idem Marschalcus cū
magno exercitu uenit ad capū talsen, & mille & quīgētis equi
tes relictis equis sub uexillo fratrū pedestres trāsiuerūt siluā
dictam Wint, & ī ortū diei dū uellet occulte accedere ad castrū
Jungegam & expugnare castrēses p̄muniti, accenso igne p̄dictū
fumi, inimis gētibus fratrū exercitū prodiderūt ¶ Procedētes
itaq fr̄es dictum castrū fortiter impugnauerūt, tandē post
longam altercatōm habitā inter eos dū āplius agere nō posset
suburbiū dicti castri in cinere redegerūt ¶ Hoc facto dū
frēs recederet ōs inimice gētes uiso fumo ignis p̄dicti conue
nerāt, & ipos sepius hostiliter īuaserūt, sic q̄ multi utriusq
partis grauiter uulnerati fuerāt & fr̄ th. de pirremont ordi
nis & plures de infidelibus interfecti

De Suburbiorū destructione
Castrorum Jun
gede & pisbe

Anno dn̄i MCCCXVIIJ. ī autūpno fr̄ Henricus Marschalcus
cū magno exercitu uenit ad castra Jungedā & pistam, & ubi
usq suburbia, q̄ tunc frumēto de nouo introducto superha
bundabat funditus cremauit

De exustione Suburbij
Castri Junge
de

Anno dn̄i MCCCXIX post festū pasce, idē Marschalcus cū
multis fr̄ibus & pugnatoribus nauigio uenies, uoluit castra
Jungedā & pistā expugnare, sed cū ordinato ab ipo statuta,
q̄ ad huiusmodi impugnatōm fuit necessaria, debito modo
nō seruare tur, indignatus obmisso castro pista: quīgēti uiri
occulte accesserūt ad castrū Jungedā, & inuenietes ipm p̄mu
nitū solum eius suburbiū subuerterūt

De Occisione .IV. Lettho
Winorum

Hoc anno cū esset aquarū inundātia ī solitudine, dauid
castellanus de gartha cū octingētis uiris exiēs ad bellū
ordinato exercitu suo ī insidiys, cū lxxx. uiris ītrauit terri
toriū prusthiae dictum Wohesdorph, & cōbustis pauris

Anno dni MCCCXXII. illustres uiri & dni bernardus
dux Wratislauiensis de polonia .. Comes de Gerodis-
herke .. primogeniti filij .. Comitu de Iulliaco & de
Wildenbergh de Reno .. dominus de lichtenbergk & ..
phlugt cum fre suo de bohemia cu multis militibus &
armigeris uenerut ad terra prusidnie ¶ Cu hys oibus
& tota potentia exercitus fratru a terra colmensi & fra
tr fridericus de Wildenbergh gerens uice magistri ge
neralis & fres .cl. tempore hyemali intrauerut territo
riu Waykena rapina & icendio tam castru qua alia edi
ficia destruetes tanta stragem fecerut i populo illo, q
nec ibi mingens ad parietem superesset ¶ Sequeti die i
trauit territoriu Rasthigena & tertia die territoriu Erogela
& utruq icendio molestabat. In uespere huius tertij diei
obsederut castru pistam ipsum fortissime ipugnates sed pe
regrini adeo bn fuerut armati q dum stanteret ad
menia castrenses nec lanceis nec gladijs nec aliquo genere
armoru poterat ipos ab ascensu prohibere tade duo uel
tres aut plures accepta hasta posuerut eam ad pectus
uel dorsum ascedetium & sic premedo eos a menijs deie
cerut ¶ Superuenietibus ergo tenebris noctis, cessauerut
fres ab impugnatione ¶ Sequeti die du iteru uellet

ad pugna accedere castrenses
dederut obsides promitte tes se
fratru imperio subiacere ¶ Sed
arctante ipos rege lethowinoru
fide prestita postea no seruabat

De Vastatione episcopa
tus Thar batensis
terre Li
uonie

Medio tempore quo exercitus iste
fratru esset i dictis territorijs,
lethowini cu magna populi multi
tudine intrauerut terra liuonie
& pter alia damna q in episcopa
tu tharbatensi fecerut icedio & ra
pina quinq milia hominu xanoru &
amplius iterfecerut, & i captiuitate
ppetua deduxerut

De aduentu peregrino
ru & immenso
frigore

Anno dni MCCCXXIII .. dominus
de Cimeberg & .. dominus de

in rege romanoru
tempore quo sedes
apostolica uacauit
.xxviij. mensibus & du
rauit inter eos her
discordia usq ad an
nu dni MCCCXXII
ubi i uigilia mitha
elis lodewicus du
bauariae post multa
bella inter se habita
fridericu ducem austrie
cepit in bello. & cap
tum detinuit .ij. annis
ex tunc facta fuit co
cordia inter ipos

Anno dni MCCCXVI
Ioannes .xxij papa
cu hys electis i dis
cordia regnauit

¶ Anno dni MCCC
XVII Ioannes papa
beatu lodewicu ger
manu roberti regis
sicilie ordinis fratru

Egerbergk cum multis nobilibus
de bohemia & vero fuerunt in terra
prusthie ¶ In hac hyeme tam
sissimum fuit gelu sic quod quasi om
nes arbores fructifere in partibus
lyuonie & prusthie, aut omnino ar
ruerunt uel infra multos annos
uires pristinas resumere non vale
bant ¶ Unde licet exercitus mag
nus a fratribus congregatus venisset
fere ad medium vie inter letho
wiam & prusthiam, tamen ultra pro
cedere non valebat quia per nimio
frigore omnibus populus periysset

De depredacione terre
seu terre regis
dacie

Eodem tempore david castella
nus de garten cum exercitu letho
winorum intravit regnalia terram
regis dacie & preter alia infinita
dampna quibus oppressit dictam ter,

minorum canonizavit &
precepit diem sui natalis
sui .v. die post assump
tione beate virginis
celebrari
¶ Anno domini MCCC
XX. leprosi in francia
combusti fuerunt re
ferebatur enim quod ipsi
veneno aquas infe
cisset de quo plures
homines & pecora
perierunt
¶ Anno domini
MCCCXXI in partibus
sclauie tres viri
accusati de propina
tione veneni, missi
fuerunt in ferventi aqua,
quorum duo statim
suffocati sunt tercius
propter innocenciam illesus
exivit ¶ Anno domini
MCCCXXV in terra

ram in medio & rapina ultra quinque
milia hominum christianorum nobilium matro
narum virginum & aliorum promiscui
sexus cepit & interfecit ¶ Sacer
dotes etiam plures seculares &
religiosos occidit sacramenta, ecclesias
vestes sacras & vasa altaris & quic
quid ad divinum cultum spectabat
inhumaniter polluit & cremavit

De destruccione civi
tatis Memele
& plurium
castro
rum.

Hoc etiam anno tertio die post
festum beati ~~georgij~~ gregorij pa
pe, lethowini de samethia cum
exercitu suo expugnaverant civi
tatem Memelam & unum sacerdotem
fratrem ordinis domus theutonice
occiderunt, lxx. quoque homines in ea
ceperunt quorum quedam interfecti

prusthie in castro
Brandenburgk tho
mas filius hertwi
gi de pokarwis
vixit, qui cum esset
iiij°r annorum mortuus
fuit & revixit virtu
te ligni domini quod quedam
fr… de vletkensteyn
de reno illuc tulerat
& frater Gerehardus
de Masvelt senex
proiecit in ignem & de
igne resilyt pluribus
videntibus ad proban
dum quod esset verum lig
num crucis in crislaus
pepedit
¶ Anno domini MCCC
XXIIII. Andreas car
pentarius in castro crist
burgk terre prusthie
dum in cena esset de pa
ne quem traxerat in ter
nisiam gutte sangui
nis stillabant, quod co,

sunt alii in captiuitatem perpetuam
deducti capta ciuitate & circa cir
cumiacentia castra neophitorum, co
gas & naues alias & quicquid ig
ne comsumi potuit preter solum castrum
in qua fratres habitabant, in cinerem re
degerunt.

De morte fratris Frede
rici Ritter
& vastacione
terre
Ser
ritorii Welow

In vigilia beati petri ad vincula
anno predicto lethowini intrauerunt
terram Sambie & in territorio Welow
sex villas combuserunt & fratrem Frede
ricum dictum Quitz virum audacem & in
armis strenuum & xxxvi viros inter
ficientes mulieres & paruulos cum preda
alia deduxerunt

De destructione ducatus
& ciuitatis Dobrine
sis & occisione

me salis sui dum de
aliquo vulnere cederet
emanare curtum spiritus
diligenter & os & faciem
& manus eius non inue
nerunt aliquatenus vesti
gium lesionis cum de
hoc facto plures fue
runt admirati

¶ Anno domini MCCC
XXV in ytalia de
parte gelphorum
milia per gebellinos
sunt occisa.

¶ Anno domini MCCC
XXVI rex vnga
rie de exercitu
tartarorum qui
regnum suum depo
pulauerat xxx
milia interfecit.

Anno domini M
CCClxxxii obiit
frater Winricus

& captiuacione xx milium xanorum

In die exaltacionis sancte crucis eiusdem anni lethowini
videntes quod omnia succederet eis ad votum, congregato
iterum exercitu valido venerunt ad ducatum nobilis matro
ne ducisse de dobrin, & sex milia hominum utriusque sex
us alios crucidando, quosdam vero ad perpetuam sue genti
litatis seruitutem miserabiliter deducendo interemerunt
preterea septem sacerdotes plebanos, & duos fratres ordi
nis sancti benedicti, & cum hys omnibus sexaginta cleri
cos tam ordinatos quam nonordinatos extra & intra eccle
siam repertos occiderunt ¶ Item x parochiales ecclesias
ad capitalem dicti ducatus ciuitatem dictam dobrin
captis & occisis in illa duobus milibus hominum xanorum,
& cunctas ducatus villas per incendium vastauerunt ¶ Insuper
& cum dampnis prefatis tot & tanta diuersarum rerum spolia
abduxerunt quod cum fidelibus in perpetua gentilitatis seruitute
permansuris: dicti ducatus terra dampna memorata lugu
bri memoria bene digna, vix aut numquam poterit recuperare
¶ Et indubitanter formidandum est & dolendum, quod per dicti
ducatus ad inhabitacionem, patebit facilior aditus infi
delibus ad xanorum terminos contiguos & intimos ¶ Ecce quanta

mala fidei xane & fidelibus īfra spatiū unius anni & dimidij sūt exorta quia fere xx. milia hominū xā novū ab infidelibus occisa & ī servitute perpetuā sunt deducta & multe civitates & castra penitus sūt destructe

De morte Quorunda
Lethowinorum
[illegible]

Hoc etiā anno tempore messiū fr Henricus comedator de Ragnota cū dco fribus & CCC. viris equitavit ad rapiū Semegallie, que ex opposito castri pastowe situs ē, & messores lethowinorū quos ꝯsuevit nō invenit laborātes, propter tempestatē pluviale, receptis ꝙ xxxiij. equis reduxit. Sed lethowini sequētes cū venirēt ad locū ubi fres posuerāt insidias, unus missa sorte secū dū ritū gentilitatis, clamavit alta voce Cito revertamini insidie teuthonicorū sunt hic & quo audito cū lethowini recederēt fres de insidijs exiētes sequebatur & ex eis xij occiderūt

De adventu peregrinorum

Anno dñi MCCCXXXIIJ. dominus iohannes & philippus

comites de Spanheim & de bohemia, dominus petrus Rosenbergk & hermannus avunculus eius cū multis militibus & armigeris & multi alij nobiles de reno & alsatio venerūt prusthiam, nichil tamē poterat agi contra inimicos fidei propter teneritudinē glaciei

De destructione Allodij
seu predij dicti
de gartha

Eodem anno ī xl. tres fres & sexcēti viri de Kattangia, allodiū seu prediū dictū castellani de gartha hostiliter sunt īgressi & funditus cobusserūt, preter occisos xxxviij. homines & C. equos cū multo pecore alio deduxerūt

De Conversione Cuiusdam
Viri mirabili

~~Simon Grunaw nennet In Johans~~

Hoc anno ī castro Konnigsbergk frater Iohel de Gilberstete saxo mortuus fuit, qui cū adhuc esset secularis vitā duxit ī cuncte tem. vn dominus plagavit eū gravi īfirmitate, in qua cū sacra communionem & alia ecce sacramenta percepisset, quādā iuvenculā q̄ ministrabat ei ut optimes, carnaliter cognovit. vn ex prus.

sione dei volētis altissimi hāc maliciā, demones ipsum cū lecto rapuerūt & per aera ducētes ī quādam paludem distātē per dimidiā leucā proiecerūt & dixerūt O miser quomodo ī hoc statu tuo ausus fuisti facere tātam irreuerētiā deo tuo & ecīe sacramētis, Sed cū sic ī aere duceretur īuocauit beatā virginē mariā, matrem misericordie, pro auxilio, vouēs q̄ vellet assumere ordinis domus teuthonice hitum regularem q̄ facto dimissus a diabolis cecidit in paludem. de q̄ exijt, & reuersus ad Ciuitatē hallensem q̄ gesta fuerāt enarrauit, & p lectum & vestes ipsius q̄ postea ī palude īuēte fuerāt comprobauit

De Combustione Suburbij de

Castro Redemini

Post h. xi. kalēdas Iunij frī h. de aldenburgk commēdator de ragnita & xliij. frēs cū. CCCC viris de Sambia & Nattangia, improuise intrauerūt ī ortū diei suburbiū castri Redemini & ītēdio destruxerūt & occiderūt quicquid ī eo reptū fuit pterquā qui ad castrū cōfugere poterāt ¶ De parte fratrū tres viri de Nattangia interfecti sunt, & duo capti frater Otter & captus fuit sed breuiter postea mirabiliter euasit x-n diebus fuit ī via sine cibo

De morte xlv. Lethowinorū

Eodem anno & tempore quidā de episcopatu warmiensi dictus Mucko cū xix. latrunculis vadēs versus lethowiā, īuenit xlv. equites lethowinos ī solitudine & subtiliter circūuenie̅s eos oms īterfecit

De eodem

Idem Mucko tempore alio cum paucis latrunculis exijt contra Sudeles, & dū venisset ī solitudinē, vidit plures equites de lethowia, & expauescēs eorū multitudinē & potētiā, reiecit de humeris suis cibū & potū, & quicquid eū poterat grauare, & cū socijs suis fugit & euasit ¶ Quo facto idem Mucko turbatus post multa consilia dixit ad socios suos. Oportet nos mori fame quia cibū nō habemus Cōsulo ergo ut moriamur honeste Sequamur hostes nr̄os & videamus si possumus aliquid proficere contra ipos, quod cum placuisset omnibus, accesserūt secrete noctis tempore & oms occiderūt eorū arma equos & quicumque alia secū deducētes

De fratre Wernero magistro

Generali & cet

re prussie

Fr Wernerus de Orsele magr generalis xvj. terre prussie xx. hoc anno d. MCCCXXiiij sexta die Mensis Iulij i do no principali Mergenburgk e electus & plur annis

De expugnatione Castri Cristmemele

Huius tempore eodem mese Iulij CCCC. lethowini occulte uenientes uolebant castrum cristmemelam expugnare sed fres premuniti per quendam piscatorem parati i armis dum ad pugnam accederent i cutu dicti, plures uulneraverunt ictibus & sagittis & quendam uirum nobilem occiderunt quem cum lethowini deportare uellent fres pro mebra caula defenderunt et tandem prouocati etiam oms conuenerunt quidam ipm mortuum cum brachijs, alij cum pedibus, reliqui cum capite rapientes uiolenter deportauerunt sed antequam hoc proficeret tot ex eis uulnerati fuerunt, quorum numerum non audiui

De legatis Sedis apostolice & pace facta inter infideles & xanos

Hoc anno etiam dns Ioannes papa xxij. ad suggesti

one frs fridericj ordinis frm minorum archiepi de riga & ciuium ibidem misit ad partes lyuonie duos legatos bartolomeum d. epm Electum & abbatem monasterij sancti theoderici alitem dyot, ordinis sancti bndicti, ut regem lethowinorum & ruthenorum babtizaret qui cum i vrastino beati mathei apostoli & ewangeliste uenirent ad ciuitatem rigensem, fecerunt pacem inter dictos reges & eorum subditos ex una parte, & xpi fideles ex altera, & precepimt ea auctoritate apostolica firmiter obseruari, addites quod quicunque huius pacis fieret temerarius uiolatur, aut aliquid ageret uerbo uel facto consilio aut opere, per quod eorum salubre negotium impediri posset, aut aliqualiter retardari i sententiam excois incideret ipso facto, a qua non posset nec per sedem apostolicam absolui, cui sedi ipse etiam infra tres meses deberet se presentare, subiturus ibi correctionem debitam pro excessu. Hoc facto legati solepnes nuctios miserunt ad Gedeminum regem lethowinorum ut negotium sibi commissum a sede apostolica illi proponeret, & diligenter muestigaret si ipse cum populo regni sui uellet babtismi gratiam suscipere, & relicta ydolatria nomen dni nri iesu xpi humiliter adorare

KV

De destructione terre
Masovie

Firmata ergo pace dum fratres & alij xpi fideles terre
lyuonie & prusthie & aliarum partium ultimarum indubita
ter crederent, quod non deberet amodo plus exercen
& iam disponeret gladios suos conflare in uomeres & lan
ceas in falces. Idem prophanus fidei hostis & fidelium,
tamquam aspis surda obturauit aures suas ad salu
taria monita domini pape per dictos nuncios eidem cum or
diligentia proposita, qui dum de salute sua & suorum
cogitare debuerat quomodo scilicet posset digne & cum
reuerentia debita suscipere babtismatis sacramentum
ipse sequens uestigia predecessorum suorum totum conatum
suum in destructionem fidei & fidelium conuertit ¶ Ordi
nauit enim quod dauid castellanus suus de garthra
cum ualido exercitu intrauit terram masouie · xi · kal.
decembris & ciuitatem episcopi plotsensis que dicitur
poltus & CXXX. uillas dicti episcopi & ducis maso
uie religiosorumque & nobilium plura preter ecclesias
perrochiales · xxx · & capellas cum multis oratorijs ad
laudem dei dedicatas, rapina & incendio deuastauit

¶ Sacramenta etiam uestes sacras & uasa irreuerenter trac
tando sacerdotes & religiosos & seculares & alios promiscui
sexus ultra iiij^or milia peremit aliquos trucidando, alios in captiuitatem perpetuam deducendo.

De Vastione territorij rosetensis
in terra lytonie

Eodem tempore idem rex misit alium exercitum pergrandis
uersus lyuoniam, qui · x · kalendis decembris intrauit ter
ritorium dictum rosite & illud depopulauit per incendium
& rapinam ¶ Hos duos exercitus misit ipse rex ad
destructionem fidelium dum adhuc nuntij legatorum sedis
apostolice in persecutione dicti negotij fuerant circa
ipsum ¶ Ecce qualem deuotionem seductor iste habuit
ad suscipiendum baptismatis sacramentum

De reditu nunciorum legatorum

Hoc anno · vij · kalendas decembris nuntij legatorum
rigam sunt reuersi, & cum eis quidam lethowinus nobilis,
& quasi secretus post regem qui ex ore ipsius regis
in presentia legatorum, & multitudine prelatorum & aliorum
fidelium circumstante alta uoce dixit, quod nunquam aliquid habe
de conscientia regis super negotio babtismatis sui uel

uel suorum emanauerit aut domino pape fuerat presentate
nec mandauerit talia in ciuitatibus maritimis & pro
uinciis aliis in sermonibus publicari. addens quod ipse rex
per deorum potentiam iurauerit quod numquam aliam legem uel
let assumere preter eam in qua progenitores sui deser
uierunt ¶ Hoc idem etiam nuncii predicti ita esse co
ram omni multitudine ueraciter affirmabant ¶ Quo
audito legati cum dicta responsione ad sedem aposto
licam sunt reuersi

De edificacione Ciuitatum
plurimarum & castro
terre

Anno domini MCCCXXV. frater henricus de ysenbergk
Commendator de kunigsbergk de licentia & manda
to reuerendi uiri fratris werneri magistri generalis
uiri utique solliciti & inter cetera mundum sibi
officium ad dilatandum terminos christianorum edificauit
& perfecit in die beatorum petri & pauli apostolo
rum in terra barthensi castrum girdawia ¶ Eodem
anno & tempore Eberardus episcopus warmiensis
per fratrem fridericum de libencele aduocatum suum in
terra galindiae in littore fluminis pisse edificauit

Castrum Wartembergk / quod castrum dum esset confertum & de
sancto spiritu missa solempniter cantaretur, apparuit infra
Euangelium una columba albissima domestica sedens in priori
castro scilicet gerdawia dum etiam missa celebraretur & post
missam apparuerunt due columbe uolantes infra castrum &
supra menia, pruteni autem qui huic edificationi interfuerunt
asserebant ueraciter quod in hac uasta solitudine numquam
columbas domesticas uidisset ¶ Preterea idem frater frideri
cus in territorio glottouiae in medio fluminis alle ciuita
tem dictam gutstat ¶ Et iordanus prepositus warmiensis
castrum dictum plut circa ciuitatem melsac ¶ Et Rudolphus
episcopus pomesaniensis Ciuitatem dictam Bisthoph werder
supra litus osse ¶ Et frater lutherus prouincialis Colmensis
terre super litus Druwantze ciuitatem que nouum forum dicitur
construxerunt

De vastacione terre Marchionis
de Brandenburgk
& morte & captiuitate
de Sexmi
lituanorum
terre

Anno domini. MCCCXXVI. lotheko rex polonie rogauit
Gedeminum regem lethowinorum, cuius filiam filius eius no-
uiter duxerat in uxorem, ut ei aliquos armigeros de
gente sua mitteret, qui fratribus eius acquiescerent. MCC.
equites destinauit ei, hii de mandato dicti lotheko-
nis adiuncti populo suo armata manu hostiliter intra-
uerunt terram marchionis de Brandenburgk circa ciui-
tatem frankenfurdam, & totam illam contractam que con-
tinebat ultra centum & xl. villas ecclesias parochi-
ales totidem Cenobia monachorum Cisterciensis tantum
& claustra sanctimonialium duo, & plura religioso-
rum & secularium monasteria spoliis & incendio de-
struxerunt, inhumaniter religiosos & sacras deo dica-
tas virgines de Claustris extrahentes ministros ecclesie
& sacerdotes uasa sacra uestes & sacramenta alia
pertractantes. Occiderunt uiros sed mulieres & no-
biles matronas multas cum virginibus & paruulis cap-
tiuas deduxerunt. Inter has virgines una fuit
nobilis que propter eminentiam pulchritudinis sue pa-
rem non habuit. pro qua habenda fuit dissentio mag-
na inter lethowinos, sed ne altercatio inualesceret

inter eos accessit quidam & gladio per medium secuit eam donec
diuisa est in duas partes, quilibet de ipsa sibi contingentem
acciperet portionem. Sicque uastata terra illa, & occisis &
captis pluribus quam sex millibus hominum reuersi erunt.
Hunc exercitum quidam polonus dolens de tanta stra-
ge christianorum, secutus fuit similans se amicum infidelium,
& cum locus & tempus aduenerat oportunum clamat cas-
tellanum de gartha & capitaneum huius belli, qui infinita
mala ut premissum est intulit fidei & fidelibus, in conspectu
plurium interfecit.

De edificatione Castri Luneburgh & duarum ciuitatum

Hoc tempore frater th. de aldenburgh commendator de
balga petita & obtenta generalis magistri licentia in
terra barthensi circa confluentiam duorum fluminum
scilicet gobrionis & Sayn edificauit castrum lune-
burgh trahens nomen suum a nomine capitanei in quo est
situm. Item idem commendator instituit ciuitatem circa castrum
barthenstein. Et frater lutherus filius illustris uiri
ducis de Brunswich, commendator de Cristburgk

Ciuitate circa castru ylienburgk locauerut

Anno domini 1 5 1 obyt dominus i xpo pr & dns dominus Ioannes de lessen Episcopus pomesaniensis

Anno domini 1 5 20 die circucisionis totu per polonos desolatu e episcopatu pomesanien rege Sigismundo existente i ciuitate thorun die pfacto ciuitas Brawnsbergk mgro generali alberto fecit homagiu

Eodem die quida Nicolaus Schonborn de thorn oriundus Immemor sue anime salutis nec no i maximu Capituli detrimentum ac dampnu sin omni necessitate obtulit tradidit polonis castru nem Schonebergk propterea i famis pmus traditor declaratur no ut mebru ecce ac or ms sectatla tro. Eodem die ciuitas Eilaw polonis homagiu fecit

Ciuitatis Risenburgk suburbiu combustu e

Ciuitas Rosenbergk polonis adhesit usqz homagiu fecit

Conradus sacius mgr generalis e sepultus i ecca Culmen & fuit. xbj obyt i goluba

Mgr Ledewicus de stippe xiiij. Sepultus e i ecta cathedrali Culmesi

Item Syfridus wutgwangen magister generalis obyt in domo principali Marienburgk & sepultus Colmense in eccia chatedrali & sunt xbij

Anno dni 1 5 obyt dux fridericus sepultus

Anno dni 15 obyt reuerendus pr & dominus dns Guntherus episcopus sambiesis sepultus in Mendeburgk

Eodem anno sexto i die agnetis secundo ad noctem hora vndecima polom armata manu CCCC angustarut ciuitatem Marienwerder secu habentes scalas sed dei auxilio operanti nihil effecerut sed suburbiu totaliter combusserut [illegible] recesserut

Eodem anno dominica Septuagesime supedarij de Marienwerder cu potentia muastrut allodium Ostrowitt expugnato allodio atqz cremato cu preda & rapina [illegible] feria secunda post oculi

Eodem anno die gregory obsessa est Ciuitas Marienwerder cu valido exercitu regis polonie. Die sequenti Castru Ciuitate etiam per totu diem bombardis maximis sagittarut demu [illegible] kospot obtulit castru cu ciuitate [illegible] obtulerant etiam bo

magro p̄sito

Eodem anno bona 3ª feria exercitus abscessit Marienburgk versus, cū bōbardis. Feria secunda pasce iterū obsederūt Ciuitatē & Castrū hollandt & ruinā magnā passi sunt

Item die marci duos Cruciferos videlicet Commendatorē domus cū xiij nobilibus, dominus Wendt dominus Bote captiuos duxerūt toroniā

Eodem anno de ante fm̄ philippi & iacobi quidā de donen cū slesitis cc. vii armati venit ī auxiliū regis

Eadem dominica die dominus reuerendus Iob epūs ipomesanī dei accepit toronia ad R M.

Eodem dominica an̄ inuenciones dr̄ se subdi dit se Ciuitas hollād polonis captis ibidem & ductis suspensis toronia

Tandem obsessa ē ciuitas Brauīsbergk cū magno exercitu durāte obsidione usq ad prope festū

sancti francisci cū magna Confusion recesserūt ciuitatē dimittentes

Eodem tempore dux gellrie dux de cleuen dux de braunswick margrabius Ioachim cū multis alijs ducibus & laicorum almanie ana cū xiij. M uirorū ī auxiliū Cruciferorū ipsis itaque iacentibus & occupatibus limitibus polonie circa posnaniā rege ex aduerso cū ualido exercitu ut lx M. uirorū tandē dux de legenitz per regem missus dominica an̄ luce ad dominū magistrū pro concordia

In die dūi Ieronimi ciuitas Eilaw capta ē a polonis erepta ꝑ fratrem brat occisis polonis & captis

feria Quinta an̄ festū sancti martini Ciuitas lybemuole redempta ꝑ quendā fasolt uasallū magistri occisis polonis ibidem multis

Item prope festū luce exercitus almanorū accepit Ciuitatē Konitz demde stargart & dirsouiā demū die omniū sanctorū per dominū Wilhelmū de Eysenburgk ordinis beatae mariae Wolf de schonebgk

duce Ernestē de Brawnswick ordini ī auxiliū veniēn
obsessa ē Civitas gdanck rege existēte ī bedegustia
Item feria Quinta mgr generalis acceptus et ī ē ciuitatē
Swarmedutt Et ciuitatē Gutstadt, occisis ibidem
polonis & interfectis

Deinde feria 5a an andree rehabita ē p polonos
Civitas dirschaw